

Частина перша

1

Телефони існують, аби повідомляти ними різні неприємності. Телефонні голоси звучать холодно й офіційно, офіційним голосом простіше переказувати погані новини.

Я знаю, про що говорю. Все життя я боровся з телефонними апаратами, хоча й без особливого успіху. Телефоністи всього світу далі відслідковують розмови, виписуючи собі на картки найбільш важливі слова та вирази, а в готельних номерах лежать збірники псалмів і телефонні довідники — все, що необхідно, аби не втратити віру.

Я спав в одязі. В джинсах і розтягнутій футболці. Прокинувшись, ходив кімнатою, перевертав порожні пляшки з-під лимонаду, склянки, банки й попільниці, залиті соусом тарілки, взуття, злісно давив босими ногами яблука, фісташки й жирні фініки, схожі на тарганів. Коли винаймаєш помешкання і живеш серед чужих меблів, вчишся ставитись до речей обережно. Я тримав удома різний мотлох, мов перекупник, ховав під канапою грамофонні платівки й хокейні ключки, кимось залишений жіночий одяг і десь віднайдені великі залізні дорожні знаки. Я не міг нічого викинути, оскільки не знав, що з цього всього належить мені, а що є чужою власністю. Але з першого дня, від тієї миті, як я сюди потрапив, телефонний апарат лежав просто на підлозі серед кімнати, викликаючи ненависть своїм голосом і своїм мовчанням. Лягаючи спати, я накривав його великою картонною коробкою. Зранку виносив коробку на балкон. Диявольський апарат лежав посеред кімнати і нав'язливим тріскотом повідомляв, що я комусь потрібен.

Ось і тепер хтось телефонував. Четвер, п'ята ранку.

Я виліз з-під ковдри, скинув картонну коробку, взяв телефон, вийшов на балкон. На подвір'ї було тихо і порожньо.

Через бокові двері банку вийшов охоронець, влаштувавши собі ранковий перекур. Коли тобі телефонують о п'ятій ранку, нічого доброго з цього не вийде. Стримуючи роздратування, підняв слухавку. Так усе й почалось.

— Дружище, — я відразу впізнав Кочу. Він мав прокурений голос, так ніби замість легень йому вмонтовано було старі пропалені динаміки. — Гера, друг, не спиш? — Динаміки хрипіли й випльовували приголосні. П'ята ранку, четвер.

— Алло, Гера.

— Алло, — сказав я.

— Друг, — додав низьких частот Коча, — Гера.

— Коча, п'ята ранку, що ти хочеш?

— Гер, послухай, — Коча перейшов на довірливий свист, — я не став би тебе будити. Тут така шняга. Я ніч не спав, поняв? Учора брат твій телефонував.

— Ну?

— Коротше, він поїхав, Германе, — тривожно зависло по той бік Кочине дихання.

— Далеко? — складно було звикнути до цих його голосових перепадів.

— Далеко, Германе, — увімкнувся Коча. Коли він починав нове речення, голос його фонив. — Чи то в Берлін, чи то в Амстердам, я так і не зрозумів.

— Може, через Берлін в Амстердам?

— Може, й так, Гер, може, й так, — захрипів Коча.

— А коли повернеться? — я встиг розслабитись. Подумав, що це просто робочий момент, що він просто повідомляє сімейні новини.

— По ходу, Гера, ніколи, — слухавка знову зафонила.

— Коли?

— Ніколи, Гер, ніколи. Він назавжди поїхав. Учора дзвонив, просив тобі сказати.

— Як назавжди? — не зрозумів я. — У вас там усе нормально?

— Да, нормально, друг, — Коча зірвався на високі ноти, — все нормально. От тільки брат твій кинув тут усе на мене, ти поняв?! А я, Гер, уже старий, сам я не потягну.

— Як кинув? — я не міг зрозуміти. — Що він сказав?

— Сказав, що в Амстердамі, просив зателефонувати тобі. Сказав, що не повернеться.

— А заправка?

— А заправка, Гер, по ходу на мені. Тільки я, — Коча знову додав до свого хрипіння довірливості, — не потягну. Проблеми у мене зі сном. Бачиш, п'ята ранку, а я не сплю.

— А давно він поїхав? — перебив я.

— Да вже тиждень, — повідомив Коча. — Я думав, ти знаєш. А тут така от шняга виходить.

— А що, він мені нічого не сказав?

— Я не знаю, Гер, не знаю, друже. Він нікому нічого не сказав, просто взяв і увалив. Може, хотів, щоби ніхто не знав.

— Про що не знав?

— Про те, що він увалиює, — пояснив Коча.

— А кому яке діло до нього?

— Ну, не знаю, Гер, — закрутив голосом Коча, — не знаю.

— Коча, що там у вас сталося?

— Гер, ти ж мене знаєш, — зашипів Коча, — я в його бізнес не ліз. Він мені не пояснював. Просто взяв і увалив.

А я, друже, сам не потягну. Ти би приїхав сюди, на місці розібрався, а?

— В чому розібрався?

— Ну, я не знаю, може, він тобі щось говорив.

— Коча, я не бачив його півроку.

— Ну, я не знаю, — зовсім розгубився Коча. — Гер, друже, ти приїдь, бо я сам ну ніяк, ти правильно мене зрозумій.

— Коча, що ти крутиш? — запитав я нарешті. — Скажи нормально, що там у вас сталося.

— Да все нормально, Гер, — Коча закашлявся, — все нормальок. Коротше, я тобі сказав, а ти вже дивись.

А я пішов, у мене клієнти. Давай, друже, давай. — Коча кинув слухавку. Клієнти у нього, подумав я. О п'ятій ранку.

*

Ми винаймали дві кімнати в старій виселеній комуналці, в самому центрі, в тихому дворі, засадженому липами.

Льолік займав прохідну кімнату, ближче до коридора, я жив у дальній, з якої був вихід на балкон. Решта кімнат комуналки були наглухо зачинені. Що ховалося за дверима — ніхто не знав. Кімнати нам здавав старий запеклий пенсіонер, колишній інкасатор Федір Михайлович. Я його називав Достоевським. У дев'яностих вони з дружиною вирішили

виїхати в еміграцію, і Федір Михайлович виправив собі паспорт. Але, отримавши на руки нові документи, раптом передумав кудись їхати, вирішивши, що саме тепер час починати нове життя. Так що до еміграції дружина поїхала сама, а він залишився в Харкові нібито стерегти квартиру.

Відчувши свободу, Федір Михайлович здав кімнати нам, а сам переховувався десь на конспіративних квартирах.

Кухня, коридори і навіть ванна цього напівзруйнованого помешкання були забиті довоєнними меблями, потріпаними книгами та стосами журналу «Огонёк». На столах, стільцях і просто на підлозі було звалено посуд та кольорове дрантя, до якого Федір Михайлович ставився ніжно і викидати не дозволяв. Ми не викидали, тож до чужого мотлоху додався ще й наш. Шафки, полиці й шухляди столу на кухні були заставлені темними пляшками та слоїками, в яких спалахували олія та мед, оцет і червоне вино, що в ньому ми гасили недопалки. Столом перекочувались волоські горіхи й мідні монети, пивні корки й гудзики від армійських шинель, з люстри звисали старі краватки Федора Михайловича.

Ми з розумінням ставились до нашого господаря та його піратських скарбів, до порцелянових фігурок Леніна, важких виделок із фальшивого срібла, запилених штор, крізь які пробивалось, розганяючи кімнатою пил та протяги, жовте, ніби вершкове масло, сонце. Вечорами, сидючи на кухні, ми читали написи на стінах, зроблені Федором Михайловичем, якісь номери телефонів, адреси, схеми автобусних маршрутів, намальовані хімічним олівцем просто на шпалерах, розглядали вирізки з календарів та фотопортрети невідомих родичів, пришпилені ним до стіни кнопками.

Родичі виглядали строго й урочисто, на відміну від самого Федора Михайловича, котрий час від часу теж забідав до свого теплого гнізда, в рипучих босоніжках і піжонському кепарі, збирав за нами порожні пляшки і, отримавши бабки за черговий місяць, зникав на підвір'ї між лип. Був травень, трималась тепла погода, підвір'я заростало травою. Іноді, вночі, з вулиці заходили насторожені пари й кохались на лавці, застеленій старими килимками. Іноді, під ранок, до лавки приходили охоронці з банку, сиділи й забивали довгі, як травневі світанки, косяки. Вдень забігали вуличні пси, обнюхували всі ці сліди любові й заклопотано вибігали назад — на центральні вулиці міста. Сонце підіймалось якраз над нашим будинком.

*

Коли я вийшов на кухню, Льолік уже терся коло холодильника в своєму костюмі — темному піджаку, сірій краватці та безрозмірних штанах, що висіли на ньому, як прапор у тиху погоду. Я відкрив холодильник, дбайливо оглянув порожні полиці.

— Привіт, — я упав на стілець, Льолік незадоволено сів напроти, не випускаючи з рук пакет із молоком. — Тут така справа, давай до брата мого з'їздимо.

— Для чого? — не зрозумів він.

— Просто так. Подивитись хочу.

— А що з твоїм братом, проблеми якісь?

— Та ні, все з ним нормально. Він в Амстердамі.

— Так ти в Амстердам хочеш до нього з'їздити?

— Не в Амстердам. Додому до нього. Давай на вихідних?

— Не знаю, — завагався Льолік, — я на вихідних збирався машину на станцію відігнати.

— Так мій брат і працює на станції. Поїхали.

— Ну, не знаю, — невпевнено відповів Льолік. — Краще поговори з ним по телефону. — І допивши все, що в нього було, додав: — Збирайся, ми вже запізнюємось.

*

Удень я кілька разів телефонував братові. Слухав довгі гудки. Ніхто не відповідав. По обіді зателефонував Кочі.

Так само без результату. Дивно, подумав, брат може просто не брати слухавку, в нього роумінг. Але Коча має бути на робочому місці. Набрал ще раз, знову без результату.

Ввечері зателефонував батькам. Слухавку взяла мама.

Привіт, — сказав я, — брат не дзвонив? Ні, — відповіла вона, — а що? Та так, просто, — відповів я і заговорив про щось інше.

Наступного ранку в офісі знову підійшов до Льоліка.

— Льолік, — сказав, — ну як, їдемо?

— Та ну, — занів той, — ну ти що, машина стара, ще заламається по дорозі.

— Льолік, — почав тиснути я, — брат зробить твоїй машині капітальний ремонт.

Давай виручай. Не їхати ж мені електричками.

— Ну, не знаю. А робота?

— Завтра вихідний, не вийобуйся.

— Не знаю, — знову сказав Льолік, — потрібно поговорити з Борею. Якщо він нічим не підпрже...

— Пішли поговоримо, — сказав я і потягнув його в сусідній кабінет.

Боря і Льоша — Болік і Льолік — були двоюрідними братами. Я знав їх з університету, ми разом закінчували історичне відділення. Між собою вони були несхожі — Боря виглядав мажористо, був худий і підстрижений, носив контактні лінзи й навіть, здається, робив манікюр. Льоша, натомість, був міцно збитий і дещо пригальмований.

Носив недорогий офісний одяг, стригся рідко, грошей на контактні лінзи йому було шкода, тому носив окуляри в металевій оправі. Боря виглядав більш доглянуто, Льоша — більш надійно. Боря був старший на півроку і відчував відповідальність за брата, певний братній комплекс. Був він із порядної родини, його тато працював у комсомолі, потім робив кар'єру в якійсь партії, був головою районної адміністрації, ходив в опозицію. Останні роки займав посаду при губернаторі. Льоша, натомість, був із простої сім'ї — його мама працювала вчителькою, а тато шабашив десь у Росії, ще з 80-х. Жили вони під Харковом, у невеликому містечку, так що Льолік був бідним родичем, і всі його за це любили, як йому здавалось.

Після університету Боря відразу ж вписався в батьківський бізнес, а ми з Льоліком намагалися самостійно стати на ноги. Працювали в рекламній агенції, в газеті безкоштовних оголошень, в прес-секретаріаті Конгресу націоналістів і навіть у власній букмекерській конторі, котра накрилась на другий місяць свого існування. Кілька років тому Боря, переживаючи за наше животіння і пам'ятаючи про безтурботну студентську юність, запросив нас працювати з ним, в адміністрації. Його тато зареєстрував під нього кілька молодіжних організацій, через які переводились різні гранти й відмивались невеликі, проте регулярні суми грошей. Так що ми працювали разом. Робота в нас була дивна й непередбачувана. Ми редагували чийсь промови, вели семінари для молодих лідерів, проводили тренінги для спостерігачів на виборах, складали політичні програми для нових партій, рубали дрова на дачі Болікового тата, ходили на телевізійні ток-шоу захищати демократичний вибір і відмивали, відмивали, відмивали бабло, котре проходило через наші рахунки. На моїй

візитівці було написано «незалежний експерт». За рік такої роботи я купив собі наворочений комп'ютер, а Льолік — побитий фольксваген. Квартиру ми винаймали з Льоліком разом. Боря часто приходив до нас у гості, сідав у моєї кімнаті на підлогу, брав до рук телефон і телефонував проституткам. Нормальний корпоративний дух, одним словом. Льолік брата не любив. Та й мене, здається, теж. Але ми з ним уже кілька років жили в сусідніх кімнатах, так що стосунки наші були рівними і навіть довірливими. Я постійно позичав у нього одяг, він у мене — гроші. Різниця була в тому, що одяг я завжди повертав. Останні місяці вони з братом щось мутили, якийсь новий родинний бізнес, в який я не ліз, оскільки гроші були партійні, і чим це мало закінчитись — ніхто не знав. Я тримав подалі від них заощадження, пачку баксів, зберігаючи її на книжковій полиці поміж сторінками Гегеля.

Загалом, я їм довіряв, хоча й розумів, що час шукати собі нормальну роботу.

*

Боря сидів у себе й працював з документами. На столі перед ним лежали папки з результатами якихось соціологічних опитувань. Побачивши нас, відкрив на моніторі сайт обласної адміністрації.

— Ага, ви, — сказав бадьоро, як і належить керівнику. — Ну, що? — запитав. — Як справи?

— Боря, — почав я, — ми до брата мого хочемо з'їздити.

Ти його знаєш, да?

— Знаю, — відповів Болік і став уважно оглядати свої нігті.

— У нас завтра нічого немає?

Болік подумав, знову подивився на нігті, рвучко прибрав руки за спину.

— Завтра вихідний, — відповів.

— Значить, поїхали, — сказав я Льоші й повернувся до дверей.

— Почекайте, — раптом зупинив мене Болік. — Я теж з вами поїду.

— Думаєш? — недовіжливо перепитав я.

Везти його з собою не хотілось. Льолік теж, наскільки можна було помітити, напружився.

— Так, — підтвердив Болік, — поїдемо разом. Ви ж не проти?

Льолік незадоволено мовчав.

— Боря, — запитав я його, — а тобі для чого їхати?

— Просто так, — відповів Болік. — Я не буду заважати.

Льоліка, схоже, напружувала необхідність їхати кудись із братом, який його щільно контролював і не хотів відпускати від себе ні на мить.

— Але ми рано виїжджаємо, — спробував відбитись я, — десь о п'ятій.

— О п'ятій? — перепитав Льолік.

— О п'ятій! — вигукнув Болік.

— О п'ятій, — повторив я і пішов до дверей.

Зрештою, подумав, хай самі між собою розбираються.

*

Вдень я знову телефонував Кочі. Ніхто не відповідав. Може, він помер, — подумав я.

Причому подумав із надією.

*

Ввечері ми сиділи з Льоліком у себе вдома, на кухні.

Слухай, — раптом почав він, — може, не поїдемо? Може, зателефонуєш їм ще раз? Льоша, — відповів я твердо, — ми їдемо всього на день. В неділю будемо вдома. Не парся. Ти сам не парся, — сказав на це Льолік. Добре, — відповів я.

Хоча що доброго? Мені 33 роки. Я давно і щасливо жив сам, з батьками бачився рідко, з братом підтримував нормальні стосунки. Мав нікому не потрібну освіту. Працював незрозуміло ким. Грошей мені вистачало саме на те, до чого я звик. Новим звичкам з'являлись було пізно. Мене все влаштовувало. Тим, що мене не влаштовувало, я не користувався. Тиждень тому зник мій брат. Зник і навіть не попередив. По-моєму, життя вдалось.

*

Парковка була порожня, і виглядали ми на ній підозріло. Боря запізнювався. Я пропонував їхати, але Льолік опирався, ходив до супермаркету за кавою з автомата, встиг познайомитись із охоронцями, які тут і жили — під великим освітленим супермаркетом. У ранковому повітрі жовто підсвічувались вітрини. Супермаркет був схожий на лайнер, що сів на мілину. Час від часу парковкою перебігали псячі зграї, недовіжливо принохуючись до мокрого асфальту і задираючи голови до ранкового сонця. Льолік розлігся на водійському кріслі, палив одну за одною і нервово хапався за мобло, видзвонюючи брата.

Вони останнім часом узагалі часто зідзвонювались, нервово щось виговорюючи й постійно сварячись. Ніби не довіряли один одному. Льолік ще раз бігав до автомата з кавою, повернувшись, вилив її собі на костюм, старанно витирав плями вологими серветками й проклинав брата за непунктуальність. З Льоліком завжди так — влітку він пітнів, взимку мерз, за кермом йому було незручно, і в костюмі він почувався невпевнено. Брат його напружував і втягував до сумнівної ситуації. Я радив йому не вкладатись, проте Льолік не слухався, можливість легко заробити вганяла його в якийсь ступор. Мені лишалось поблажливо спостерігати за цими його спробами фінансових махінацій, тішачись, що не дозволив їм і себе втягнути в підозрілу затію. Я теж сходив за кавою, поговорив з охоронцями, погодував псів чіпсами. Потрібно було їхати. Але без брата Льолік їхати не міг.

*

Він вибіг із-за рогу, розпачливо озираючись і відганяючи від себе псів. Льолік засигналив, Боря помітив нас і побіг до машини. Пси бігли слідом, підібгавши рвані хвости. Відчинив задні дверцята, застрибнув досередини. Був у своєму костюмі й зеленій, доволі пом'ятій сорочці.

— Боря, — сказав Льолік, — що за хуй?

— Блядь, Льоша, — відповів на це Болік, — нічого мені не кажи.

Привітавшись і зі мною теж, Болік дістав із кишені піджака кілька дисків.

— Що це? — запитав я.
— Я музики нам записав, — пояснив Болік. — Щоб по дорозі слухати.
— Та в мене свій плеєр є, — відповів я.
— Нічого, ми з Льошею послухаємо.
Льоша у відповідь скривився.
— Льолік, — засміявся я. — За тебе що, брат вирішує, яку музику слухати?
— Нічого він не вирішує, — ображено відповів Льолік.
— Що хоч за музика? — поцікавився я.
— Паркер.
— І все?
— Так. Десять дисків Паркера. Більш нічого цікавого я не знайшов, — пояснив Болік.
— Мудак, — сказав на це Льолік, і ми поїхали.

*

Від музики фольксваген здригався, мов консервна бляшанка, по якій били дерев'яною палицею. Боря, сидячи позаду, послабив вузол краватки й напружено розглядав спальні райони. Минувши тракторний і проїхавши базарчик, ми врешті вирвалися за окружну. Виїхавши за місто, рушили в південно-східному напрямку. На КПП стояли даїшники. Один з них ліниво подивився в наш бік і, не побачивши нічого цікавого, відвернувся до своїх. Я спробував подивитись на нас його очима. Чорний фольксваген, перекуплений у партнерів, костюми зі стоку, черевики з минулорічної колекції, годинники з розпродажу, запальнички, подаровані колегами на свята, сонцезахисні окуляри, придбані в супермаркетах: надійні недорогі речі, не надто вживані, не надто яскраві, нічого зайвого, нічого особливого. Навіть штрафувати не хочеться.

*

Зелені пагорби тяглись по обидва боки траси, травень був теплий і вітряний, птахи перелітали з одного поля на інше, пірнаючи галасливими зграями в повітряні потоки.

Попереду, на обрії, сяяли білі багатоповерхівки, над якими палало червоне сонце, схоже на гарячий баскетбольний м'яч.

— Заправитись потрібно, — сказав Льолік.
— Скоро буде заправка, — відповів я.
— І випити чого-небудь, — подав голос Болік.
— Антифризу, — запропонував йому брат.

На заправці ми з Борею пішли до магазину взяти кави.

Доки Льолік заправлявся, вийшли на вулицю, де стояли кілька пластикових столиків. За металевою сіткою починалось кукурудзяне поле. Травнева зелень, липка й барвиста, западала в очі, розїдаючи сітківку. На стоянці тіснились кілька фур, водії, очевидно, відсипались. Боря підійшов до крайнього столика, взяв пластиковий стілець, протер його серветкою, обережно сів. Я теж сів. Незабаром підійшов Льолік.

— Нормально, — сказав, — можемо їхати. Скільки нам ще?
— Кілометрів двісті, — відповів я. — За пару годин доїдемо.
— Що слухаєш? — запитав Льолік, показуючи на плеєр, який я поклав на стіл.

— Все підряд, — відповів я йому. — Чому собі такий не купиш?
— У мене в машині програвач.
— Ось і слухаєш, що тобі брат запише.
— Я йому нормальну музику пишу, — образився Болік.
— Я радіо слухаю, — від себе додав Льоша.
— Я би на твоєму місці не довіряв його музичним смакам, — сказав я Льоліку. —
Потрібно слухати музику, яку любиш.
— Та ладно, Германе, — не погодився Болік. — Треба довіряти один одному. Правда, Льоша?
— Угу, — невпевнено відповів Льолік.
— Добре, — сказав я, — мені все одно. Слухайте, що хочете.
— Ти, Германе, занадто недовірливий, — додав Болік. — Не довіряєш партнерам. Так не можна. Але все одно — на нас ти завжди можеш покластися. Куди ми хоч їдемо?
— Додому, — відповів я. — Довірся мені.
Краще дістатись туди раніше, подумав. Тим більш, ніхто не знає, наскільки ми там застрягнемо.

*

Боря підсовував мені диски Паркера. Я слухняно ставив їх один за одним. Паркер рвав повітря своїм альтом.

Його саксофон вибухав, ніби хімічна зброя, винищуючи ворожі війська. Паркер дихав через мундштук, видмухував золоте полум'я праведного гніву, його чорні пальці залізали до роз'ятрених ран повітря, витягуючи звідти мідні монети й сушені плоди. Прослухані диски я кидав до свого потріпаного шкіряного рюкзака. За годину ми в'їхали до найближчого містечка. Минули центр, вискочили на міст і втрапили до автотранспортної пригоди.

Посеред мосту стояла вантажівка, намертво перекриваючи рух в обох напрямках. Машини в'їжджали на міст і потрапляли до вміло влаштованої пастки — вперед проїхати було неможливо, назад теж, водії клаксонили, ті, хто був ближче, виходили з машин і йшли дивитись, що там сталося. Був це старий птаховоз, обліплений пір'ям та листям і доверху завантажений клітками з курми. Їх було сотні — цих кліток, у яких товклись, б'ючи крилами та дзьобами, великі неповороткі птахи. Схоже, водій в'їхав у залізну огорожу, що відділяла хідники, птаховоз розвернуло і забарикадувало ним проїзд. Верхні клітки розсипались асфальтом, і тепер здивовані кури тусували довкола птаховоза, застрибували на капоти машин, стояли на поручнях мосту і висиджували яйця під колесами фур.

Водій птаховоза з місця пригоди відразу втік. До того ж із ключами. Довкола вантажівки крутились два сержанти, не знаючи, що їм робити. Вони з ненавистю розганяли курей, допитуючись у свідків хоча б щось про водія. Свідчення були суперечливими. Хтось стверджував, ніби він зістрибнув з моста у воду, хтось бачив, ніби підсів до когось у фуру, а хтось пошепки переконував, що вантажівка рухалась узагалі без водія. Сержанти в розпачі розводили руками й намагалися зв'язатися по рації зі штабом.

— Ну, це надовго, — сказав Льоша, переговоривши з сержантами і повернувшись до машини. — Вони хочуть десь тягач знайти. Тільки сьогодні вихідний, хуя вони знайдуть.

За нами вже утворилась черга, машин стало все більше.

— Може, об'їдемо? — запропонував я.

— Як? — незадоволено відповів Льоша. — Тепер не виїдеш. Треба було вдома сидіти.

Раптом на капот до нас застрибула важка відгодована курка. Насторожено зробила

кілька кроків, завмерла.

— Вісник смерті, — сказав про птаха Болік. — Цікаво, тут десь є магазини з холодильниками?

— Хочеш купити холодильник? — запитав його брат.

— Хочу холодної води, — пояснив Болік.

Льоша засигналив, птах перелякано залопотів крилами й, перелетівши через поручні, шугнув у безвість. Можливо, так і потрібно вчити їх літати.

— Ладно, — не витримав я, — ви повертайтеся, а я піду.

— Куди ти підеш? — не зрозумів Льолік. — Сиди. Зараз тягач відтягне цю штуку, розвернемось і поїдемо додому. — їдьте самі. Я пройду пішки, а там чимось доїду.

— Чекай, — занепокоївся Льолік, — нічим ти не доїдеш.

— Доїду, — сказав я. — Завтра повернусь. Обережно на трасі.

Сержанти нервували. Один із них підхопив курку і, тримаючи її за лапу, піддав правою з носака. Курка злетіла в повітря, мов футбольний м'яч, перелетіла через кілька автовок і зникла під колесами. Його напарник теж розгнівано схопив домашнього птаха, підкинув угору й, прийнявши на праву робочу, засадив ним у травневе небо. Я перескочив через огорожу, обійшов птаховоз, прослизнув поміж водіями, перейшов міст і пішов ранковою трасою.

*

Потім довго стояв під теплим небом, коло порожньої траси, схожої на нічне метро — так само безнадійно було навколо, так само довгими видавались хвилини, проведені тут. За перехрестям, на виїзді з міста, була автобусна зупинка, старанно понівечена невідомими подорожніми. Стіни її було обмальовано чорними та червоними візерунками, земляна підлога густо й дбайливо всяєна товченим склом, а з-під цегляної кладки росла темна трава, в якій ховались ящірки та павуки. Я не наважився зайти всередину, став у тінь, що падала від стіни, і чекав. Чекати довелось довго.

Випадкові фури сунули на північ, лишаючи по собі пил та безнадію, а в зворотному напрямку ніхто взагалі не їхав.

Тінь поступово утікала мені з-під ніг. Я вже думав повертатись, прикидав, скільки це займе часу, і де тепер можуть бути мої друзі, як раптом, звідкись ізбоку, з прибережних очеретів та заплав, відчайдушно трублячи вихлопною трубою, на трасу вивалився кривавого кольору ікарус. Перехняблено став на всі колеса, наче пес, що обтрушується після купання, важко перевів подих, перемкнув швидкість і поповзом рушив на мене. Я завмер від несподіванки, настільки це було неочікувано, стояв і дивився на цей громіздкий транспортний засіб, овіяний пилом, обмашений кров'ю та мазутом. Автобус повільно підкотився до зупинки і, заскрипівши усіма своїми частинами, зупинився.

Відчинились двері. З автобусного нутра повіяло смертю й нікотинном. Водій, голий до пояса і мокрий від задухи, витер піт із чола й крикнув:

— Ну шо, синок, їдеш? — їду, — відповів я і ступив до салону.

Вільних місць усередині не було. Автобус був заселений сонною малорухливою публікою. Були тут жінки в бюстгальтерах та спортивних штаних, з яскравим макіяжем і довгими накладними нігтями, були чоловіки з барсетками та наколками, теж у спортивних штаних і китайських кросівках, були діти в бейсболках та спортивних костюмах, з битами та кастетами в руках. І всі вони спали або намагалися заснути, тож уваги на мене ніхто не звернув. Над усім цим розривалась індійська музика, тріскотлива, наче зграя колібрі, що

літала салоном, намагаючись вирватись із солодкої душогубки. Але музика нікому не заважала.

Я пройшов салоном, шукаючи вільне місце, не знайшов, повернувся до водія. Лобове скло перед ним було рясно обклеєне православними іконками та завішане барвистими сакральними штуками, які, очевидно, не давали цій машині кінцево розсипатись. Висіли тут плюшеві ведмеді й глиняні кістяки з поламаними ребрами, намиста з півнячих голів і вимпели «Манчестер Юнайтед», скотчем до скла приліплені були порнокартинки, портрети Сталіна й відксерені зображення святого Франциска. А на панелі перед водієм припадали пилом подорожні мапи, кілька гастлерів, якими він бив у салоні мух, ліхтарики, ножі зі слідами крові, яблука, з яких вилізли хробаки, і маленькі дерев'яні іконки з ликами великомучеників. Сам водій відсапувався, вчепившись однією рукою в кермо і тримаючи в іншій велику пляшку з водою.

— Шо, синок, — спитав, — усе зайнято?

— Ага.

— Постій зі мною, а то я теж засну. Їм добре — попадали і сплять. А мені відповідати.

— За що відповідати?

— За товар, синок, за товар, — пояснив він мені як рідному.

І переповів печальні речі. Були це комерсанти з Донбасу, цілі родини дрібних комерсантів. Два дні тому вони завантажились у Харкові товаром — спортивними костюмами, китайськими кросівками та іншим гівном. І рушили додому. Але не встигли від'їхати від міста, як автобус безнадійно зламався, з ходовою, синок, з ходовою біда, його ж останній раз ремонтували перед московською олімпіадою!

Першу ніч ночували на трасі. Водій повзав, як вуж, між колесами, а дрібні комерсанти виставили пости, палили до ранку багаття й співали під гітару. Їм це навіть подобалось.

На ранок водій пішов до ближчого села й привів звідти фермерів на тракторі. Фермери відтягли їх на залізничну станцію в депо. Там вони провели наступний день і ще одну ніч. Комерсанти вперто не спали, оберігаючи товар і співаючи під гітару, лише раз збігали на вокзал купити бухла та нові струни. Водій таки дав лад ходовій, завантажив, як зміг, комерсантів і продовжив гіркий шлях до рідних териконів. Натрапивши на скупчення коло мосту, не розгубився і, зробивши чималий гак, якимись обхідними стежками, через старі кладки перебрався на лівий берег. І тепер спинити його не могло вже ніщо. Він так і сказав.

Автобус виїхав на узгір'я і важко закашлявся. Попереду лежала широка сонячна долина з салативими кукурудзяними полями та золотими видолинками. Водій рішуче рушив уперед. Вимкнув двигун і розслабився. Автобус сповзав униз, мов снігова лавина від необережних криків японських туристів. Вітер свистів, черкаючись об теплі боки, жуки бились об лобове скло, ніби краплі травневого дощу, ми летіли вниз, набираючи швидкість, а навколо над нами лунали голоси індійських співаків, віщуючи довгу радість та безболісну смерть. Скотившись на дно долини, автобус за інерцією вискочив на перший горбок, і тут водій спробував увімкнути двигун. Ікарус трусонувало, почувся різкий скрегіт заліза об залізо, і машина зупинилась. Водій розпачливо мовчав. Про щось питати його мені було незручно.

Зрештою, він похилив голову на кермо і якось затих, час від часу здригаючись плечима. Спершу я подумав, що він плаче, по-своєму це було зворушливо. Проте, прислухавшись, зрозумів, що здригається він уже вві сні. Всі решта пасажирів ікаруса-привида теж спали. І ніхто навіть не думав охороняти товар. Я знову пройшов салоном і визирнув у вікно. Вітер легко торкався молодій кукурудзи, тиша западала навколо, і сонце в'їдалося в долину, наче пляма жиру в полотно. Несподівано хтось торкнувся моєї руки. Я озирнувся. В кінці салону були якісь фіранки, темно-брунатні й давно не прані. Мені здавалося, що там, за фіранками, нічого немає, що там стіна, ну або вікно, або щось таке. Але звідти висунулась рука і, легко вхопивши, потягла мене всередину. Я рушив уперед і,

прослизнувши крізь невидимий вхід, опинився в невеликій кімнатці. Був це такий собі чілаут, місце для медитацій та любові, келія, населена духами і тінями. Стіни кімнатки були завішані китайськими синтетичними килимами з дивними орнаментами та малюнками, на яких зображені були сцени полювання на оленів, чаювання та привітання піонерами Пекіна товариша Мао. Попід стінами стояли два невеличкі диванчики. І на цих диванчиках сиділи три мурини і одна муринка. І на муринах було якесь біле спіднє, а на муринці сіра спортивна білизна. Важкі намиста з черепами бовтались довкола її шиї, а в волоссі замість гребеня стримів ніж для розрізання паперу. На колінах у неї лежав термос.

Очі муринів хижо спалахували в сутінках, і жовтуваті білки горіли в темряві, наче бурштин. А муринка дивилась мені просто в очі й, не відпускаючи руки, спитала:

— Ти хто?

— А ти? — запитав я, відчуваючи тепло її долоні та важкість срібних перснів на її пальцях.

— Я Кароліна, — сказала вона й несподівано прибрала руку. Один мурин, озираючись на мене, прошепотів щось на вухо своєму сусіду, і той коротко засміявся. — Куди ти їдеш? — знову запитала Кароліна, розглядаючи мене в напівтемряві.

— Додому, — відповів я.

— А хто тебе там чекає? — Вона витягла ніж зі своєї зачіски, й густе волосся розсипалось, ховаючи її очі.

— Ніхто не чекає.

Кароліна теж засміялась.

— Навіщо їхати туди, де тебе ніхто не чекає? — спитала вона, дістаючи звідкись гранат і розрізаючи його навпіл.

— Яка різниця? — не зрозумів я. — Просто давно там не був.

— Тримай, — вона простягла мені половину граната. — Що ти будеш робити там, де тебе ніхто не чекає?

— Я ненадовго. Завтра поїду назад.

— Ти так боїшся туди повертатись? — Кароліна знову засміялась, присмоктуючись до своєї половини граната.

— З чого ти взяла?

— Ти ще не встиг приїхати, а вже збираєшся назад.

Ти боїшся.

— У мене справи, — пояснив я їй. — Не можу лишитись там надовше.

— Можеш, — сказала вона. — Якщо захочеш.

— Ні, — незадоволено повторив я, — не можу.

— Думаю, ти так швидко тікаєш, оскільки забув усе, що з тобою було. Коли згадаєш, тобі буде не так просто звідти поїхати. Тримай.

І простягла мені горнятко, наливши туди щось із термоса. Напій пахнув корицею та валер'яною. Я спробував.

Смак був терпкий і гострий. Я випив усе. Мене відразу вирубало.

*

Навколо аеродрому лежали пшеничні поля. Близьче до злітної смуги росли яскраво-ядучі квіти, над якими, мовби над трупами, тягуче зависали оси. Зранку сонце прогрівало асфальт і сушило траву, що пробивалась крізь бетонні плити. Збоку, над будкою диспетчера, рвалися на вітрі полотнища прапорів, далі, за будівлею адміністрації, тяглися

дерева, обплетені павутиною і запалені гострим ранковим світлом. У пшеничних полях ховались дивні протяги, наче тварини, які щоночі виходили з мороку на зелені вогні диспетчерської, а вранці знову забрідали між стебел і ховались від пекучого червненого сонця. Прогріваючись, асфальт відбивав сонячне світло, засліплюючи птахів, що пролітали над злітною смугою. Біля огорожі стояли бензовози, пара тягачів і темніли порожні гаражі, з яких солодко тягло застоюною водою та мастилом. За якийсь час з'являлись механіки, перевдягались у чорні діряві комбінезони й починали копатись у своїх машинах.

Над аеродромом нависало небо раннього червня, розгорталось під вітром, мов щойно випрані простирадла, лунко підіймалось і опадало вниз, торкаючись асфальту. В один і той самий час, близько восьмої, в повітрі з'являлось, поступово накочуючись і вивалюючись із атмосферних глибин, натружене торохтіння двигуна. Сам літак за сонцем ще не було видно, але тінь його вже мчала пшеничними полями, розлякуючи птахів та лисиць. Небесна поверхня розколювалась, як порцеляна, і, впевнено йдучи на посадку, вгорі, над стриженими головами механіків, гордо пролітав старийдобрий АН-2, кукурудзяник-убивця, гордість радянської авіації. Оглушуючи ранок своїм допотопним двигуном, він розвертався над сонним містечком, будячи його з легкого й примарного літнього сну. Пілоти розглядали сільськогосподарські угіддя, поля, густо політі сонячним медом, свіжу зелень балок та залізничних насипів, золоте річкового піску й столове срібло крейдяних узбереж. Місто лишалось позаду, з заводськими трубами та залізницею, літак ішов на посадку, світло заливало кабінку й холодно сяяло на металі. Машина прокочувалась злітною смугою, підстрибуючи тугими колесами на потрісканому асфальті. Пілоти зіскакували на землю й допомагали вантажникам витягати великі брезентові мішки з обласною та республіканською пресою, листами та бандеролями, а вивантаживши, йшли до будівель, лишивши літак нагріватись на сонці.

Ми з друзями жили по той бік пшеничних полів, на околиці, у білих панельних будинках, навколо яких росли високі сосни. Надвечір ми вибирались зі свого району, брели пшеницею, ховаючись від випадкових автівок, перебіжками рухались уздовж паркану, залягали в запиленій траві й розглядали літальні апарати. АН-2, з його суцільнометалевим фюзеляжем і полотняною обшивкою крил, здавався нам потойбічною машиною, на якій прилетіли демони, аби пропалити небо над нами бензином і свинцем. Вісники богів сиділи в його нутрі, а потужний гвинт розбивав небесну кригу й гнав у потойбіччя тополиний пух. Ми повертались додому вже поночі, брели крізь цупку гарячу пшеницю, думаючи про авіацію. Всі ми хотіли стати пілотами. Більшість із нас стали лузерами.

Час від часу мені сняться авіатори. Кожного разу вони здійснюють вимушену посадку десь посеред пшеничних полів, їхні літаки важко вганяються в густу пшеницю, полотняна обшивка лунко тріскає в червоному надвечір'ї, стебла пшениці намотуються на шасі, і літальні апарати намертво вгрузають у чорний пересохлий ґрунт. Пілоти вивалюються з пекучих салонів, падають у пшеницю, яка відразу ж обплітає їм ноги, встають і намагаються щось розгледіти на обрії. Проте на обрії немає нічого, крім пшеничних полів, вони тягнуться безкінечно, і вирватись із них — справа безнадійна. Авіатори кидають свої апарати, що поступово охолоджуються у вечірніх сутінках, і рухаються на захід, за сонцем, що швидко згасає. Стебла високі й непролазні, пілоти важко пробивають собі шлях, продавлюють невидиму стіну перед собою, не маючи жодного шансу кудись вийти. На них шкіряні шоломи з окулярами, на руках важкі рукавиці, а позаду них тягнуться розкриті парашути, які вони чомусь не бажають відчепити, тягнучи за собою, ніби довгі й важкі крокодилячі хвости.

Прокинувся я від злагодженої роботи двигуна. На диванах поруч зі мною спали троє муринів, Кароліни не було.

Я визирнув у салон. Було вже досить пізно, праворуч за вікном червоними спалахами розливалось вечірнє сонце.

Котра година, цікаво? Я підійшов до одного з комерсантів, що мирно спав, узяв його руку, подивився на годинник.

Пів на десяту. Чорт, подумав я, невже проспав? І пішов до водія. Той привітався зі мною, як зі старим другом, не відриваючи очей від траси. Я подивився за вікно. Десь зараз мав бути поворот, але якщо не повертати, а рухатись прямо, то за пару кілометрів буде саме те місце, куди мені потрібно. Проте на повороті водій пригальмував.

— Батя, ну що, — сказав я йому, — давай, підкинь мене до заправки. Тут пару кілометрів.

— Це на горі? — перепитав водій.

— Ага.

— Коло вишки?

— Ну.

— Ні, — мовив він. — Ми повертаємо.

— Почекай, — почав я торгуватись. — У тебе там із ходовою щось. А в мого брата майстерня. Він тобі капітальний ремонт зробить.

— Синоку, — сказав на це водій твердо й переконливо. — Там місто. А нам до міста не можна. У нас товар.

Я вийшов з автобуса. Сонце зайшло, відразу стало прохолодно. Натягнув куртку й рушив трасою. Хвилин за двадцять дійшов до заправки. Поруч темніли вікна станції техобслуговування. Світло ніде не горіло. Цікаво, де Коча? — подумав я. Підійшов до заправки. Всюди було темно й порожньо. На дверях станції висів замок.

Вирішив зачекати. Зайшов за будівлю, там посеред трави і кущів малини стояв вагончик, в якому жив Коча, за ним виднілись кілька старих розбитих автомобілів. Вагончик теж був зачинений. В сутінках я підійшов до відірваної кабіни камаза. Вліз досередини, скинув кросівки. Угорі висів місяць. Поруч охолоджувалась траса. Прямо переді мною, в долині лежало місто, в якому я народився й виріс.

Я взяв рюкзак, поклав під голову і заснув.

Обережний і насторожений, болотно-чорного кольору пес скрадався у високій траві. Пригинав хребта, намагався бути непоміченим. Тихо наближався, розгортаючи стебла бойовими лапами й заступаючи собою ранкове сонце.

Вранішні промені золотили йому череп зі скляними очима, в яких уже відбивалося моє відображення. Зробив пружний крок, потім ще один, завмер на мить і повільно потягся до мене своєю пикою. Очі його спалахнули голодним блиском, і трава за його спиною зімкнулась смарагдовою хвилею, ховаючи в собі кривавий сонячний згусток. Я інстинктивно викинув руку вперед, крізь сон реагуючи на цей його порух.

— Гера, друже!

Б'ючи ногами по м'ятому залізу, я підірвався.

— Гера! Друг! Приїхав! — Коча насувався, бажаючи дістати мене, розмахував худими довгими руками, крутив голомозим черепом. Втім, не міг протиснутись крізь вибите бортове скло кабіни, тому лише зближував на відстані великими окулярами, стоячи проти сонця, що вже встигло зійти і тепер легко підіймалось на необхідну йому висоту. — Ну, що ти тут лежиш! — похрипував він, тягнучись до мене своїми лапами. — Дружище!

Я спробував підвестись. Тіло після снання на жорсткому сидінні слухалось погано. Я підтягнув ноги, перехилився і випав просто Кочі в обійми.

— Друг! — схоже, він був мені радий.

— Привіт, Коча, — відповів я, і ми довго тиснули одне одному правиці, стукали по плечах і спинах кулаками, всіляко показуючи, як усе-таки здорово, що я провів цю ніч у порожній кабіні, а він мене після цього розбудив о шостій ранку.

— Давно приїхав? — запитав Коча, коли перша хвиля радості спала. Спитав, утім, не випускаючи моєї руки.

— Учора вночі, — відповів я, намагаючись вирватись і нарешті взутись.

— Що ж ти не подзвонив? — Коча відпускати руку не збирався.

— Коча, сука ти, — я нарешті звільнився й не знав тепер, куди подіти свою руку. — Я тобі два дні телефонував.

Ти що слухавку не береш?

— Ти коли дзвонив? — перепитав Коча.

— Вдень, — я все-таки дістав кросівки з кабіни.

— Так я спав, — сказав він на це. — У мене зі сном останні дні проблеми. Я вдень сплю, а вночі приходжу на роботу. Але вночі клієнтів немає. — Він затоптався на місці й потягнув мене за собою. — А головне — у нас і телефон не працює, відімкнули за несплату. Я вчора в місто їздив, ось повернувся. Пішли, я тобі все покажу.

*

І пішов уперед. Я рушив слідом. Оминув розбитий москвич зі спаленими колесами, якусь гору заліза, частини літаків, холодильних камер і газових плит і вийшов слідом за Кочею до бензоколонок. Заправка знаходилась метрів за сто від траси, що тяглась у північному напрямку. Внизу, кілометрів за два звідси, в теплій долині лежало містечко, через яке, власне, траса й проходила. На південь від останніх міських кварталів, за територією

заводів, починались поля, обриваючись по той бік долини, а з півночі місто охоплювала ріка, протікаючи з російської території в бік Донбасу. Лівий берег її був пологий, натомість уздовж правого тяглись високі крейдяні гори, верхівки яких покриті були полином і тернами. На найвищій горі, що висіла над містом, стриміла телевізійна вежа, помітна з будь-якого місця в долині. А вже поруч із вежею, на сусідньому пагорбі стояла автозаправка. Збудували її десь у сімдесятих. Тоді в місті з'явилась нафтобаза, і при ній виникли дві заправки — одна на південному виїзді з міста, інша — на північному. В дев'яностих нафтобаза прогоріла, одна із заправок теж, а ось ця, на харківській трасі, залишилась. Мій брат устиг вписатися сюди ще на початку дев'яностих, коли нафтобаза доживала свого віку, й перебрав цей бізнес на себе. Сама заправка виглядала не кращим чином — чотири старі бензоколонки, будка з касовим апаратом, порожня щогла, на якій при бажанні можна було когось повісити. Ще далі знаходилось холодне складське приміщення, нафаршироване залізом — брат укладав гроші не в розвиток інфраструктури, а в підвищення сервісу, стягуючи звідусюди різні пристрої та механізми, за допомогою яких міг відремонтувати будь-що. Сам він жив у місті, приїздив сюди щоранку і спускався в долину аж поночі. Разом з ним працювала озвіріла команда — Коча і Шура Травмований: інженери-самородки, котрі врятували на своєму віку життя не одній фурі, чим і пишались. Шура Травмований жив також десь у місті, а ось Коча власного помешкання був позбавлений, тому постійно тусив на заправці, ночуючи в будівельному вагончику, обладнаному згідно з усіма вимогами фен-шуя. Коло заправки облаштовано було асфальтований майданчик із ремонтною ямою, віддалік, під липами, стояло кілька вкопаних у землю залізних столів. За станцією починалися балки та яблуневі сади, що тяглися вздовж крейдяних гір, а на північ відкривався степ, з якого час від часу виїжджала гамірна сільськогосподарська техніка. За вагончиком утворилось звалище понівеченої техніки, стояли рештки розібраних на шматки машин, громадились колеса. Збоку, в малинових кущах, ховалась кабіна з-під камаза, з якої відкривалась панорама на залиту сонцем долину й беззахисне місто.

Але йшлося не про інфраструктуру і не про старі бензоколонки. Йшлося про розташування. Свого часу брат це добре зрозумів, вибравши саме цю заправку. Річ у тім, що наступне місце, де був бензин, знаходилось кілометрів за 70 звідси на північ, а сама траса пролягала через підозрілі місця з відсутніми органами влади та населення як такого.

Навіть зони покриття на північ звідси, здається, не було.

Водії це знали, тому намагались заправитись бензином у мого брата. Крім того, тут працював Шура Травмований — кращий механік у цих місцях, бог карданних валів та ручних приводів. Одним словом, жила була золота.

*

Біля цегляної будки, поруч із бензоколонками, стояли два автомобільні крісла, принесені сюди для відпочинку.

Крісла були застелені чорними шкірами не відомих мені тварин, з них у різні боки випирали пружини, а до одного крісла прилаштовано було якийсь дивний важіль, цілком можливо, що це була катапульта. Коча втомлено впав на крісло з катапультою, дістав свої папіроси і, запаливши, показав мені рукою — сідай поруч, друже. Я так і зробив.

Сонце нагрівалось, мов каміння на березі, і небо парусиною підіймалося на вітрі. Неділя, кінець травня, кращий час для того, аби звідси поїхати.

— Надовго? — з присвистом запитав Коча.

— Ввечері назад, — відповів я.

— Що так швидко? Лишайся на пару днів. Будемо рибу ловити.
— Коча, де брат?
— Я ж тобі говорив. В Амстердамі.
— Чому він не сказав, що їде?
— Гер, я не знаю. Він і не збирався їхати. А от взяв усе кинув. Сказав, назад не приїде.
— У нього що — якісь проблеми з бізнесом були?
— Та які проблеми, Германе? — загарячкував Коча. — Тут ні проблем, ні бізнесу, так
— сльози. Ти ж бачиш.
— Ну і що тепер робити?
— Не знаю. Роби, що хочеш.

Коча загасив недопалок і кинув до відра з написом «Палити заборонено». Підставив обличчя сонцю й затих.

Чорт, подумав я, цікаво, що в нього зараз у голові діється, що там у нього за мутки? Він же напевне щось приховує, сидить тут і щось мутить.

*

Кочі було під п'ятдесят. Як на свої роки, був він жвавий, голомозий і соціально невлаштований. На голові його довкола лисини навсібіч стриміли рештки колись розкішної шевелюри, я її добре пам'ятав з дитинства. Кочу я взагалі пам'ятав з дитинства, після батьків, сусідів та родичів це була перша жива істота, яку я зафіксував у своїй свідомості.

Потім я підростав, а Коча старішав. Жили ми в сусідніх будинках, на новому районі, який весь час добудовувався, так що виростав я ніби на будмайданчику. В будинках жили переважно робітники з невеличких навколишніх заводів — великих підприємств у місті не було, залізничники, різні інтелігентська шлоїбень — вчителі, конторники, також військовослужбовці (мій тато, наприклад), ну і комсомольські кадри, перспективна молодь, так би мовити.

Коча, наскільки я пам'ятаю, підселився до нас пізніше, але на районі жив, здається, завжди. Він належав саме до перспективної молоді, ріс без батьків, уже в школі мав проблеми з правоохоронними органами, поступово стаючи грозою мікрорайону. Мікрорайон у сімдесяті лише будувався, тому бурхлива юність Кочі припала на інтенсивний розвиток усієї цієї комунальної інфраструктури — Коча грабував нові гастрономи, виносив щойно відкриті кіоски з пресою, залізав уночі до недобудованого загсу, загалом ішов у ногу з часом. Правоохоронні органи, виявивши повне безсилля, здали Кочу комсомолу на поруки. Комсомол чомусь вирішив, що Коча не цілком утрачений для комуністичної молоді кадр, і взявся його перековувати. Для початку влаштували його в петеу. Звідти Коча на другий тиждень навчання виніс токарний верстат, і його змушені були відрахувати. Потусивши на районі рік чи півтора, заgrimів до збройних сил. Служив у стройбаті під Житомиром, проте додому повернувся з наколками ВДВ. Це був його зоряний час. По району Коча ходив у погонах і бив усіх, кого не пізнавав. Ми, пацани, Кочею захоплювались, він був для нас поганим прикладом. Комсомол зробив останню жалюгідну спробу поборотись за Кочину душу й подарував йому однокімнатну квартиру в сусідньому з нами будинку. Коча в'їхав і відразу ж влаштував у себе вдома гніздо розпусти. Через його квартиру на початку вісімдесятих пройшла вся прогресивна молодь району — хлопчики тут набували мужності, дівчатка — досвіду. Сам Коча все більше пив, і розпад країни пройшов поза його увагою.

Наприкінці вісімдесятих, коли в місті з'явився серійний убивця, влада та правоохоронні органи підозрювали в цьому Кочу. Проте арештувати його не наважувались,

оскільки просто боялись. Сусіди теж були переконані, що це Коча гвалтує зоряними запашними ночами працівниць молокозаводу, протинаячи їх потім гострим металевим предметом.

Чоловіки його за це поважали, жінкам він подобався. На початку дев'яностих, оскільки комсомолу вже не було, справу в свої руки знову мусили взяти правоохоронні органи. Одного разу, перебуваючи в тривалому веселому загулі, Коча підпалив рекламний щит щойно утвореного акціонерного товариства, що й стало останньою краплею народного терпіння. Взяли його у власній квартирі. Коли виводили надвір, зібралась невелика демонстрація. Ми, вже дорослі чуваки, були за Кочу. Проте нас ніхто не слухав.

Дали йому рік. Відсидів він десь на Донбасі й зійшовся на зоні з якимись мормонами. Ті передавали Кочі свою літературу, а також — на його прохання — одеколон та папіроси. За рік він відкинувся і повернувся додому героєм.

За якийсь час мормони приїхали по його душу. Були це три молодих активісти, в дешевих, проте акуратних костюмах.

Коча впустив їх до себе, вислухав, дістав з канапи дробовика і загнав мормонів до ванної. Тримав їх там два дні.

На третій день необачно вирішив помитись, відчинив двері ванної, й мормони вирвались на волю. Прибігши в міліцію, спробували подати заяву, проте міліціонери зважено вирішили, що простіше буде ізолювати саме мормонів, і зачинили їх у камері для з'ясування особи. Наступні пару років Коча марно намагався взятись за розум, тричі розлучався, причому з тією-таки жінкою. Але особисте життя в нього відверто не складалось, і Коча далі прощався з молодістю.

Простився десь наприкінці дев'яностих, потрапивши до лікарні з відкушеним пальцем і пробитим животом. Палець йому під час сварки відкусила дружина, а ось хто при цьому пробив живіт, Коча не признавався. Десь тоді йому почав допомагати мій брат, він час від часу підкидав Кочі роботу, давав гроші, взагалі підтримував. Щось там у них із Кочею було ще в минулому житті, якась історія, брат пару разів про неї натяками згадував, проте розповідати не хотів, просто говорив, що Кочі можна довіряти, він не підведе в разі чого. Кілька років тому Кочу з його квартири вигнали цигани, і він переїхав сюди, на заправку. Жив у вагончику, вів спокійне розмірене життя, минуле згадував із ностальгією, проте повертатись до своєї квартири не хотів. Виглядав строкато, лисина його мала ніжно-рожевий відтінок, а окуляри робили схожим на божевільного хіміка, який щойно винайшов альтернативний, екологічно чистий кокаїн і тут-таки поставив на собі досліди. І досліди ці дали позитивний результат. Ходив у помаранчевому комбінезоні й розбитих військових черевиках, у нього взагалі було багато шмаття з армійських секонд-хендів, мав навіть армійські імпорتنі шкарпетки — на правій було написано «R», на лівій — «L», щоби не плутатись. Зап'ястя в нього були обмотані хусточками й кривавими бинтами, облич'я і руки весь час були чи то подряпані, чи то порізані, і загалом зовнішній вигляд у нього був такий, ніби він їв піцу руками.

І ось тепер він грівся на сонці, говорячи щось непереконаливе.

— Ясно, — сказав я йому, — не хочеш говорити — не говори. А хто у вас бухгалтерією займався?

— Бухгалтерією? — Коча розплющив очі. — Навіщо тобі бухгалтерія?

— Хочу дізнатись, скільки у вас бабла.

— Ага, Гера, бабла у нас до хуя, — нервово засміявся Коча. І додав: — Тобі з Ольгою поговорити треба. Юра, брат твій, із нею працював. У неї фірма в місті.

— Це що — тьолка його?

— Яка тьолка?! — образився Коча. — Я ж кажу — Юра з нею мав справи.

— А де в неї офіс?

— Ти що — прямо зараз хочеш до неї піти?
— Ну не сидіти ж мені тут із тобою.
— Сьогодні неділя, Гер, дружище, вихідний.
— А завтра?
— Що завтра?
— Завтра вона працює?
— Не знаю, мабуть.
— Ладно, Коча, ти займайся клієнтами, — сказав я, озираючи порожню трасу. — А я спати хочу.
— Іди до вагончика, — сказав на це Коча. — І спи.

*

Світло пробивалось крізь штору, наповнюючи приміщення плямами й сонячним пилом. Гарячі смуги тяглись підлогою, ніби розсипана мука. Над дверима прикріплено було якісь саморобні лаштунки, зроблені з бобінної плівки.

Видно, Коча довго над ними працював. Я зайшов, не зачиняючи за собою дверей, і роззирнувся довкола. Протяги торкались плівки, й та легко шаруділа, мов кукурудзяне листя. Під стінами стояли дві продавлені канапи, праворуч було облаштовано кухню, з плитою, древнім холодильником та різним начинням на стінах, а ліворуч, у кутку, стояв письмовий стіл, завалений підозрілим сміттям, копатися в якому мені не хотілося. І над усім цим стояв дивний запах. Я був упевнений, що в приміщенні, де живе друг Коча, мало би смердіти. Чим? Та чим завгодно — кров'ю, спермою, бензином, урешті-решт. Проте у вагончику пахло добре влаштованим чоловічим побутом, це такий дивний запах, він завжди стоїть у помешканнях, де живуть удівці, але як би це вірно сказати — задоволені собою вдівці, у яких усе гаразд із самооцінкою. Ось у Кочі з самооцінкою було, очевидно, все гаразд, — подумав я, падаючи на канапу, котра здалась мені менш продавленою та більш прибраною. Впав, стягнув із ніг кросівки і раптом відчув помороченість усієї цієї подорожі з переїздами, зупинками, попутниками, згадав про Кароліну та її солодкий напій, про чорне небо над малиновими хащами й відчуття заліза, на якому спиш. Весь цей ранок якось дивно не міг нічим завершитись, ніби щось розладналось у механізмах, якими я керувався. Щось не складалось. Я мовби стояв у просторому приміщенні, до якого запустили якихось не відомих мені людей, а після цього вимкнули світло. І хоч приміщення було мені знайомим, присутність цих чужих людей, котрі стояли поруч і мовчали, щось від мене приховуючи, насторожувала. Ладно, подумав я, вже засинаючи, — в разі чого завжди можна поїхати додому.

Стіна над канапою заліплена була фотокартками, вирізками з журналів та кольоровими картинками. Коча, наче маніяк, густо понаклеював тут фрагменти облич, контури тіл, пошматовані натовпи, з яких виривались чийсь очі й уста, були це радісні колажі, так наче він довго клеїв один до одного уривки різних історій, вирізки з випадкових видань, просто паперовий папір, серед якого можна було розрізнити етикетки з-під алкоголю та політичні листівки, фото з журналів мод і чорно-білі порнокартки, футбольні календарики й чийсь водійське посвідчення.

Здалеку з цього всього витворювався химерний візерунок, мовби хтось довго знущався над фотошпалерами. Зблизька в очі кидалось безліч деталей: пожовклий папір газетних вирізок, виколоті очі манекенниць, свіжорозлитий клей і темно-багряні краплі полуничного джему, схожі на загуслий лак для нігтів. І все це поєднувало якесь спільне тло, глиняно-салатове наповнення, дрібно покреслене літерами і знаками, ламаними лініями й

кольоровими перепадами.

Я довго придивлявся, але не міг зрозуміти, в чому тут річ.

Зрештою, підчепив пальцем дембельський портрет Кочі й, потягнувши на себе, відірвав. Під фото знаходилась велика літера С. Це була карта. Скоріше за все, Радянського Союзу, і скоріше за все, географічна: суглинок — це Карпати, Кавказ і Монголія, салат — тайга і Прикаспійська низовина, там, де суглинок тверднув, беручись крейдіною сухістю, — мали бути пустелі. Тихий океан був темно-синій, Північний — блакитно-слюдяний. На місці Північного полюса висіла гола баба з відрізаною головою. Гурток юних краєзнавців. Я провалився в тишу.

*

Прокинувся я від чийось голосів, і голоси мені відразу не сподобались. Швидко зіскочив із канапи, вийшов надвір.

Голоси лунали від заправки, кричало відразу кілька чоловік, я впізнав лише переляканий голос Кочі.

Коло будки на кріслах сиділи розкинувшись два чуваки в піджаках і джинсах. Один був із краваткою, інший — схоже, головний — із розстебнутим комірцем, один у кросівках, інший, головний — у шкіряних черевиках. Третій чувак, у джинсах та адідасівській куртці, тримав Кочу за шкірки і час від часу сильно ним струшував. Коча щось заперечливо скрикував, чуваки на кріслах починали сміятись. Ага, подумав я, і ступив уперед.

— Ей, — покликав, — що за діла?

В'їбу першого, подумав, а там у разі чого втечу. Тільки з Кочею що робити?

Чувак від несподіванки випустив Кочу, той упав на асфальт. Двоє на кріслах незадоволено подивились у мій бік.

— Шо за хуйня? — сказав я, уважно підбираючи слова.

— А ти хто такий? — бикувато запитав той, що трусив Кочу.

— А ти? — запитав я його.

— Ей, доходяго, — чувак буцнув ногою Кочу, що сидів коло нього на асфальті й розтирав шию. — Хто це?

— Це Герман, — сказав йому Коча, — Юріка брат. Власник.

— Власник? — перепитав старший і повільно підвівся.

Другий, у краватці, підвівся слідом за ним.

— Власник, — підтвердив Коча.

— Як це власник? — не зрозумів головний. — А Юрік?

— А Юріка немає, — пояснив Коча.

— Ну і де він? — незадоволено перепитав головний.

— На курсах, — сказав я, — підвищення кваліфікації.

Боковим зором я помітив, що від траси звертає легковик, вся надія була на нього.

— І коли він повернеться? — головний теж побачив легковик і говорив усе менш упевнено.

— А ось підвищить кваліфікацію, — сказав я йому, — і повернеться. А що за діла?

Легковик вискочив на майданчик перед заправкою і, протяжно заскрипівши, пригальмував. Курява спала, і з машини виліз Травмований. Окинув недобрим поглядом компанію й рушив до нас. Підійшовши до будки, зупинився, нічого не говорячи, але уважно за всім слідкуючи.

— Так що за діла? — перепитав я про всяк випадок.

— Бензин бодяжите, — зі злістю в голосі відповів головний.
— Розберемось, — пообіцяв я йому.
— Розбирайтесь, — незадоволено погодився головний і рушив до джипа, що стояв віддалік. Двоє інших рушили слідом. Той, котрий тримав Кочу, замахнувся, аби ще раз його копнути, але наткнувся поглядом на Травмованого й відійшов.

За джипом тягся слід по асфальту. Мабуть, приїхавши, вони різко гальмували. До бензоколонок слід не вів.

Схоже, ніхто тут і не думав заправлятися. Чуваки сіли, дали по газах і помчали в бік траси. Коча підвівся й почав обтрушуватись.

— Хто це? — запитав я його.

— Шпана, — нервово відповів Коча. — Кукурудзяні королі.

— Що хотіли?

— Нічого не хотіли, — Коча одягнув окуляри і, прослизнувши повз мене, зник за рогом будівлі.

— Привіт, Германе, — підійшов Травмований і потиснув руку.

— Привіт. Що тут у вас?

— Сам бачиш, — він кивнув головою в бік траси. — Ще й брат твій поїхав.

— А чого поїхав?

— А звідки я знаю, — різко відповів Травмований. — Думаю, заїбався від усього, ось і поїхав. Я теж поїду. Ось дороблю карбюратор одному хую з Краматорська і поїду.

Аякже, — Травмований похмуро подивився навколо, але, не побачивши нікого, кого б це стосувалось, повернувся й пішов у гараж.

*

Настрій Травмованого мене не здивував. Він постійно був усім незадоволений. Завжди ніби шукав, з ким завестись. Хоча, скоріше, так він захищався. Травмований старший за мене років на десять. Він був живою легендою, кращим бомбардиром за всю історію фізкультурного руху в нашому місті. На початку дев'яностих ми з ним ще встигли пограти в одній команді. Вихід із великого спорту став для нього важкою психологічною травмою — Травмований озлостився і розтовстів. Був невеличкою зросту і з піжонськими вусиками та поважним пузом скидався не так на бомбардира, як на якого-небудь клубного масажиста.

Або на футбольного коментатора. Почавши нове життя, Травмований швидко зажив слави кращого механіка, проте йти на когось працювати не хотів, ось лише брату вдалось із ним домовитись — він узяв Травмованого партнером, не влізаючи до його справ і мало цікавлячись його проблемами. Травмованого це влаштовувало. Він приїжджав, коли хотів, їхав, коли хотів, і робив те, що йому подобалось. Але була в нього ще одна пристрасть, що виявлялась у вільний від роботи час. Ще з років своєї зоряної бомбардирської кар'єри мав Травмований надмірний потяг до жінок. Через що й не одружувався, бо з ким мав одружуватись, коли спав одночасно з шістьма жінками? І що цікаво, після завершення спортивної кар'єри кількість їх не зменшилась.

Скоріше навпаки — з віком Травмований набув певного шарму, старанно плекаючи й підтримуючи навколо себе цю дивну ауру — сорокарічного пузатого жінколюбця. Жінки Травмованого обожнювали, і він, сука, знав про це. В нагрудній кишені своєї білосніжної сорочки завжди носив металевий гребінця, котрим час від часу поправляв вусики.

При ньому завжди був одеколон і касети з романтичними мелодіями або, як він сам це називав, — музикою любові.

Іноді Травмований вигрібав за аморалку від ображених чоловіків. Тоді він зачинявся в гаражі й сидів там цілими днями, крутячи якісь гайки. Був він добрий, проте трішки скутий, можливо, тому всім постійно й хамив. Я до цього звик.

*

Менше з тим. Що виходило? Виходило так, що якісь хуї пресували тут Кочу, і якби не Травмований, то цілком можливо, що почали б пресувати й мене, власника заправки.

Оскільки саме я вважався її офіційним власником. Брат, чогось остерігаючись, ще років п'ять тому завбачливо оформив усю документацію на мене. Стосунки у нас із ним були довірливими. Він знав, що навіть коли я захочу зробити із його бізнесом щось погане, то все одно не зумію, тому просто попросив не хвилюватись і підписатися в належних місцях. Надалі він навчився підробляти мій підпис, тож я навіть не знав, як там у нього справи, які податки він сплачує і які має прибутки. У нього були свої проблеми, а в мене до останнього часу проблем узагалі не було. І ось раптом виявилось, що їх, проблем, у мене насправді ціла купа. І потрібно було якось їх вирішувати. Можна було, щоправда, на все це забити. І теж звалити в Амстердам.

Найгірше, що брат нічого не сказав. І як тепер бути, я навіть не здогадувався. Ще кілька днів тому я вважався вільним і незалежним експертом, котрий боровся незрозуміло з ким за демократію, а тепер ось на мені висіла нерухомість, з якою потрібно було щось робити, оскільки брата поруч не було і підробляти за мене підпис не було кому.

Так чи інакше, потрібно було йти до цієї їхньої Ольги й хоча б щось дізнатись. Додому я сьогодні не потрапляв ніяк. Краще зателефонувати Льоліку й попередити. Я зайшов до будки. На стіні висів телефонний апарат. Підійняв слухавку.

— Не працює, — Коча стояв на порозі й дивився на слухавку в моїй руці. — Я ж говорив тобі.

— А мобіла в тебе є?

— Є. Але теж не працює, — відповів Коча.

— А в Травмованого?

— В Травмованого є. Але він не дасть.

— Хуй там не дасть, — не повірив я і, відіпхнувши Кочу, пішов у гараж.

Травмований устиг перевдягнутись у синю спецівку й натягнути на голову чорну беретку. Перед ним похитувалось, підвішене на корбі, якесь залізо, яке Травмований обмацував, як різник коров'ячу тушу.

— Шур, — сказав я, — дай мобілу. Я тут у вас до завтра лишаюсь, треба своїх попередити.

— Лишаєшся? — подивився на мене Травмований. — Давай. Тільки у мене грошей на рахунку немає, так що болт.

— А звідки можна зателефонувати?

— Сходи на телевежу, тут недалеко. І не заважайте мені, блядь! — крикнув він услід.

Я обійшов будку, оминув вагончик і стежкою пішов уперед. Спустився в балку, виліз на гору і, продершись крізь малинові хащі, вийшов на асфальтову дорогу, що вела від траси. Підійшов до огорожі, котра тяглася довкола телевежі. На воротах було написано «Вхід заборонено».

Проте самі ворота були відчинені. Пройшов на подвір'я.

Доріжка вела до одноповерхового приміщення, в якому, очевидно, і знаходився пульт керування, чи що там є на телевежах. Сама вежа стояла віддалік, обсаджена квітами та

обплетена колючим дротом. З-за рогу вибігла стара вівчарка, підійшла, ліниво обнюхала моє взуття й пішла своїм шляхом. Жодної людини. Навіть якщо припустити, що за телевізійні трансляції тут відповідала вівчарка, обов'язками своїми вона відверто нехтувала. Я постояв, почекав, доки хтось вийде, і, не дочекавшись, підійшов до будинку. Двері були зачинені. Я постукав. Ніхто, ясна річ, не відповів.

Підійшов до вікна, зазирнув. Було темно і порожньо. Раптом зсередини виринуло обличчя. Я злякано відступив назад.

Обличчя враз зникло, почулись кроки, двері відчинились, на порозі стояла дівчинка років шістнадцяти. Мала коротко підстрижене чорне волосся, великі сірі очі й пластмасові сережки у вухах. Була на ній світла коротка майка й джинсова спідничка. На ногах мала легкі сандалі.

— Привіт, — сказала.

— Привіт, — відповів я. — Я Герман. Із бензозаправки.

— Герман? — перепитала вона. — Ти брат Юри?

— Ти його знаєш?

— Тут усі всіх знають, — пояснила вона.

— У вас телефон є? Мені зателефонувати треба, а у нас відімкнули. Коча говорить — за несплату.

— Знову цей Коча, — сказала дівчинка й відступила вбік, пропускаючи мене.

Я пройшов коридором, потрапив до кімнати з ліжком під однією стіною та столом під іншою. На столі стояв телефон. Дівчинка зайшла слідом, стала на порозі, уважно слідкуючи за мною.

— Можна? — запитав я.

— Давай, — відповіла вона. З кімнати, втім, не вийшла. Со Я взяв слухавку, набрав свій домашній.

— Да, — незадоволеним голосом сказав Льолік.

— Привіт, це я.

— Ти де? — запитав Льолік.

— Я в брата, все нормально. Ви як доїхали?

— Хуйово доїхали. Борю вкачало, ледве довіз.

— Ну, тепер все гаразд?

— Да, нормально. Ти коли будеш?

— Слухай, братело, тут така штука — я ще на день залишусь. Треба завтра з бухгалтером зустрітись. — Дівчинка за спиною мугикнула. — Так що буду у вівторок. Скажеш Борі, добре?

— Ну, не знаю. Може, ти сам йому скажеш?

— Та ладно, давай підстрахуй. Домовились?

— Ти б поговорив із Борею, а? Щоб проблем не було.

— Та які проблеми, Льолік? Не вйобуйся. Друзям треба довіряти.

— Ну, ладно.

— А я тобі бабу привезу. Гумову.

— Краще кардан мені привези.

— Ти будеш робити це з карданом?

— Мудак, — сказав Льолік і поклав слухавку.

Дівчинка провела мене на вулицю.

— Дякую, — сказав я їй.

— Нема за що. Передавай привіт брату.

— Він десь поїхав.

— А ти — теж десь поїдеш?

- А ти хочеш, щоб я залишився?
- Потрібен ти мені, — дівчинка говорила спокійно й розважливо.
- Тобі тут самій не страшно?
- Не страшно, — сказала вона. — Іди. А то пса на тебе спущу.

Я дійшов до воріт, зупинився. Визираючи у вікно, вона сторожко дивилась мені услід. Я помахав їй рукою.

Зрозумівши, що її викрито, дівчинка засміялась і помахала у відповідь. Потім швидким несподіваним рухом задерла на грудях майку, показавши все, що в неї там було. Втім, уже наступної миті зникла. Я не повірив своїм очам, постояв, чекаючи, чи не з'явиться вона знову. Але її не було. Яка дивна, подумав я і пішов назад.

Трудові будні були в розпалі. Коча напівлежав на кріслі з катапультною і солодко спав, затиснувши праву долоню худими ногами. Я пішов у гараж. Травмований, голий до пояса, мокрий і незадовлений усім на світі, крутився довкола підвішеного заліза, час від часу штовхаючи його своїм животом. Побачивши мене, махнув рукою, витер піт із чола і вирішив зробити перекур.

- Додзвонився?
- Ага. Завтра поїду.
- Ну-ну, — Травмований дивився на мене суворо.
- Шур, — перевів я розмову. — Що це за старшокласниця там, на вежі?
- Катя? — Очі Травмованого враз узялися теплою мрійливою плівкою, а на повнуватих устах з'явилась батьківська посмішка. — Що вона казала?
- Нічого не казала. Хороша дівчина. Скромна.
- Тримайся від неї подалі, — миролюбиво сказав Травмований. — А то знаю я вас.
- Вона працює там? — її тато працює. А вона йому обіди носить.
- Червона Шапочка прямо.
- Що?
- Нічого.
- Германе, — раптом запитав Травмований. — Ти ким працюєш?
- Незалежним експертом, — відповів я.
- І що ти робиш?
- Як тобі сказати? Нічого.
- Знаєш, Германе, — подивився на мене Травмований. — Я тобі не вірю. Ти вже вибач, але я тобі скажу, як думаю.
- Валяй.
- Не вірю я тобі, одним словом. Кинеш ти нас. Тому що тобі все це на хуй не потрібно. І Кочі теж на хуй не потрібно. Ти навіть не знаєш, чим ти займаєшся. Ось брат твій — він зовсім інший.

- Ну так що ж він поїхав?
- Яка різниця?
- Велика різниця. Хто це приїздив, на джипі?
- Боїшся?
- Чого мені боятись?
- Боїшся-боїшся, я ж бачу. І Коча їх боїться. І всі бояться. А ось брат твій не боявся.
- Да що ти завівся — брат, брат!
- Ладно, не злись, — Травмований накинув куртку й повернувся до роботи. Запустив якусь машину. Відразу ж заклало вуха.

— Шура! — крикнув я йому. Він зупинився і подивився в мій бік, машини, втім, не вимикаючи. — Я не боюсь. Чого мені боятись? Просто у вас своє життя, а в мене — своє.

Травмований на знак згоди кивнув головою. Можливо, він мене не почув.

Увечері Шура мовчки з усіма попрощався й поїхав додому. Коча так і сидів на катапульти, покритий помаранчево-синім вечірнім пилом, перебуваючи в якомусь дивному напівсонному стані, з якого його не вивів ні від'їзд Травмованого, ні регулярні вимоги водіїв фур заправити їх.

Травмований показав мені, як працює колонка, і я, як зміг, закачав бензин до трьох нелюдських розмірів вантажівок, схожих на важких заморених ящірок. Сонце заковувалось десь по той бік траси, й сутінки розкривались у повітрі, мов соняшники. Разом із сутінками оживав Коча. Десь коло дев'ятої він підвівся, зачинив будку на замок і змучено побрів на задвірки. Тяжко зітхаючи й побиваючись, покрутився навколо кабінки, в якій я спав минулої ночі, і, протиснувшись досередини, розлігся на кріслі водія, випроставши ноги крізь розбите скло. Я заліз за ним, сів поруч. Долина внизу западала в морок. На сході небеса вже бралися тьмяною імлою, а із заходу, саме над нашими головами, по всій долині розливались червоні вогні, сповіщаючи про швидке наближення ночі. Від ріки підіймався туман, ховаючи в собі маленькі постаті рибалок і найближчі хатки, витікаючи на дорогу й заповзаючи в передмістя. За містом у балках теж стояв білий туман, і вся долина м'яко розпливалась перед очима, ніби річкове дно, западаючи в темряву, хоча тут, на пагорбах, було ще зовсім світло.

Коча дивився на все це круглими від здивування очима, не моргаючи й не відводячи погляду від ночі, що насувалась.

— Тримай, — я простягнув Кочі свій плеєр.

Він натягнув навушники на свою лисину, покладав, регулюючи гучність.

— А що тут? — запитав.

— Паркер, — відповів я. — Десять альбомів.

Коча якийсь час слухав, потім відклав навушники вбік.

— Знаєш, що по-справжньому добре? — сказав я йому. — Над вами тут зовсім не літають літаки.

Він подивився вгору. Літаків справді не було. Небом літали якісь відблиски, засвічувались зелені іскри, прокочувались золотисті кулі, й хмари різко підсвічувались, відповзаючи на північ.

— Супутники літають, — відповів нарешті. — Їх уночі добре видно. Я коли не сплю, завжди їх бачу.

— А що ти вночі не спиш, старий?

— Та ти розумієш, — почав Коча, порипуючи приголосними, — яка біда. У мене проблеми зі сном. Ще з армії, Гер. Ну, ти знаєш — десант, парашути, адреналін, це на все життя.

— Угу.

— Ну і купив я снодійне. Попросив що-небудь, щоби з ніг валило. Взяв якоїсь хімії. Почав пити. І ти розумієш — не бере. Я спеціально дозу збільшив, а все одно не можу заснути. Зате, замість, — почав спати вдень. Парадокс...

— А що ти п'єш? Покажи.

Коча понишпорив кишеньми комбінезона, дістав пляшечку з отруйних кольорів етикеткою. Я взяв пляшечку до рук, спробував прочитати. Якась невідома мова.

— Може, це щось від тарганів? Хто це взагалі виготовляє?

— Мені сказали — Франція.

— По-твоєму, це французька? Оці ось ієрогліфи? Ладно, давай я теж спробую.

Відкрутив кришечку, дістав бузкову таблетку, кинув до рота.

— Та ні, Гер, друже, — Коча забрав пляшечку, — ти що, з однієї не вставить. Я менше п'яти і не п'ю.

І ніби на підтвердження своїх слів, Коча висипав до горла прямо з пляшечки кілька таблеток.

— Дай сюди, — я забрав пляшечку назад, висипав собі на долоню кілька таблеток, швидким рухом закинув до рота.

Сидів і прислухався до власних відчуттів.

— Коч, по ходу не діє.

— Я тобі говорив.

— Може, потрібно запивати?

— Я пробував. Вином.

— І що?

— Нічого. Сеча потім червона.

Сутінки ставали все густіші, затікаючи між гілок на деревах і загусаючи в теплій запиленій траві, що нас обступала. В долині горіли апельсинові вогні, пропалюючи туман навколо себе. Небо ставало чорним і високим, сузір'я проступали на ньому, мов обличчя на фотоплівці. Головне, що зовсім не хотілося спати. Коча знову одягнув навушники й почав легко розгойдуватись у такт нечутній музиці.

Несподівано я помітив унизу, на схилі, якийсь рух.

Хтось підіймався від ріки, тягнувся вгору крутим підйомом, тонучи в тумані. Важко було зрозуміти, хто саме там ішов, проте чутно було ці кроки, ніби хтось гнав від води наляканих тварин.

— Ти це бачиш? — насторожено запитав я Кочу.

— Так-так, — Коча задоволено бовтав головою.

— Хто це?

— Так-так, — далі мотав головою Коча, розглядаючи ніч, що несподівано на нас насунулась.

Я завмер, прислухаючись до голосів, що відлунювали все чіткіше, наближаючись у терпкій вологій імлі. Туман, підсвічений знизу, із долини, видавався наповненим рухом і тінями. Поверх туману повітря було прозоре, в ньому час від часу пролітали кажани, крутячи кола над нашими головами й різко вганяючись назад, у мокре місиво. Голоси посилились, кроки стали зовсім чіткими, і враз, просто перед нами, з туману почали вивалюватись постаті, швидко наближаючись густою гарячою травою. Вони легко рухались, підіймаючись угору, і ставало їх усе більше й більше.

Я вже бачив обличчя передніх, а з туману чулися все нові й нові голоси, і звучали вони солодко й пронизливо, линули в небо, ніби дими з коминів. Коли перші з них підійшли, я хотів їх покликати, сказати щось таке, що могло б їх спинити, проте не знайшовся зі словами, і лише мовчки спостерігав, як вони підходять зовсім близько і, не помічаючи нас, прямують далі, вперед, не спиняючись і зникаючи в нічному мареві. Було незрозуміло, хто це, якісь дивні істоти, майже безтілесні, чоловіки, що ховали в легенях згустки туману. Були вони високого зросту, мали довге нечесане волосся, зав'язане хвостами чи зібране в ірокези, обличчя мали темні й пошрамовані, в декого на чолі були намальовані дивні знаки й літери, хтось мав сережки у вухах та носі, у когось лиця були закриті хустками. На шиях у них бовтались медальйони й біноклі, за плечима несли вудки й рушніці, хтось тримав прапора, хтось — довгу суху палицю з псячою головою на кінці, хтось ніс хреста, хтось — лантухи зі збіжжям, у багатьох були барабани, в які вони, втім, не били, закинувши їх на спини. Одягнені були недбало й барвисто, хтось носив офіцерські френчі, інші натягнули на плечі вовняні кожухи, багато хто був у простих довгих білих одежах, густо помічених курячою кров'ю. Дехто йшов без сорочки, і розлогі татування синьо зблискували під нічними зорями. У декого на ногах були армійські чоботи, у когось — мотуз'яні сандалі, але більшість ішла босоніж, далячи ногами жуків і польових мишей, наступаючи на колючки й зовсім не виказуючи болю. За чоловіками йшли жінки, тихо перемовляючись у темряві й час від часу бризкаючи коротким сміхом. Мали високі зачіски, у багатьох були дреди, хоча траплялися й

зовсім голомозі, щоправда, з розмальованими в червоне та синє черепами. На шиях несли іконки й пентаграми, за спинами в них сиділи діти, сонні, голодні, з великими порожніми очима, що всотували в себе навколишню темінь. Сукні в жінок були довгі й яскраві, ніби вони були замотані в прапори якихось республік. На ногах мали браслети й фенечки, а дехто мав на пальцях ніг невеликі срібні персні.

Коли й вони пройшли, із туману почали виринати темні постаті, взагалі ні на що не схожі. В одних на голові були баранячі роги, обмотані стрічками й золотим папером, в інших тіло було покрите густою шерстю, ще у когось за спиною шурхотіли індічі крила, а останні, найбільш темні й мовчазні, мали покручені тіла, вони ніби зрослись між собою, так і йдучи — з двома головами на плечах, з двома серцями у грудях і з двома смертями про запас. А за ними з туману витягувались розморені коров'ячі голови, невідомо, як їх сюди вигнали, як затягли на ці високі схили. Корови йшли, тягнучи за собою борони, на яких лежали сліпі змії й мертві бійцівські пси. Й боронами цими замітались сліди неймовірної валки, яка щойно повз нас пройшла. Корів підганяли пастухи, одягнені в чорні пальта й сірі шинелі, вони гнали тварин крізь ніч, сторожко стежачи, аби не лишити по собі слідів, за якими їх можна було б знайти.

Обличчя деяких пастухів були мені знайомими, єдине, що я не міг згадати, хто вони. І вони теж помітили мене, і дивились мені просто в очі, від чого я зовсім утратив розум і спокій, хоча вони проходили далі, лишаючи розжарений вже біліло небо, і щойно вони зникли, повітря пройнялось рівним сірим світлом, наповнюючись, наче посуд водою, новим ранком. Небом пройшла червона тріщина, і ранок почав заливати собою долину. Коча сидів поруч і, здавалося, спав. Але спав із розплющеними очима. Я різко втягнув ніздрями повітря. Ранок гірчив і лишав присмак голосів, які тут щойно лунали. Таке враження, ніби повз мене пройшла смерть. Або проїхав товарний потяг.

Зранку ми випили звареного Кочею чаю, він пояснив мені, як знайти Ольгу, і посадив до фури, котру перед тим заправив.

— Дай мені свою отруту, — сказав я. — Запитаю хоч, що ти п'єш. Де ти це купував?

— На площі, — відповів Коча. — В аптеці.

*

Внизу, відразу за мостом, починалась липова алея, дерева тяглись уздовж траси, сонце билось крізь листя й засліплювало. Водій натягнув сонцезахисні окуляри, я заплющив очі. Ліворуч від дороги відходила дамба, збудована тут на випадок повені. Навесні, коли ріка розливалась, навколо утворювались великі озера, іноді вони проривали дамбу й заливали міські двори. Ми вкотились до міста, минули перші будинки і зупинились на порожньому перехресті.

— Ну все, друг, мені праворуч, — сказав водій.

— Давай, — відповів я і зістрибнув на пісок.

На вулицях було порожньо. Сонце, ніби течією, повільно відносило на захід. Воно рухалось над кварталами, від чого повітря ставало густим і теплим, і світло по ньому осідало, як річковий мул. Була це стара частина міста, будинки стояли тут одно- або двоповерхові, з червоної потрісканої цегли. Хідники були всуціль засипані піском, на подвір'ях пробивалась зелень, так наче місто спорожніло й заростало тепер травою та деревами. Зелень забивала собою всі шпарки й тяглася в повітря легко й наполегливо. Я минув кілька дрібних магазинів із відчиненими дверима. Зсередини пахло хлібом і милом. Незрозуміло було, де покупці.

Коло одного магазину, прихилившись до дверей, стояла розморена сонцем продавщиця в червоній короткій сукні.

Важке смоляне волосся було укладене в неї на голові, мала засмаглу шкіру й великі груди, і цією теплою шкірою їй виступав піт, схожий на краплі свіжого меду. На шиї в неї висіли намиста й ланцюжки з кількома золотими хрестиками. На кожній руці мала по золотому годиннику, втім, може, це мені здалося. Проходячи, я привітався. Вона кивнула у відповідь, дивлячись на мене прискіпливо, втім, не пізнаючи. Яка вона уважна, подумав я. Ніби чекає на когось. Минувши пару кварталів, зайшов до телефонної контори. В середині було вогко й розбовтано, мов в акваріумі, з відвідувачів біля віконечка каси стояли два місцевих ковбої в майках, що відкривали плечі, густо побиті татуюванням.

Дочекавшись, коли ковбої відв'ялять, заплатив за телефон і вийшов на вулицю. Повернувшись за ріг, пройшов вуличкою з зачиненими кіосками й опинився на площі. Площа нагадувала басейн, з якого випустили воду. Крізь вибілені дощами кам'яні плити проростала трава, все це ставало схожим на футбольне поле. По той бік площі знаходився будинок адміністрації. Я зайшов до аптеки. За прилавком стояла світлопофарбована дівчинка в білому халаті на голе тіло. Побачивши мене, непомітно взула сандалі, що стояли поруч із нею на кам'яній прохолодній підлозі.

— Привіт, — сказав я. — Тут мій дідусь у вас ліки купив.

Можеш сказати, від чого вони?

— А що з вашим дідусем? — недовіжливо запитала дівчинка.

— Проблеми.

— З чим?

— З головою.

Вона взяла в мене з рук пляшечку, прискіпливо подивилась.

— Це не від голови.

— Серйозно?

— Це від шлунка.

— Скріплює чи послаблює? — запитав я про всяк випадок.

— Скріплює, — сказала вона. — А потім послаблює.

Але вони прострочені. Як він себе почуває?

— Кріпиться, — відповів я. — Дай яких-небудь вітамінів.

63 Офіс знаходився поруч, у тихому затіненому провулку. 2 Коло дверей росла розлога шовковиця, біля неї стояв побитий скутер. Раніше, за мого дитинства, тут був книжковий о магазин. Двері, важкі, оббиті залізом і пофарбовані в помаранчеве, лишилися із тих часів. Я відчинив їх і зайшов.

Ольга сиділа коло вікна на паперах, складених купою.

Була десь одного віку з моїм братом, але виглядала доволі добре, мала кучеряве руде волосся й крейдяну, мовби підсвічену зсередини лампами денного світла, шкіру. Майже не користувалась косметикою, можливо, це й робило її молодшою. Одягнена була в довгу ткану сукню, на ногах мала фірмові білі кросівки. Сиділа на документах і палила.

— Привіт, — привітався я.

— Добрий день, — вона розігнала рукою дим і оглянула мене з голови до ніг. — Ти Герман?

— Ти мене знаєш?

— Мені Шура сказав, що ти зайдеш.

— Травмований?

— Так. Сідай, — вона встала з паперів, показуючи на стілець коло столу.

Папери тут-таки завалились. Я було нахилився, аби зібрати, але Ольга зупинила:

— Кинь, — сказала, — хай лежать. Їх давно викинути треба.

Вона сіла в своє старе крісло, обтягнуте дерматином, і витягла ноги на стіл, як копи в кінофільмах, придавивши кросівками якісь звіти й формуляри. Сукня на мить задерлась. У неї були красиві ноги — довгі худі литки й високі стегна.

— Куди ти дивишся? — запитала вона.

— На формуляри, — відповів я і сів напроти. — Оль, я хотів поговорити. У тебе є кілька хвилин?

— Є година, — відповіла вона. — Хочеш поговорити про свого брата?

— Точно.

— Ясно. Знаєш що? — вона різко прибрала ноги, литки знову промайнули перед моїми очима. — Пішли в парк.

Тут немає чим дихати. Ти машиною?

— Попуткою, — відповів я.

— Не страшно. У мене скутер.

Ми вийшли, вона зачинила за собою двері на навісний замок, сіла на скутер, той із третьої спроби завівся. Кивнула мені, я сів, легко взявши її за плечі.

— Германе, — повернулась вона, перекикуючи скутер, — ти коли-небудь їздив на скутері? — їздив, — крикнув я у відповідь.

— Знаєш, як руки тримати треба?

Я знічено прибрав руки їй із плечей і поклав на талію, відчуваючи під сукнею її білизну.

— Не захоплюйся, — порадила вона, і ми поїхали.

Парк був напроти, потрібно було всього лише перейти дорогу. Але Ольга промчала

вулицею, виїхала на хідник і пірнула між густих кущів, якими було обсаджено територію парку. Тут була стежка. Ольга вміло прослизнула між деревами, і незабаром ми вискочили на асфальтову доріжку. Алеї були сонячні й порожні, за деревами виднілись атракціони, гойдалки, крізь які пробивались молоді дерева, дитячий майданчик, з пісочниць якого рвалась угору трава, будки, в яких раніше продавались квитки і в яких тепер тепло туркотіли сонні голуби й ховались вуличні пси.

Ольга об'їхала фонтан, звернула в бічну алею, проскочила повз двох дівчаток, котрі вигулювали такс, і зупинилась коло старого бару, що стояв над річкою. Бар був давній, наприкінці вісімдесятих, пам'ятаю, в одній із його кімнат відкрили студію звукозапису, переганяли вініл на бобіни та касети. Я тут, ще коли був піонером, записував хеві-метал.

Бар, як виявилось, і досі працював. Ми зайшли всередину.

Було це доволі просторе приміщення, наскрізь пропахле нікотинном. Стіни були обшиті деревом, вікна завішані важкими шторами, в багатьох місцях пробитими недопалками та обмащеними губною помадою. За барною стійкою стояв якийсь чувак років шістдесяти, циганської зовнішності, я маю на увазі — в білій сорочці та із золотими зубами.

Ольга привіталась із ним, той кивнув у відповідь.

— Не знав, що цей бар іще працює, — сказав я.

— Я сама тут сто років не була, — пояснила Ольга. — Не хотіла говорити з тобою в офісі. Тут спокійніше.

Підійшов циган.

— У вас є джин-тонік? — запитала Ольга.

— Немає, — впевнено відповів той.

— Ну а що у вас є? — розгубилась вона. — Германе, що ти будеш? — звернулась до мене. — Джин-тоніка в них немає.

— А портвейн у вас є? — запитав я цигана.

— Білий, — сказав циган.

— Давай, — погодився я. — Оль?

— Ну добре, — погодилась вона, — будемо пити портвейн.

— Давно бачився з братом?

— Півроку тому. Знаєш, де він?

— Ні, не знаю. А ти?

— І я не знаю. У вас із ним були якісь стосунки?

— Так. Я його бухгалтер, — сказала Ольга, дістала сигарету і запалила. — Можна назвати це стосунками.

— Не ображайся.

— Та нічого.

Прийшов циган із портвейном. Портвейн розлито було в склянки, в яких на залізниці приносять чай. Лише підстаканників не було.

— І що збираєшся робити далі? — запитала Ольга, зробивши обережний ковток.

— Не знаю, — відповів я. — Я всього на пару днів приїхав.

— Ясно. Чим займаєшся?

— Та так, нічим. Тримай, — дістав із джинсів візитку, простягнув їй.

— Експерт?

— Точно, — сказав я і випив свій портвейн. — Оль, ти знаєш, що все це господарство записане на мене?

— Знаю.

— І що мені робити?

— Не знаю.

— Ну, але ж не можу я все це залишити просто так?

— Мабуть, не можеш.
— У мене ж будуть проблеми?
— Можуть бути.
— Так що мені робити?
— Ти не пробував зв'язатись із братом? — помовчавши, запитала Ольга.
— Пробував. Але слухавку він не бере. Де він, я не знаю.

Коча каже, що в Амстердамі.

— Знову цей Коча, — сказала Ольга і помахала циганові, аби той приніс іще.

Циган незадоволено випхався з-за стійки, поставив перед нами недопиту пляшку портвейну і вийшов на вулицю, очевидно, щоби його більше не турбували.

— Ця заправка, вона взагалі прибуткова?

— Як тобі сказати? — відповіла Ольга, коли я розлив і вона знову випила. — Грошей, які заробляв твій брат, вистачало, аби працювати далі. Але не вистачало, щоби відкрити ще одну заправку.

— Ага. Брат не хотів її продати?

— Не хотів.

— А йому пропонували?

— Пропонували, — сказала Ольга.

— Хто?

— Да є тут одна команда.

— І ХТО ЦЕ?

— Пастушок, Марлен Владленович. Він кукурудзою займається.

— А, мабуть, я знаю, про кого ти.

— А ще він депутат від компартії.

— Комуніст?

— Точно. У нього мережа заправок на Донбасі. Ось тепер тут усе скуповує. Де він живе, я навіть не знаю. Він пропонував Юрі 50 тисяч, якщо я не помиляюсь.

— 50 тисяч? За що?

— За місце, — пояснила Ольга.

— І чому він не погодився?

— А ти б погодився?

— Ну, не знаю, — признався я.

— Я знаю. Погодився б.

— Чому ти так вирішила?

— Тому що ти, Германе, слабак. І припини витріщатись на мої цицьки.

Я справді вже деякий час розглядав її сукню, виріз був досить глибокий, бюстгальтера Ольга не носила. Під очима в неї пробивались зморшки, це робило її обличчя симпатичним. Сорока років їй напевне не даси.

— Просто це не моє, Оль, розумієш? — я пробував говорити примирливо. — Я в його справи ніколи не ліз.

— Тепер це і твої справи.

— А ти, Оль, продала б її, якби це була твоя заправка?

— Пастушку? — Ольга замислилась. — Я б її краще спалила. Разом із усім металобрухтом.

— Що так?

— Германе, — сказала вона допиваючи, — є дві категорії людей, яких я ненавиджу.

Перша — це слабаки.

— А друга?

— Друга — це залізничники. Ну але це так, особисте, — пояснила вона, — просто

згадала.

— І до чого тут Пастушок?

— Та ні до чого. Просто я би не стала прогинатись під нього. А ти роби, як хочеш.

Зрештою, це твій бізнес.

— В мене, здається, немає вибору?

— Здається, ти просто не знаєш, є він у тебе чи ні.

Я не знайшовся з відповіддю. Розлив рештки. Мовчки стукнулись.

— Знаєш, — сказала Ольга, коли мовчанка затяглась, — тут поруч є дискотека.

— Знаю, — відповів я. — Я там колись уперше займався сексом.

— О? — розгубилась вона.

— До речі, в цьому барі я теж колись займався сексом.

На Новий рік.

— Мабуть, даремно я тебе сюди привезла, — подумавши, сказала Ольга.

— Та ні, все гаразд. Я люблю цей парк. Ми, коли у футбол грали, завжди приходили сюди після гри. Перелазили через стіну стадіону і йшли сюди. Пити за перемогу.

— Уявляю собі.

— Оль, — сказав я, — а якби я раптом надумав залишитись? Ти б працювала на мене? Скільки тобі платив брат?

— Тобі, — відповіла Ольга, — у будь-якому разі довелося б платити більше. — Вона дістала телефон. — О, — сказала, — дванадцята. Мені час іти.

За портвейн заплатила вона. Всі мої спроби розрахуватись проігнорувала, сказала, що добре заробляє і що не потрібно цього жлобства.

Ми вийшли на вулицю. Я не зовсім розумів, як бути далі, проте й питати її про щось іще бажання не було.

Раптом телефон її запищав.

— Так, — відповіла Ольга. — А, так, — голос її враз набув якоїсь відстороненості. — Так, зі мною. Дати йому слухавку? Як знаєте. Біля фонтана. — Ну ось, — сказала, ховаючи слухавку. — Сам із ними й поговориш.

— З ким?

— З кукурудзяниками.

— Як вони мене знайшли?

— Германе, тут узагалі мало людей живе. Так що знайти когось зовсім не складно.

Вони просили почекати їх коло фонтана. Все, щасливо.

Сіла на скутер, напустила густого диму і зникла в нетрях — парку культури та відпочинку.

Але як я їх упізнаю, подумалось мені. Я вже десять хвилин сидів на цегляному бортику висохлого басейну, на дні якого також росла трава. Вона тут, здавалось, росла усюди. З іншого боку, крім мене, двох старшокласниць із таксами та цигана з портвейном, у парку нікого і не було.

Несподівано з-за рогу, розганяючи голубів і трублячи клаксоном у блакитне піднебесся, викотився бачений мною вчора чорний джип. Упізнаю, подумав я.

Машина зробила коло пошани навколо басейну і зупинилась просто проти мене. Задні дверцята відчинились, до мене вихилився голомозий чоловічок у легкій тенісці й білих штаних. Вчора його не було. Посміхнувся до мене всією своєю металокерамікою. З машини, втім, не вийшов.

— Германе Сергійовичу?

— Доброго дня! — відповів я, втім, також не встаючи з бортика.

— Давно чекаєте? — голомозий напівлежав на шкіряному сидінні, витягнувшись у мій бік і виказуючи в такий спосіб свою прихильність.

— Не дуже! — відповів я.

— Прошу вибачення, — чувакові лежалося, мабуть, незручно, проте вставати він уперто не хотів. Очевидно, це було таке мірвання статусами, хто перший підійметься. — Ми ледве сюди заїхали.

— Та нічого, — відповів я, всідаючись зручніше.

— А я дивлюсь, ви чи не ви! — засміявся голомозий, зайорзався і, не втримавшись на слизькій шкірі, раптом з'їхав униз, під сидіння.

Я кинувся до нього. Але він спритно виповз нагору і, зайнявши зручну позицію, діловито простягнув мені руку.

Мені не лишалося нічого іншого, як залізти всередину і привітатись.

— Ніколай Ніколаїч, — назвався він, дістаючи звідкись із-під себе візитку, — для вас просто Ніколаїч.

Я дістав свою. На його було написано «помічник народного депутата».

— Вам куди? — запитав Ніколаїч.

— Не знаю, — відповів я, — мабуть, додому.

— Ми вас підвеземо, нам по дорозі. Коля, поїхали.

Водія теж звали Коля. Схоже, в них це була обов'язкова умова при отриманні роботи. Якщо ти, скажімо, не Коля, шанси влаштуватися до них сильно зменшувалися. Поруч із Колею, на сусідньому кріслі, валявся старий Макаров, із якимись насічками на руків'ї. Я ще подумав, що таке легковажне ставлення до зброї обов'язково має призвести до чиеїсь смерті.

— Двері, — незадоволено сказав Коля.

— Що? — не зрозумів я.

— Двері зачини.

Я зачинив за собою двері, й джип рвонув у куці. Коля їхав напролом, мов ішов по компасу, не особливо зважаючи на дорогу. Прокотився дитячим майданчиком, виорав колію коло дискотеки, де я вперше займався сексом, вистрибнув на бордюр і вивалився на дорогу. Але й тут не шукав легких шляхів, вивернув у якийсь глухий провулок, де замість дороги лежала бита цегла, вигріб якимось будівництвом і, перемахнувши через яму, викопану під фундамент, виїхав на трасу. І весь цей час Коля слухав якусь важку гітарну музику, якихось раммштайнів чи щось таке.

— Ховаєтесь від когось? — запитав я Ніколаїча.

— Ні-ні, просто Коля знає тут усі дороги, тому завжди зрізає.

Спочатку їхали мовчки. Потім Ніколаїч не витримав.

— Коля! — крикнув водієві, але той його не почув. — Коля, блядь! Вимкни цих фашистів! — Коля незадоволено озирнувся, але музику вимкнув. — Германе Сергійовичу, — почав Ніколаїч.

— Можна просто Герман, — перебив я його.

— Так-так, звичайно, — погодився Ніколаїч. — Я хотів із вами поговорити.

— Давайте поговоримо.

— Давайте.

— Я не проти.

— Прекрасно. Коля! — крикнув Ніколаїч. Ми саме виїхали на міст. Посеред мосту Коля раптом зупинився і вимкнув двигун. Запала тиша.

— Ну, як вам тут у нас? — запитав Ніколаїч, так ніби МИ Й НЕ СТОЯЛИ ПОСЕРЕД ДОРОГИ.

— Нормально, — відповів я невпевнено. — Скучив за рідними місцями. Ми що, далі не поїдемо? — визирнув у вікно.

— Ні-ні, — заспокоїв Ніколаїч, — ми вас відвеземо, куди вам треба. Ви взагалі надовго приїхали?

— Не знаю, — відповів я, починаючи нервувати. — Видно буде. Брат поїхав, знаєте...
— Знаю, — вставив Ніколаїч. — Ми з Юрієм Сергійовичем, з Юрою, — подивився він на мене, — були в партнерських стосунках.

— Це добре, — сказав я невпевнено.

— Це прекрасно, — погодився Ніколаїч. — Що може бути краще за партнерські стосунки?

— Не знаю, — чесно признався я.

— Не знаєте?

— Не знаю.

— І я не знаю, — раптом зізнався Ніколаїч. Позаду нас зупинився молоковоз. Водій засигналив. За молоковозом, я помітив, під'їжджала ще якась вантажівка. — Коля! — знову крикнув Ніколаїч.

Коля вистрибнув із машини й ліниво пішов у бік молоковоза. Підійшов, піднявся на підніжку, просунув до водія у відчинене вікно свою велику голову, щось сказав.

Водій заглушив машину. Коля зіскочив на асфальт і пішов до вантажівки.

— Ось до чого я веду, Германе, — продовжив Ніколаїч, — ви людина молода, енергійна. У вас багато амбіцій.

Мені б особисто хотілось, щоби у нас із вами теж склались добрі партнерські стосунки. Як ви гадаєте?

— Це було б прекрасно, — погодився я.

— Не знаю, говорила вам Ольга Михайлівна чи ні, але ми зацікавлені в придбанні вашого бізнесу. Розумієте?

— Розумію.

— Ось, це добре, що ви мене розумієте. З братом вашим, Юрою, ми не встигли домовитись...

— Чому?

— Ну, розумієте, ми не встигли утрясти всі нюанси.

— Ну, ось він повернеться — утрясете.

— А коли він повернеться? — прискіпливо поглянув на мене Ніколаїч.

— Не знаю. Сподіваюся, скоро.

— А якщо не повернеться?

— Ну як це не повернеться?

— Ну, так. Якщо так складеться.

— Не говоріть дурниць, Ніколай Ніколаїч, — сказав я. — Це його бізнес, і він обов'язково повернеться. Я нічого продавати не збираюсь.

За нами вишикувалась колона машин. Ті, хто їхав назустріч, зупинялись, питаючи Колю, чи все гаразд. Коля щось говорив, і машини швидко від'їжджали.

— Не нервуйте, — примирливо сказав Ніколаїч. — Я розумію, що ви не станете з ходу продавати малознайомій людині бізнес свого брата. Я все добре розумію. Ви подумайте, час у вас є. З братом вашим домовитись ми не встигли, але з вами, сподіваюсь, у нас все складеться як треба. Для вас це єдиний вихід. Справи у вас ідуть погано, я знаю. Брата вашого я теж розумів — все-таки він підняв цей бізнес із нуля. Але бізнес, Германе, завжди потребує розвитку. Розумієте? Отримаєте гроші, розділите з братом.

Якщо він повернеться. Ви подумайте, добре?

— Обов'язково.

— Обіцяєте?

— Клянусь, — відповів я, намагаючись бодай якось завершити цю розмову і відновити дорожній рух.

— Ну і домовились, — задоволено відкинувся на крісло Ніколаїч. — Коля! — крикнув

він.

Коля, не поспішаючи, сів за кермо, запустив двигун, і ми повагом рушили. За нами рушила й ціла колона.

Проїхавши міст, легко вискочили на гору, вивернули в бік заправки. Підїхавши, Коля різко пригальмував. Я відчинив двері. Коло будки, на кріслах, грілись Коча і Травмований.

Побачивши мене, здивовано перезирнулись.

— Ну, що ж, — прощаючись, сказав Ніколаїч. — Приємно, що ми з вами знайшли спільну мову.

— Послухайте, — ніби щось згадавши, спитав я його. — А що ви зробите, якщо я відмовлюсь?

— А хіба у вас є вибір? — здивувався Ніколаїч. І враз, широко посміхнувшись, додав: — Добре, Германе, я заїду за тиждень. Всього найкращого.

Коча сидів у своєму помаранчевому комбінезоні, розстебнутому на грудях, і грів на сонці бліді моці. На Травмованому була піжонська білосніжна сорочка й старанно випрасувані чорні штани. На ногах мав лаковані гостроносі черевики. Схожий був на фермера, що видає заміж єдину доньку. На мене обидва дивились із неприхованою неприязню, Травмований пропікав мене очима і погладжував пальцем смужку вусів, Коча зблискував псячими скельцями окулярів.

— Що таке, Германе? — на всяк випадок перепитав Травмований.

— Вони тебе били? — додав Коча.

— Смієшся? Ніхто мене не бив. Просто поговорили.

Підвезли мене.

— Нові друзі? — похмуро запитав Травмований.

— Ага, — сказав я, — друзі. Хочуть купити цю заправку.

— Ми знаємо, Германе, — сказав на це Травмований.

— Знаєте? — перепитав я його. — Прекрасно. А чого ви мені про це не сказали?

— Ти не питав, — ображено пояснив Травмований.

— Про що я мав вас питати?

— Ні про що, — незадоволено відповів Травмований.

— Я так і подумав.

— Ну і що ти подумав? — запитав Травмований після паузи.

— Не знаю. Я думаю, 50 штук за весь цей металобрухт — нормальна ціна.

— Нормальна ціна, кажеш? — Травмований підвівся, випроставши своє бомбардирське пузо. — Нормальна ціна?

— По-моєму, нормальна.

— Угу, — Травмований про щось міркував, розглядаючи носики своїх черевиків. — Нормальна. Дивись, Германе, — сказав зрештою. — Напореш косяків, потім не розгребеш.

Найпростіше — це продати все на хуй, правильно?

— Може, й так, — погодився я.

— Може, й так, може, й так, — повторив Травмований, розвернувся й пішов у гараж.

Я впав на крісло коло Кочі. Той ховав очі за скельцями і дивився кудись угору, на важкі хмари, що раптом насунулись і тепер проповзали над горою, майже черкаючись об самотню щоглу над будкою, ніби перевантажені баржі, що пропливали над мілиною.

— Тримай, — я віддав Кочі вітаміни. Той оглянув пляшечку, подивися на неї проти сонця.

— Що це? — спитав недовірливо.

— Вітаміни.

— Від безсоння?

— Від безсоння.

— А чий вони?

— Голландські, — сказав я. — Бачиш ці ієрогліфи?

Це голландські. Вони туди грибів додають. Білих. Так що спати будеш як убитий.

— Дякую, Гер, — сказав Коча. — Ти не сильно звертай увагу на Шуру. Ну, продаси ти цю заправку — і хуй із нею.

Не кінець світу.

— Думаєш?

— Я тобі кажу.

З відкритих воріт гаража вилетів шкіряний м'яч, важко ударився об нагрітий асфальт і покотився майданчиком.

За ним із чорної гаражної пройми вийшов Травмований.

На нас навіть не дивився. Підійшов до м'яча, легко, як на свою вагу, підчепив його лакованим носакон, підкинув у повітря, так само легко піймав лівою, знову підкинув угору. Став набивати, не даючи м'ячу опуститись. Робив це легко й невимушено, вміло прибирав живіт, аби не заважати польоту, іноді піддівав м'яч плечем, іноді головою.

Ми з Кочею завмерли і мовчки спостерігали за цими чудесами пластики.

Травмований, здавалось, зовсім не втратив форми, він навіть не спітнів, так — злегка запалені очі, дещо різке дихання. І цей живіт, яким він крутив навсідч, аби не заважав.

Від траси підїхали три фури. Водії вискочили, привітались із Кочею і теж стали спостерігати за Травмованим.

— Шура! — зрештою не витримав один із них. — Дай пас!

Травмований кинув поглядом у його бік і раптом легко відпасував. Водій наступив на м'яч, дещо незграбно кинув його перед собою й буцнув з усієї сили назад Травмованому.

Шура прийняв і, обробивши, затиснув м'яч між ногами.

Водії не витримали і з лементом кинулись на Травмованого.

Почалось місиво. Травмований викручувався з водійських обіймів, не втрачаючи м'яча, возив суперників навколо себе, примушував їх падати і робити один одному підніжки.

Водії нападали на Травмованого, як пси на сонного ведмеда, проте нічого зробити не могли, страшно злостились і давали один одному запотиличники. Все ж поступово Травмований став задихатись і відступати в глиб асфальтового майданчика, отримав пару разів по ногах і тепер дещо накульгував. Водії відчували кров і кидались на нього ще азартніше. Травмований укотре вивернувся, пропустив у себе під животом одного з водіїв, той увігнався головою в іншого, і вони посипались на асфальт. Третій кинувся їх підіймати. Шура перевів подих і подивився в наш бік.

— Германе, — крикнув. — Давай заходь! А то три на одного виходить!

Я відразу ж кинувся вперед. Травмований відпасував на мене, я підхопив м'яч і погнав майданчиком. Водії побігли за мною. Зробивши пару кіл навколо майданчика, вони теж почали видихатись, зупинились і, вперши руки в коліна, важко переводили подих, висолопивши язика, мов покійники, і нагадуючи здалеку трамвайні компостери.

Я зупинився і запитально подивився на Травмованого. Той махнув рукою в бік водіїв, мовляв, дай і їм трішки пограти.

Я буцнув у бік найдовшого з них, того, що стояв ближче.

Він радісно кинувся до м'яча, розвернувся і з усієї сили зафігачив по шкіряній кулі. М'яч запули в небо, розсікаючи повітря і задіваючи хмари, й зник у густій траві, що росла за майданчиком. Між водіями прокотилося розчарування.

Але, порадившись між собою, вони побрели в зарості. Ми з Травмованим пішли за ними. Навіть Коча підвівся. Розтягнувшись, ми зайшли в пил і тепло, ніби африканські мисливці, що виганяють із трави левів. М'яч лежав десь у гушавині, чути було його сторожке гарчання і ледь вловиме биття його шкіряного серця. Ми обережно ступали, намагаючись

угледіти його, час від часу перегукувались і дивилися в небо, де сунули все нові й нові хмари.

Мені це враз щось нагадало — ці чоловіки, котрі сторожко бредуть до пояса в траві, розгортаючи руками високі стебла, пильно вдивляючись у сплетіння пагонів, прислухаючись до голосів, які лунають із хащів, виганяють із трави наляканих птахів, повільно перетинаючи безкінечне поле.

Колись я це бачив. Напружені спини, постаті, що завмирають у сутінках, білі сорочки, що світять із темряви.

Коли це було? 90-й, здається. Так, 90-й. Літо. Домашня перемога над Ворошиловградом. Гол Травмованого на останніх хвиликах. Краща його гра, мабуть. Ресторан «Україна» коло парку, напроти пожежної станції. Якесь, уже вечірнє, святкування перемоги, рекетири і наші гравці, якісь жінки в святкових сукнях, чоловіки в білих сорочках і спортивних костюмах, офіціанти, кооператори, ми, молоді, сидимо за одним столом із бандитами, гарячі хвилі алкоголю прокочуються крізь голову, так мовби ти забігаєш в нічне море, тебе накриває чорною солодко-гіркою хвилею, і вже на берег ти вибігаєш дорослішим. Ящики з горілкою, безкінечний стіл, за яким уміщаються всі, кого ти знаєш, голосна паршива музика, за вікнами сині вологі сутінки, мокрі від дощу дерева, голоси, що зливаються і нагадують про дощ, якісь розмови між чоловіками й жінками, відчуття якогось провалля, яке починається десь поруч, звідки дмуть гарячі нестерпні протяги, що забивають дух і розширюють зіниці, підшкірне відчуття тих невидимих жил, якими перетікає кров цього світу, і раптом, посеред усього цього золотого мерехтіння, вибухає скло, і повітря розсипається мільйоном кришталевих скалок — хтось із ворошиловградських вислідів наше святкування і запустив цеглиною в ресторанне скло, яке відразу ж розсипалось, і синя ніч ввіпхалась до зали, тверезячи голови й остуджуючи кров. І враз, по короткій мовчанці, загальний рух, злість у голосах, відвага, що пробивалась у кожному, гамірне вистрибування на вулицю через двері й розбите скло, гуркіт черевиків на мокрому асфальті, білі сорочки, котрі стрибають у бузкову ніч і світяться звідти, жіночі постаті коло вікна, які напружено вдивляються в темінь.

Рекетири і кооператори, футболісти й шпана з нового району — всі розсипаються темрявою і прочісують пустирі, що починаються за парком, женучи невидиму жертву в бік ріки, не даючи їй вислизнути, дивна гонитва, сповнена азарту і радості, ніхто не хоче відставати, кожен пильно вдивляється в чорноту літа, пригинається до землі, намагаючись вгледіти ворога, за рікою горять далекі електричні вогні, так наче в траві ховаються жовто-зелені сонця, які ми хочемо вигнати, аби розігнати темряву навколо себе, яка гусне, мов кров, і прогрівається нашим диханням, ніби двигунами внутрішнього згорання.

Тієї ночі він спав глибоко й спокійно, наче хтось переганяв крізь нього сни. Вони прокочувались через нього, як вагони з мануфактурою через вузлову станцію, і він переглядав їх усі, мов начальник станції, від чого вигляд у нього був зосереджений та відповідальний. Спав він на вулиці, на своїй улюбленій катапульті, де вчора, проти ночі, випив принесені мною вітаміни. Я притягнув йому з вагончика стару шинель, накрив його, але вночі все одно пару разів прокидався й приходив перевірити, чи все з ним гаразд. Біля ніг його спали вуличні пси, що забрели з траси.

Вітер переганяв нічним майданчиком паперові пакети. На плече йому сідали птахи, а до відкритих долонь заповзали мурахи, злизуючи зі шкіри червоні вітамінні плями. Вночі в північному напрямку відійшли останні хмари, небом висипали сузір'я, і погода знову нагадала про початок червня.

Червень у цих місцях минав швидко й насичено — стебла повнилися гіркуватим соком, і листя шерхло, мов шкіра на морозі. Щодня ставало все більше пилу й піску, які потрапляли до черевиків та складок одягу, скрипіли на зубах та висипалися з волосся. У червні повітря прогрівалось, ніби військові намети, і починалася тепла пора малорухливих чоловіків на вулицях та галасливих дітей у водоймах. Вже на ранок стало зрозуміло, що готуватись слід до спекотного літа, яке триватиме безкінечно й випалить усе, що трапиться під руку, включно зі шкірою та волоссям. І навіть літні дощі нікого не врятують.

Прокидався Коча довго й почувався зранку засмученим, як у дитинстві, коли доводилося вставати разом із батьками, котрі поспішали на роботу і примушували збиратись на навчання. Прокинувшись, ходив довкола гаража, годував псів чорним хлібом, задумливо оглядав долину, врешті пішов будити мене. Сівши на сусідню канапу, довго оповідав якісь рвані випадкові історії про свою колишню дружину, діставав фотокартки, знайшов десь під канапою дембельський альбом, обтягнутий шинельним сукном, совав його мені. Я ліниво відбивався, намагаючись знову заснути, але після дембельського альбому це було не так просто.

Зрештою, підвівся і, обгорнувшись колючою лікарняною ковдрою, став слухати. Коча розповідав про любов, про те, як зустрічався зі своєю майбутньою дружиною, про секс на передньому сидінні старої волги. Чому не на задньому? — перепитав я його, — усі ж роблять це на задньому; дружище, — пояснив Коча, — в старих волгах переднє сидіння — суцільне, як і заднє, тому немає жодної різниці, де цим займатись, ясно? Ясно, — відповів я йому, — немає жодної різниці. І Коча вдячно кивав головою: правильно, дружище, ти все вірно січеш, — і з цим пішов варити чифір.

За якийсь час від заправки засигналила перша машина. Коча роздратовано начепив окуляри й поспішив на вихід.

— Коча, — сказав я йому, — давай допоможу.

— Та ладно, Гер, — відмахнувся він, — з тебе така допомога...

— Ну, яка є.

— Ну давай. — Він чекав у дверях, доки я шукав свій одяг. — Тільки одягни що-небудь. Куди ти в своїх джинсах? У мене там під ліжком є щось старе, пошукай, добре? — І пішов.

Під канапою у нього були дві валізи, напхані ганчір'ям.

Усе це відгонило тютюном та одеколоном. Я збриджено покопався в першій валізі, знайшов чорні військові штани, латані на колінах, але ще цілком товарного вигляду, з сильним одеколонним запахом. Відкрив іншу валізу, витяг бундесверівську куртку, м'яту, проте не рвану. Натягнув її на плечі. Куртка була затісна, Коча, мабуть, тому її і не носив, оскільки був десь однієї зі мною комплекції. Але вибрати особливо не було з чого. Я подивився у вікно.

Віддзеркалення подрібнювалось сонцем і щезало в промінні. Можна було розпізнати лише якісь обриси, тінь.

Збоку я скидався на танкіста, чий танк давно згорів, але бажання воювати лишилось. З цими думками й пішов до праці.

*

О дев'ятій приїхав Травмований. Критично оглянув мій робочий одяг, гмикнув і пішов до себе у гараж. Я, за великим рахунком, не так допомагав, як заважав. Пару разів розлив бензин, довго розмовляв із якимось далекобійником, котрий гнав до Польщі, постійно зачіпав Кочу, не даючи йому виконувати професійні обов'язки. Врешті, старий не витримав і відправив мене до Травмованого. Той усе зрозумів, дав мені просякнуту бензином ганчірку і наказав відчищати якийсь брукт, обліплений мулом, іржею та масляною фарбою. За півгодини такої роботи я вкінцець змудився, все-таки багаторічна відсутність фізичної праці давалася взнаки. Шура, — сказав Травмованому, — давай перекуримо. Тут не курять, — відповів на це Травмований, — це ж бензозаправка. Ладно, — сказав за мить, — піди відпочинь, потім повернешся. Я так і зробив.

Близько полудня підікнули телефон. Я набрав Боліка.

Голос у нього був глухий і роздратований.

— Германе! — кричав він мені. — Як ти там?

— Нормально, — відповідав я. — Тут курорт. Річка поруч. Щуки ловляться.

— Германе! — намагався докричатись до мене Болік. — Які, на хуй, щуки? Які щуки, Германе? У нас звітно-виборна конференція на тижні, Германе. А ні хуя не готове, брат.

І взагалі ти нам потрібен, по бізнесу. Ти коли будеш?

— Ось, Боря! — кричав я йому. — Ось саме про це я й хотів із тобою поговорити. По ходу я затримаюсь.

— Що, Гера? Що ти сказав?

— Затримаюсь, я сказав, затримаюсь!

— Як це затримаєшся? Надовго?

— Тиждень максимум. Не більше.

— Германе, — раптом серйозним голосом запитав Болік. — У тебе там все нормально? Може, чимось допомогти треба?

— Та ні, — я говорив легко й переконливо, — розслабся.

За тиждень буду.

— Ти ж там не залишишся, правда? — голос Боліка справді віддавав якоюсь чи то стурбованістю, чи то недовірою, чи навіть надією.

— Та ні, ну що ти.

— Германе, я тебе давно знаю.

— Тим більше.

— Ти ж не зробиш цього?

- Не хвилюйся, я ж сказав.
- Германе, просто перш ніж зробити дурницю, подумай, добре?
- Добре.
- Подумай про нас, твоїх друзів.
- Я думаю про вас.
- Перш ніж зробити дурницю.
- Ну, ясно.
- Подумай, добре, Германе?
- Ну аякже.
- Давай, брат, давай. Ми любимо тебе.
- І я вас, Боря, я вас теж люблю. Обох. Тебе більше.
- Не пизди, — Болік нарешті поклав слухавку.
- Так-так, — кричав я, слухаючи з того боку короткі гудки, — і я за тобою теж!

Дуже-дуже!

*

Після цього я кілька разів набирав брата. Той уперто не відповідав. Сонце заливало кімнату, пил стояв, ніби збовтана рибою річкова вода. Я дивився за вікно і відчував, як опускається тепле нутро червня, торкаючись усього живого на цій трасі. Що робити далі? Можна було ще раз спуститись у долину, спробувати знайти друзів і знайомих, яких я не бачив сто років, поговорити з ними, розпитати про справи, про життя. Можна було ще сьогодні виїхати звідси якими-небудь попутками, вибратись подалі від усього цього пекла з тисячею променів і спогадів, котрі забивали легені й сліпили очі. Найпростіше було, звісно, все це продати.

А бабки розділити з компаньйонами. Брат, скоріше за все, ображатись не став би. Навіть якби став, що б це змінило?

Особливих варіантів він мені не залишив. Можна якийсь час тусувати тут із Кочею, доки тепло і шуки ловляться, робити вигляд, що хочу допомогти, заливати бензин до фур. Але рано чи пізно доведеться мати справу з документами, податками, усім тим мотлохом, якого я сторонився все своє життя. Тепер історія з реєструванням фірми на моє ім'я видавалась дивною й нерозумною, брат мусив це все передбачити, він, на відміну від мене, все завжди прораховував, навіщо йому було підставляти мене, я так і не зрозумів. А головне — чому він тепер зник, нічого не пояснивши, не лишивши жодних розпоряджень: мовляв, роби, що хочеш, хочеш — продай усе, не мороч собі голову, хочеш — віддай бідним, перепиши контору на дитячий притулок, хай самі заправляють бензином увесь цей ковбойський автотранспорт, а хочеш — просто підпали цю будку разом зі свідоцтвом про реєстрацію і їдь додому, де на тебе чекають вірні друзі й цікава робота. Але він жодних розпоряджень не лишив. Просто зник, як турист із готелю, витягнувши мене на просмолені сонцем пагорби, на яких я завжди почувався невпевнено ще з дитинства, від перших спогадів і аж до останніх років, проведених тут, аж до того прекрасного осіннього дня, коли ми з батьками вибралися звідси, коли наш тато, відставний військовий нікому не потрібної армії, отримав житло поблизу Харкова і ми поїхали. Брат тоді лишився, не захотів їхати, навіть говорити про це не хотів, від початку сказав, що залишиться, і, здається, так до кінця й не пробачив нам тієї втечі. Відкрито він про це ніколи не говорив, але я завжди відчував відстороненість із його боку, особливо по відношенню до батьків, які здались і покинули цю долину з усім її сонцем, піском та шовковицею. Він залишився, вкопався в пагорби і

відстрілювався навсібіч, не бажаючи поступатись своєю територією. Нічим не виправдана впертість, котрої я ніколи не розумів, це нас і різнило, він здатен був до останнього чіплятись за порожню землю, я легко поступався порожнечєю, намагаючись її позбутись. Зрештою, життя все розставило по-своєму: він сидів в Амстердамі, я застряг на цьому пагорбі, з якого, здавалося, видно було кінець світу, і він мені відверто не подобався.

*

Коча зовсім знесилився, сидів на катапульті й ліниво відбивався від водія, якогось свого давнього приятеля, котрий так само ліниво намагався підбити Кочу до подальшої роботи, себто заправити його перед далекою дорогою.

Я вийшов надвір і заступив старого на його бойовому посту.

Сонце пахло бензином і висіло над нашими головами, мов бензинова груша.

Робота внесла в моє сум'яття певну розміреність та впорядкованість. Коли тобі є чим зайнятись, ти менше думаєш про коридори майбутнього, якими так чи інакше доведеться пройти. Я допомагав компаньйонам, до вечора крутився під помаранчевим червневим небом, а ввечері Коча дістав консерви, забив пару папірос і одягнув мої навушники. Ми сиділи під яблуневими гілками мовчки й розслаблено, відчуваючи шкірою, як спадає сонце і від ріки поступово підіймається свіжість. Коли зовсім стемніло, Травмований почав збиратись, мився під жовтого кольору пластмасовим рукомийником, поливався парфумами.

Одягнув свою піжонську білу сорочку і спустився в долину, до золотої електрики та бузкових тіней у провулках, де на нього чекали його коханки, відкривши вікна в чорну і свіжу ніч.

*

Свіже повітря й солодкий драп робили сон глибоким і розміреним, ніби старе річище; шкіра, розпалена сонцем, до ранку охолоджувалась, хоча простирadlo ще довго зберігало тепло, яке передалось від тіла. Зранку Коча підійняв мене своїми байками, зготував сніданок і вигнав на вулицю чистити зуби. Все це нагадувало якусь дитячу туристичну мандрівку, я зовсім випав із часу, несподівано отримавши відпустку, круїз на бензозаправку, і тепер дещо ошаліло блукаючи поміж скатів, обплетених травою, та іржавого заліза, в якому ховалися польові птахи. Травмований дивився на мене так само недовіжливо, проте не надто суворо; наступного вечора, вже в середу, знову дістав м'яча, виніс із гаража дві банки з-під фарби і, поставивши мене в ці імпровізовані ворота, довго відточував удар лівою. Дехто з водіїв мене пізнавав, вітався, питав, як справи, чи надовго я і де мій брат. Я уникав прямих відповідей, говорячи, що все нормально, хоча розумів, що говорю нещиро. Зрештою, кого це обходило.

В четвер по обіді з'явилась Ольга. Приїхала на своєму скутері з великим плетеним кошиком на плечі. Кошик бився об кермо і заважав їхати, Ольга легковажно обігнала фуру, зіскочила з траси і, промчавши до заправки, вирулила перед нами. Ми з Кочею сиділи на кріслах і відганяли нав'язливих ос, що крутилися навколо, заморочені запахом тютюну та одеколону. Ольга зіскочила зі скутера, привіталася з Кочею, кивнула мені головою.

— Ти ще тут? — запитала.

— Так, — відповів я, — вирішив узяти відпустку. За власний рахунок.

— Зрозуміло, — сказала Ольга. — Як там твої друзі?

— Які друзі?
— На джипі.
— А, ці. Прекрасно. Виявились надзвичайно милими людьми.
— Серйозно? — не повірила Ольга.
— Крутили мені музику, пропонували товаришувати.
— Ну і як?
— Музика? Гівно.
— А товаришувати?
— Я думаю, — признався я.
— Ну-ну, — холодно сказала Ольга. — Ось, Коча, тримай, — простягла старому кошика й пішла в гараж до Травмованого. Подякувати Коча не встиг.

У кошику виявився свіжий хліб і молоко в пластиковій пляшці з-під кока-коли. Коча задоволено відламав шматок хліба й схопив його своїми жовтими й міцними, як у старого пса, зубами. Простягнув мені пляшку з молоком.

Я відмовився. Скутер виблискував білими боками, швидко нагріваючись під сонячним промінням. У долині було тихо, між дерев снували птахи, ніби намагаючись знайти в повітрі найменш прогріті ділянки.

За якийсь час із гаража вийшла Ольга. За нею, в робочому одязі, витираючи шию білосніжною хусткою, пихтів Травмований. В руці тримав якісь папери, які, очевидно, щойно отримав від Ольги, незадоволено розмахував ними і намагався щось їй пояснити. Але та його навіть не слухала.

— Шура, — сказала вона, — ну що ти від мене хочеш?

Травмований зіжмакав папери, засунув їх до кишені куртки і, розмахуючи кулаками, зник у гаражі.

— Що там у вас? — запитав я на всяк випадок.

— Нічого, — коротко відповіла Ольга. Сіла на скутер, завела його, посиділа так якусь мить, заглушила двигун. — Германе, — сказала, — в тебе зараз багато роботи?

— Загалом багато, — розгубився я. — Але ось саме зараз у мене перерва.

— Давай сходимо на річку, — запропонувала вона. — Коча, — звернулась до старого, — ти не проти?

Коча на знак згоди зробив великий ковток.

— Ну то що — ти йдеш? — Ольга знову зістрибнула зі скутера і рушила схилом униз. Мені не лишалось нічого іншого, як встати і піти слідом.

Вона йшла попереду, вишукуючи стежку поміж густих кущів терну та молодих шовковиць. Схил круто обривався, трава забивалась їй до кросівок, зі стебел злітали метелики та оси, під ногами миготіли смарагдові ящірки. Я ледве встигав за нею, знемагаючи від бігу крізь розпечене повітря.

Зелені ставало все більше, долина то виникала з-поза високих гілок, то ховалася за ними, кілька разів доріжка просто щезала, тоді Ольга легко зістрибувала в траву і пробиралась уперед. Зрештою, я не втримався на ногах і покотився вниз гірким полином, проклинаючи все на світі.

— Ей, що там? — гукнула Ольга звідкись ізнизу. — З тобою все добре?

— Добре-добре, — незадоволено відповів я.

Мені не подобалось, що вона помітила і мою втому, і те, як я закотився в ці трави, і те, що я не витримую темпу, який вона задала ще там, нагорі. Ну, давай, думав, підійди і подай мені руку допомоги. Для чогось же ти мене затигла. Але вона й не думала підходити. Вона стояла десь унизу, за стеблами, невидима й розпалена бігом, стояла і чекала, тож я мусив підвестись і, вигрібаючи з кишень пісок, рушити вперед, на її дихання. Далі йшли мовчки.

Річка була не так близько від заправки, простіше було спуститися сюди трасою, але

Ольга вперто оминала дерева й кущі, продиралась крізь бур'яни, перестрибувала через нори та ями, аж раптом доріжка урвалась — унизу, просто під нами, зблискувала річка. Ольга ступила вперед і, ковзнувши крутим крейдянним схилом, легко з'їхала до води.

Я приречено скотився за нею. На березі був невеликий клаптик піску, оточений зусібч очеретом.

— Тільки не дивись, — сказала вона. — Я без купальника.

— Я бачу, — відповів я.

Вона скинула свою довгу сукню, під якою виявились лише білі трусики, і ступила до води. Я хотів відвернутись, проте не встиг.

— І плавати я теж не вмію, — сказала вона, стоячи у воді по горло.

— Я теж, — відповів я, скинув свої танкістські обладунки й пішов до неї.

Вода була тепла, крейдяні гори, відбиваючи сонячне проміння, прогрівали її, в такій воді зовсім не хотілось рухатись.

— Я, — сказала Ольга, — колись працювала піонервожатою в піонерському таборі. Це кілометрів п'ятдесят звідси. І ми кожного дня з напарницею мусили виловлювати з ріки піонерів.

— Потопельників, чи що? — не зрозумів я.

— Ні, яких потопельників? Нормальних живих піонерів. Вони запливали в очерети і ховались там до вечора. Знали, що ми плавати не вміємо. Ти уявляєш, яка це відповідальність?

— Уявляю, — сказав я. — А ми з друзями рибу глушили в цій ріці.

— Тут є риба?

— Немає. Але ми її все одно глушили.

— Зрозуміло, — сказала Ольга. Краплі води в її рудому волоссі мідно зблискували, а зморшки під очима зовсім розгладились від теплої води. — У тебе тут багато друзів?

— Так. Друзів дитинства.

— Чим вони відрізняються від інших друзів?

— Вони багато пам'ятають.

— Германе, в тебе комплекси.

— У мене багато комплексів. Наприклад, я не вмію плавати.

— Я теж не вмію плавати, — жорстко сказала Ольга. — Але не комплекую з цього приводу.

— Ось так і потонеш — незакомплексованою.

— Не потону, — впевнено сказала Ольга. — Не можна потонути в ріці, в якій плаваєш усе життя.

— Може, й так. Просто я в ній давно вже не плавав.

Комахи перебігали поверхнею води, наче рибалки взимку сірою кригою.

— Що ти вирішив? — не витримала Ольга. — З цією заправкою?

— Не знаю. Вирішив почекати. Час у мене є. Може, брат повернеться.

— Ясно. І скільки будеш чекати?

— Не знаю. Літо довге.

— Знаєш, Германе, — сказала вона раптом, відганяючи від волосся ос, — я тобі допоможу, якщо буде потрібно.

— Добре, — відповів я їй.

— Але я хочу, щоб ти зрозумів — це лише бізнес.

Ясно?

— Ясно.

— Тоді що ти знову на мене витріщаєшся? Я ж сказала, що без купальника.

Вода відносила гілки й перегортала піщаним дном чорну траву, комахи нависали над

водою, липнучи до її клейкої поверхні, в'язка й тягуча полуднева ріка не так текла, як тривала.

За якийсь час ми вибрались на берег і почали збиратись.

Ольга знову попросила не дивитись, непомітним рухом стягла з себе мокрі трусики і, затиснувши їх у долоні, стала натягувати сукню. Ми рушили і, видержись на крейдяні кручі, побрели вгору, слідом за вечірнім сонцем, що вже викотилось за пагорби. Ольга йшла попереду, міцно стискаючи в лівій долоні трусики, сукня обліпила її мокре тіло, і я взагалі намагався на неї не дивитись. На заправці вона забрала в Кочі порожній кошик, непомітно кинула туди білизну, пошепотілась про щось із Травмованим, після чого той кинув на мене суворий погляд, сіла на скутера і розчинилась у вечірньому повітрі, мов її і не було.

*

Увечері Коча хрипко розповідав про своїх жінок, про їхню підступність, нерозумність та ніжність, за які він їх і любив. Консерви закінчувались, я дав Кочі грошей, той сів на стару україну і поїхав униз, за харчами. Я лишився сидіти в кріслі, дивлячись, як над трасою протікають червоні потоки, повітря тужавіє від пилу й сутінків, а небо стає схожим на томатну пасту.

*

Це були дивні дні — я опинився поміж давно знайомих і зовсім не відомих мені людей, які дивилися сторожко, щось від мене вимагаючи, чекаючи на якісь вчинки з мого боку. Вони всі ніби завмерли, слухаючи, що ж я тепер скажу і як саме почну діяти. Мене це відверто напружувало.

Я звик відповідати за себе і за свої вчинки. Але тут був дещо інший випадок, інша відповідальність. Вона звалилась на мене, мов родичі з вокзалу, і її позбутись було не те щоби неможливо, а просто якось незручно. Я жив своїм життям, сам вирішував свої проблеми й намагався не давати незнайомим зайвий раз номер свого телефону. І ось раптом опинився посеред цього натовпу, відчуваючи, що так просто вони мене не відпустять, що доведеться з'ясовувати стосунки й виходити якось із ситуації, що склалась. На мене тут, схоже, розраховували. Мені це відверто не подобалось.

Головне — дуже хотілось гарячої піци.

*

Наступного дня, себто в п'ятницю, ближче до вечора, до нас заїхав дивний персонаж, який відразу ж звернув на мене увагу, та і я його теж помітив. Приїхав він на старому уазі, на таких машинах раніше їздили агрономи та прапорщики, їхав з півночі, повертався в місто, одягнений був, як і я, у військові штани та камуфляжну майку. На голові мав якогось есесівського кашкета. Дивився на всіх підозріло й допитливо. Мовчки привітався з Кочею, віддав честь Травмованому, пройшов із ним до гаража. Побачивши мою бундесверівську куртку, підійшов, привітався.

— Гарна куртка, — сказав.
— Нормальна, — погодився я.
— Це гарне сукно. Ти Герман?
— Герман, — відповів я.
— Корольов? Юріка брат?
— Ну.
— Ти мене, мабуть, не пам'ятаєш, я робив із твоїм братом бізнес.
— Тут усі робили з моїм братом бізнес, — дещо роздратовано сказав я.
— У нас із ним були особливі стосунки, — він постарався виділити слово «особливі». — Він брав у мене пальне для літаків і продавав кудись у Польщу. Фермерам.
— У тебе — це де?
— На аеродромі.
— Ти працюєш на аеродромі?
— На тому, що від нього залишилось. Ернст, — назвався він і простягнув руку.
— Що це в тебе за ім'я?
— Це не ім'я, це поганялово.
— Ну, а звати тебе як?
— Та так і зви — Ернст. Я вже звик. Ти хто за освітою?
— Історик.

Він змінився на обличчі. Уважно оглянув мене з голови до ніг, обережно взяв під лікоть і, вивівши з гаража, потягнув убік від здивованих Кочі з Травмованим.

— Знаєш, Германе, — він все тримав мене під лікоть, відтягуючи подалі від заправки. — Я теж історик. Ця робота на аеродромі, просто так сталось. Ти що закінчував?

— Харківський університет.
— Істфак?
— Істфак.
— Де практику проходив?
— Та під Харковом і проходив.
— Копав?
— Копав.
— А що можеш сказати з приводу «Мертвої голови»?
— Якої голови?
— Мертвої. Дивізія така була.
— Ну, — завагався я, — нічого хорошого.
— Ось що, Германе, — він боляче стиснув мені лікоть. — Ти обов'язково маєш приїхати до мене на аеродром.

Я відкрию тобі очі.

— На що? — не зрозумів я.
— На все. Ти ж нічого не розумієш.
— А ТИ РОЗУМІЄШ?
— А я розумію. Я, Германе, перекопав тут усе аж до Донбасу. Одним словом, так: чекаю на тебе в понеділок.

Приїдеш?

— Приїду, — погодився я.
— Знайдеш?
— Знайду.
— Ось і добре.

Він рішуче повернувся й рушив до уза. Підійшов до Кочі, сунув йому бабки за бензин і застрибнув до кабіни.

— У понеділок! — крикнув на прощання.
Коли піл за ним розвіявся, я підійшов до Кочі.
— Хто це? — запитав.
— Ернст Тельман, — відповів із задоволенням Коча, — кращий друг німецьких піонерів.
— Що за ім'я?
— Нормальне ім'я, — засміявся Коча. — Механік з аеродрому.
— Мабуть, я його знаю.
— Тут усі всіх знають, — ніби повторив за кимось Коча.
— Він нам спирт зливав із якихось авіаційних запасів, Років двадцять тому, — почав пригадувати я.
— Ось бачиш, — погодився Коча.
— А чому Ернст?
— Він перекопав тут півдолини. Шукає німецькі танки.
— Танки?
— Угу.
— Для чого йому танки?
— Не знаю, — признався Коча. — Для самоствердження. Він говорить, що десь тут у наших місцях лишилось кілька танків. Ну і шукає тепер. У нього вдома цілий фашистський арсенал — автомати, снаряди, ордени. Але при цьому він не фашист, — попередив Коча. — Через це і Ернст Тельман.
— Ясно, — зрозумів я.
— Німецький танк, — додав, підійшовши, Травмований, — великих грошей коштує. Тільки хуй він що відкопав.
— Чому? — не зрозумів я.
— Гера, — роздратовано сказав Травмований, — це ж не мішок картоплі, це 60 тонн заліза. Чим він його, саперною лопаткою копати буде? Ладно, давай працювати.
Травмований незадоволено розвернувся і зник у гаражі. Я побрів за ним. 60 тонн, думав, справді не мішок картоплі.

*

Для себе я виявив, що робота може приносити якщо не задоволення, то принаймні почуття чесно виконаного обов'язку. Востаннє щось подібне я відчував у третьому класі місцевої школи, коли нас вивозили збирати яблука в радгоспних садах і ми старанно шукали важкі опалі фрукти в холодній вересневій траві. У суботу машин було більше, ніж зазвичай. Вони рухались на північ, у бік Харкова. Коча радісно рахував бабло, переживаючи, чи стане на всіх запасів пального, оскільки бензовоз мав приїхати лише наступного тижня.

*

Вдень, коли черга спала, а сонце викотилось на найвищу точку, я скинув важкі рукавиці, попередив Кочу, що відійду на годину, і рушив уздовж пагорба, подалі від траси.

Навіть не знаю, куди саме я збирався йти, скоріш за все, просто потрібно було від усього цього перепочити, пройтися мальовничими околицями, так би мовити. Спустившись із

пагорба в балку і вибравшись нагору, я вийшов на безкінечні кукурудзяні поля, котрі тяглися до обрію, та й за обрієм, схоже, вони так само тяглися. Жодної дороги туг не було, тож я просто пішов уперед, намагаючись, аби сонце світило в спину і не сліпило очей. Краєвид був салативим від молодого кукурудзи й чорним від сухої землі, де-не-де траплялись невеликі западини, місцевість нагадувала поле для гольфа, на якому для чогось висіяли кукурудзу. Раптом попереду, метрів за двісті, помітив якусь постать, хтось завмер, прислухаючись до навколишньої тиші. Я не міг розгледіти, хто саме це був, і подумав, що ми дивно, мабуть, тут виглядаємо — посеред кукурудзи, посеред чорноземних масивів, дивно і підозріло. А підійшовши, упізнав Катю.

Була вона в джинсовому комбінезоні, в якому їй, мабуть, було важко рухатись по такій спеці. Під комбінезоном мала яскраво-жовту майку. На ногах у неї були ті самі сандалі, що й минулого разу. Вона мене теж помітила, стояла й чекала, доки я підійду.

— Що ти тут робиш? — запитав я замість привітання.

— А ти? — вона, схоже, зовсім не здивувалась, побачивши мене.

— Тебе шукав.

— Ага, розповідай, — вона дивилась холодно й недовірливо.

— Привіт, — простягнув їй руку.

Вона якусь мить подумала, тоді простягла свою. Навіть посміхнулась, хоча скоріше зневажливо, аніж дружньо.

— Так що ти тут робиш?

— Пахмутову шукаю.

— Кого? — не зрозумів я.

— Пахмутову. Вівчарку. Вона постійно сюди забігає, в поля.

— Повернеться. Собаки — вони мудрі.

— Та вона стара зовсім, — занепокоєно сказала Катя. — У неї склероз. Вона пару разів вибігала на трасу, я її потім ледве знаходила. Добре, що її тут усі знають, тому ніхто не чіпає.

— Так прив'яжи її. Щоби вона не тікала.

— Давай я тебе прив'яжу, — розізлилась Катя. — Щоби ти не тікав.

Ну все, все, — примирливо сказав я.

Але Катя вже не слухала. Відвернувшись і почала кликати свою вівчарку.

— Пахмутова! — кричала вона в порожні поля. — Пахмутоваааа!

І тут з'явився дивний звук. Він нарастив, розпадаючись на деренчливі ноти й розвалюючи собою тишу, мов криголам річкові льоди. Катя враз напружилась і подивилась угору. Небом рухався дивний предмет. Рухався він у наш бік, і незабаром я зрозумів, що це кукурудзяник, АН-2.

Несподівано Катя кинулась до мене і, потягнувши за рукав, упала на землю. Я впав на неї. Нічого собі, подумав.

А Катя враз зашепотіла:

— Лежи тихо й не рухайся. І прикрий мене. У мене майка яскрава, можуть помітити.

— Хто? — не зрозумів я.

— Кукурудзяники.

— Це що — їхня авіація?

— Так. Краще їм на очі не потрапляти. Вони не люблять, коли хтось заходить на їхню територію. Можуть бути проблеми.

— Та ладно, — я спробував підвестись.

Але Катя жорстко потягла мене на себе і сказала з невідомим переляком у голосі:

— Лежи, я сказала!

Я ввіткнувся обличчям їй у плече. Земля під її волоссям була суха й потріскана,

кукурудзяними стеблами перебігали мурахи, і пил забивався Каті в чорне волосся. Очі в неї були кольору пилу, вона ніби намагалася злитись із місцевістю й лишитись непоміченою. Літак тим часом підлітав, гудів відчайдушно й погрозливо, і якоїсь миті я прикрив Катю собою, втиснувшись у неї, як у траву. Вона насторожено дихала і раптом ковзнула рукою мені під футболку.

— Ти зовсім мокрий, — сказала здивовано.

— Це від сонця.

— Лежи тихо, — повторила.

— Який у тебе незручний комбінезон, — я намагався розстебнути гудзики на її шлейках і просунути руку їй під футболку, але вони не піддавались, я марно їх смикав і тягнув на себе, нервував і злився, а вона якось відсторонено й невагомо торкалась моєї шкіри, втім, навіть не дивлячись на мене. Вона вся зосередилась на цьому літакові, що раптом важкою тінню шугнув по наших тілах, оглушив ревом і швидко почав віддалятися, лишаючи по собі дим, чад і пустку. Мені навіть удалось розстебнути їй один із гудзиків, але тут вона, схоже, відчула, що небезпека минула, і враз, витягнувши свою руку мені з-під футболки, легко мене відштовхнула.

— Все, досить, — сказала і підвелась.

— Почекай, — не зрозумів я. — Куди ти?

— Вставай.

— Та куди ти? Чекай.

— Досить, — спокійно повторила вона і застебнула гудзик, над яким я так довго бився.

Чорт, подумав я.

І раптом почув над головою важке дихання. Підвівшись, побачив коло себе вівчарку. Я навіть не помітив, коли вона підійшла. Тепер бабуся Пахмутова стояла поруч і дивилась на мене з якимось непідробним здивуванням — мовляв, що ти від нас хочеш. І я не знав, що їй відповісти.

— Все, пішли, — сказала Катя й рушила в бік телевежі, що стриміла з-поза обрію. Пахмутова охоче рушила за нею. Я підвівся, обтрисив пил і обламано потягся за ними.

Дорогою Катя мовчала, на мої спроби зав'язати розмову не звертала уваги, щось мугикала собі під носа й розмовляла переважно з Пахмутовою. Коло воріт вежі зупинилась і простягла мені руку.

— Дякую, — сказав я. — Вибач, коли щось не так.

— Та ладно, — відповіла вона спокійно. — Все гаразд.

Не забрідай у кукурудзу.

— Що ти їх так боїшся?

— Я їх не боюсь, — відповіла Катя. — Я їх знаю. Все, я пішла.

— Чекай, — зупинив я її. — Що ти ввечері робиш?

— Ввечері? Уроки вчу. І зранку теж, — додала вона.

Вівчарка на прощання обнюхала моє взуття і теж рушила додому. Вечір важкого дня, подумав я.

*

Травмований подивився на мене з підозрою, мовби все знаючи й розуміючи. Але промовчав. А вже збираючись додому, підійшов і сказав:

— Коротше, Германе, — голос його звучав глухо, але довірливо. — Ти нам завтра

будеш потрібен.

— Кому це — вам?

— Побачиш, — ухилився від відповіді Травмований. — Ми заїдемо годині об одинадцятій. Будь готовий. Справа серйозна. На тебе можна розраховувати?

— Ну ясно, Шур, що за розмова.

— Я так і думав, — сказав на це Травмований, сів у свій легковик і покотив до траси.

Ну ось, подумав я, почалось. І не говори, що ти був до цього не готовий.

Я довго думав над цією історією. Як трапилось, що вони мене втягнули до своїх розборок? Що я тут роблю?

Чому досі не поїхав звідси? Головне — що намислив собі Травмований? Знаючи його характер і складні стосунки з реальністю, можна було чекати на будь-який учинок із його боку. Але як далеко він міг зайти? Адже справа, думав я, стосується бізнесу, тож наскільки готовий він захищати його? І яку роль у цій комбінації він приготував для мене?

Я намагався зрозуміти, що чекає на мене завтра вдень, чи доживу я до наступного вечора і чи не варто мені звалити звідси прямо тепер. Ніхто не міг гарантувати, що все завершиться спокійно й безкровно, вони всі готові йти на принцип — і Травмований, і ці пілоти на кукурудзянику. У всіх у них надто багато амбіцій, аби вирішувати питання організаційного характеру без трупів. Так, ніби все повернулось назад — шкільні роки, дорослий світ, який знаходиться зовсім поруч, наче хтось відчинив двері до сусідньої кімнати, і ти бачиш усе, що там діється, а головне — бачиш, що нічого доброго там насправді немає, але тепер, оскільки двері відчинені, ти теж якимось чином стаєш до всього цього причетним. З такими думками погано чекати, вони вимагають вирішення. І вирішення залежить не лише від тебе. Все вирішиться тоді, коли поруч із тобою стоятимуть брати по зброї. Проте де вони, ці брати, і хто вони? Я стояв у темряві, відчуваючи насторожене дихання та гарячий стукіт рішучих сердець. Ніч розпалювалась, мов свіжий асфальт, до ранку не лишалось ні часу, ні терпіння. Можливо, це й був той момент, коли потрібно було вирішувати — лишатись чи забиратися геть. І цей момент я проспав.

*

Прокинувся я рано, розуміючи, що час для відступу втрачено і відступати просто немає куди. Вийти ось так просто на сонячне світло, що впевнено заливало кімнату, й залишити цю територію мені видавалось неможливим.

Уночі я ще зміг би це зробити, проте не тепер. Відразу стало простіше думатись, я підвівся і, намагаючись не розбудити Кочу, почав збиратись. Одягнув свої танкістські штани, знайшов під ліжком важкі військові черевики, побиті, проте цілком надійні. Подумав, що краще сьогодні бути в них, на випадок кривавих сутичок. Натягнув на плечі футболку, вийшов надвір. Серед металолому знайшов зручну арматуру. Зважив на долоні. Саме те, що треба, подумав собі й пішов назустріч невідомому.

Невідоме, втім, затримувалось. Після двогодинного засмагання на кріслах хотілося спати і їсти, проте я розумів, що перед подібними бойовими виправами про їжу краще не думати. І десь у такому настрої провалився в солодкий ранковий сон.

Зовсім поруч зі мною, на відстані кількох кроків, раптом розчинилось повітря і з'явився незрозумілий протяг.

Тягло звідти гарячим вітром і важким утробним жаром.

Жар цей в'їдався у сон, так що мені здалось якоїсь миті, що я таки втік, зібрався з силами і вискочив назад, до звичного життя. І навіть прокинувшись, ще деякий час відчував, як триває це сонячно-нудотне відчуття дороги, як палають переді мною вогонь і попіл, від яких стає солодко й тривожно. Навіть не відкриваючи очей, я здогадувався, у чому тут річ і що саме стояло зараз переді мною, дихаючи пекельним жаром. А стояв переді мною, просто

біля мого крісла, важкий і гарячий, ніби серпневе повітря, ікарус.

Цей запах ні з чим не сплутаєш, так пахнуть трупи після воскресіння. Стояв він із вимкненим двигуном і темними вікнами, так що зовсім не видно було, що там у нього всередині, хоча там, безперечно, щось було, я чув приглушені голоси й насторожене дихання, тож різко підвівся й спробував зазирнути до салону. Раптом двері відчинились. На східцях стояв Травмований. Був у біло-блакитній футболці збірної Аргентини й здивовано розглядав мої військові черевики.

— Ти що, — спитав, — так і поїдеш?

— Ну, — відповів я, ховаючи арматуру за спиною.

— А арматура навіщо? — далі дивувався Травмований. — Собак відганяти?

— Просто так, — розгубився я й закинув свою зброю в хащі.

— Ну-ну, — лише й сказав Травмований і, відступивши вбік, кивнув головою: давай, мовляв, заходь.

Я ступив усередину. Привітався з водієм, той байдуже кивнув у відповідь, підійнявся ще на одну сходинку й оглянув салон. Було напівтемно, я спочатку навіть не розгледів, хто там сидів. Потовкся на місці, озирнувся на Травмованого, знову огледів автобусні сутінки й невпевнено помахав рукою, вітаючись із пасажирями цього мертвого транспорту. Це був сигнал. Автобус тут-таки вибухнув, і салоном прокотився радісний свист і гамір, і хтось перший закричав:

— Здоров, Герич, здоров, сучара!

— Здоров, — увімкнулись відразу міцні горлянки, — здоров, сучара!

Я насторожено, проте на всяк випадок привітно, посміхався у відповідь, не зовсім розуміючи, що відбувається.

Аж тут Травмований легко підштовхнув мене в плечі, і я відразу ж завалився в дружні обійми, лише тепер розгледівши всі ці обличчя.

Були тут усі — і Саша Пітон з одним оком, і Андрюха Майкл Джексон із синіми церковними банями на грудях, і Семен Чорний Хуй з відкушеним вухом та пришитими пальцями на правій руці, і Діміч Кондуктор з наколками на повіках, і брати Балалаєшнікови — всі троє, з однією на всіх мобілою, і Коля Півтори Ноги з фарбованою в біле залисиною та гітлерівськими вусиками, і Іван Петрович Комбікорм з вуглуватою від кількох переломів головою, і Карпо З Болгаркою — з болгаркою в руках, і Вася Отріцало з перебинтованими кулаками; а ще далі сиділи Геша Баян, і Сірьожа Насильник, і Жора Лошара, і Гогі Православний — одним словом, увесь золотий склад «Меліоратора-91» — команда мрії, яка рвала на шматки спортивні товариства звідси і аж до самого Донбасу і навіть виграла Кубок області; заслужені майстри спорту в окремо взятій сонячній долині. Вони сиділи всі тут, переді мною, весело плескали по плечах, дружньо куйовдили мені волосся і радісно сміялись із пільми салону всіма своїми золотими та залізними фіксами.

— Що ви тут робите? — запитав я, коли перша хвиля радості спала.

На якусь мить запала тиша. Аж враз голосний рев прокотився наді мною — друзі, презираючись, весело сміялись і відверто тішились, дивлячись на мою розгублену пику.

— Герич! — кричав Гогі Православний. — Дарагой! Ну ти даєш!

— Ну ти й даєш, Гера! — підтримували його брати Балалаєшнікови, завалюючись на розхитані крісла. — Ну ти й даєш, брат!

І всі інші теж голосно гелготали, плескаючи мене по спині, і Саша Пітон аж подавився своїм кемелом, а Сірьожа Насильник ридав зі сміху, ткнувшись у груди Васі Отріцалі, якому це, втім, не надто подобалось. І Жора Лошара, показуючи на мене пальцем, сміявся, і Карпо З Болгаркою, сміючись, розмахував у повітрі болгаркою, демонструючи увесь свій бойовий запал. Аж ось Травмований підійшов ззаду й спокійно поклав руку мені на плече. Всі притихли.

— Який сьогодні день, Германе? — запитав він. Хтось пирснув сміхом, але отримав запотиличника й відразу вмовк.

— Неділя, — відповів я, не розуміючи, куди він хилить.

— Точно, Германе, — сказав на це Травмований, — точно. А значить, сьогодні що? — запитав він, озираючи друзів.

— ГРА! — випалили вони одним подихом і знову радісно заревли.

— Зрозумів? — запитав мене Травмований.

— Зрозумів, — не зрозумів я. — Я думав, ви давно не граєте.

— Взагалі-то ми й не граємо, — сказав на це Травмований, — але сьогодні, Германе, особливий випадок. Ми сьогодні ГРАЄМО. Більше того — сьогодні ми граємо з ГАЗОВИКАМИ!

І вся компанія знову відгукнулася збудженим ревом.

— Тому давай, браток, — підштовхнув мене Травмований, — займай своє місце. Ти нам сьогодні потрібен.

Я пройшов салоном, знайшов вільне крісло, сів і роззирнувся. Автобус тим часом рушив, водій вивертася битим асфальтом, оминаючи численні ями, врешті виповз на трасу й пригальмував.

— Ей, батя! — закричав до водія Вася Отріцало. — Давай якусь музику увімкни!

— Давай, батя! — радісно підхопили Балалаєшнікови. — Давай музику!

— Давай, дарагой! — загорлав слідом за ними Гогі. — Давай музику!

І решта спортивного колективу теж загули, вимагаючи музики, а коли водій незадоволено обернувся, закидали його старими рваними майками й хрусткими від поту гетрами, аж водій не витримав і врубав на повну якісь жахливі запили, якихось ей-сі-ді-сі 81-го року, назад у чорноту, назад в нікуди, через смерть до народження, поближче до бога й диявола, котрі сиділи на задніх сидіннях у розжареному салоні й підспівували разом з усіма. Ікарус різко зірвався з місця, гравці попадали на свої сидіння, задоволено перекикуючи динаміки, стягуючи з себе тількики й светри і виймаючи з великих спортивних торб футболки з набитими на спинах трафаретом номерами, шукаючи в пакетах чорні спортивні труси, бинти і щитки, всю свою амуніцію, перевдягаючись у цьому мороці, б'ючись головами й завалюючись на крісла, коли автобус утупляв до чергової ями.

— Ей, а Геричу? — раптом крикнув один із Балалаєшнікових, молодший, Равзан.

— Точно, а Геричу? — згадали про мене всі і знову почали копатись у торбах.

І Жора Лошара кинув мені футболку, вогку, ніби залізничні простирадла. А Андрюха Майкл Джексон стягнув із себе спортивні труси, під якими в нього були ще одні, такі самі, і віддав мені, наче відриваючи від серця найдорожче.

А Саша Пітон, зблискуючи одним оком, дістав новенькі гетри і теж кинув. Давай, Герич, кричали всі, одягайся, виїбемо сьогодні газовиків, по повній виїбемо! Я стягнув танкістські обладунки й одягнув форму. Футболка була завелика, в трусах я став схожий на солдата, котрий проходить курс молодого бійця, але все це були дрібниці. Чогось не вистачало. Я відчував, що не готовий до гри, й марно зазиравав під крісла, намагаючись знайти там відповіді на всі свої питання.

— Реб'ята! — знову закричав Равзан. — Він же босий!

— Ах ти ж йоб! — погодились реб'ята. — І справді! Дайте йому бутси! Хто-небудь — дайте йому бутси! — благали вони одного.

Але зайвих бутсів ні в кого не було — ні в Саші Пітона, ні в Семена Чорного Хуя, ні навіть у Андрюхи Майкла Джексона, котрий стягнув із себе ще одні чорні труси й віддав їх старшому з Балалаєшнікових. Розчарування запало між нами, вся ця затія раптом утратила будь-який сенс, адже яка користь із мене, якщо в мене немає бутсаків. Не вийду ж я грати в берцях. Я подивився на Травмованого і розвів руками, наче вибачаючись за свою

недалекоглядність. І решта команди теж подивилась на Травмованого, ніби чекаючи від нього дива, мов сподіваючись, що зараз він нагодує нас усіх п'ятьма хлібами й взує одинадцять чоловік основи в одні чарівні бутси, які приведуть нас до цілковитої й незаперечної перемоги. Травмований теж відчув загальне напруження, упіймав важливість цієї миті, від якої, можливо, й буде залежати командний дух та рівень спортивної злості, нахилився, витяг звідкись із-під крісел свій потяганий дипломат, з якими у вісімдесятих ходили піонери, інженери й воєнруки, поклав його собі на коліно, балансуючи між кріслами на одній нозі, повагом відчинив і легким рухом дістав звідти свої старі запасні адідаси, в яких ганяв ще п'ятнадцять років тому. Команда дивилась на адідаси заворожено. Адже були це золоті бутси Травмованого! Зшиті ліскою в кількох місцях, без двох шипів на підосшві, непевного кольору, вони пахли польовою травою, яка в'їлася навічно в затерту до дір шкіру. І простягнувши їх, Травмований сказав:

— Тримай, Герич, це спеціально для тебе.

Команда підтримала свого капітана товариським ревом і щирим братанням. Я взяв бутси і сів на місце.

Автобус тим часом мчав трасою, сонце гострим колючим промінням пробивалось досередини, від чого очі друзів хижо спалахували, а шкіра синьо відсвічувала, мов у потопельників. Переді мною перевдягались брати Балалаєшнікови. І в молодшого, Равзана, на лівому плечі вибито було голову kota, на правому стегні жінка палала на багатті, а на лівому був якийсь біс, протятий гострим ножем. Кіт, який за попередньою задумкою мав, очевидно, бути хижим і незалежним, виглядав доволі домашньо, можливо, тому, що Равзан із часу нанесення цього малюнка сильно розтовстів, то й kota рознесло по всьому передпліччю. Жінка на багатті схожа була на нашу з Равзаном учительку хімії. В середнього Балалаєшнікова, Шаміля, на грудях, під лівим соском, наколото було кілька зірок, як на плящі з-під коньяку. Під зірками готичним шрифтом було написано «немає Бога крім Аллаха». У старшого ж із братів, Баруха, шкірою теж рясно було розсипано зірки, хрести й розп'яття, а в районі живота зображений був орел із валізою в дзьобі, що мало би символізувати схильність Баруха до втеч із місць позбавлення волі. Валіза нагадувала дипломат, із яким ходив Травмований. Приглядаючись до решти старих друзів, я помічав на їхніх побитих життях та суперниками тілах подібні численні зображення, що м'яко тьмяніли в яскравому сонячному світлі. Їхні спини й поясниці, груди й лопатки помічені були черепами й серпами, жіночими обличчями й незрозумілими цифровими комбінаціями, кістяками й зображеннями богородиці, похмурими закляттями й сповненими гідності формулами. Найбільш аскетично виглядав Семен Чорний Хуй, на грудях якого можна було прочитати «Мій Бог — Адольф Гітлер», а на спині, відповідно — «Главний в зоні — вор в законі».

Поступово команда стихла, всі мовби відчували наближення великої битви й подумки питали самі себе, чи готові вони зробити це ще раз — стрибнути вище голови, викластись до кінця, зіграти через не можу і виїбати газовиків.

Тим часом водій пригальмував і, скотившись із траси, виїхав на побиту асфальтівку, що звертала від головної дороги вліво й зникала за ближчими пагорбами. Я визирнув у вікно, намагаючись упізнати знайомі місця. Коли я був тут востаннє? Років п'ятнадцять тому, навесні, ми їхали цією ж таки компанією, лише друзі мої не виглядали, як зомбі з розмальованими кінцівками, всі були молодшими, хоча добрішими не були. Скільки разів ми проїздили цією дорогою й петляли між пагорбів, намагаючись дістатись проклятих і загублених місць, заселених газовиками?

Скільки років сиділи тут газовики, ніби полярники на крижині?

Вони з'явилися десь наприкінці вісімдесятих. Виявилось, що в найбільш посушливих місцях, у межиріччі, там, де обривалась асфальтована дорога і не було радянської влади, в

сухих чорноземах знаходяться газові родовища. Звідкись із Карпат відправлено було сюди цілу колонію газовиків, котрі мали окопатись і вже на місці качати газ на користь батьківщини. Приїхали вони довгою валкою, як цигани, з'явилися із північного заходу, перетнувши Дніпро в районі Кременчука. Жили в будівельних вагончиках, а транспортували ці вагончики важкими військовими тягачами болотного кольору. Окремо везли польову кухню. Потрапивши між безкраїх польових угідь, газовики заскочені були такою кількістю чорнозему й повсюдною відсутністю хоча б чогось живого. Це були не Карпати. Вони залишилися — країні потрібен був газ. Проте газ ховався від них, наче загін моджахедів, ведучи за собою в глиб синіх солодких степів, граючись із газовиками, дратуючи їх, проте не даючись до рук. На початку дев'яностих пошуки на якийсь час призупинилися, втім, хтось із нової влади швидко перебрав на себе все це господарство, і колонія таким чином уціліла.

Відпочатку місцеві ставилися до газовиків насторожено, коли вони приїжджали до міста на тягачах, аби купити хліба чи подивитись кіно, їм влаштовували пастки і засідки, старанно били й викидали з танцмайданчиків. Слід віддати їм належне, газовики швидко призвичаїлись до нових побутових умов і до міста приїздили лише гуртом, самі час від часу влаштовуючи мордобою з місцевим населенням. Кілька разів наші рекетири збиралися спалити їхні вагончики разом із газовими вежами, але міліція радила їх не чіпати, оскільки підпорядковувались газовики безпосередньо міністерству, то й керували ними напряду з Києва.

Крім того, вони відразу створили футбольну команду.

Між вишками, серед розпечених сонцем полів, улаштували майданчик і виносили всіх, хто до них приїздив. Грали вони грубо й азартно, сперечатися з ними ніхто не наважувався. Ніхто, крім нас. Ми грали з ними на рівних, і якщо програвали в них на полі, то обов'язково брали реванш у себе вдома. Це виходило поза межі спорту, мова йшла про речі більш принципові. Газовики приїздили до міста на обліплених мулом тягачах, наче батальйон карателів, з метою витоптати все, що трапиться під ноги, і зустрівши на полі гідну відсіч, швидко забирались зі стадіону й розчинялись у блакитному мареві степів, наповнених привидами та природним газом. Іноді на полі вони починали бійку.

Тоді з Києва нашому районному начальству телефонували представники міністерства й влаштовували істерики. Поступово газовики дичавіли, на трасу виїжджали рідко, спершу їм возили час від часу кіно й книги з бібліотеки, які вони пускали на самокрутки, пізніше, коли власники змінилися, закидали вертольотом консерви та жовту пресу, аби хоча б якось підтримувати в них виробничий ентузіазм. Більшість із них звикли до самотності та ландшафтної одноманітності, повертатись їм за великим рахунком не було куди — куди можна повернутись із нірвани, самі подумайте. Як виглядав їхній побут останніми роками, я не мав жодного уявлення.

Дивно, усе ніби повторювалось, поверталось назад — назад в нікуди, назад у порожнечу.

*

Велике жовто-червоне сонце проповзло над нами, черкнувши дах, перевалилось за сусідній пагорб і повільно потяглося на захід, волочачи за собою проміння, ніби водорості у відкрите море. Було вже десь близько третьої, ми повільно повзли ґрунтовими дорогами, петляючи в зелених полях і намагаючись углядіти на обрії газові вишки.

Водій начебто знав дорогу, зрештою, всі добре знали ці місця, тому довгий час ніхто не звертав уваги на те, де ми є і куди намагаємось вибратися. Спочатку водій упевнено

виганяв свою гарячу машину на черговий пагорб, заїздив між густої свіжої трави, оминав тернові кущі й вовчі ями, поступово ставало все спекотніше, пил забивався у вікна й осідав на стрижені голови пасажирів, водій злостився й нервував, женучи машину смарагдовими дорогами, блукав і губився серед усієї цієї безкінечності, що розгорталась перед нами, не віщуючи нічого доброго. Сонце сліпило очі, птахи сідали на дах ікаруса, коли той спинявся на черговому роздоріжжі, але вишок ніде не було. За якийсь час Травмований став поруч водія і почав спрямовувати його, нервово визираючи в бортове скло. Проте і це не допомагало — ми ніби рухались територією, позбавленою перспективи, вона просто тривала, не маючи жодних координат, лише трава й кукурудза, пил і газ, той газ, за яким так уперто полювали наші сьогоднішні супротивники.

Сидячи в ікарусі, посеред сонних друзів, посеред мертвої тиші, я відчував присутність цього газу десь на рівні води, в ґрунтах навколо, уявляв, як він заповнює там собою всі порожнини й прогалини, як він рухається підземними річищами, як виривається назовні опівночі і спалахує, опалюючи піднебесся, як спирт опалює горло. Газ не дає розростатись пустотам, він допомагає зберегти крихку рівновагу, що існує навколо нас, так думав я в тій спеці, він, мовби джерельна вода, шукає виходу назовні, пробиваючись крізь ґрунт через старі криниці та лисячі нори.

*

Ближче до вечора водій зупинився посеред пласкої долини й відмовився їхати далі. Травмований не наполягав, потрібно було огледітись. Команда ліниво й приречено почала вивалюватися з розпеченої мікрохвильовки ікаруса.

Брати Балалаєшнікови дістали спирт у дволітровій пляшці з-під пепсі. Я подивився на Травмованого, подумав, невже справді почнуть пити, як же гра, але Травмований кинув на мене суворий погляд і першим надпив із пляшки. Друзьки валялись у траві, навіть розмовляти не хотіли. Водій із машини не виходив, відчуваючи, очевидно, власну провину.

Було тихо й гаряче, хоча спека поступово спадала. Сонце все далі відкочувалось, роблячи наші тіні довгими й печальними. Над травою літали ластівки. Балалаєшнікови дістали другу пляшку спирту. Я підійшов до Травмованого.

— Шур, — сказав, — підсади.

Травмований спочатку не зрозумів, але врешті до нього дійшло. Він підійшов до ікаруса, обіперся об нього руками. Я заскочив йому на спину і, тримаючись за дзеркало, твердо став ногами йому на плечі.

— Обережно там, блядь, — попросив Травмований, втім, цілком миролюбно.

Оскільки був він низького зросту, я мусив підстрибнути.

Закинув ногу на дзеркало, підтягнувся на руках і виповз на дах. Так, мабуть, почуває себе риба, яку кидають на розпечену сковороду — почуття ейфорії швидко змінюється певною некомфортністю. Дах був вигорілий і покритий густим шаром пилу. Я підвівся.

— Ей, Герич, — крикнув знизу Равзан. — Чекай, я до тебе.

— О, і я теж, — підхопив Шаміль.

— І я, і я, — загорівся Барух.

Вони швидко повставали з теплої трави і спритно, мов ящірки, полізли на дах. Незабаром ми вже вчотирьох стояли нагорі й видивлялись хоча б якоїсь дороги.

Від заходу навскісно падали довгі гарячі смуги світла, запалюючи траву та кукурудзяні стебла. Наші тіні розповзались під вечірнім сонцем, як жирні плями на обгортковому папері. Небо підсвічувалось, ніби вода в акваріумі. На обрії висіло марево, так

наче вода випаровувалась і підіймалась угору з невидимих водойм. Важко було щось там розгледіти, сонячні промені пробивали мерехке повітря, кінцево розмиваючи зображення. Втім, очі поступово звикали, і крізь сонячні відблиски проступало тьмяно-блакитне тло, беручись вечірнім мороком. Здалеку це схоже було на велику кількість світла, матеріалізовану й зібрану до купи, світло це громадилося і росло, підперте знизу дивними кріпленнями, котрі вертикально протинали повітря.

— Що це? — запитав Шаміль, показуючи рукою на ледь помітні кріплення.

— Вишки, — сказав я.

— Точно, вишки, — погодився Барух і радісно засміявся.

Коли ми врешті приїхали, був тихий спокійний вечір, сонце закотилось за кукурудзяні плантації, й тепле повітря повільно підіймалось угору. Газовики, не дочекавшись нас і зарахувавши нам технічну поразку, розвели посеред футбольного поля багаття і, сівши до вогню, варили у великих казанах якусь бурду. За їхніми спинами височіли вишки, по периметру поля стояли брудні тягачі й спальні вагончики. Навколо блукали вівчарки й вівці, підходячи до вогню й беручи з рук газовиків їжу. Було ще видно, тож вогонь палав зовсім невидимо в призахідних сонячних променях. Газовики сиділи на витоптаному футбольному газоні й готували свою баранину. Схожі були на монголо-татар, котрі відпочивали після вдалого набігу на газові вишки Київської Русі. Побачивши автобус, що вкотився і завмер поміж тягачів, газовики напружились, відірвали свої монголо-татарські зади від землі й мовчки чекали, що ж буде далі. Майже всі вони були низького зросту, майже всі були коротко стрижені, ходили переважно в спортивних штанах і з голими торсами. В багатьох були золоті зуби, дехто мав хрестика на шиї, татуювань ні в кого не було.

Дивились на нас вороже й недовірливо.

— Ну все, приїхали, — сказав Травмований і першим вийшов з автобуса, тримаючи в руках дипломат.

Ми висипали за ним. Побрели полем, тримаючись купи.

Газовики рушили нам назустріч. Повільно зійшлись. Газовики хмурились і спльовували на траву. Наші розминали кулаки, потріскуючи кісточками пальців. Собаки стояли віддалік, заливаючись несамовитим гавкотом. Врешті бригадир газовиків — кривоногий золотозубий мужик у білій майці й синіх треніках — не витримав:

— Пішли звідси! — крикнув псам, і ті неохоче відбігли за тягачі. Стало тихо.

— Привіт, шаровики, — сказав Травмований.

— Ми газовики, — ображено поправив його бригадир.

— Один хуй, — відповів йому Андрюха Майкл Джексон, і всі наші дружно закивали головами — мовляв, і справді один хуй.

— Ви запізнались, — дещо різко заявив бригадир.

— І що? — не зрозумів його Травмований.

— Вам зараховано технічну поразку! — пояснив мужик в окулярах, зі шрамами на животі, очевидно, бухгалтер.

— Ким зараховано? — перепитав його Травмований.

— Федерацією, — виключно пояснив йому бухгалтер.

— Якою федерацією? — подивився на нього Травмований. — Федерацією шаровиків?

— Газовиків, — поправив його бригадир.

Наша команда нещиро, проте дружно засміялась. Коли сміх спав, знову заговорив бригадир.

— Шура, — сказав він Травмованому, — не залупайся, ви справді запізнались.

— І що тепер — ви не станете з нами грати? — Травмований був незворушний.

— Вам має бути зарахована технічна поразка, — менш упевнено повторив бригадир.

— Коротше, — тиснув на нього Травмований, — ви грати будете? Чи боїтесь?

— Ми не боїмось! — різко випалив бригадир. Очевидно, Травмований знав, на що тиснути.

— Так, ми не боїмось! — підтримав його бухгалтер.

— Тоді давайте грати, — сказав на це Травмований.

Бригадир повернувся до своїх. Вони стали кружка і почали про щось тихо перешіптуватись, схилившись один до одного стриженими лобами. Врешті бригадир повернувся до нас.

— Добре, — сказав. — Ми будемо з вами грати. Ми не боїмось. Але ви все одно запізнились!

— Ну то напиши скаргу, — відповів йому на це Травмований. — До федерації.

На тому й порішили.

Газовики загасили вогнища, прибрали казани з бараниною і стали до бою. Судити взявся наш водій. Газовиків було всього дванадцятаро, включно з бухгалтером. Ніби апостолів. Можна було сказати, що їхня лава запасних була фатально короткою, оскільки на цій лаві сидів лише бухгалтер, якого на поле не випускали з огляду на короткозорість. Лишивши бухгалтера в запасі, газовики розсипались полем. Були подібні між собою, і якимось розрізнити їх було важко. Бригадир одягнув дамські шкіряні рукавички й став на ворота. Травмований зібрав нас до купи, поставив дипломат собі під ноги.

— Значить, так, — сказав, — усім відпрацьовувати.

Ясно?

— Ясно, Шур, — відповів за всіх Вася Отріцало.

— Ясно, — підтвердили брати Балалаєшнікови.

— Ясно, — додав я.

В наші ворота Травмований поставив Семена Чорного Хуя, довгого й худого. Той підбіг до воріт, підстрибнув і повис на перекладині. Балалаєшнікови мали грати в обороні.

Решта гравців теж зайняли звичні позиції. Мені Травмований сказав грати з ним попереду. Карпо з Болгаркою і Вася Отріцало, котрим не знайшлося місця в основному складі, розчаровано побрели за ворота, де на них чекали решта запасних. Карпо погрозово розмахував болгаркою, а Вася завалився в теплу траву, підклавши під голову дипломат Травмованого, й безтурботно заснув. Капітани зійшлись у центрі, поруч із ними крутився водій, тримаючи в руках важкого шкіряного м'яча старого зразка, зі шнурівкою.

— Значить, так, Шура, — діловито почав бригадир. — На полі без мордобою. Всі пред'яви після матчу.

— Як скажеш, як скажеш, — не заперечував Травмований.

Сонце вже згасало, по-любому слід було починати.

Ми почали.

Гра відразу не заладилась. Газовики, можливо після баранини, бігали важко і вперед не йшли. У нас натомість чомусь занервували Балалаєшнікови — вони не потрапляли по м'ячу, заважали один одному, сперечались із арбітром.

Вже на п'ятій хвилині Равзан вкотре промазав і тут-таки отримав від Шаміля запотиличника. Суддя зупинив гру й не придумав нічого кращого, як призначити штрафний у наш бік. Хотів навіть вилучити Шаміля за неспортивну поведінку, але за того вступився сам постраждалий, сказав, що це їхні родинні розборки, і порадив рефері триматись від них подалі. Хтось із газовиків пробив, скоріше навання, м'яч прослизнув густою травою і повз Семена влетів до наших воріт. Газовики тріумфували, від їхніх криків знов озвалися пси й заголосили вівці. Проте тішились вони недовго — вже в наступній атаці Травмований сам пробіг півполя і закотив м'яч у ворота бригадира, котрий стрибнув, але якимось невчасно і не зовсім вдало, а насамкінець іще й заплутався в сітці, мов великий сом, тож витягали його звідти двома командами. Доводилось починати все спочатку. Газовики вперто не йшли

вперед, наші ж віддавали перевагу позиційній боротьбі, і щойно хтось із суперників отримував м'яча, тут-таки валили його з ніг та бігли до судді сперечатись. Суддя наш виявився теж підсліпуватим, м'яча в цих сутінках не бачив узагалі, тож просто вірив на слово. Незабаром Травмований забив ще раз. Сталося це доволі несподівано: хтось із газовиків прийняв його в темряві за свого, обрізався, і забити з двадцяти метрів було для Шури справою честі. Ми повели. Аж тут нарешті газовики активізувались і пішли вперед, полишивши позаду самотнього бригадира, навколо воріт якого печально бекали негодовані вівці. Третій гол Травмований забив під час стрімкої контратаки, він просто повернувся до наших воріт, видер у газовиків м'яча, пройшов із ним крізь усе поле, на швидкості переграв бригадира і не зупиняючись вбіг межі вівці. Але відразу після цього Балалаєшнікови завалили в своїй штрафній відразу трьох газовиків — одного Равзан і двох — Шаміль, і рефері поставив у наші ворота одинадцятиметровий. Газовики забили. Травмований страшно злостився, але міняти Балалаєшнікових не хотів.

Загалом виглядало так, що ми всі йому заважали. До кінця тайму він ще двічі обіграв бригадира, а Семен так само двічі пропустив від газовиків. Футбольні коментатори у подібних випадках говорять: мовляв, публіці має подобатись те, що відбувається на полі. Тут була подібна ситуація — з публіки присутній був лише бухгалтер, і йому все це відверто подобалось. У перерві господарі підігнали тягачі ближче до поля, ввімкнули двигуни й запалили фари. Поле освітілось потужними театральними прожекторами, в темряві горіли очі вівчарок і скельця бухгалтерських окулярів. Травмований зібрав нас довкола себе, присів навпочіпки і поклав перед собою дипломат. Дістав звідти пляшку зі спиртом, пустив по колу. Всі дивились на капітана з повагою.

— Відпрацьовуємо, реб'ята, — все повторював Травмований, — відпрацьовуємо.

Всі прикладались до пляшки й кивали головами на знак згоди. Балалаєшнікови стояли осторонь і говорили один одному щось неприємне, що саме — було не розчути.

Другий тайм особливих змін у малюнок гри не вніс.

Сірьожа Насильник, який вийшов на заміну замість Пітона, намагався заспокоїти Балалаєшнікових, кричав на них, підганяв уперед, закликав їх грати уважніше, грав на їхній позиції і плутався в них під ногами. Закінчилось усе тим, що, намагаючись вибити, він загнав м'яча у свої ворота.

Після чого сам попросився з поля. Замість нього вийшов Карпо З Болгаркою, проте нічого особливо корисного для команди не зробив. Гра котилась до свого логічного завершення, газовики відійшли назад, нічия їх, судячи з усього, цілком влаштовувала, а нашої команді не вистачало сил зламати хід гри на свою користь. Травмований, як міг, рвав оборону супротивника, проте один на мінному полі не воїн, і як він не бився, вшосте обіграти самотужки одинадцятьох озлоблених газовиків йому не вдавалось. Гра вже мала завершитись, проте суддя, підсліпувато мружачись, усе ніяк не міг розгледіти, що там із часом, тож ми переграли добрих п'ять хвилин. Усі вже поглядали в бік автобуса, що темнів віддалік, прикидаючи, чи вдасться звідси вибратись цілими й неушкодженими. Навіть Травмований, здається, змирився. Семен востаннє виніс м'яча на половину супротивника, там його підхопив Андрюха Майкл Джексон і, прокинувши повз двох газовиків, побіг уперед. Він уже майже вискочив сам на сам із бригадиром, проте хтось із газовиків в останню мить перевів м'яч на кутовий. Біля воріт бригадира зібрались обидві команди. Навіть Семен прибіг, скинувши воротарські рукавички. Подавати пішов Травмований. Він підчепив м'яч лівою неробочою, і той якоюсь неймовірною траєкторією вгвинтився в штрафний майданчик газовиків. Потрапив до одного з них, відлетів до іншого, той скинув його назад бригадиру, бригадир відчайдушно пхнув його ногою, м'яч, ніби снаряд, шугнув угору, втрапив мені в голову і влетів у ворота. Я навіть не побачив, як це сталося, оскільки стояв до воріт спиною.

Це була перемога. Знеможені газовики безсило посипались у траву, бригадир витирав

піт і сльози, наші підхопили мене на плечі і побігли через усе поле до лави запасних.

Попереду, остерігаючись гніву газовиків, біг суддя. Останнім, задоволено посміхаючись, шкутильгав Травмований.

За нами бігли вівчарки й печально вили в темні небеса, які не просвічувались навіть фарами тягачів.

Радість наповнювала наші серця, радість і почуття справедливості, адже все сталося, як і мало бути, хто ж бо сумнівався в кінцевій перемозі, ця подорож мала завершитись тріумфом, тож він нікого і не здивував. Я тиснув правиці своїм друзям, тішачись усій цій пригоді, яка завершилась так добре, дивуючись, що минуло стільки років, а все знову поверталось на свої місця, все було, як і раніше, рухалось за своїми законами. Це заспокоювало і заводило водночас, адже ось вона — радість пізнання і радість повернення, те, чого бракувало мені останні роки, фактично — від часу останнього матчу. І думаючи про це, я якимось боковим зором побачив, що газовики вже відійшли від поразки, підвелись на ноги і тепер повільно, проте незворотно рухались у наш бік. Схоже, відпустити нас просто так вони не збирались. Хтось із наших перехопив мій погляд і теж помітив їхнє наближення. Привітання стихли. Наші рушили назустріч. Команди сходились. Зрештою, подумав я, цим і мало завершитись. Навіть бухгалтер ішов тепер на нас, але йшов без окулярів, очевидно, аби їх не розбили, тож здавалося, ніби він іде навпомацки. Газовики зупинились, важко дихаючи. Наші теж стали. Прожектори били просто в очі й робили наші постаті прозорими, майже невидимими, наче це привиди зібралися тут, аби з'ясувати стосунки з іншими привидами. В світлі фар час від часу спалахували фікси й натільні хрестики. Вперед вийшов бригадир.

— Шура, — звернувся він до Травмованого. — По ходу останній гол не зараховується.

— Якого хуя? — розважливо запитав його Травмований.

— Поза грою було, — пояснив бухгалтер.

— Ти, олень, — сказав йому на це Андрюха Майкл Джексон, — я тебе зараз вівцям згодую.

— Не залупайся, брат, — похмуро промовив бригадир. — Було поза грою.

— Поза грою? — перепитав Травмований.

— Поза грою, — незадоволено, проте вперто повторили газовики.

— Ну що ж, — сказав на це Травмований і дістав звідкись нізвідки кастет.

І решта наших почали діставати кастети, нунчаки й бейсбольні битки. І газовики теж повихоплювали з-поза спин штахетини, армійські паски з впаяним свинцем і шматки битої цегли. Починалося щось на зразок додаткового часу.

Раптом наперед вийшли два брати Балалаєшнікови — Равзан і Шаміль.

— Що за хуйня?! — не так запитав, як відповів Равзан. — Який поза грою? Поза грою в нас був у першому таймі.

— Не було у нас поза грою в першому таймі, — несподівано поправив його Шаміль.

— Як не було? — здивувався Равзан. — Був. Чистий поза грою.

— Ні хуя, — стояв на своєму Шаміль.

— Брат, — занервував Равзан, — що ти пиздиш? Тебе там не було. А я бачив — чистий поза грою.

— Ні, — твердо повторив Шаміль.

— Брат, помовч, ага?

— Не було там поза грою, — наполягав Шаміль.

— Ну ось що ти пиздиш? — повернувся до нього Равзан. — Нє, ну що ти пиздиш?

Команди не наважувались вставити бодай слово.

— А що? — прийняв виклик Шаміль.

— Ну а що? — закипав Равзан.

— А хоч би що? — так само закипав Шаміль.

— Да ні хуя! — сказав на це Равзан і раптом різко завалив Шамілю в щелепу.

Шаміль покотився травною, але швидко підірвався на ноги, вихопив у когось із рук бейсбольну битку й запустив нею у брата. Той прогнунвся, й битка прошугоніла у нього над вухом. Равзан скрикнув і кинувся на супротивника.

Завалив йому вдруге і почав товкти, проте Шаміль швидко вивернувся, виліз на нього згори і тепер уже сам товк Равзана. Несподівано з натовпу вилетів Барух, ногами розкидав братів, схопив їх за барки, зіштовхнув лобами, повалив на траву і почав товкти обох. Шаміль із Равзаном, не чекаючи чогось подібного, якийсь час відбивались, але швидко оговтались і, схопивши Баруха за ноги, повалили на газон. Сіли згори і почали товкти його удвох. Проте недовго, оскільки Барух, як вуж, вивернувся з-під їхніх важких тіл, підім'яв їх обох під себе і почав давити, ніби мішки з картоплею. Хвилин за п'ять усі троє знеможено розкотились травною і, тяжко переводячи подих, спльовували на газон криваву слину. Газовики дивились на все це приголомшено. Стояли мовчки, боячись поворухнутись.

Зрештою, бригадир сторожко окликнув Травмованого.

— Ей, Шура, — голос його звучав сухо й налякано, — хуй з вами. Забирайтеся звідси.

— А як же поза грою? — перепитав на всяк випадок Травмований.

— Не було поза грою, — розвіяв його сумніви бригадир. — Не було.

*

Поночі ми виїхали на трасу. Місяць викотився нам назустріч і освітив жовтим світлом салон автобуса. Місячне проміння лягло на обличчя моїх друзів, які переважно спали. Очі їхні в цій напівтемряві запали, під ними з'явилися тіні, вилиці загострились, і голови покірно звішувались із плечей. Біля автозаправки водій пригальмував. Я махнув рукою, проте всі спали, тож і прощатись не було з ким.

Один лише Травмований підійшов і потис руку. Проте і він нічого не сказав. Я зістрибнув на землю. Двері зачинились.

Автобус повільно рушив і зник за деревами.

Ернст зателефонував сам. Я навіть не встиг про нього згадати, як він уже дзвонив, аби запитати, коли я буду.

Я спробував передомовитись, пояснив, що зайнятий, що маю сьогодні важливу зустріч, що чекаю на спеціального клієнта, що не надто добре себе почуваю, і запропонував зустрітись іншим разом. Ернст терпляче все це вислухав, сказавши в кінці:

— Германе, іноді людина не знає, від чого відмовляється. Тому краще їй іноді взагалі не відмовлятись. Ти мене розумієш?

— Розумію, — сказав я.

— Коли тебе чекати?

— Давай о другій, — здався я.

— О пів на другу, — відповів на це Ернст і поклав слухавку.

Я пішов до Травмованого. Вислухавши мене, той завчено розлютився, сказав, що я, замість того, аби хоч раз йому допомогти, займаюся незрозуміло чим і тягаюся з різними хуями, що він мене нікуди не повезе, і щоби я взявся, зрештою, за розум.

— Германе, — кричав він, — навіщо тобі танк, сам подумай?!

— Косити на ньому буду, — роздратовано відповідав я. — Ти що — бензин зажав?

— Нічого я не зажав, — відповів на це Травмований, скинув брудні рукавиці й пішов на вулицю заводити свій легковик. Їхали мовчки. Спустилися в долину, перескочили міст, в'їхали до міста. Травмований час від часу кивав головою перехожим жінкам, які його пізнавали. Проїхали автовокзал, елеватор, дісталися залізничного переїзду. Тут Шура зупинився і сказав:

— Ну все, — сказав, — далі я не поїду. Не хочу, аби мене там бачили.

— Що таке?

— У мене там знайома, — пояснив Травмований, — думає, що я зараз у Польщі. Я їй сказав, що поїхав по бізнесу, розумієш? Не хочу палитись. Далі пішки дійдеш, тут недалеко.

— Я знаю, — відповів я і відчинив дверцята.

Передмістя змінилося поодинокими будинками, далі починалися сільгоспугіддя, ставало все менше людей і все більше тварин. Корови паслись, прив'язані до землі міцними мотузками, мов дирижаблі. Дорога, що відходила від траси до аеродрому, зовсім заросла, тополі стояли сиротливо й покинуто. Залізна брама на в'їзді поржавіла, чорні металеві зірки висіли, як померлі планети. Я підійшов, штовхнув ворота. Вони тяжко закрипіли й відчинились.

На подвір'ї стояв Ернст. Схоже, помітив мене ще з дороги і тепер чекав у всеозброєнні. Мав на собі кітель британського пожежника, одягнений на чорну військову майку, і джинсові шорти, що тримались німецьким паском, на блясі якого було написано «З нами Бог». На ногах мав кеди. Схожий був на фаната «Айрон Мейден». Підійшов до мене і мовчки потис руку.

— Добре, що ти приїхав, — сказав.

— Знаєш, — мені хотілось, аби він зрозумів, чого мені коштувало сюди дістатись, — краще б ми все-таки перенесли цю нашу зустріч.

— Час, Германе, час, — відповів на це Ернст Тельман. — Хто знає, скільки його в тебе залишилось.

— Це ти до чого сказав? — не зрозумів я.

— До того, що потрібно заходити до дверей, які нам відчиняють.

Сказавши це з замисленим виглядом, він пішов уперед.

Я рушив слідом. Пройшли повз гаражі, оминули будиночок адміністрації й опинились біля великого приміщення, подібного на ангар. Подвір'ям росла густа зелень, стіни будівель затягло виноградом, за будівлями виднілась порожня, ніби ранкове шосе, злітна смуга. В усьому відчувався занепад.

Сам Ернст нагадував дезертира, який відстав від своїх і тепер переховувався на продовольчих складах в очікуванні трибуналу. Він відчинив металеві двері і жестом запросив досередини. Це була колишня їдальня, в якій, наскільки можна було зрозуміти, раніше харчувався персонал аеродрому. Я уявив собі, як відважні пілоти, аси сільської авіації, повертаючись із небезпечних рейсів над неосяжним кукурудзяним океаном, залітали сюди, в тиху й затишну гавань, де на них чекали вірні механіки, мудрі диспетчери й теплий компот. Зала була простора й заставлена старими столами та металевими стільцями. На стінах розвішані були агітаційні плакати, котрі демонстрували міць та нестримність червоної авіації, а також пояснювали громадянському населенню доцільність використання в мирний час хімічної обробки польових насаджень. За останні двадцять років тут мало що змінилось. Хіба що на мені був німецький військовий піджак, а на Ернстові — британський кітель.

Ернст запросив до столу, дістав звідкись із-під стіни десятилітрову металеву каністру, сів напроти мене, поставив каністру собі під ноги, дістав із кишені два гранчаки, помічені знизу червоною олійною фарбою. Поставив гранчаки на стіл. Я зазирнув досередини. На дні мого було написано 7, на дні його — 12. Ернст підійняв каністру, відкрив її і по черзі наповнив посуд червоним вином.

— Це вино, — сказав він, простягаючи мені склянку, — я роблю сам. — Ми стукнулись. — З винограду, який росте прямо тут. Можна сказати, це все, що залишилось від радянської авіації.

— Вічна пам'ять, — сказав я і випив.

Вино було терпке й гаряче.

— Що я тобі скажу, Германе, — Ернст теж випив і налив по новій, — можливо, це найгірше, що вони зробили.

Без авіації не може бути демократії. Літаки — це основа громадянського суспільства. Я запропонував за це випити. Ернст не відмовився.

Збоку, мабуть, можна було подумати, що ми п'ємо бензин.

— Як там Шура? — запитав Ернст після паузи.

Доки він розливав, запала незручна мовчанка. Я не знав, що говорити в таких випадках. Він, вочевидь, теж відчув, що я нервую, і спробував перевести розмову на щось нейтральніше.

— Нормально, — відповів я. — У футбол грає.

— У футбол? — здивувався Ернст. — Хіба він ще грає?

— Вони всі грають. Ми вчора газовиків переграли.

— Хто — всі?

— Ну, всі, з ким я грав раніше. Пітон, Кондуктор, Андрюха Майкл Джексон. — Ернст подивився на мене недовіркою. — Брати Балаласнікови, — додав я менш упевнено.

— Балаласнікови? — перепитав Ернст. — Це ті, що згоріли кілька років тому у власному кінотеатрі?

— Як це згоріли? Я з ними вчора у футбол грав.

— Зрештою, — розважливо сказав Ернст, — кому і коли це заважало грати у футбол. Так що там Шура? — запитав знову.

— Та все нормально, — сказав я. — Не пускав мене сюди. Сказав, що вся ця затія з твоїми танками — маячня.

— Так і сказав?

— Так і сказав.

— І про танки говорив?

— Говорив.

— Гм, — зажурився Ернст. — Шура — чоловік імпульсивний, — промовив зрештою. — В нього такий склад характеру — він не може довго концентруватись на чомусь одному. У нього і з жінками та сама проблема, ти знаєш? — питально подивився на мене.

— Здогадуюсь.

— А ти знаєш, — раптом додав Ернст, — що саме Шура кілька років тому допомагав мені викопувати трьох німецьких гренадерів?

— Як це — викопувати?

— Ну як, — не знав, як пояснити, Ернст. — З п'ятьми небуття. Я їх вирахував за допомогою міношукача. У них коронки залізні були, вони й засвітилися. Шура, до речі, відразу погодився допомогти. Я так розумію, він рейхсмарками цікавився. Ну, та які рейхсмарки могли бути в гренадерів.

— Ну і чим закінчилось?

— Чим? — перепитав Ернст і знову розлив із каністри. — Погано закінчилось. Виявилось, що ми їх не просто знайшли, ми їх перепоховали. Їх, виявилось, ще за війни закопали, щоправда, без жодних знаків. Так що мене звинуватили в оскверненні військових поховань. Ледве відмазався. Але бляху, — він показав, — і досі ношу. Ось Шура з тих пір і ставиться до цього всього скептично.

І Ернст влив у себе чергову дозу. Я поспішив за ним.

— Зрозуміло. І що тепер? Ти хочеш знайти танк?

Ернст подивився пильно й прискіпливо. Мені стало незручно.

— Германе, — запитав він. — Що б ти зробив, якби у тебе раптом з'явилося багато грошей? Скажімо, мільйон, — щедро додав.

— Мільйон?

— Угу.

— Рейхсмарок?

— Доларів.

— Я б купив собі будинок. В Африці.

— Навіщо тобі будинок в Африці?

— Завжди хотів жити в країні, де немає расизму.

— Ясно, — кивнув Ернст. — А знаєш, що б я зробив?

— Що?

— Я б купив літак, Германе. І відновив би авіап перевезення.

— Для чого? — не зрозумів я.

— Для того, що я можу щасливо прожити в місті, де є расизм. Але в місті, де немає авіації, жити я не можу.

— Хіба це так важливо?

— Розумієш, — Ернст усе сильніше перехиляв каністру, аби наповнити посуд, — річ не в авіап перевезеннях як таких.

Взагалі, якби не я, все це господарство, — він повів рукою навколо, — давно б уже викупили. Асфальт розорали б і засадили все кукурудзою. Все, Германе, ти розумієш, усе, що тут будували, вони б засадили кукурудзою!

— Чому ж вони досі цього не зробили?

— Тому що це і досі державна власність. Але повір, тільки мене звільнять, вони все це почнуть скуповувати.

Тому що їм нічого не потрібно, крім їхньої кукурудзи, ти розумієш? — Ернст помітно сп'янів, говорив нечітко, проте проникливо. — їм і літаки потрібні, лише аби доглядати за кукурудзою. Вони не люблять авіацію, Германе. А для мене літаки — це не просто професія.

Знаєш, я з дитинства мріяв про небо, я школярем малював у зошитах моделі, які мчать десь там, над нами, вгорі. Згадай, Германе, ми ж усі в дитинстві хотіли стати авіаторами, хотіли літати, дістатися неба! Нас же всіх називали на честь космонавтів, чувак!

— Особливо тебе.

— Та ладно, — відмахнувся він. — І що сталося із нашими мріями? Хто відібрав у нас наші квитки на небеса?

Чому нас загнали на ці задвірки, я тебе питаю?! — Ернст нервово повів головою і замовк. Я теж мовчав, не знаючи, що відповісти. Зрештою, він знову заговорив. — Для мене це справа принципу. Я хочу відновити авіаційні перевезення в цьому місті, де всі виявились слабаками й засранцями і дозволили нагинати себе різним мудакам. Можна сказати, це справа всього мого життя.

— Добре, — я намагався якось його підтримати. — А танк навіщо?

— Германе, ти історик?

— Історик.

— Скажи, скільки рейх устиг випустити тигрів?

— Яку модель?

— Без різниці.

— Майже півтори тисячі.

— Точно, — зрадів Ернст. — Тисячу триста п'ятдесят п'ять, якщо бути точним.

По-твоєму, це багато?

— Мало, — подумавши, відповів я.

— Дуже мало, — погодився Ернст. — А знаєш, скільки їх уціліло до наших днів?

— Штук сто, — сказав я навмання.

— Шість, Германе, всього шість штук. І скільки, потвоєму, сьогодні буде коштувати тигр?

— Мільйон?

— Мільйон. Не менше мільйона.

— І ти знаєш, де його знайти? — намагаючись приховати сумнів, запитав я.

— Не знаю, — відповів Ернст. — Але десь він точно є.

Я його відчуваю. Коли-небудь я витягну його, і тоді клав я на всіх цих бізнесменів, котрі скуповують металолом по колгоспах. Продали авіацію, засранці, — він знову налив.

Лише тепер я побачив, наскільки він п'яний. Тому навіть сперечатись із ним не хотів. Зрештою, подумав, чому б і не авіаперевезення. Не найгірша мрія для людини, яка живе в колишній їдальні.

— Добре, Германе, — знову заговорив Ернст. — Час працює на нас. І взагалі, — почав він про щось інше, — історія нас нічому не вчить. Ти уявляєш, що таке танкова війна? Це велике переселення народів. Ось уяви собі цих простих німецьких механіків, молодих хлопців, більшість із яких уперше вибрались так далеко від батьківського дому.

Скажімо, ти народився й виріс у невеликому німецькому містечку, ходив там до церкви, до школи, спізнав перше кохання, без особливого інтересу слідкував за політикою, за зміною канцлера, скажімо. Потім почалась війна і тебе забрали до війська. Там ти пройшов підготовку й став танкістом. І почав просуватись на Схід, усе далі й далі в східному напрямку, перетинаючи кордони, займаючи чужі міста, нищачи ворожу техніку й живу силу супротивника.

Але всюди, ти розумієш, всюди це були приблизно такі самі міста і такі самі краєвиди, як у тебе на батьківщині.

І люди, за великим рахунком, ну, якщо не рахувати комуністів та циган, теж були такі самі, як у тебе на батьківщині, і жінки були так само красиві, а діти так само безпосередні та безтурботні. І ти займав їхні столиці, не особливо переймаючись тим, що на тебе чекає далі і

куди назавтра проляже твій шлях. І ось таким чином ти пройшов Чехословаччину, потім Польщу і зрештою в'їхав своїм танком сюди, в країну розвиненого соціалізму. І спершу все йшло гаразд — блискавична війна, стратегічний геній твоїх генералів, швидко просування на Схід. Ти навіть більшменш безпроблемно перетнув Дніпро. І тут починається найгірше — несподівано ти потрапляєш у таку місцевість, де зникає все — і міста, і населення, й інфраструктура.

І навіть вороги кудись зникають, у цій ситуації ти навіть їм тішився б, але вони теж зникають, і чим далі на Схід ти рухаєшся, тим тривожніше тобі стає. А коли ти врешті потрапляєш сюди, — Ернст широко обвів рукою повітря навколо себе, — тобі взагалі стає моторошно, тому що тут, за останніми парканами, варто від'їхати триста метрів від залізничного насипу, закінчуються всі твої уявлення про війну, і про Європу, і про ландшафт як такий, тому що далі починається безкрая порожнеча — без змісту, форми й підтексту, справжня наскрізна порожнеча, в якій навіть зачепитись немає за що. А з того боку порожнечі — Сталінград. Ось така танкова війна, Германе, — закінчив Ернст і необережно перевернув каністру.

*

Надвечір він випровадив мене до воріт. Погано тримався на ногах, проте дивився на мене змовницьки, очевидно розумів, що йому вдался цей трюк із танками та вином, і ця розповідь про порожнечу йому теж удалася, зерно сумніву потрапило до мого серця, і тепер лишалось чекати, коли воно визріє й почне плодоносити. Ернст поплескав мене по спині й випхав за браму. Я роззирнувся. Дорога до траси тонула в сутінках, зорі на воротах поглинув вечірній морок. Раптом в обличчя вдарило різке світло, я прикрив очі долонею. Віддалік стояв чорний джип. Я рушив до нього.

Вино повнило всю цю пригоду відчуттям безтурботної небезпеки, схожої на ту, яку людина відчуває, сідаючи на чортове колесо — навіть якщо тебе знудить на висоті, сваритись ніхто не буде, оскільки це парк культури та розваг, а ригання з чортового колеса — це якщо й не культура, то в будь-якому разі — розвага. Я підійшов. Відчинив задні дверця. Без запрошення вліз досередини. На широкому сидінні напівлежав здивований Ніколаїч, певно, його заскочила моя податливість і та легкість, з якою я заліз до їхнього джипа. Втім, він швидко опанував себе й розтягнув обличчя в радісну посмішку.

— Германе! — зтягнув ввічливим голосом.

Але я не дав договорити й по-братськи стиснув маленького Ніколаїча в обіймах, усім своїм виглядом показуючи, як це здорово, що вони мене знайшли. Вино грало безпосередньо в моїх мізках.

Ніколаїч ще більш розгубився. Мабуть, він інакше уявляв собі нашу сьогоднішню зустріч, і готувався до довгої неприємної розмови, а тут раптом така щирість і відсутність будь-яких комунікативних бар'єрів, тож він розгубився.

— Ми шукали вас, — сказав нарешті. — Ну що, поїхали? — додав, відсуваючись від мене в куточок.

— Поїхали, — безпечно сказав я.

— Двері! — крикнув мені Коля з водійського крісла.

— Іди на хуй, — так само безпечно відповів я йому.

Запала мовчанка. Ніколаїч стиснувся в клубок, Коля сопів за кермом, я дружньо посміхався, намагаючись показати, як я втішений, що вони мене знайшли.

— Коля! — не витримав Ніколаїч.

Коля мовчки виліз із машини, обійшов джип і злісно хряснув дверцятами з мого боку. Сів за кермо, і ми рушили. Вийхали на трасу, повернули в бік міста. Це був добрий знак, значить, вони не збирались прикопати мене в кукурудзі прямо тепер.

— Як справи? — заговорив Ніколаїч.

— Прекрасно, — відповів я. — Переграли вчора газовиків.

— Серйозно? — насупився він. — Коли додому?

— Не знаю, — відповів я. — Хочу трішки затриматись.

— Серйозно?

— Угу. Потрібно з документами розібратись.

— Серйозно? — Ніколаїч теж спробував заговорити приязно. — Германе, воно вам треба? Повертайтеся додому.

— Ніколаїч, — раптом спитав я його, — скажіть, вас у дитинстві били?

— З чого ви взяли? — насторожився Ніколаїч.

— У вас просто такий склад тіла, ну, не бійцівський, розумієте? Який у вас розмір ноги?

— Тридцять дев'ятий, — нервово відповів Ніколаїч. — Ніхто мене не бив, — додав. — Я завжди міг з усіма домовитись.

— А ось мене пару разів били, — признався я. — Гуртом.

Я теж когось бив. Але, розумієте, яка річ: я згадую ті бійки без жодних образ, і жодних претензій у мене немає. Знаєте чому? Тому що коли ти б'єшся з кимось і отримуєш по голові, нічого образливого в цьому немає. Ти ж у відкриту б'єшся. Що ж тут образливого? Ви мене розумієте?

— Розумію, — відповів Ніколаїч. — Ви що — не хочете з нами домовлятись?

— Не хочу.

Джип вийхав на залізничний переїзд. Колії зблиснули в місячному сяйві.

— Коля! — раптом крикнув Ніколаїч.

Коля пригальмував і вимкнув двигун. Ми зупинились якраз посеред колії. З будки вискочив чувак у помаранчевому жилеті, підбіг до нас, але Коля висунувся у вікно, щось сказав, і той похнюплено побрів назад у будку.

— Германе, — холодно заговорив Ніколаїч, мабуть, це була підготовлена ним на такий випадок промова, — знаєте, я людина бізнесу, я звик мати справу з різними партнерами. Але найменше мені подобається мати справу з партнерами, які...

Світлофори коло будки заблимали, оповіщаючи про наближення потяга. Шлагбауми опустились, затискаючи джип з обох боків. Коля від несподіванки присвиснув, Ніколаїч теж напружився, проте спробував не виказувати розгубленості, зібрався з думками й продовжив:

— ...які не вміють домовлятись, ви розумієте, Германе?

— Що розумію? — перепитав я його.

— Ви розумієте, що я хочу сказати?

— Не зовсім.

— Я спробую пояснити...

— Ніколаїч, — перебив його Коля.

— Річ у тім... — намагався не звертати на нього уваги Ніколаїч.

— Ніколаїч, — наполегливіше заговорив Коля, в голосі його відчувалась тривога.

— Коля, іди на хуй, — роздратовано відволікся Ніколаїч. — Так ось, — обернувся він знову до мене, згадуючи, в якому місці його перервали, — що я хочу вам сказати...

— Ви дозволите? — перебив його я.

Вже якийсь час мені було не по собі, вино рвалося нагору, мов природний газ із чорноземних глибин. Доки міг, я не звертав на це уваги, слухаючи Ніколаїча, проте почувався чимдалі гірше.

— Що? — ще більш роздратовано перепитав Ніколаїч, намагаючись надати своєму голосу металевих нот.

— Секунду, — сказав я, відчинив дверцята і різко перехилився надвір.

Мене відразу вирвало. Я важко перевів подих, проте про всяк випадок вирішив зачекати.

Коля обзивав усіх, кого міг згадати, Ніколаїч напружено вдивлявся в сутінки, з яких будь-якої миті міг вискочити московський фірмовий, і пригадував фрази, які готував спеціально для цієї бесіди. Я віддихався й знесилено впав назад на шкіряне сидіння, прикривши за собою дверцята.

— Так ось, Германе, — взявся за старе Ніколаїч, говорячи, втім, дещо зашвидко, — я — людина бізнесу...

— Секунду! — викрикнув я знову і, різко відчинивши двері, ще раз вивалився надвір.

— Твою маму! — відчайдушно кричав Коля, а Ніколаїч увесь мов заціпенів, стиснувшись, як їжачок, і підібгавши ніжки.

Я знову впав на сидіння, важко дихаючи й обдаючи Ніколаїча запахом диких сортів винограду. Зліва, із синіх вечорових туманів, на нас викочувався потяг. Було до нього ще кількасот метрів, і здалеку він горів святковими вечірніми вогнями.

— Я їбав! — крикнув Коля, завів двигун і дав по газах.

Джип рвонув із місця, якимось дивом оминув шлагбаум і помчав асфальтом.

Відїхавши, Коля пригальмував і повернувся назад:

— Ніколаїч! — закричав. — Та викиньте ви на хуй цього підараса! Викиньте його на хуй! Ніколаїч!

— Я сам вийду, — сказав я і виліз надвір. Але перш ніж відійти, нахилився, звертаючись до Ніколаїча. — Думаю, так у нас із вами нічого не вийде. Так справи не ведуться.

До побачення.

І ще раз обдавши всіх присутніх виноградним духом, зачинив за собою двері.

І хоча все було зрозуміло з мого вигляду, хоча вся оманливість приватного виноробства й відбивалася в моїх очах, і одяг мій разом із волоссям відгонив диким виноградним галуззям, Коча не сказав на це ані слова. Лише ходив довкола боязко, ніби кіт у чужому помешканні, принохувався зранку до нових запахів, заварював чай, відганяв ос, котрі літали наді мною, мов чайки над затонулим танкером.

І весь час говорив, скоріше, сам до себе, розповідав про свою дружину, йому ця історія не давала спокою, і він не давав спокою мені, вкотре її переповідаючи.

— Баби, — фонив він, — Гера, баби, це все баби.

— Які баби, — дивувався я, виганяючи ос із волосся, — до чого тут баби? — говорив я йому, але Коча лише скрушно поводив плечима й пив свій темний, наче нафта, чай.

— Я ж бачу, — додавав, — що з тобою робиться, Гера, я ж усе бачу, дружине, це все вони, це вони.

Я витрушував із волосся надокучливих ос, брав їх на долоню, й вони злітали з руки, доки Коча говорив і говорив, заговорюючи мій головний біль.

— Ти знав її? Знав мою дружину?

— Знав, — відповідав я, — знав: чорна така, весела.

— Точно, — хрипко тішився Коча, — це вона. Вона молодша за мене на п'ять років. Але я б ніколи не сказав, що вона за мене молодша. Коли ми познайомились, вона таке вміла, я б ніколи не подумав, що їй сімнадцять.

— Де ти з нею познайомився?

— На спортмайданчику, — сказав Коча подумавши, — влітку, вона приїхала поступати до медичного училища. Десь коло медичного я її вперше й зустрів. У них, у південних жінок, шкіра завжди одного й того ж кольору, вона в них не засмагає, ти знаєш?

— Хіба вона з півдня?

— З Грузії, — сказав Коча. — В неї тоді було чорне волосся і довгі ноги.

— Це я пам'ятаю, — підтвердив я.

— А коли вона почала вчитись, ну, в медичному, на ній завжди був білосніжний халат. Тебе, Германе, заводять жінки-лікарі?

— Ні, боюсь лікарів.

— А мене заводять, — пояснив Коча, — я колись в диспансері лежав, як мене це заводило... Але я хочу тобі розповісти про Тамару. Зараз я все тобі розповім, дружине.

Я думаю, він не так багато мені розповів, більше я сам пригадав, уже згодом, думаючи про це і дивуючись, як багато всього можна розмістити в звичайній пам'яті і як важко щось у ній потім віднайти. Як спрацьовують ці механізми?

Що він насправді мені розповів? Щось про одяг, він сказав щось про її одяг. Довге волосся, тьмяна, але не засмагла шкіра, і одяг. Як це — незасмагла шкіра? Що він мав на увазі? Я раптом пригадав — вона мала чорну сукню, таких у місті більше ніхто не носив. Але у всіх нас — пацанів зі спального — обмирало серце, коли ми бачили її. Справді, вона носила цю сукню, таку чорну, що шкіра її видавалася блідою навіть на тлі білосніжного халата. Але що ми могли тоді бачити? Ось Коча бачив значно більше за нас, він бачив її всю, в одязі й без одягу, тож хто, як не він, міг розповісти про її засмагу. Я раптом чітко згадав вечірні сутінки, теплий пісок на хідниках, червоний від опалої шовковиці, і Кочу, який тягає за волосся двох заїжджих азербайджанців, б'є ними об паркани приватного сектора, десь за ремонтним заводом, поруч тягнеться безкінечна заводська огорожа, віддалік стоїмо ми, стоїмо і не втручаємось, оскільки Коча сам має розібратись із кривдниками. І Тамара щось різко й

нервово кричить, намагаючись зупинити його. Кричить, що ніхто її не чіпав, і азербайджанці теж кричать, що вони нікого не чіпали, але Коча продовжує ламати ними паркани, і вона біжить звідти і зникає в темряві. І Коча кидається їй навздогін, а ми допомагаємо азербайджанцям підвестись і обмити рани горілкою, оскільки знаємо, що вони справді нікого не чіпали.

— Ага, — повернув мене до тям Коча, — ти розумієш, друже, коли я її зустрів, їй було лише сімнадцять, але я тобі скажу — я такого навіть у борделях не бачив.

— У багатьох борделях ти був? — недовіжливо перепитав я.

— Ну, Герич, — ображено сказав Коча, — я ж десантник. Всі баби наші були.

— Ясно.

— Я три роки за неї бився, — вів далі Коча. — Її не можна було саму лишити, віриш?

— Вірю.

— Тоді вона вирішила втекти. Все одно батьки не дозволяли їй вийти за мене. Закони гір, друже, закони гір.

— І що — втекла?

— Хуй там, — задоволено відповів Коча. — Я дізнався й сів у той самий потяг. І навіть у той самий вагон. Ми з нею тиждень тягались вокзалами, звідси і до Ростова.

Вона кілька разів намагалась зіскочити. Але я зупиняв.

Спали на вокзалах, пили шампанське у вагонах-ресторанах, бились до крові, віриш? — Коча згадав золоті деньки й ліниво розвалився на стільці, час від часу визираючи у вікно. — І вона повернулась. Такі справи. І залишилась зі мною. Але проблема була в батьках. Вони мене просто ненавиділи. Тоді ми сказали, що вона вагітна, розумієш?

І вони погодились.

— А вона справді була вагітна?

— Ні, що ти, — відповів Коча. — Я не хотів, щоби вона завагітніла.

— Що так?

— Боявся, що дитина буде не моя. Вона таке робила, друже, о...

І Коча замріяно замовк. А потім продовжив:

— Ну, та все одно у нас нічого не вийшло. Приїхали її батьки, ну, на весілля, і залишились жити з нами. Так що нічого в нас не вийшло. Циганва, одним словом.

— Циганва? — не зрозумів я.

— Ага, циганва.

— До чого тут циганва?

— До того, — не став пояснювати Коча. — Вся справа в них, я ж бачу, друже, що з тобою робиться. Я розумію, з чого ти дурієш.

— Ну все, все, — в'яло відбивався я.

— Я все бачу, Германе, я все бачу.

І побачивши щось за вікном, вийшов надвір.

Що вона такого могла робити, подумав я. Особливого?

Сонце заливало кімнату, ковдра була жорсткою й гарячою, як вуличний пісок, який просихає після дощу і твердне, відпускаючи вологу. Я лежав із заплющеними очима в порожній кімнаті, відчуваючи розмірене погойдування дерев у вечірньому парку, й бузкову пітьму, що налипала на мокре листя, і золоті відблиски в шибках пожежної вежі, і розсипане гостре срібло битого скла в тарілках із городиною, але це було не все, щось було до цього і чимось усе це потім завершилось. Що там могло бути? Чи не про це говорив Коча? Що він пам'ятав такого, про що давно забули всі інші? Що вона могла робити? Там був ще один вихід, у тому ресторані, через бокові двері, потрібно було пройти кухнею, і ти потрапляв відразу в парк, і дерева обступали тебе — мокро й тривожно, потрібно було зважати, оскільки трава навколо всіяна була битим склом, і можна було легко поранитись, хоча ніхто все одно

не зважав, кров була невидимими каналами в свіжому нічному повітрі і так чи інакше мала пролитись. Питання було в тому, чия кров проллється. Десь на початку того застілля, не пам'ятаю вже чому, я вийшов саме через ці бокові двері. Але чому?

Когось я мав зустріти. Лише кого? Було зовсім темно, ніхто не бачив, як я опинився надворі. І ось там серед усіх цих мокрих сутінків була Тамара, у вогкому повітрі світилась її шкіра, вона навіть не скинула сукні. І що вона з ними робила! Було їх двоє, і Тамара обом давала раду, повернувшись до одного обличчям, а до іншого спиною.

Навіть не скинувши сукні. Мене це чомусь вразило тоді, я був переконаний, що сукня мала би заважати в таких випадках, але це був, очевидно, зовсім не той випадок.

Я ніяк не міг розрізнити, хто ж це був, але Кочі там не було напевне, та й неможливо було припустити, аби Коча займався такими речами. За якийсь час вона відірвалася від першого, підняла голову і попросила запалити. Вогонь зблиснув надто яскраво, я непомітно відчинив двері й прослизнув усередину. Повертаючись до залу, наштотхнувся на похмурого, злого Кочу. Той подивився на мене, і я зрозумів, що він про все знає. І коли раптом темінь, підсвічена електрикою, вибухнула сотнями срібних уламків і повітря увірвалось до приміщення, змішуючись із запахом алкоголю, я вже знав, що так просто це все не закінчиться.

Лише не цього разу.

— Що я тобі говорив, — сказав Коча, стурбовано забігаючи до вагончика. — Іди, вона тобі вже телефонує.

*

— Германе! — Я стояв, притискаючи до вуха нагріту сонцем слухавку. — Як твої справи?

— Добре, — я додав до голосу твердості. Вийшло непереконливо. — Зустрічався вчора з нашими конкурентами.

Поговорили.

— Угу, — підтакнула Ольга. — Не знаю, про що ви поговорили, але у тебе, Германе, забирають бізнес.

— Зараз буду, — відповів я, накинув на шию навушники й побіг на трасу.

*

Коло офісу стояв знайомий джип, за кермом сидів Коля й дивився на мене так, ніби ми звідучора не розлучались.

Я помахав йому рукою і зайшов досередини. Ольга сиділа за столом, не скидаючи сонцезахисних окулярів у жовтій оправі, мала на собі рвані джинси й майку з якимись політичними гаслами, писаними по-польськи. З-під майки вибивався помаранчевий бюстгальтер. Напроти неї сиділи дві пухкі тітки в тісних гарячих сукнях і з важкими завивками на головах. Були вони старшого віку, проте не розгубили, так би мовити, молодечого запалу і розуміли, курви, що лише радість колективної праці дарує жвавість та почуття включеності в життєві процеси. Тож сиділи тепер, тяжко дихаючи у спекотному повітрі, мов дві затяті іспанки, відмахуючись конторськими книгами, ніби віялами. Завивка на голові однієї була кольору цигаркового попелу, а на вухах у неї висіли грубі бронзові

сережки, як медалі на генеральських мундирах. На шії попелястоволоса мала масивне коралове намисто. Тіло її — пухке, розпарене й оспале, втиснуте було в темних кольорів допотопну сукню, що розповзлась навсбіч, повторюючи всі випуклості старої. Ноги мала могутні й натруджені, на ногах мала домашні капці.

В одній руці тримала конторську книгу, в іншій — хімічний олівець, який час від часу встромляла в завивку, щось там зосереджено вишукуючи. Подруга її, так само млосна від спеки, мала на голові старанно викладену копу кольору промислової міді, що червоно відсвічувала в сонячному промінні. У вухах їй тьмяніли великі камені смарагдового кольору, такі використовують у мозаїках на автостанціях.

Намиста на шії не мала, проте сама шия складалась у неї в кілька щедрих складок, між якими ховався краплями бурштину гіркий жіночий піт. Мала на собі строкатий сарафан ще радянського покрою, із тропічними квітами й травами, густо розкиданими в районі печінки. На ногах у неї так само були капці. Виглядала більш жвавою й прискіпливою, весь час нервово поводила крутими плечима, від чого сарафан напинався в одних місцях і опадав в інших, наче вітрило при змінному вітрі. На мене тітки подивились синхронно й неприємно. Я привітався з усіма, запитально глянувши на Ольгу. Знайомтеся, сказала Ольга, і жінки по черзі, ні їм неохоче, назвались. Попелясту звали Анджела Петровна, голос у неї був важкий і лінивий, а погляд — запеклий і замулений. Інша, кольору промислової міді, говорила нервово й нерозбірливо, ніби маючи повне горло річкового каміння, дослівно назвалась так — Бгалинда Бгедоробна, значить це мало, вочевидь, Галина Федорівна абощо, але про себе я її назвав Брунгільда Петровна, і називати її якось інакше моя свідомість навідріз відмовлялась. Чому, зрештою, Петровна, а не Федорівна? Мабуть, тому, що були вони між собою чимось невимовно подібні, мов дві рідні сестри від різних мам — обидвоє були жінками з досвідом, і досвідом цим, схоже, ні з ким ділитися не збирались.

— Ось і добре, — вдавано потішилась моєї появі Ольга. — А то ми зачекались.

— Я попутками, — пояснив я присутнім.

Тітки дивились на мене холодно й незворушно. Анджела Петровна хижо крутила в руках олівець, Брунгільда Петровна важко, наче кобра, надимала складки на шії.

Ольга коротко переповіла мені суть проблеми. Проблема, наскільки я зрозумів, полягала в тому, що Анджела Петровна з Брунгільдою Петровою свого часу не вийшли на пенсію. Ніби дві плакальниці, вісниці смерті, принесли вони погані новини, віщуючи в подальшому зростання відсотків по кредитах та підвищення всіх можливих комунальних тарифів. Я спробував швидко вникнути в головне. Проте вдавалось мені це нелегко, Анджела Петровна з Брунгільдою Петровою діяли на мене гнітюче, вганяючи душу мою в тугу й депресію. З усього ними висловленого я зрозумів, що делеговані вони були від податкової, але також і від пенсійного фонду, а ще й від санепідемстанції, і від спілки ветеранів також, крім того, від незалежної профспілки малих підприємців і, наостанок, від житлового фонду, і виходило, що по всіх пунктах у нас проблеми, що моє нещасливе приватне підприємство давно й безнадійно заборгувало цій країні, і що краще за все буде, якщо я просто повішусь, ліквідувавши перед тим бізнес, а всі свої нехитрі статки перерахувавши бойовим пенсіонерам. Говорила переважно Анджела Петровна, ліниво обліплюючи мене плутаними бухгалтерськими термінами, Брунгільда ж Петровна нервово катала піднебінням кольорові камінці своєї дикції, час від часу кидаючи в розмову якісь словесні покручі, на зразок «бенсіонери», або «бсанбстан», або взагалі незбагненне «бтериторіальне самоублядування», тож я й не знав, до чого вона хилить. Ольга довгий час намагалась їм щось пояснити, витягала зі столу якісь папери, пояснювала, що не все так погано, що з документами у нас все гаразд і що жодних законних підстав для мого відходу зі світу живих поки що немає. Але Анджела Петровна з Брунгільдою Петровою лише ліниво відмахувались від її слів конторськими книгами й правилами своє, нагадуючи якісь поправки до законів, читаючи витяги

з постанов і звертаючи увагу на невідповідності в податкових деклараціях. І всі спроби Ольги збити цей натиск двох жагучих, осоловілих від спеки іспанок ні до чого не призводили — старі лише розпалювали себе власним лементом, демонструючи неабияке знання карного кодексу та бухгалтерського обліку.

В якийсь момент Ольга змовкла. Іспанки теж зачались, кидаючи на неї жагучі пронизливі погляди. Мені здалося, що всі чекають на мою реакцію. Треба щось сказати, вирішив я, і сказав:

— Послухайте, — почав я якомога миролюбніше, від чого голос мій набув якоїсь не притаманної мені загалом хтивості. — Може б, ми вирішили все це якось полюбовно?

А? Ми ж усі тут дорослі люди. Хіба ні?

Попеляста вбивчо примружилась, кольору промислової міді стрілила в мене блискавками старечої далекозорості.

— Що ви маєте на увазі? — повільно, як викладач на іспиті, перепитала мене попеляста.

— Бга? — булькнула зі свого боку кольору промислової міді.

— Германе, — перелякано спробувала зупинити мене Ольга.

— Ну, я не знаю, — я розгубився, не чекаючи такої реакції. — Є ж якісь способи домовитись. Полюбовно, — знову для чогось додав.

— Що ви собі дозволяєте? — поступово підвищуючи свій обважнілий голос, ніби викочуючи на гору каміння, стала заводитись Анджела Петровна. Брунгільда нервово кивала головою. — Що ви собі взагалі думаєте? Це ви ТАМ у себе навчилися так справи вирішувати? Це у вас ТАМ так усі говорять?! — Голос її зірвався врешті, мов камінь з гори, і тепер безтямно летів донизу, зминаючи все на своєму шляху. — Ви взагалі думаєте, що ви говорите? Думаєте, це вам комедія? Це у вас ТАМ усе можна! А ТУТ ви не в себе вдома! Ольго Михайлівно, — звернувшись до Ольги, — я вас не розумію!

І гордо підвівшись, пенсіонерки кинули мені зневажливе «до побачення» й зникли за дверима. Пообіцявши, втім, завтра повернутись.

*

Почувався я незатишно.

— Здається, ти їх образив, — зауважила Ольга, перебираючи якісь папери.

— Це може нам нашкодити?

— Ще й як, — серйозно проговорила Ольга. — Якщо ці відьми, Германе, піймають тебе де-небудь серед вулиці, мало тобі не здається.

— Це ти про що говориш?

— Про сексуальні домагання, ясна річ, — сказала Ольга і сховала папери до столу. — Одним словом, у нас тепер перевірка. Ці дві старі шкапи будуть ходити до мене щодня й вимагати, аби я прикрила твій бізнес.

— І що ти будеш робити?

— Я бухгалтер, Германе, — сказала Ольга, — я буду відпрацьовувати свою зарплату. Так що не бійся.

— Але ж вони не просто так почали цю перевірку.

— Думаєш? — Ольга скинула окуляри й оглянула мене з голови до ніг. Погляд у неї був дещо втомлений.

— Я вчора розмовляв з їхнім представником.

— З ким саме?

— Ніколай Ніколаїч, маленький такий. Їхній представник.
— Маленький? — перепитала Ольга.
— Так.
— Хуйовий такий?
— Точно.
— Це їхній комп'ютерний — Як це?
— Ну, комп'ютерний він у них комп'ютери ремонтує.
— Та ти що?
— Точно. Схоже, вони до тебе зовсім несерйозно ставляться. Я б на твоєму місці про це подумала.

— Це ж треба — комп'ютерник. Зовні — порядна людина.
— В будь-якому разі проблеми це не вирішує.
— А в чому наша проблема? — запитав я про всяк випадок.
— Зараз я поясню.

Проблем було купа, але головною і очевидною виявилась відсутність у нас якоїсь копії протоколу зібрання трудового колективу, наскільки я міг зрозуміти, тієї самої нафтобази, якій свого часу і належала моя теперішня власність.

Брат, схоже, не надто дбав про папери. Не такого складу був людиною, справи вирішував зазвичай за допомогою приватних домовленостей та звичайного мордобою, тож не дивно, що з документацією не все було гаразд. Тіткисанітарки були, вочевидь, в курсі, зрозуміло, що їх підготували, перш ніж закинути до ворожого тилу, й діяли вони зовсім не навмання. І якщо з усілякими звітами та деклараціями, як стверджувала Ольга, у нас усе складалося, то з дозволами проблеми справді могли виникнути.

І потрібно було щось терміново з цим робити. Що саме потрібно було робити, я, звісно ж, не знав. Усе дуже просто, сказала на це Ольга, потрібно видзвонити колишнього директора нафтобази (почесного мешканця нашого міста, щоб ти, Германе, знав), і домовитись, аби він підписав заднім числом копію цього злоїбучого протоколу. І вона сіла видзвонювати директора.

Я підійшов до вікна й визирнув на вулицю. Під вікнами все ще стояв джип, тоновані вікна були напівопущені, і я міг поклястися, що на передньому сидінні Коля пристрасно цілувався з Брунгільдою Петровою, а Анджела Петровна із заднього сидіння штрикала в них нагостреним хімічним олівцем.

*

Зробивши кілька дзвінків, Ольга зрештою виявила, що не все так просто, як могло здатись на перший погляд.

Почесний громадянин міста, виявилось, у самому місті тепер не жив, а перебував на перманентному лікуванні на соляних озерах, за кілька десятків кілометрів звідси. І зовсім незрозуміло було, в якому він стані знаходився, що там йому, на цих соляних озерах, лікували і наскільки широкими в цьому випадку виглядали можливості медицини.

Одним словом, історія була темна й незрозуміла. Я відразу згадав учорашній день, суворий голос Ніколая Ніколаїча, який виявився комп'ютерником, згадав сьогоднішні недобрі погляди ветеранок, і мені від усього цього раптом стало гірко й противно, і чи не вперше по-справжньому захотілось додому, в офіс, з його сірими, як мокрий цукор, партійними буднями. Втім, я швидко взяв себе в руки.

— То що — їдемо? — запропонувала Ольга.

— Куди? — не зрозумів я.
— До директора, куди ж.
— Я тобі потрібен?
— Взагалі — ні, — чітко відповіла Ольга. — Але в цьому конкретному випадку — краще, щоб ти там був.
— Я себе просто капіталістом відчуваю. Я маю бізнес, і в мене його хочуть забрати. Я відчуваю себе Соросом.
— Не мороч мені голову, — сказала Ольга і встала з-за столу.

*

Дорога перетікала зеленими пагорбами й залитими сонцем, ніби гіпсом, долинами. Асфальт був у край розбитий, тож їхали ми обережно й не поспішаючи. Я впевнено тримався Ольги, майка її роздувалась вітром, але вона, здавалося, цього не помічала. Іноді на шляху траплялись бари, коло них стояли чорні запилені фури, в яких спали діти й одурілі від спеки проститутки. Ольга дивилась навколо строго й зосереджено, лише одного разу спинилась, аби спитати дорогу. Проститутка, в якої вона питалась, навіть не вилізла з кабіни і напромак показала босою ногою. Виїхавши на черговий пагорб, Ольга пригальмувала й насторожено подивилась на південь. Може бути дощ, сказала занепокоєно, і ми рушили далі.

За якийсь час потяглися соснові ліси.

Директор лікувався в старому, побитому часом санаторії. За словами Ольги, його тут тримали ледь не примусом, оскільки старий весь час вимагав роботи і суспільної завантаженості. Мав він, за словами знову ж таки Ольги, героїчну біографію та складний характер, тому зі мною, попереджала вона, в нього цілком могли виникнути проблеми. Я напружився, проте діватись було нікуди.

Санаторій оточений був рідким лісом, навколо тяглися соляні болота, в яких плавали хворі, ображені й упосліджені.

Ми проїхали крізь браму, завернули до головного корпусу.

Ольга залишила свій скутер і пішла вперед. Я, розглядаючи хворих, потягся за нею. Хворі мені не сподобались.

Дивились на мене з підозрою, відходили вбік і перешіптувались, показуючи на нас із Ольгою довгими худими пальцями. Від соляних боліт несло мулом і пекельним вогнем. В реєстратурі Ольгу знали, радісно закивали до неї головами й повідомили, що Гнат Юрович не в настрої, що цілий ранок комизився, снідав погано, обідав зі скандалом, до сортиру не ходив і загалом повадився сьогодні як мудак, зрештою, як і вчора і позавчора. Порадили бути обережними, не повертатись до старого спиною і, побажавши успіхів, зачинили перед нами своє віконце.

Ольга рушила санаторійними коридорами, я, озираючись на хворих, що визирали із маніпуляційних кабінетів, намагався не відставати. Стінами розвішано було дивну наочну агітацію, в якій застерігалось не перегріватись на сонці, не переохолоджуватись у воді й не займатися сексом без контрацептивів. Секс без контрацептивів малювався агітаторами як щось госпуду неугодне, щось таке, після чого тебе відлучають від церкви й забивають камінням на зборах партактиву. Загалом після подібних плакатів сексом не хотілося займатись узагалі — ніколи і ні з ким.

Палата Гната Юровича знаходилась на другому поверсі.

Ольга твердо постукала у двері, прочинила їх і зайшла досередини. Я зібрався з духом і теж зайшов.

— Добрий день, Гнате Юрович, добрий день, дорогий! — защебетала Ольга до старого, котрий лежав у ліжку під вікном, підбігла і радісно цьомкнула його в блискучу лисину.

— Драстуй, Олюню, драстуй, онучко, — Гнат Юрович потягнувся слинявими губами, намагаючись потрапити їй у щок. Враз кинув на мене підозрілий погляд: — А це що за слимак із тобою?

— Це Герман, — відповіла Ольга, — бізнесмен.

— Добрий день, — привітався я, не відходячи від дверей.

— Бізнесмен? — недовіжливо перепитав Гнат Юрович. — Ну, чорт із ним, з бізнесменом. Розповідай, як справи, — повернувся він до Ольги.

Ольга почала розповідати про якісь їхні справи, про спільних знайомих, про ситуацію на ринках та біржові операції, а я тим часом розглядав старого. Виглядав Гнат Юрович бадьоро, був рухливий і озирався довкола з ленінською лукавинкою в очах. Мав щедрю лисину, приправлену сивими припалими кучерями, обличчям йому кошлатились грізні брови, ніс був гачкуватий, і коли Гнат Юрович говорив, то десь у районі черепної коробки хижо поскрипувала вставна щелепа. Одягнений був у коричневий офіційний костюм, на вилогах піджака прикручені були значки передовика та учасника якихось профспілкових конференцій. У костюмі, під яким виднілась білосніжна накрохмалена сорочка, Гнат Юрович і лежав на розстеленому ліжку. На ногах у нього стриміли гумові пляжні капці, які дещо контрастували зі значками передовика. Зі значками і в коричневому костюмі схожий був на письменника Вільяма Бєроуза, якого прийняли до лав Спілки письменників. Поруч із директором, на синьому, грубо пофарбованому табуреті сиділа велика цицькаста санітарка, яку Гнат Юрович називав Наташею і над якою він відверто знущався, не соромлячись стороннього ока. Наташа, втім, чітко дотримувалась партійної субординації, терпляче подавала Гнату Юровичу його ром у залізній кружці, набивала тютюном срібний кальян, зганяла з голомозого черепа метеликів, розтирала якимись французькими парфумами старечі ноги і забирала у нього з рук порнографічні журнали. І все це без жодного слова, навіть не дивлячись у наш бік. У палаті було ще два пасажира. Один лежав напроти Гната Юровича, був товстий і весь час задихався. Мав банькаті очі і дивився на свого почесного сусіда заскочено, ніби охуїваючи від його нахабства та безкарності. Одягнений був скромно — в смугасту лікарняну піжаму й теплі гетри. Тримав у руках газету, з-під якої час від часу боязко, втім, зацікавлено, озирає Наташу.

Третій мешканець палати лежав ближче до дверей, жодних ознак життєдіяльності не подавав і, здавалося, загалом уже помер. За запахом я навіть міг припустити, що смерть настала днів зо три тому. Втім, я міг і помилятися.

Коридором тим часом чулись скрадливі кроки й підозрілі шепоти, хтось зупинявся під дверима і завмирав, намагаючись розчути нашу розмову. Загалом, від самого початку, щойно опинився в стінах санаторію, почувався я вкрай насторожено, бажаючи щонайскоріше вирватися на волю з цього крематорію.

Ольга все намагалась перевести розмову на наші проблеми. Скаржилась старому на наїзди з боку кукурудзяників, оповідала про старих іспанок та корумпованість в ешелонах влади. Проте Гнат Юрович кожного разу з'їжджав із теми, роблячи вигляд, що не розчув чи недозрозумів сказаного, пив свій піратський ром, боляче щипав Наташу і закидався якимись колесами, від яких очі його ставали радісними й рожевими, мов у пса на поганій фотокартці.

— Гнате Юровичу, — зрештою не витримала Ольга. — Я вас дуже прошу. Зробіть це для мене.

— Для тебе? — здивовано подивився на неї старий. — Але ж це не тобі потрібно, а ось йому, — показав він на мене. — Бізнесмену.

— Так, Гнате Юровичу, — я поспішив щось сказати. — Я теж вас прошу.

— Якого чорта? — старий, схоже, свідомо провокував мене. — Що ти просиш, внучку?

— Гнате Юровичу, — я підійшов ближче. — Ви ж знаєте мого брата.

— Ну і що? — старий був незворушний. Ольга у відчаї стискала губи. Наташа непомітно відставила вбік кружку з ромом.

— Я подумав, — продовжив я, — раз уже ви працювали з братом, може, ви й мені допоможете.

— Чому я маю тобі допомагати, внучку? — Гнат Юрович дістав із кишені піджака старі окуляри в роговій оправі, натягнув їх на носа й уважно мене обдивився.

— Ну, ми все-таки в одному бізнесі.

— Це ти в бізнесі, внучку, — перебив мене старий, — ти.

А я на відповідальній посаді. Розумієш?

— Розумію.

— Я, щоб ти знав, пенсіонер республіканського значення. І я на партійній роботі з 52-го року, ти розумієш, що це значить?

— Приблизно.

— А ти говориш — у бізнесі, — заспокоївся старий, раптом вихопив із-під Наташі кружку з ромом і вилив його собі межи вставні щелепи. Після чого задоволено відкинувся на подушки й розслаблено подивився на Ольгу.

Я зрозумів, що справи складаються не на мою користь.

Потрібно було щось робити.

— Гнате Юровичу, — підійшовши, сів до старого на постіль. Той не чекав такого поведження й боязко підібрав ноги. — Дозвольте мені сказати, всього п'ять хвилин, добре?

— Ну-ну, — старий відсунувся до стінки, притискаючи до грудей порожню кружку.

— Можна мені ковток? — я потягнувся за кружкою. Гнат Юрович ураз якось обм'як і покірно віддав мені посудину. — Налийте трішки, — я простягнув кружку Наташі. Та запитально глянула на старого, але налила-таки в кружку з темної пляшки. Я випив усе одним ковтком. Ром став у горлі, мов клубок волосся, я важко ковтнув і заговорив, довірливо схиляючись до старого. — Гнате Юровичу, дайте я вам скажу, і потім ми підемо. Ви знаєте, я справді не дуже давно в бізнесі. Ну, себто на цій відповідальній посаді. І стажу в мене жодного, якщо говорити відверто.

За великим рахунком, не можу навіть сказати, що мені ця робота подобається. Весь цей бензин, він же токсичний, ви ж самі знаєте, правда? Тому до чого я веду? Якби справа була лише в мені, я би давно все це кинув і поїхав би звідси куди подалі, ви розумієте?

Старий затряс головою.

— Але якось так сталося, що справа не лише в мені і, так чи інакше, потрібно тепер усе це розгрібати. Тому що так чи інакше, йдеться не лише про мене. Йдеться про якісь важливі речі, важливість яких я для себе, можливо, ще не до кінця розумію, але ось дивлюсь на вас, Гнате Юровичу, і відчуваю, що є в цьому щось таке, від чого не можна просто так відмовитись.

Гнат Юрович глухо клацнув щелепами.

— Розумію, що я вам, скоріш за все, не подобаюсь, більше того, можу зрозуміти, якщо захочу, звісно, причини цієї вашої дурнуватості, Гнате Юровичу, настороженості — я не в бізнесі, не маю досвіду, ви мене взагалі не знаєте, у мене навіть немає стажу партійної роботи, але чорт забирай, Гнате Юровичу, невже обов'язково потрібно мати партійний стаж, щоби не обісратися в критичній ситуації? Невже для цього справді потрібен партійний стаж, скажіть мені?

— Кружку віддай, — тихо сказав на це Гнат Юрович.

— Що? — не зрозумів я.

— Кружку, кажу, віддай, — повторив старий.

Я простягнув йому його посудину, він сховав її під подушку і замислено зняв окуляри.

— Схоже, ти непоганий хлопець, — сказав переходом. — Признаюсь чесно, я тебе недооцінював. Добре, — він діловито плеснув у долоні, і в очах його знову спалахнула запекла ленінська лукавинка. — Я допоможу тобі.

— Дякую, — полегшено видихнув я, проте Гнат Юрович не дав мені видихнути до кінця.

— За однієї умови, — додав він. — Зіграєш зі мною в скраклі.

— В що? — не зрозумів я.

— В скраклі, — повторив Гнат Юрович, задоволено спостерігаючи за моєю розгубленістю. — Ну, в городки.

Улюблена гра академіка Павлова та графа Толстого. Ти як ставишся до графа Толстого?

— Позитивно, — відповів я.

— Ось і прекрасно. Виграєш у мене — допоможу тобі.

Програєш — іди з богом і не заважай мені лікуватись.

— А можна якось допомогти мені без скраклів? — перепитав я про всяк випадок.

— Ні, внучку, — строго відповів Гнат Юрович. — Без скраклів — ніяк не можна.

Я озирнувся на Ольгу. Та лише розпачливо закотила очі. З-поза її спини зловтішно визирав пацієнт із газетою. В куточку розмірено розкладався третій невідомий.

Потрібно було робити вибір. Скраклі, подумав я, скраклі.

Зрештою, що цей старий може мені зробити, на моєму боці молодість і завзяття, на його — лише партійна дисципліна.

Я вирішив ризикнути.

— Добре, — сказав я, — скраклі — то скраклі. А не обдурите?

— Що за розмови, внучку, — діловито відповів Гнат Юрович, легко зістрибнув на підлогу і заметушився кімнатою. — Скраклі! — закричав енергійно. — Скраклі!

Він раптом перемінився, куди й поділись його нервовість та нещодавня невпевненість, він увесь якось підтягнувся, наструнився, мов бойовий пес, і нипав палатою, витягуючи звідкись із-під померлого сусіда черевики для гольфа та чорну бейсболку з білими літерами NY.

— Скраклі! — викрикнув старий, відчиняючи двері потужним ударом гумового капця. — Хай нас розсудить спорт!

Двері розчахнулись, і назустріч Гнату Юровичу висипав гурт пацієнтів, котрі, схоже, підслуховували нашу бесіду й були в очікуванні забави, які тут, можна припустити, траплялись не надто часто. Ставили вони, поза сумнівом, на Гната Юровича, він був їхнім фаворитом, на мене вони лише кидали глумливі, сповнені скепсису погляди.

Весь гамірливий натовп одягнений був у лікарняні халати й спортивні костюми, хтось мав фронтові ордени, на комусь були порвані в боях гімнастерки. Чоловіки з костурами шкірилися жовтими сточеними зубами, а жінки з гіпсовими пов'язками на руках посміхались густо нафарбованими ротами, які робили їх схожими на клоунів-убивць. І весь цей клубок хронічних болячок покотився в санаторійний сад, поза старі корпуси, де між яблуньками натоптано було досить-таки просторий ігровий майданчик. Ми з Ольгою та Наташею поспішили за пацієнтами, Наташа несла в одній руці інгалятор для старого, а в іншій — оббиті залізом палиці, за допомогою яких ми й мали з'ясувати стосунки.

Вся моя рішучість та бойова налаштованість швидко розсмоктались і вивітрились. Ольга кидала на мене стурбовані погляди, проте мовчала, не бажаючи, певно, мене вкінцець налякати.

В саду між яблунями вже розминався Гнат Юрович, ловко закидаючи ногу за голову і

по-котячи прогинаючись у густій траві. Він мене відверто лякав. Чи слід говорити, що по-справжньому я в ці самі скраклі ніколи в житті не грав. Усе, що мені було відомо про цю гру, хіба те, що нею, крім графа Толстого та академіка Павлова, захоплювався Володимир Ілліч Ленін, що, чесно кажучи, жодного оптимізму не додавало.

Всі зайняли свої місця. Ми з Гнатом Юровичем, Ольгою та Наташею стояли на бойовому рубежі, а група підтримки розсипалась садом, збираючи скраклі й розставляючи їх у належному порядку. Гнат Юрович діловито підійшов до Наташі, взяв у неї якісь кислотні карамельки, закинув їх до своєї залізної пащеки, перемолов бронебійними щелепами і взявся пояснювати правила гри.

— Слухай сюди, внучку, — сказав, погойдуючи палицею. — Все дуже просто. Граємо п'ятнадцять фігур. Хто вибиває перший — той і чемпіон. Хто програв — за тим приходить податкова.

— Дайте мені фору, — попросив я.

— Чорта з два! — відгукнувся Гнат Юрович і ступив на бойовий рубіж. — Фігура перша, гармата! — закричав він у гущавину.

Під дальніми яблунями заметушилась група підтримки, старі доходяги щурами зашмигали в траві, вибудовуючи для нас гармати.

— Давай, внучок, з богом, — сказав Гнат Юрович і відступив убік.

Я взяв у руки палицю. Ну, що ж, подумав, зараз подивимось, чия візьме.

Перша кинута мною палиця зарилась у пісок, навіть не долетівши до цілі. Натопі з того боку радісно залементував, передбачаючи швидку перемогу свого улюбленця.

Тож другу палицю я кидав, орієнтуючись скорше на їхні голоси. Снаряд злетів у небо і соковито вліпився в потилицю якогось доходяги. Той квакнув і завалився в пісок.

Його тут-таки відтягнули під яблуні, кидаючи на мене озлоблені погляди.

— Ну що ж, — сухо промовив на це Гнат Юрович. — Непогано для початку.

І він хвацько запустив палицею в повітря. Палиця зробила дивовижне півколо і, круто спланувавши, розвалила вибудовану гармату. Гнат Юрович перейшов на півкін і другою палицею докінчив почате.

Після чого переможно озирнувся до Наташі й викрикнув у червнєве повітря:

— Фігура друга — виделка.

Виделку швидко було споруджено. Далі гра продовжувалась у тому-таки дусі — я розганяв своїми ударами пацієнтів, оббивав яблуневі гілки, примушував ветеранів сновигати травою в пошуках снарядів, а старий легко вибивав усі свої фігури, щоразу більше входячи в азарт.

Час від часу до нього приступала Наташа, він вдихав із інгалятора якісь дивні пахощі, від яких рука його ставала твердою, а око — гострим. Якийсь еліксир молодості був у цьому інгаляторі, щось він робив зі старим, щось таке, від чого почесного ветерана плющило й підривало, і він легко вибивав скраклі, мов чужих курей із городу. Я ж, як не намагався, як не надривався і не злився, не міг нічого вдіяти — палиці мої летіли куди завгодно, лише не в ціль. За якийсь час першу партію було ганебно для мене завершено.

— Друга партія, друга партія! — радісно замуликав Гнат Юрович, і травмовані пацієнти теж радісно підхопили цей переможний спів і знову почали вибудовувати фігури.

Я підійшов до Ольги. Вона тяжко зітхала й відводила очі.

— Германе, — сказала, — як для Сороса, ти хріново граєш у скраклі.

Я не знайшовся з відповіддю і знову взявся за палиці.

Другу партію я програв ще скоріше. Старий тішився й підстрибував на місці, калічені пацієнти оточили його звідусіль і радісно кричали, вітаючи з тріумфом. Я і собі понуро підійшов до Гната Юровича. Той обтирався махровим рушником із зображенням на ньому Міккі Маусом і намагався заковтнути якісь довгасті пігулки салатого кольору.

— Ну що, внучку, — сказав, лукаво мружачись, — усе по-чесному?
— По-чесному, — змушений був визнати я.
— Приїжджай ще.

І весь натовп знову радісно заголосив. Я потиснув його стару, відполіровану роками та партійним стажем правицю і розвернувся, аби йти.

— Ей, — раптом окликнув мене Гнат Юрович. — Бізнесмен хуїв. Ти що — так і поїдеш? А як же справи?

— Я ж програв, — відповів я.
— Йди сюди, — наказав Гнат Юрович.
Я підійшов.

— Що це в тебе?
— Навушники, — відповів я, не розуміючи, що він хоче.
— Працюють, чи просто так носиш?
— Працюють.

— Давай так, — раптом по-хлопчачому загорівся Гнат Юрович. — Ти мені навушники, а я тобі допомагаю.

Я мовчки скинув навушники, дістав плеєр і віддав старому. Той зважив його на долоні й подивився на мене.

— Що з тобою таке, внучку? — спитався. — Чому так легко віддаєш те, що належить тобі?

— Ви ж попросили, — не зрозумів я.

— А якщо я попрошу тебе відсмоктати, що ти робитимеш? — зацікавлено запитав Гнат Юрович.

Я не знав, що відповісти. Старий мене просто добивав.

— Тримай, — простягнув він мені плеєр. — Потрібно захищати те, що належить тобі по праву. А то так і будеш ходити — без навушників, без бізнесу і партійного стажу.

Зрозумів?

— Зрозумів, — відповів я, намагаючись не дивитись на Ольгу.

— Ну, тоді пішли, — втомлено мовив Гнат Юрович, — документи у мене в палаті. Будемо рятувати твій чортів бізнес.

Дощ зливався з сутінками, і потоки води грубими нитками запліталися в повітря. Ми ніби їхали річищем, на яке раптом спала темінь. І всередині цієї густої ріки рухались тіні й промені, невидимі мешканці підіймалися із мулу і підходили до нас зовсім близько, розглядаючи нас, мов затонулих рибалок. Дощ був теплий, як річкова вода в гирлі. Скутер змивало хвилями, і кілька разів ми ледь не з'їхали з дороги. Ольга зупинилась і розпачливо озиралась.

Потрібно перечекати, крикнула вона, струмені дощу відразу ж залили її обличчя, так що я майже нічого не розчув, проте зрозумів, що саме вона мала на увазі — потрібно десь зупинитись, оскільки ні вперед ні назад рухатись було неможливо. Де? — крикнув я у відповідь. Вона замислилась, тут поруч дорога звертає, можемо спробувати, крикнула, і ми рушили далі, розганяючи хвилі й відлякуючи річкових привидів. Час від часу скутер сильно вгрузав у дощ і зупинявся, Ольга в своїх сонцезахисних окулярах дороги майже не бачила, тож рухались ми наосліп. Втім, звернула в потрібному місці, і ми викотилися на лісову дорогу.

Вузька, заросла травою асфальтівка петляла між соснами, ми заглиблювались щоразу далі, трава намотувалась на колеса і заважала рухатись, проте Ольга знала, куди їхала, тож впевнено оминала кущі й глибокі ями, і незабаром ми опинились перед темною брамою.

Я зіскочив і взявся відчиняти ворота. Розмотав дріт, відтягнув залізну завісу, і Ольга заштовхала скутера на подвір'я. Дощ заливав усе довкола, й вода стояла по кісточки. Був це, очевидно, колишній піонерський табір, віддалік виднілися старі металеві будинки, на які опадали дощові потоки. Праворуч знаходився майданчик із якимось облізлим піонерським монументом, за ним високо стояли сосни, а над соснами висів дощ. Ми підкотили скутер до будинку, приставили до стіни. Ольга, схоже, була тут не вперше, швидко перебігла під сусідній, більший за інші, будинок, пройшла попід вікнами, завернула за ріг. Там був ще один вхід, зарослий мокрими квітами, за якими дверей майже не було видно. Схилилась над замком, щось там покрутила, двері раптом відчинились, і ми заскочили досередини, мовби потрапивши до жерстяної коробки з-під печива, по якій молотили палицями веселі діти. Дощ глухо бився об залізні стіни будиночка, струшуючи ним і наповнюючи його солодким гуркотом.

Ми навіть не чули власного дихання, дослухались лише до цього мокрого перестуку, котрий все не припинявся. Пройшовши коридором, опинились у просторому приміщенні.

Попід стіною тяглися полиці зі старими книгами, стіни напроти завішані були дитячими малюнками, на підвіконнях темніли горщики з висохлими квітами, посередині стояла розвалена канапа з порізаною в багатьох місцях обшивкою.

— Це ленінська кімната, — сказала Ольга й діловито підійшла до полиць із книгами. Довго там копалась, проте нічого цікавого не знайшла.

— Звідки ти знаєш?

— Я працювала в цьому таборі кілька років, — пояснила Ольга. — Ми тут проводили збори і засідання. Бібліотекою, пам'ятаю, ніхто не користувався. Послухай, — обернулась вона до мене, — потрібно щось придумати з одягом.

Я зовсім мокра. Якщо я розвішу свої речі, ти це нормально сприймеш?

— Я можу взагалі вийти. Хоча краще залишитись, звісно.

— Тоді не дивись на мене, добре?

— Ну а куди мені дивитись?

— Чорт, ну добре, дивись, — погодилась Ольга. — Але сприймай це нормально.

Вона стягла майку, кинула її на підвіконня. Поруч повісила джинси. На них поклала окуляри. Залишилась у помаранчевій білизні й кидала на мене незадоволені погляди.

— Гаразд, — сказала, — я розумію, що все це збоку може здатись дивним, але ти теж можеш повісити свій одяг. Все одно треба пересидіти дощ.

— Тут є охорона? — запитав я.

— В принципі, є, — відповіла вона. — Але що тут охороняти по такій погоді? Вони в місті, мабуть. Так що не бійся.

— Я і не боюсь.

Проте роздягатись я не став. Хто її знає, чи сприйме вона це нормально. Я завалився на канапу, котра зі скрипом піді мною розклалась, і лежав у сутінках, ловлячи злагоджену роботу дощу, схожу на шум старих корабельних двигунів.

Ольга покрутилась кімнатою, порозглядала малюнки, витягла звідкись пачку піонерських журналів і лягла поруч зі мною. В темряві, згущеній і перемішаній вологим повітрям, читати було важко, Ольга лише розглядала яскраві картинки. Я повернувся до неї і теж почав розглядати. Ольга, завваживши це, затримувалась на кожній сторінці, щоби я міг як слід усе роздивитись.

— Коли я тут працювала, — сказала вона, — ми читали ці журнали вголос. Перед сном.

— Чому ти більше не працюєш із дітьми?

— Та так, якось не склалось. Мені не подобались піонери. В них стільки гівна було.

— Серйозно?

— Угу. Хоча це, мабуть, непедагогічно так говорити.

— Мабуть.

— А ти в дитинстві був у таборах? — запитала раптом Ольга. — Я про піонерські, — додала.

— Ні, я погано адаптувався в колективах, мене за це вчителі ніколи не любили.

— Тоді тобі це буде нецікаво, — сказала Ольга і кинула журнали на підлогу.

— Мені цікаво. Справді. Я, скажімо, часто згадую уроки німецької. Це взагалі якась така дивна штука була в радянській педагогіці — вивчати німецьку. Був у цьому якийсь нездоровий антифашистський пафос. І ось десь у четвертому-п'ятому класах у нас були такі завдання: нам роздавали поштові картки з видами різних міст, такі, пам'ятаєш, вони тоді продавались у всіх поштових відділеннях, цілими наборами?

— Не пам'ятаю, — відповіла Ольга.

— Продавались. Скажімо, картки з видами міста Ворошиловграда. Тепер уже й міста такого немає, а я кілька років розповідав про нього німецькою мовою. Цікаво, правда?

— Дуже.

— На цих картинках, як правило, були зображені якінебудь адміністративні будівлі або пам'ятники які-небудь.

Ну, які могли бути пам'ятники у Ворошиловграді? Мабуть, Ворошилову. Я вже не пам'ятаю, якщо чесно. І ось потрібно було розповісти про те, що ти бачиш. А що ти бачиш на такій картці? Сам пам'ятник, коло нього клумба, поруч хто-небудь обов'язково проходить, позаду може їхати тролейбус. А може, до речі, і не їхати. Тоді гірше — немає про що розповідати. Може світити сонце. Може лежати сніг. Ворошилов міг бути на коні, а міг бути й без коня.

Що знову ж таки гірше, оскільки про коня можна було розповісти окремо. І ось ти починаєш розповідати. А що можна розповісти про те, чого ти насправді не бачив?

І починаєш викручуватись. Можна було спочатку розповідати про сам пам'ятник, себто про того, хто на ньому був зображений. Потім доводилось братися за випадкових перехожих, що потрапили в кадр. Причому що ти міг про них розповісти? Ось, мовляв, жінка,

на ній жовтий светр і чорна сукня. А в руках у неї, скажімо, торба. Скажімо, з хлібом. Потім, коли й про перехожих переповідалось, можна було сказати кілька слів про погоду. Але головне, що я хочу сказати — все це було настільки не по-справжньому, розумієш — усі ці картинки, всі ці розповіді, вся ця мова, набір із кількох десятків слів, акцент, намагання якось набити нещасну вчительку. Я з того часу німецьку мову терпіти не можу. І у Ворошиловграді жодного разу не був. Та й немає тепер ніякого Ворошиловграда.

— І для чого ти мені це розповів? — запитала Ольга.

— Ну як для чого? — здивувався я. — Ось, скажімо, вся ця ситуація з братом. Вона мені нагадує мої уроки німецької. Мені показують якусь картинку і просять розповісти, що я на ній бачу. А я, Оль, не люблю розповідати про те, чого не знаю. І всі ці картинки я не люблю. І не люблю, коли мене притискають до стіни, вимагаючи грати за чужими правилами. Тому що правила мають сенс до того часу, доки ти їх дотримуєшся. А щойно ти забуваєш про них, як виявляється, що ти нікому нічого не винен, і не зобов'язаний вигадувати різні дурниці про те, чого не знаєш, і що тобі, за великим рахунком, не потрібне. І тоді виявляється, що ти цілком можеш обходитись без усіх цих вигаданих речей, і що немає жодних правил. І взагалі нічого з того, що тобі показують, немає, а отже, й розповідати немає про що. І все це лише спроби тебе використати. На цілком законних підставах. Майже як у школі. Річ у тім, що ми давно повиростали, а до нас і далі ставляться як до дітей, себто як до недалекої, брехливої, нерозумної наволочі, яку потрібно постійно пресувати, вибиваючи з неї необхідні відповіді.

— Ну як це нічого немає? — не погодилась Ольга. — Ось ти ж є, правильно? І я є.

— Правильно, — погодився я. — Я є. А Ворошиловграда немає. І з цим потрібно рахуватись.

— Ось і з піонерами приблизно те саме було, — сказала на все це Ольга й непомітно для мене заснула.

*

Злива і не думала минати, вона далі гуркотіла жерстяною коробкою ленінської кімнати, начиняючи темряву монотонним стуком. І чимдалі зимніше ставало в цих вологих піонерських стінах. Одяг мій — мокрий та обважнілий, тягнув мене на дно, як водолаза, і там, на дні, де закінчувався дощ і лежала густа, мов чорнило, темрява, було ще холодніше, і як я не намагався не звертати на це уваги, мені ніяк не вдавалося зігрітись. І Ольга теж лежала поруч, у своїй помаранчевій білизні, й тремтіла уві сні, і шкіра її холодно світилась, а коли я торкнувся її, то виявилось, що на дотик вона була, як річкова вода, — чутлива й прохолодна. Головне, подумав я, щоби вона не прокинулась.

Я торкався її волосся, мокрого на дотик, ніби занурював пальці в річкову поверхню, і поверхня ця була тихою й густою, так що не можна було нічого за нею побачити.

Я намагався дістатися дна і виловлював мушлі, боячись натрапити пальцями на чужі рибальські гачки, залишені кимось раніше. Очі її були заплющені, і повіки були прозорі, наче крига, під якою можна було побачити похмурі тіні потопельників і темно-зелені повільні водорості, що, мовби перекотиполе, тяглись підводними течіями її тіла кудись на південь, у бік серця. І опускаючись за цими зеленими пагонами, я обережно торкався її м'яких вилиць, під якими западала темінь і шкіра було особливо тонкою, ніби павутина, що рветься на вітрі. Уві сні вона щось шепотіла, незрозуміло що, але вуста її ледь помітно рухались, наче вона говорила сама з собою, ставила сама собі питання, але не хотіла відповідати. І ключиці її просвічувались у темряві, схожі на морське каміння, відшліфоване хвилями. Торкаючись їх, я намагався відчути рух водоростей у глибині й чув, як б'ється її серце — розмірено й

заспокоєно, мов соняшник, повертаючись за сонцем, що провисає в дощових небесах. І обережно, ледь чутно торкаючись її грудей, щоби не збити дихання, я опускався далі, і її шкіра була цупкою й пружною, як полотнища морських прапорів, що розвівались на вітрі, вказуючи напрямок руху хмар та птахів. І далі, вистежуючи рух крові її капілярами, я торкався її ніг, крихких порцелянових колін і майже невагомих литок, торкався пальців на її ногах, цяткованих лаком, ніби рештки чайних сервізів, і знову підіймався вгору, мовби здійснюючи пісок із річкового дна.

І раптом вона обернулась до мене, не відкриваючи очей, і теж обережно наштотхнула на мене рукою, прослизнула під футболку і торкалась мене, як торкаються повітря.

Посеред темряви й води, що витікала з небес, ми лежали на розбитій канапі, обіймались сторожко, як піонери. Вона щось говорила сама до себе, я намагався не вмішуватись до її розмови не заважати їй, хай говорить, думав, і торкався її грудей. Вона стягла з мене футболку і щось говорила, притискаючись і ніби щось вчитуючи на моїй шкірі, якісь новини, які могла зрозуміти лише вона. Я не пам'ятав, аби хтось із такою увагою ставився до моєї шкіри. Вона вивчала її тихо й ретельно, наче шукала сліди від уколів або старі опіки, котрі вже давно заросли, але й далі боліли.

Я навіть подумав, що вона не пізнає мене, думає, ніби я — це хтось інший, хтось, із ким вона хотіла поговорити.

І коли схилилась наді мною зовсім низько, я потягнув її до себе. Але вона легко вивернулась і опинилась десь у мене за спиною й, нахилившись, сказала:

— Слухай, — сказала вона, не називаючи мого імені, — доки ми просто торкаємось одне одного, ми не заступаємо за лінію. Все гаразд, розумієш?

— За яку лінію? — не зрозумів я.

— За червону, — пояснила вона. — Все лишається на місцях. Але якщо ми почнемо цілуватись, ну, взасос, розумієш, — це все зіпсує.

— Все? — не повірив я.

— Все, — підтвердила Ольга. — Так що спи.

І, зіскочивши на підлогу, вийшла надвір.

Але я лежав у темряві й не міг заснути, розглядав відблиски на стелі, слухав стукіт за стіною, відчував, як дерева обступають будинок, і не міг зрозуміти, куди вона пішла, чому зупинилась. Я закинув голову, так що небо з землею помінялись для мене місцями, й подивився на стіну, завішану малюнками. Малюнки на білій стіні виглядали темно й таємниче. Малювали піонери переважно акварельними фарбами, лінії були жирні, виглядали вони важкими й наведеними коров'ячою кров'ю чи кольоровою глиною. Я почав розглядати ці малюнки. Поступово зрозумів, що розвішані вони були не просто так, що вони витворюють цілі історії, шматки якихось оповідей, як на церковних стінах, лише акварельними фарбами. На верхніх малюнках зображені були якісь дивні чоловіки зі зброєю в руках та тваринячими масками на головах.

Вони винищували цілі міста, рубали високі дерева й вішали на балконах домашніх тварин. Вони відрубували торговцям вуха й виколювали очі, приводили із пусток важких бойових слонів, що видихали струмені вогню й мали складчасті, мов у кажанів, крила. На інших малюнках жінки розводили багаття й палили в них іграшки та одяг померлих, випалювали одна одній на шкірі дивні знаки, які засвічувались у темряві й на які злітались чаплі та сови. Вибирали з-поміж себе найкрасивішу, саджали її до великої клітки й топили в ріці, пускали на дно, де навколо неї збирались тритони й морські дияволи, яким вона співала пісень і показувала картярські фокуси. Ще на інших аркушах, мальованих синьою глиною, в жінки народжувалась дівчинка з двома головами і відразу починала говорити. Причому — двома мовами, і ніхто не міг зрозуміти, що це за мови, і тоді дівчинку відправлено було в

далекі міста, аби вона могла порозумітися з людьми.

І там, де вона зупинялась, починався якийсь страшний мор, падали з небес мертві птахи, і виповзали з нір напівпритомні змії, і чоловіки втрачали розум, слухаючи її слова, а жінки стрибали в річку і відпливали за течією, тримаючи на головах тюки з одягом та церковними книгами. На останньому малюнку зображено було чийсь похорони, процесія з дітей та старих тягла дві розчинені домовини, в яких нікого не було, і всі сперечались, яку саме домовину потрібно закопувати. І навколо них стояли воли й чаплі, а над головами, в небі, літали зірки зі зміщеними орбітами. І діти, так і не визначившись, яку саме домовину слід закопувати, заганяли до ями великого втомленого вола й засипали його густою й в'язкою, як арахісове масло, землею. Бик стояв до пояса в цій ямі, ніби вкопаний німецький танк на позиції, із пащеки йому виривались невідомі знаки, які діти прочитати не могли, оскільки до школи не ходили й грамоти не знали. Вони лише стояли поруч, із заступами в руках, і слухали тварин, які намагались їм сказати щось важливе й загрозове.

Розібравшись із малюнками, я кінцево занепокоївся й пішов на пошуки. Прочинивши двері, відразу ж потрапив під дощ. Спробував кричати, але швидко обламався. Де вона могла бути? Я повернув за ріг, перейшов до сусіднього будинку. Пройшов до брами і на майданчику побачив Ольгу.

Вона стояла під дощем і якось дивно під ним прогиналась.

Підіймала руки догори, ніби ловила дощові краплі, і підставляла дощеві обличчя. Я тихо її окликнув, проте вона не почула. Я раптом зрозумів, що вона насправді гріється під дощем, що надворі тепер набагато тепліше, аніж у залізних стінах ленінської кімнати, і вона просто вийшла погрітись. Підставляє під теплі потоки охолоджену шкіру й відігрівається. Дивно було за цим спостерігати, вона мене мовби не бачила, ходила асфальтом, вимиваючи з тіла холод і застуду. І очі в неї далі були заплющені, так ніби вона ходила тут просто уві сні. Потрібно було забрати її, доки вона не вийшла за браму і не зникла в лісі. Спробуй зранку її знайди. Я тихо підійшов і торкнувся її руки. Вона розплющила очі й уважно подивилась на мене. Очі її в темряві були кольору синьої глини, якою піонери малювали своїх монстрів. Вона розглядала мене якийсь час, врешті звільнила свою руку й рушила до будинків.

— Ти ідеш спати? — запитала озирнувшись.

— Ну, іще б, — сказав я, не зводячи очей з її застиглого глиняного погляду.

— І припини на мене так дивитись.

Спали ми, ясна річ, погано.

Зранку сонце бадьоро виганяло вздовж соснових стовбурів дощові тумани, калюжі диміли, наче відчинені морозильні камери, птахи пили воду з темно-зеленого листа.

Ольга викручувала й витрушувала свою майку, намагаючись не дивитись у мій бік. Я теж почувався не кращим чином, мене мучили сумніви й докори сумління, можливо, я зробив щось не так, звинувачував я себе, можливо, нам потрібно було все-таки зайнятися сексом? І якщо потрібно — то для чого? Одним словом, почувався я справді, мов піонер, який ні на що не розраховував, а тут у нього ще нічого й НЕ ВИЙШЛО.

— Германе, — сказала Ольга сухо, — сподіваюсь, ти нормально поставився до того, що було вчора.

— Так, — заспокоїв її я. — Особливо до цих журналів з картинками.

— Дуже добре, — сказала вона неухважно. — Дуже добре.

І пішла до дверей.

— Ти забула свої окуляри, — крикнув я їй.

— Можеш забрати їх собі, — Ольга навіть не озирнулась.

Я так і зробив.

Незабаром ліси закінчились, і навколо нас потяглися широкі, наповнені туманами й вологою площини, за якими в сонячному мареві тяглась і поставала легка й глибока

порожнеча, розгортаючись просто з-під наших ніг у східному та південному напрямках, тяглась і всотувала в себе рештки води й зелену, наповнену світлом траву, втягувала ґрунти і озера, небеса і газові родовища, котрі світилися цього ранку під землею, золотими жилами проступаючи на шкірі вітчизни. І десь на півдні, за рожевими хмарами світанку, по той бік ранкової порожнечі, чітко проступали в повітрі легкі й оманливі брами небесного Ворошиловграда.

Тривога й сум'яття панували коло бензоколонок.

У кріслі, схиливши голову на руки, сидів і про щось думав Травмований. Поруч із ним розвалився на катапульти Коча, дико роззираючись навсібіч. А біля Кочі, на землі, притулювся якийсь мужичок у пропаленому бойовому тільнику, поверх якого накинуто було ковдру, здається, ту, якою накривався я. Дивився мужичок нажахано й раз по раз ховав голову під ковдру. Збоку стояла перелякана Катя, тримаючи за нашійник так само перелякану Пахмутову, котра терлась об її голі литки й джинсові шорти. Виглядали всі п'ятеро знічено. Видно було, що чекали на мене, проте щойно я з'явився, почали відводити очі й напружено мовчали, чекаючи, аби я заговорив першим.

— Що таке? — насторожився я.

— Біда, друже, — зафонив Коча.

Мужичок на землі теж пожвавився і якимось ображено закрутився, ніби згадавши щось неприємне.

— А, мав я такий бізнес! — раптом зірвався Травмований. І підвівшись із крісла, зник у гаражі.

— Та що таке? — допитувався я.

— Бензовоз наш спалили, Гера, — повідомив Коча. — Ось Петрович теж погорів.

Петрович висунув голову з-під ковдри і з готовністю закивав.

— Він зупинився, недалеко тут. Ну, а вони, значить, прямо в кабінку два фугаси й запустили. Чуть не спалили дружбану мого, — Коча потріпав Петровича по плечу. — Катька ось побачила, нас покликала, а то б зробили з Петровича шаурму.

— Я Пахмутову вигулювала, — пояснила Катя перелякано. — Якраз на трасі.

— Міліцію викликали?

— Викликали, аякже, — кивнув Коча. — А хулі міліція?

І так всі знають, хто це зробив. Тільки як ти доведеш?

— А Петрович що — нічого не бачив?

— Да засить Петрович на них свідчити, — незлобиво промовив Коча, — да, Петрович?

Петрович приречено кивнув головою й побрів кудись за будку, обмотавшись ковдрою, ніби плаш-палаткою.

— Коча, як це спалили? — не зрозумів я.

— Нормально спалили. Не ми перші. Добре, що не заправку.

— І що тепер робити?

— Я не знаю, Герич, — чесно відповів на це Коча, — закриватись треба.

— З якого хуя?

— Так сплять же, друже. Якщо вони Петровича спалити хотіли, то що може бути далі? Петрович тут уже років двадцять шоферує.

— Я нічого закривати не буду, — відповів я.

— Як хочеш, — прохрипів Коча.

— Ти лишаєшся?

— Подивимось, — неохоче відповів він. — Старий я вже для таких качелей.

— А з бензином що?

— Новий купувати треба.

— А бабки?

— Бабок, Герич, немає. І не передбачається.

Коча, схоже, знову ніч не ночував, тому засинав просто під час розмови. Я пішов до Травмованого. Той виглядав теж розгублено й погоджувався, що бензоколонку справді краще прикрити. Принаймні на якийсь час. Якщо вже кукурудзяники підпалили бензовоз, на цьому вони навряд чи зупиняться, так серед них не заведено — спинятись, не завершивши почате. Мінтура, очевидно, нічого робити не буде, громадська думка теж, наскільки можна було зрозуміти, не на нашому боці, тому нічого хорошого з цього всього вийти не могло.

— Ну, а якщо не прикривати? — запитав я.

— Можна й не прикривати, — відповів Травмований. — Ти думаєш, я їх боюсь? Мені по хую. Але ти ось завтра поїдеш, а нас із Кочею засмажать, коли ми спати будемо.

— З чого ти взяв, що я поїду? — образився я.

— З біографії твоєї, — відповів Травмований. — Трудової.

— Що ти знаєш про мою біографію?

— Германе, — терпляче пояснив Травмований. — Що ти мені втираєш? Тобі добре говорити, завжди маєш куди повернутись. А нам що робити?

— Шура, — я теж спробував заспокоїтись і говорити виважено. — Давай так — я нікуди не їду, станцію ми не прикриваємо.

— Не їдеш?

— Не їду.

— Ну, не знаю. Сьогодні ти не їдеш, а завтра тебе шукай.

— Шура, сказав — не їду, значить, не їду.

— Ну, не знаю, — Травмований і далі сумнівався.

— Що з бензином робити будемо?

— Бензин купувати треба, — відповів Травмований. — Бабла немає. За спалений нам ніхто нічого не поверне, навіть не сумнівайся.

— Ну, давай так, — сказав я подумавши, — я дам свої гроші, потім відіб'ємо.

— В тебе є гроші?

— Небагато, — попередив я.

— Ну, давай, — сказав Шура.

Я попросив у нього телефон і набрав Льоліка.

— Льолік! — крикнув, почувши з того боку незадоволене дихання. — Як ви там, друзі?

— Гера! — якось нервово заговорив Льолік. — Ну, ти даєш. Ну хто так робить? Коли ти будеш?

— Льолік, — перебив я його. — Послухай мене! У мене тут проблеми.

— Ти одружуєшся?

— Ні. Поки що. Але мені потрібні мої гроші.

— Навіщо?

— У мене проблеми, Льолік. З бізнесом.

— У тебе бізнес?

— В мого брата, я тобі розповідав.

— Ну?

— Коротше, мені потрібні мої гроші. Привезеш?

— Гера, ти розумієш, що ти просиш? Я не можу все КИНУТИ Й ВЕЗТИ ТОБІ ТВОЇ ГРОШІ.

— Але мені дуже треба, — пояснив я. — Інакше в мене будуть ще більші проблеми. Давай, Льолік, виручай, останній раз.

— Гера, навіщо тобі гроші?

— Я ж пояснив.
— Я не знаю. Приїжджай — поговоримо. Ми ж друзі.
— Во-во, — підтвердив я. — Коли зможеш підвезти?
— Та для чого тобі гроші, я не розумію? — запитав він.
— В мене спалили бензовоз, мені бензин немає за що купувати. Давай, Льолік, підіймай свою жопу і виручай друга.
— Ну, не знаю, — невпевнено відповів Льолік. — Потрібно з начальством поговорити. Тепер я точно не можу.
Хіба днів через два.
— Давай, братуха, давай, — прокричав я в слухавку. — А то мене теж сплять. Знаєш, де лежать? — запитав я.
— Знаю, — понуро відповів Льолік. — В Гегелі.
— Точно, — підтвердив я. — Другий том.
— Знаю-знаю, — відповів Льолік і зник з ефіру.
— Хто це? — запитав Травмований, який слухав усю нашу розмову.
— Однопартійці, — відповів я і віддав йому слухавку.
— Номер вбити чи залишити? — поцікавився він.
— Можеш убити. Вони тебе самі знайдуть.
Травмований узяв до рук молоток і почав гнути якесь залізо. Я вийшов на вулицю й поглянув у небо. Воно було глибоке і захмарене. Хмари виглядали важко й переповнено. Мов бензовози.

Того дня всі розмови так чи інакше крутились довкола спаленої машини. Катю з собакою було відправлено додому й наказано не виходити за межі службової території.

Я почувався справжнім бізнесменом ідесь внутрішньо навіть тішився, що все так сталося. Тепер ніхто не міг сказати мені, що, мовляв, братішка, ти тут зайвий, давай відповзай убік, не заважай. Адже спалили і мій бензовоз також. Крім того, я вирішив вкласти всі свої нечисленні накопичення, так що справа ставала шкурною. Коча, збадьорившись після ранкового приступу кволості, на роботу так і не вийшов, сидів у кріслі-катапульті, тягнув косяки, відшивав клієнтів, слухав музику з мого плеєра і переповідав історії становлення малого бізнесу в нашому регіоні. Петрович сидів поруч із ним, теж багато кури́в і замивав рани спиртом. Очевидно, від спирту його й розвезло, вже до обіду був він у зюзю п'яний, адесь о третій пополудні Травмований викликав швидку, ті приїхали й повезли Петровича додому відпочивати. Такі тут були порядки. Я сидів і слухав Кочу, ейфорія все не минала, і старий, знайшовши вдячного слухача, розводився про одну особливо відбиту бригаду, котра років десять тому працювала на трасі.

— Точно, — говорив Коча затягуючись, від чого слова його вилітали хрипко й тягуче, — я їх усіх знав, Герич, прекрасні люди. Прості й роботящі, я тобі скажу. Просто курили багато, а це ж гроші, ти розумієш. Взялидесь партію «калашникових». Думали перепродати, а тут дефолт. Ну, і що робити, не викидати ж, правильно? Давай бомбити харківські автобуси. Двоє брали квитки і сідали в салон.

Інші на виїзді, ось тут, зовсім поруч, — показував Коча на трасу, — вже чекали в машині. Машини крали старі, щоб не шкода було кидати потім, я ж кажу — нормальні були пацани, просто драп, дружище, ну ти все поняв, да? Їй були в них такі дурнуваті зимові шапочки, з розрізами для очей.

І ось вони спиняли автобус, натягували ці шапочки на очі і вигрібали все, що могли знайти. Для прикриття оббирали і своїх, підсаджених.

— Так а для чого їх підсаджували? — не зрозумів я.

— Для дачі неправдивих свідчень, — пояснював Коча. — Вони спеціально плутались у свідченнях, несли різну хуйню й заплутували оперативників. Ясно?

— Ясно.

— А було це зимою, — продовжував Коча. — Шапочки свої вони і не скидали. За ними їх і взяли. Але три автобуси бомбонули, отак ось, — і Коча замріяно дивився кудись на трасу, де стояли тіні його ростовських друзів, тримаючи в руках спортивні торби, набиті держзнаками, і киваючи Кочі як старому знайомому.

*

Ми вирішили, що потрібно чергувати біля колонок, аби і їх не спалили. Ага, дружище, вихрипував Коча, сплять на раз, я, щоб ти знав, спати не буду, що я — дурний, не хочу, щоб мене засмажили, точно, дружище. Він устиг спуститись велосипедом у долину і привіз кілька пляшок портвейну, розташувався на катапульті, обклався бухлом і далі говорив про те, що його сонного не зв'яжеш і не підсмажиш, що він у десанті й не таке бачив і знає, як поводитись із цими салагами. Не бійся, говорив, передаючи мені пляшку, я, якщо нада, можу і ножем, і нунчаками.

Надвечір Коча почав розводити вогні просто біля колонок, я пробував його зупинити, проте старий розійшовся, кричав, що краще знає, як бути, прикотив звідкись дві порожні залізні бочки, набив їх старими газетами і все це підпалив. Газети не так горіли, як смерділи. Прибіг Травмований, довго обзивав Кочу, попросив мене залити бочки водою. Перед тим як поїхати додому, умовляв Кочу піти спати, але старий уперто відмовлявся і загалом поводився зухвало й непослідовно, обзивав Травмованого старим підарасом і тут-таки ліз до нього цілуватись.

Травмований, зрештою, не витримав цього всього і, злісно блискаючи очима, поїхав до міста. Коча посилав йому услід прокляття й повітряні поцілунки і пив просто з горла. Я прилаштувався коло нього, готуючись до довгої безсонної ночі. Проте рівно о десятій вечора Коча міцно заснув, і всі мої спроби розбудити його були марними.

Я підняв його на руки і, мов маленького, переніс до вагончика. Зачинив двері зсередини і теж безтурботно заснув.

Якщо нас сплять, подумав засинаючи, мій труп можна буде упізнати за навушниками. А труп Кочі, подумав, уже зовсім засинаючи, — за наколками ВДВ.

Розбудив мене Травмований. Він нависав і незадоволено розглядав мою ранкову пом'ятість. Кочі в кімнаті не було.

Годинник показував сьому ранку.

— Де Коча? — не зрозумів я.

— Я звідки знаю? — відповів Травмований.

— А що ти так рано? — допитувався я, підвівшись і приходячи до тями.

На мені були сонцезахисні окуляри з жовтою оправою, які я вчора забрав в Ольги. В них я і спав. Можливо, тому уві сні нічого й не бачив. Зняв їх і поклав до кишені куртки, до плеєра з навушниками.

— Я, — пояснив Шура, — ніч заснути не міг.

— Переживав?

— Куди переживав, — розізлився Травмований. — Я в знайомій був. У гостях, — додав. — І десь під ранок, дай, думаю, поїду, подивлюсь, щоб ці мудаки не спалили там усе. Ну, і кинув знайому, нагрубив їй, з дому вигнав.

Через вас, Германе, — додав він і сплюнув. — А спитати — якого хуя, я і не відповім. І тут йому зателефонували. Травмований здивовано витяг слухавку, приклав до вуха.

— А, — сказав, — ти. Ти де? Що? — перепитав. — Навіщо? Ну добре.

— Це тебе, — сунув слухавку мені.

Я так само здивовано взяв телефон.

— Алло? — запитав.

— Да, дружище, — це був Коча, голос у нього зовсім сів. — Ось так: прийшла біда — відчиняй ворота.

— Ти де?

— Мама... — сказав на це Коча.

— Що — мама?

— Померла мама, — вишипів старий.

— Твоя мама? — перепитав я.

— Не моя, що ти, — пояснив Коча. — Тамарина. Мене вночі викликали.

— А чого тебе викликали? — не зрозумів я. — Ти що — патологоанатом?

— Дружище, — скрушно мовив Коча. — Вона ж мені як рідна була. А тепер ось лежить тут. Мертва, — додав Коча для чогось. — І ні пари з уст. І вся ця їхня циганва зібралась уже, — роздратовано зашепотів він. — З ночі з'їхались, ти поміваєш. Тамара горем убита, у них, у людей Кавказу, з цим особо, ти знаєш. Одним словом, такий бардак... — печально завершив Коча.

— Зараз будемо, — сказав я. — Може, щось привезти?
— Костюм візьміть, — попросив Коча. — А то я тут як в операційній, без нічого.
— Коча так переживає, — говорив я Травмованому вже по дорозі, коли ми мчали в місто, на старе Кочине помешкання. В руках я тримав святковий костюм старого, синіх переливів. — І для Тамари це такий удар.
— А їй-то чого? — запитав Травмований.
— Ну, як чого? — не зрозумів я. — Мама все-таки.
— Чия мама?
— Тамарина, — пояснив я. — Дружини Кочі.
— Чорт, Германе, — незрозуміло чому розізлився Шура. — Дружину Кочі звати Таміла.
— А Тамара? — знову не зрозумів я.
— А Тамара — це її сестра. Двоюродна.
— Грузинка?
— Циганка. З Ростова.
— Як циганка? Коча говорив, що вони з Кавказу.
— Для Кочі Кавказ і починається десь коло Ростова, — відповів на це Травмований. — Він, жук, із ними двома жив — з Тамілою і Тамарою. Він їх, здається, плував.
Батьки їхні Кочу за це й не любили. А тепер бачиш — мама, мама.
Я не знав, що відповісти. А він не мав що додати. Так і доїхали.

*

Коло під'їзду вже стояли родичі, були схожі скоріше на сербів, ніж на грузинів. Чоловіки були в чорних костюмах і яскравих кольорів сорочках — синіх, жовтих і рожевих. Жінки були в чорному, в руках тримали вервиці, які перебирали дрібно й зосереджено, ніби писали комусь есемеси. Всюди бігали діти, теж у чорних костюмчиках і з мокрими, акуратно зачесаними головами.

Із знайомих я побачив Ернста, на ньому був святковий мундир австрійського поліцейського й начищені до блиску російські берці. Натовпом ходив також Ніколаїч Ніколаїч з чорною барсеткою, притороченою до правого зап'ястя.

Барсетка бовталась у нього на руці, мов якір. Серед жінок огрядно виокремлювались дві жагучі іспанки, кожна тримала в руці по вінку, в однієї був від профспілок, в іншої — від чорнобильців. Ернст урочисто відсалютував мені, Ніколаїч метушливо затряс своєю пташиною головою, іспанки нарочито не звернули на мене уваги. Шура похмуро пройшов у під'їзд, прокладаючи шлях крізь натовп сербсько-грузинських родичів. На сходовому майданчику між третім та четвертим поверхами стояли гості з боку нареченої і курили. Причому курили, суки, коноплю, навіть не ховаючись. Ми піднялись на четвертий. Двері були прочинені. Зайшли всередину.

В кімнаті стояв приглушений, дещо нервовий галас, так ніби тут хтось одружувався, але з примусу. Коридорами бігали чорноволосі й чорновбрані жінки з посудом та пляшками в руках, рішуче проходили чоловіки, проносячи туди-сюди стільці, сокири та лопати, під ногами метушились діти, затискаючи в долоньках м'ятні цукерки та відрубані курячі голови. Ми пройшли на кухню. Коча сидів на старому табуреті, в довгій білій майці й чорних армійських трусах. А навколо нього метушились, як могли, жінки, намагаючись усіляко його власкавити. Відразу впадало в очі, що старого тут любили й поважали. Водили навколо нього

хороводи і називали його дружньо «гаджо».

Коча ліниво з усіма пересварювався, погукував на когось із жінок, давав указівки і розповідав анекдоти. Схоже, він тут усім і керував. Побачивши нас, привітно, проте доволі статечно привітався й потягнув до ванної. У ванній зашепотів.

— Йобт, — сказав, — ось вона, біда-то. Ех, мама-мама, говорив я їй, года, мамо, года. Так вона ж не слухалась мене, куди там. Ну так а шо ти хочеш, — запитав він сам себе, — вона ж додому раніше дванадцятої і не приходила.

З бару свого.

— Вона в барі працювала? — перепитав я.

— Чому працювала? — не зрозумів Коча. — Дружище, у нас так не прийнято — у нас батьків доглядають, на роботу вони не ходять, ти шо.

Коча взяв із моїх рук костюма, одягнув і став схожий на якогось агронома.

— Пішли до мами, — сказав, причесавши рештки шевелюри. — Потрібно побути біля старої.

Мама лежала у вітальні, на зіставлених докупи табуретах. Одягнена була святково — у сірий піджак та чорну спідницю, а на ногах мала лаковані червоного кольору туфлі на шпильках. Обличчя її було старанно й ретельно покрите косметикою, і вигляд вона мала цілком задовольнений, якщо не враховувати, що нижня щелепа їй час від часу розкривалась, і тоді хтось із родичів обережно її поправляв, ніби компостував трамвайні квитки. Коло небіжчиці сиділи дві красиві потягані жінки, обидві в чорних сукнях, чорних панчохах і чорних черевиках, в однієї на пальцях було безліч перснів та каблучок, а в іншої на шії мотались намиста й ланцюжки з золотими хрестиками, відразу двома чи трьома. Виглядали потягані красуні строго, сиділи, закинувши нога на ногу, дивились навколо холодно й уважно.

— Це хто? — запитав я тихо Травмованого.

— Ліворуч — Тамара, праворуч — Таміла, — пояснив Шура.

— Я б їх не розрізнив.

— Не ти один, — погодився Травмований.

Тамара діставала звідкись із зап'ястка носові хусточки, ніби краплені карти, й старанно витирала сухі очі, намагаючись не розмазати туш. Таміла час від часу поглядала на золоті годинники, яких теж мала два — по одному на кожній руці. Коча блукав кімнатами, підходив до Тамари з Тамілою, ті кожного разу пожвавлювались, припадали до Кочі своїми головами і скрушно, проте енергійно поплескували його по стегну чи спині. Жінки приносили з інших кімнат речі покійної і старанно обкладали ними табурети. В головах уже стояла кавоварка та японська аудіосистема, в ногах виставлено було кілька пар взуття. Крім того, зусібіч небіжчицю обкладено було лампами, одягом, вишиваними портретами Тараса Шевченка й Ісуса, в руках вона тримала пудреницю й фен, а до кишень піджака дбайливий Коча напихав монети, медалі й жетони. Тамара з Тамілою печально дивились на нього, все примовляючи:

«гаджо, ой, гаджо». Ми постояли деякий час, потім Коча потягнув нас на сходи. Знизу підійнявся Ернст із залізною каністрою. Хтось дістав кружку, пропустили вперед Кочу, той заклопотано взяв посудину, оглянув принішклий натовп:

— Квартиру, — сказав, — не ремонтували з дев'яносто першого. І хоч би тобі шо. — І випив.

Усі схвально закивали на таке головами, підтримуючи Кочу в його горі. За якийсь час до під'їзду підкотила швидка. Звідти виліз молодий чоловік в офіційному, теж чорному, костюмі, з течкою під рукою.

— Священик приїхав, — зарухались усі й побігли зустрічати щойно прибулого.

Священик підвівся, хтось відразу ж кинувся до нього за благословенням. Він терпеливо благословив усіх охочих, узяв у когось із рук повну кружку, обережно перехрестив

її і, по-дитячому закидаючи голову, випив.

— Де мама? — запитався в Кочі.

Коча взяв його попід руку й повів нагору. По дорозі священник роздавав усім ксерокопії з роздрукованим текстом.

— Що це? — спитав я в Ернста, котрий розливав рештки вина.

— Гімн, — відповів Ернст. — Він їх із мережі качає.

— Що за гімн? Вони що — католики?

— Штунди, — коротко відповів Ернст і, забравши у когось ксерокопію, теж пішов нагору.

У вітальні всі не вмістились. Далекі родичі, колеги по роботі й офіційні особи товклись у коридорі, стояли у ванній та на сходах на два поверхи вниз. Священник роздав текст гімну, сказав, що до чого, і, не гаючи дорогоцінного часу на нікому не потрібні соплі, високим голосом заспівав. Родичі відразу підтягнули, за ними офіційні особи, потім сусіди й випадкові перехожі. Знизу підійшов весільний оркестр, з трубою, барабаном та скрипкою і, вловивши тональність, підтримав співаків, граючи не так для померлої, як для мешканців нижчих поверхів. Священник виводив особливо старанно, Коча, втім, іноді його перекрикував.

Коли Господь візьме тебе за руку, — говорилося в пісні, — і поведе жовтою цегляною дорогою, коли ти покинеш нас самих у цій дивній країні, де постійні проблеми з погодою та комунальними службами, коли пожовкнуть фотографії, на яких ти молода й красива стоїш десь на відпочинку в Гурзуфі, ми вийдемо тобі вслід усією дружною родиною, з зятями, невістками та іншими полукровками, в святкових одержках, урочисто зібрані, ніби прийшли на виборчу дільницю, і почнемо славити Ісуса в віках, аби він тримав тебе за руку міцно й вивірено і не завів куди не треба по дорозі до Отця нашого небесного!

— Слався, наша Вітчизно, вільна і незалежна, — підхопили всі приспів, — слався, наш небесний Єрусалиме, дружби народів надійний оплот!

Слово Ісуса, сила незрима, саре мануша де табору явена, романо законо припхенела саре лен те прилес!

Коли ти постанеш перед Господом нашим у новому костюмі, при зв'язках та суспільному авторитеті, і припадеш до солодких рук його з золотими персями та наколками, Спаситель скаже тобі, ти тепер вдома, тьотя Маша, тут усі свої, розслабся, налаче мануша пхендле, со рома джювале; лаче мануша пхендле со аме солов'ї.

І всі знову підхопили:

— Тож живи, Романістан, прекрасний і вільний, позбавлений згубного впливу транснаціональних корпорацій, саре манушенде кокале парне, рат лоли.

Між вільними вільний, між рівними рівний, визнаний світовою спільнотою та спеціальною комісією ОБСЄ з питань духовної та культурної спадщини малих народів Європи, Господь тримає тебе в своїх руках, тож слухай вібрації його гарячого серця!

Коли гімн закінчився, присутні затягли інші, всім їм відомі церковні співи, і під ці співи та незлагоджені, проте енергійні скрипальські запили маму взяли на руки і понесли вниз ногами вперед. Особисті речі несли близькі родичі, всім іншим, як пояснив Ернст, торкатись цих речей було не бажано. Швидка й далі стояла внизу, до неї маму й запхали.

Також до швидкої сіли Тамара з Тамілою, Коча і троїсті музики. Решта родичів, друзів та знайомих добирались до цвинтаря власним транспортом. Для особливо бідних підігнали трактора з відкритим причепом, туди набилось десятків зо два грузинських циган, і процесія рушила. Вже на виході я помітив, що Коча міцно прийняв і що це просто так не минеться. Зі швидкої, вже на цвинтарі, він вийшов ще більш заряджений, різко покрикував на музикантів, вимагав від них зіграти якусь польку і все хотів домовитись із водієм швидкої, аби той провів маму аж до могили, а він, мовляв, доплатить скільки треба. Цвинтар був старий і знаходився в сосновому лісі. Сосни обступали ряди поховань, місця було мало, тож до свіжовикопаної

могили пробирались між дерев, як партизани. Яму було викопано простору.

Стіни її встигли викласти цеглою, а підлогу було ретельно застелено свіжими дошками. Маму акуратно спустили вниз, за нею почали передавати особисті речі. До стіни присобачили, незрозуміло як, портрети Шевченка та Ісуса. Коча штовхався між родичами, сварливо щось їм підказував, виривав із рук посуд, аби самому подавати вниз, зрештою не втримався і з кавоваркою в руках полетів у яму. Його впіймали, поставили на ноги. Спробували висадити вгору, проте він пручався і хотів бути ближче до мами.

— Головне, щоб вони його там не забули, — стурбовано промовив на все це Травмований.

Коли яму заставили речами й квітами, так що й небіжчиці за ними видно не було, до могили підійшов священик.

І сказав таке:

— Навіщо їхати туди, де тебе ніхто не чекає? Навіщо тікати від тих, хто любить тебе? Якщо ти сам не можеш постояти за себе та своїх близьких, що дає тобі право нарікати на долю? Чи намагався ти щось зробити, перш ніж здався й опустив руки? Як ти подивишся в очі тим, хто йшов перед тобою і хто тепер на тебе сподівається? Що ти відповіси на питання тих, хто ступає твоїми слідами?

Адже життя відбувається з тобою кожного дня. І любов виправдовує всі помилки і спроби. Економіка будується не на силі, але на справедливості. Тож коли ти не відчуваєш усього живого, навіщо приходиш прощатись із мертвими?

Тьотя Маша прожила довге й героїчне життя, сповнене щоденної боротьби за щастя свого народу, близьких, друзів та трудового колективу. Повсякчасне утвердження ідеалів добра та рівноправності вивищує її в наших очах і робить незникимим її духовний чин та клопітку діяльність на благо прийдешнього. Принципи братерства, щирості та романіпе, котрі вона послідовно й наполегливо утверджувала всім своїм життєвим досвідом, мають стати за приклад новим поколінням, котрі йдуть на зміну своїм батькам, займаючи їхнє місце в шеренгах бійців за світле майбутнє.

І в цьому плані бойова та трудова біографія тьоті Маші кличе нас до безнастанної героїчної праці, до шліфування власних професійних навиків і цілковитого долучення до нечутних позитивних вібрацій, котрі посиляє нам Спаситель як винагороду за роки поневірянь та соціальної дискримінації!

— Амінь, — дружно прокотилося сосняком.

Я не знав небіжчицю, але мені здалось, що священик її дещо ідеалізував. Багато хто слухав його, стоячи за деревами, тож складалося враження, ніби він говорить із соснами.

— І ще, — додав священик подумавши. — Чого вчить нас ця смерть? Вона вчить нас, що потрібно вміти пригадати все, що було з нами і що було з тими, хто поруч із нами. Це головне. Бо коли ти все згадаєш, піти тобі буде не так просто. Тепер усе, — закінчив він, і всі знову заспівали.

І не встигли гості дотягти до кінця чергового псалма про цегляні дороги, якими ми йдемо за руку зі Спасителем, та про суспільні негаразди, за які нам по ходу воздається з відсотками, як небом протягло вчорашні чорні хмари, і раптом, цілком несподівано, ударила злива. Всі кинулись навсібіч, ховаючись під високими голими соснами, перестрибуючи через старі, вгрузлі в пісок надгробки й біжачи до своїх машин, залишених на асфальті. Дощ заливав яму з тьотею Машою, ніби затікав туди весь, загрожуючи затопити поховання й витворити на цьому місці озеро. Коча швидко, наскільки міг, виліз нагору і побіг за всіма. Я теж помчав шукати машину Травмованого, проте десь не там завернув, кудись не туди попрямував, за кимось не тим погнався. І дуже швидко заблукав між цих сосен, біг між ними, захлинаючись дощем і в'язнучи ногами в мокрому піску. Врешті зупинився коло якихось могил перевести подих. Погляд мій упав на написи, виведені на могильних плитах. Спочатку

я не зрозумів. Підійшов ближче, перечитав. На плитах зображені були брати Балалаєшнікови. Всі троє. Дощ заливав їхні портрети, і дивились вони на мене, мов акули з морського дна. Так і є. Балалаєшніков Барух Салманович, прочитав я, 1968–1999. Поруч із Барухом на плиті накреслені були різні сакральні знаки — зірки Давида, золоті півмісяці й пентаграми, корони й пташині крила, стебла троянд і старі револьвери. На сусідній плиті написано було: Балалаєшніков Шаміль Салманович, 1972–1999.

Навколо Шаміля було щось виведено арабськими літерами, а внизу зображені були сцени народження, полювання й відспівування. Полювали на оленів. Далі, як і слід було сподіватись, знаходилась могила Равзана Салмановича, 1974–1999. На його плиті, під портретом померлого, намальовано було печальну жінку з розпущеним волоссям і в короткій сукенці. Жінка сиділа на березі ріки, під карликовою березою, і тяжко зітхала, очевидно, за Равзаном.

Вражений і пригнічений, я кинувся далі, вибираючись із цього чорного місця, намагаючись повернутись і все згадати, і чим далі біг, тим більший відчай мене охоплював, бо знайшов я могилу і Саші Пітона з намальованими кіньми, що несли якихось безумних вершників, і надгробок Андрюхи Майкла Джексона з мармуровою колоною та золотими літерами, і важкі гранітні плити з іменами Семена Чорного Хуя та Діміча Кондуктора, Колі Півтори Ноги й Івана Петровича Комбікорма, а також невеликі, проте ошатні гіпсові скульптури Карпа з Болгаркою, з гіпсовою знову ж таки болгаркою в правій руці, й Васі Отріцала з посадженими туями обабіч, і могили Геші Баяна та Сірьожі Насильника, і прикрашений хрестами склеп Гогі Православного я теж знайшов і, продершись крізь густі терни, вивалився на дорогу, прямо під колеса Травмованого. Шура не здивувався, лише пригальмував і чекав, доки я сяду. А коли я застрибнув досередини, поспішаючи поділитись щойно побаченим, він випередив мене, сказавши строго:

— Ти де був? Ольга телефонувала, хвилюється за тебе.

Про якісь окуляри питала.

— Про окуляри?

— Про окуляри. Просила, щоб ти обережно поведився, бачиш, що робиться?

Я бачив, що робиться щось не те, відразу ж згадав про спалену машину, подумав, що цим, мабуть, не закінчиться, тривога враз охопила мене, тривога й дивне збудження, яке примушувало моє серце відчувати нарешті ці дивні солодкі вібрації, якими начинене було небо. Я раптом відчув їх усіх — музикантів зі старими інструментами, що видавали пронизливі й фальшиві звуки, чоловіків у чорних костюмах, що заїхали на цвинтар краном і заклали свіжу могилу бетонними плитами, аби ні в кого не виникло бажання пограбувати останній прихисток видатної громадської та суспільної діячки тьоті Маші і відібрати в неї кавоварку сіменс. Ще я відчув двох іспанок, що гірко оплакували померлу, стискаючи одна одній пальці. І двох сестер, Тамару й Тамілу, котрі наскрізь промокли, і одяг тепер ніжно охоплював їхні плечі. І Кочу я теж відчув, з його п'яними перехрипами й пересвистами, за допомогою яких він намагався порозумітись із водієм швидкої й домовитись, аби його довели до самого під'їзду. І дітей із цукерками в долонях я теж відчув, я відчув, як їм легко й безтурботно бігається під цим дощем, в якому лунають гімни і в якому вони надійно захovanі від будь-якої смерті й усіх негараздів.

Це радісне й жахливе відчуття вимагало негайного долучення до колективу, кидало вперед, до гурту, який збився в помешканні Кочі, а ті, хто не потрапив до самої квартири, стояли в під'їзді, на сходах і сходових клітках, і ніхто не хотів розходитись, та родичі нікого й не відпускали.

— Головне, — сказав Травмований, — не бери всього, що тут побачиш, близько до серця. Бо хто його знає, що ти тут побачиш.

І ми пішли нагору. Доки йшли, ще раз зателефонувала Ольга, далі цікавилась моїми

справами й радила зважати на себе. Але сама приїхати чомусь не захотіла. Застілля вихопилось у під'їзд, пляшки з вином і тарілки з овочами передавали на сходи, всі голосно говорили, згадуючи факти трудової біографії покійної й перекикуючи одне одного.

Між третім та четвертим поверхами товкся оркестр, і щойно ми підійшли, трубач, кивнувши на мене, завів щось із Паркера, ніби віщуючи недобре. Ми проштовхувались усе далі, аж перед самими дверима квартири Шуру висмикнула раптом легка і вправна рука, і якась жіночка середніх років, з пишним задом, потягла його сходами вгору. Шура ще встиг озирнутись і крикнути мені щось застережливе, проте я вже його не почув, оскільки пірнув до квартири, де взагалі було не розвернутись. У вітальні за столом сиділи купою найближчі родичі та найбільш поважні гості.

Ближче до дверей, поміж Тамарою і Тамілою, я помітив лисину Кочі, на неї й рушив, давлячи дітей і розштовхуючи підсліпуватих бабусь. Коча обернувся, побачив мене й радісно закричав:

— Гера, — свистів він усіма своїми внутрішніми свистками, — дружище, ну слава богу. Ось, — почав він мене знайомити, — Тамарочка, дочка, помітаєш, старушки-покойниці. А це ось Тамілочка, моя сестричка, ну і вообще, Германе, щоб ти знав, як воно не просто у великій сім'ї.

Тамара й Таміла дивились на мене виключно, не приховуючи інтересу. Коча закрутився довкола столу, посадив мене на своє місце і зник у людському місиві. Тамара й Таміла відразу взяли за мною доглядати. В дві руки підливали вина й уважно стежили, аби я пив і не розмовляв.

Хоча я й сам не зовсім розумів, що би міг їм повідомити, тому мовчки пив за упокій душі. Для себе я їх так і не навчився розрізняти. Згадав лише, що Тамілу, здається, бачив минулого тижня коло крамниці, у центрі, була вона тоді, здається, в короткій червоній сукні, але чи була це саме вона, впевнений я не був, тож і розпитувати не став.

За якийсь час застілля почало втрачати свої обриси.

Хтось кудись відбігав, хтось натомість з'являвся і проголошував тости за любов та вірність, щось говорив священник, з ним довго сварився на тему міжрасової терпимості Ернст, із кухні до сусідньої кімнати пронесли тіло непритомного Кочі. Таміла з Тамарою побачили це й зовсім запалились.

Очі їх налилися зсередини гіркою тьмяною тугою, і я задивлявся в ці їхні гіркі очі, згадуючи щоразу більше й більше з того, що свого часу старанно забував. Людей ставало все більше, важко було сказати, звідки вони приходили і як розміщались у цих стінах. Десять опівночі, одурівши від криків та співів, я вибачився й пішов шукати яке-небудь місце, де можна було відлїти. Але в туалеті стояли старі жінки й курили з важких глиняних люльок. І одна навіть простягла свою люльку мені. Я взяв і затягнувся. Люлька була гаряча, ніби серце бігуна на довгій дистанції. Віддав люльку старенькій і побрів далі.

— Де тут відлїти можна? — спитався в якогось чоловіка, котрий стояв у коридорі в гумовому плащі й пив із горла молдавський бренд.

— Пішли, — сказав він просто, приобійняв мене за плечі й потягнув за собою.

Ми підійшли до сусідньої квартири. Чоловік легко прочинив двері й штовхнув мене досередини.

— Двері ліворуч, — крикнув у спину. — Тільки там темно, електрики немає.

Я навіпамачки пройшов коридором, спіткнувся об щось тепле, придивившись у місячному світлі, впізнав музикантів, котрі спали на підлозі. На барабані поруч стояли пляшки й лежав порізаний хліб. Я намацав двері, зайшов.

Вгорі було вікно, виходило воно, очевидно, на кухню, місячне проміння ззовні світило жовто і мерехтливо, очі довго звикали до темряви, поступово я почав розрізняти предмети. Була це ванна кімната, з'єднана з санвузлом.

Відливши, я підійшов до ванни, набрав повні долоні води й занурився в них лицем. Стало краще. Ванна була до країв наповнена холодною водою, дно завантажене було темними й прозорими пляшками з алкоголем. Вони зближували в місячному сяйві, ніби коропи, поводячи своїми алкогольними плавниками. Потрібно було вибиратись додому.

Раптом двері відчинились, і ледь видима тінь прослизнула всередину. Це була жінка, лише я не міг упізнати — хто саме. Вона сторожко підійшла, торкнулась мого обличчя, занурила пальці мені у волосся. Раптом різко наблизилась і присмокталася своїм гарячим фарбованим ротом. Смак губної помади лише посилював запахи вина, якими повнилося її дихання. Вона цілувала мене хижо й розважливо, не поспішаючи і разом з тим не відтягуючи найважливішого.

Руки її залізли мені в одяг, нігті її дряпали мою шкіру. Вона легко розібралася з моїм одягом, штовхнула на край ванни, повернулась і сіла на мене, легко підійнявши край сукні.

Було це солодко й боляче, входити в неї було важко, вона чутливо здригалась на кожен мій рух, втім продовжувала, не зупинялась, дихаючи все глибше й глибше, ніби легені її знаходились десь глибоко-глибоко, там, куди не потрапляє сонячне проміння і де не вистачає кисню. Я торкався її обличчя, відчував, які теплі на дотик її уста, стискав її горло, аж вона зовсім припиняла дихати, що її, втім, не зупиняло. І аж коли торкнувся її долонь, заламавши їй руки, тягнучи їх на себе, раптом боляче об щось подряпався. Здогадався, що це персні, вона мала їх на обох руках, майже на всіх пальцях, вони спалахували в жовтому світлі й болюче ранили шкіру, коли я стискав її долоні своїми.

Раптом вона завмерла, спритно вивільнилась, поправила сукню й нечутно вислизнула в коридор. Я не знав, що робити — бігти за нею чи лишатись тут. Але навіть не встиг зважитись на щось, як двері знову відчинились і рухлива тінь ще раз прослизнула досередини. Я вирішив більше не легковажити, схопив її й різко нагнув над ванною. Вона тихо скрикнула, я вперше почув її голос. Був він хрипкий і недовірливий. Я квапливо підняв її сукню, намагаючись намацати білизну. Проте під сукнею в неї нічого не було.

Входити в неї цього разу було легко й гаряче, вона схилялась над холодною водою, розглядаючи в сутіні чорні й зелені пляшкові тіла, що перекочувались від наших різких рухів.

Збоку було схоже, ніби вона миє волосся. Або ловить рибу руками. А я ловлю її. Вона весь час подавала голос здивовано й щемко, все нижче схиляючись над водою, занурюючи в неї своє довге волосся, що пахло соснами й тютюном. І вже коли все закінчувалось, я потягнувся рукою, намагаючись прибрати її волосся з води, аби вона зовсім не захлинулася. Вона перехопила волосся своєю рукою й закинула його назад. Наші пальці зіткнулися. І я раптом відчув, що перснів у неї на руках немає. Я схопив її за іншу руку, але там теж не було жодних перснів чи каблучок. Натомість на кожному зап'ясті був годинник.

Вона, відчувши, що я напружився, спробувала вивільнитись, проте я схопив її за шию й знову схилив до води, закінчуючи все це й відчуваючи на її шії числені ланцюжки й намиста, яких не було раніше і які тепер безнадійно між собою переплелись.

Віддихавшись і заспокоївшись, вона торкнулась губами моєї щоки й зникла в коридорі. Я ще деякий час постояв і вийшов слідом. Пройшов до дверей, визирнув на сходи.

Було там, як і раніше, людяно. Моєї появи ніхто не завважив. Несподівано з-за дверей вистрибнув Коча, я здригнувся, проте він міцно схопив мене за руку й поволік униз.

Я не опирався, йшов за ним і думав, як про все розповісти.

Викотившись на вулицю, Коча зупинився.

— Коча, — почав я добирати слова, — тут таке діло.

— Ладно, друже, — енергійно засвистів старий. — Не парся. Йди додому, а то помреш від бухла. Давай, завтра побачимось.

— Я тобі сказати хотів...

— Кинь, друже, — відповів на це Коча. — Що ти можеш мені сказати? Чого я

такого не знаю? Йди вже, а то ці алкоголіки тебе не відпустять.

— Ну, добре, — погодився я. — Спасибі тобі. Шкода, що так з мамою вийшло.

— З мамою все ніштяк, — відповів на це Коча просто й строго. — Мама вже йде жовтою цегляною дорогою.

Спробуй тепер її дожени, — додав він і зник у під'їзді.

Я розвернувся і пішов додому. Пісок під ногами був мокрий, будинки стояли темні, мов наповнені чорною фарбою. Я йшов і згадував усе, що мав згадати. Щоразу більше й переконливіше. Згадав перелякані жіночі голоси, дещо істеричні й благальні, які вмовляли нікуди не йти, лишатись на місці, не заходити в цю темряву, яка підсвічувалась ізсередини наелектризованим вечірнім повітрям.

Згадав Тамару, яка прибігла звідкись і загороджувала Кочі дорогу, нізачо не погоджуючись його пропустити. Згадав, як вона непомітно поправляла сукню, як дивилась на мене прискіпливо й незадоволено, як я відразу зрозумів, що вона все бачила, що вона помітила мене і навіть не боїться, що я про все розповім. Те, що вона не боялась мене, було особливо образливо, я злився на неї, проте і сам розумів, що нічого не зможу розповісти. Головне, я згадав це світло — жовте, густе світло ліхтарів, і під ними рухливі нервові постаті, які про щось перекрикувались, щось намагались вирішити. Хто там був? Я напевне згадав, що там був мій брат, був Коча, ще хтось, не пам'ятаю хто. І Коча намагався переконати брата, аби той віддав йому ніж, але брат стояв у якомусь ступорі і, здавалося, зовсім його не чув, лише витирав рукавом кров із леза. Я раптом згадав усе, згадав, як Коча вихопив-таки в нього цей ніж, як порізав при цьому руку, як, зрештою, викинув ніж далеко в темряву. Згадав, як Коча йшов кудись із двома сержантами, а Тамара намагалась їх усіх зупинити й голосно кричала, що Коча туг ні до чого і щоби його відпустили. Останнє, що згадав, як вона стояла серед битого скла, обхопивши руками голову, і персні срібно горіли в її густому волоссі.

І згадавши все це, помітив, що небом починає проступати ранок, і шовковиці довкола всмоктують у себе темряву, ніби чорний лимонад.

— Де ти був, ей, де ти був? — Катя стояла коло катапульти в довгому дощовику й широких спортивних штанах і голосно кричала. — Вони її вбили!

— Кого вбили? — не зрозумів я.

— Пахмутову! Вони її повісили!

Вона стояла в тумані, боячись із нього вийти. В мокрому повітрі все злиплось і розчинилось, я звернув із траси, підійшов до бензоколонок, і аж тут вона почала пронизливо кричати.

Перед тим я довго вибирався на гору, марно виглядаючи в ранкових сутінках бодай якоїсь попутки. Доки дістався за місто, почало світати, темрява осіла, мов мул, на дно долини. Тут, на горі, повітря було сірим і напханим зсередини білим туманом. Катя стояла переді мною і, затискаючи долонями рот, істерично викрикувала й дивилась на мене переляканими здивованими очима, мовби це я когось повісив.

— Де вона? — запитав я. Проте Катя і далі кричала.

Я схопив її за лікті, намагаючись привести до тями. — Чуєш? Де вона?

— Там, — Катя показала рукою кудись назад.

Я відштовхнув її вбік і ступив у туман. Проте нічого не побачив. За катапультною тяглася цегляна стіна диспетчерської, позаду крізь туманні волокна видно було дерева і частину вагончика.

— Ти мене чуєш? — повернувся я до Каті. — Де вона?

Покажи!

— Ну ось же, — розгублено промовила Катя і показала пальцем угору.

Я озирнувся. Над головою, в туманному скупченні, на щоглі висіла Пахмутова. Знизу вона нагадувала прапор, піднятий із нагоди державного свята. Я підійшов до щогли, почав розмотувати залізний дріт. Дріт затягнуто було міцно й надійно, пальці ранились об мокрий метал, проте за якийсь час мені вдалось послабити вузол. Я обережно опустив пса на землю, схилився над ним. Катя стояла в мене за спиною і перелякано скімлила. Я розв'язав зашморг. Залізний дріт до крові в'ївся в собачу шию, на залізі лишилися криваві згустки шерсті. Вивільнив голову Пахмутової, обережно поклав її на асфальт. Катя не наважувалась підійти ближче, стояла на місці, нажахано оглядаючи мертву псину.

— Як ти її знайшла?

— Вона ще з вечора десь забігла, — відповіла Катя. — Я її всю ніч шукала. На трасу кілька разів виходила.

А потім вирішила ще раз тут подивитись, вона сюди часто прибігала. Прийшла — її немає. І вас нікого немає. Вирішила почекати. Сіла на цю ось штуку, — показала вона на катапульту. — В тумані нічого не видно. Ну, і заснула.

Потім відкрила очі й побачила її. Я подумала, що мені це СНИТЬСЯ.

Тут вона знову розплакалась. Я обійняв її, відчуваючи, що під дощовиком вона вся мокра, і спробував заспокоїти, проте вона нічого не хотіла слухати, лише плакала й скімлила, гірко розливаючи сльози й втискаючись мені в плече.

— Давай перенесемо її куди-небудь, — сказав нарешті. — Її потрібно поховати.

Катя слухняно відсторонилась від мене й шморгла носом, чекаючи, доки я візьму пса на руки. Пахмутова виявилась не такою вже й важкою, все-таки була псом у літах, і старість, схоже, висмоктала з неї зайву вагу.

Обережно поніс її до вагончика. Катя йшла за мною, не говорячи ні слова. Обійшов вагончик, пройшов стежкою, туди, де трава була особливо свіжою й густою, опустив Пахмутову на землю. В свіжій траві пес виглядав майже щасливо. Катя і далі плакала. Я

знову обійняв її й повів до вагончика. Відчинив двері, зайшов перший, Катя зайшла слідом, посадив її на свою канапу й пішов робити чай.

Чай я зробив густий і солодкий, він обпалював їй горло й туманив зір, обпікав серце й стравохід, від чого Катя заплакала ще більш гірко і, відставивши кружку на підлогу, почала цілуватись, обхопивши мені шию руками.

Дошовик заважав їй рухатись. Вона була в ньому смішна й неповоротка, ми разом взялися стягувати його, вона необережно повернулась, і чай розлився підлогою, важко паруючи й роблячи повітря терпкувато-м'ятним. Я стягував із неї одяг довго й наполегливо, на ній були різного кольору шкарпетки, мабуть, швидко одягалась, коли йшла шукати свого пса, який тепер, мабуть, теж мандрував жовтою цегляною дорогою, прилаштувавшись за Ісусом і тьотею Машею. Потім я стягував свій одяг, потім, коли вона знову повисла мені на шиї, довго намагався відірвати її від себе. І коли вона впустила мене, обличчя її враз стало серйозним, вона захопилася цим новим заняттям, робила все рівно й навчено, проте не надто старанно, ніби школярка, яка вчить уроки, але якій подобається не так предмет, як учитель. Ще в неї було намальоване татуювання на литці, дивно, що я раніше його не помічав, його майже змило дощами. Вона перевернула мене на спину й безтурботно стрибала, розхитуючи канапу й виганяючи з неї запахи тліну й любові. Час від часу згадувала про щось своє, падала мені на груди й знову плакала, проте плакала якось задоволено, не зупиняючись і ні на що не скаржачись. А кінчаючи, витирала сльози моєю мокрою футболкою.

— Тепер я точно звідси поїду, — сказала вона і полізла мені по кишнях.

— Що ти шукаєш? — не зрозумів я.

— Маєш покурити? — Не знайшовши цигарок, вона витягла з куртки окуляри в жовтій оправі, одягла їх і відкинулась на подушку, розглядаючи стелю.

Було зовсім світло, ранок давно як почався, туман відтягло кудись у бік ріки, і день мав бути сонячний і сухий.

....

Одяг купую лежав на підлозі, в кімнаті пахло холодним чаєм.

— Куди ти поїдеш? — запитав я.

— В Одесу, — відповіла Катя. — До моря.

— Що будеш робити?

— Поступлю в університет.

— І ким ти хочеш стати? — я розмовляв із нею як справжній старший товариш.

— Проституткою, — розсміялась Катя. — Що в тебе за питання дурнуваті? А ти, — спитала, — коли поїдеш?

— Ніколи.

— Що будеш робити?

— Відкрию шашличну. Бізнес безпрограшний. Може, залишишся зі мною? — запропонував. — Одружимося.

— Дурень, — сказала на це Катя засміявшись. — Тебе сплять тут не сьогодні, так завтра. Або підвісять. Як Пахматову, — сказала вона і знову заплакала.

— Ну, не плач, — спробував я її втішити. — Все одно я за цими окулярами не бачу твоїх сліз.

— Добре, що не бачиш, — відповіла Катя і, примостившись мені на плечі, заснула.

Погано, що вона їде, подумав я. Хоча було б значно гірше, якби вона залишилась.

Сонце висіло високо, ставало спекотно й сонно, проте я не міг заснути, ніби опираючись чомусь, намагаючись якомога довше протриматись на ногах, дочекатись найголовнішого, що мало ось-ось початись. Найголовніше справді почалось. До бензоколонок хтось під'їхав, я це чітко почув, хоч і не розібрав, хто саме це міг бути. На думку спало, що добре було б знайти яку-небудь бейсбольну битку, аби відстояти недоторканність приватної власності. Проте дивна апатія охопила мене, не хотілося зовсім нічого робити — не хотілося захищатись, не хотілось ламати комусь голову, не хотілось підставляти свою. Якщо це буде смерть, подумав я, я її запам'ятаю. Знадвору почулись кроки, двері відчинились, і до кімнати увійшла Ольга. Якийсь час стояла на порозі, роззираючись у залитій сонцем кімнаті. Побачивши поруч зі мною сонну Катю, вона завмерла, проте різким і дещо зашвидким рухом поправила волосся, пройшла кімнатою і сіла на канапу напроти. Я навіть не спромігся підвестися чи щось сказати, ну, подумав, що ж, усе так погано складається, це навіть гірше, ніж смерть.

— Привіт, — сказала Ольга, намагаючись говорити безтурботно. — Що тут у вас?

— Вона спить, — відповів я. — Ти телефонувала вчора?

— І не раз, — сказала Ольга, все більш нервуючи.

— Давай я її розбуджу, — запропонував я. — Відправлю додому, і ми про все поговоримо.

— Германе, — відповіла на це Ольга, не знаючи, куди подіти свої руки, — ти — скотина. Для чого ти будеш її будити?

— Але ж нам потрібно поговорити?

— З ЧОГО ТИ ВЗЯВ?

— Ну, для чогось же ти приїхала?

— Я приїхала, аби подивитись, чи вас тут не спалили.

Я на тебе, до речі, працюю. Але у вас тут, як я бачу, все добре. Тому я піду. — Вона різко встала й рушила на вихід.

Враз зупинилась, розвернувшись і підійшла до мене. — Ага, — сказала, ніби щось згадавши, — і окуляри мої віддай.

Зняла обережно з Каті свої окуляри і після цього вискочила з вагончика, голосно гримнувши дверима. Катя навіть не ворухнулась. Я зіскочив на підлогу, натягнув на ходу свою танкістську уніформу й побіг за Ольгою.

— Оля! — крикнув наздоганяючи. — Оль, ну почекай.

Давай поговоримо.

— Давай, — відповіла Ольга. — Але тільки в офісі і лише в робочий час. О, — додала, показуючи мені на ключицю, — вона тебе покусала. Ну ти даєш.

І після цього сіла на скутера й рвонула вперед, здіймаючи в повітря гарячий пил.

*

Пахмутову ховали по обіді. Ми з Кочею старанно викопали яму посеред малинових кущів, Травмований змайстрував із металевих шматків дивну штуку, схожу на телевізійну антену, хоча сам він переконував, що це соняшник. Яму копати було важко, земля була твердою, доводилось перебивати коріння, наче кабелі, й викидати ла поруч і мовчала. Пахмутова лежала їй коло ніг, як за життя, і Катя час від часу нахилилась, аби її погладити.

Ґрунт важко осипався й липнув до підшов, земля навколо була ніби спресована, вона важко впускала, а потім довго приставала до взуття, не бажаючи відвалюватись.

Перебите коріння було міцним і пружним, а каміння, викинуте з ями, швидко

просихало на сонці. Я стояв до пояса в ямі й розглядав зблизька всі ці камінчики й трави, що обвалювалися вниз, жовтий шар піску й білий шар глини, прорубані лопатами. Глина пахла гостро й солодко, так, мовби я докопався до чогось коштовного, про що весь час здогадувався, проте не міг навіть припустити, що лежить воно майже на поверхні. Потім обережно опустили Пахматову. Другий похорон за добу, подумав я, закидаючи тіло землею. Травмований прилаштував свою антену, можна було закінчувати.

Катя якийсь час стояла над могилою, потім попрощалась із усіма й побігла додому. Дощовик вона несла в руках, мов повітряного змія.

Ближче до вечора з міста приїхали Кочині родичі. Прикотили білим розбитим мерседесом. Заднє скло мерседеса було затягнуте целофаном і заліплене скотчем. У машині їх сиділо семеро. Після похорону вже протверезіли, проте не перевдяглись, так і приїхали в чорних піджаках та кольорових сорочках. Краватки все ж познімали, і тепер вони звисали їм із кишень піджаків, мов удавки. Говорили родичі голосно і незрозуміло, вживали багато не відомих мені слів. Кочу називали «гаджо» і відганяли від мерседеса, куди той відразу ж узявся лізти. З Травмованим вітались поважно й дещо улесливо, тисли йому руку й тричі цілувались за православним звичаєм. Підійшли до мене. Коча з Травмованим лишилися стояти віддалік і не заважали. Всі по черзі привітались, руку стискали коротко, але міцно.

— Послухай, Германе, — сказав їхній старший, який назвався Пашею. — Друг нашої мами — наш друг.

— Хто? — я не зрозумів, про кого вони говорять.

— Ти вчора з нами ховав маму, — пояснив Паша. — Тамара нам говорила про тебе.

Ага, подумав я, зараз вони мене заріжуть.

— Сказала, що тобі потрібна допомога.

— Допомога?

— Германе, — ступив наперед заступник головного, товстий голомозий чувак, якого звали Борманом. — Ми все знаємо.

— Все? — Я чекав, коли ж вони почнуть мене різати.

— Все, — підтвердив Борман. — І про бензовоз, і про бабки. Ми що хочемо сказати — якщо буде потрібно, ми завжди допоможемо. Розумієш?

— Розумію.

— Так що нікого не бійся, — вів далі Борман. — Треба буде — ми завжди на місці.

— А далі вже все залежить від тебе, — додав Паша. — Як ти сам себе поставиш, так і буде. Зрозумів?

— Зрозумів, — відповів я. — Спасибі вам.

— Ладно, брат, — Паша простягнув руку. — Тримайся тут.

Всі інші теж потисли руки, розцілувались із Травмованим, зігнали Кочу з капота, завели машину й покотили до міста. Вже виїжджаючи на трасу, розминулись із чорним фольксвагеном, котрий з'їхав на бічну дорогу й тепер мчав у напрямку заправки.

— Хто це? — незадоволено запитав Травмований.

— Це до мене, — відповів я.

Травмований похмуро глянув на Кочу й пішов до гаража.

Коча залишився стояти зі мною і з неприхованим інтересом розглядав чужих. Фольксваген підкотив до бензоколонок, зупинився. Льолік і Болік, насторожено озираючись, вилізли з салону й розминали ноги після довгого переїзду. Обійматись не кидались, дивились на мене уважно, чекаючи, мабуть, що я скажу. Болік обтирав піт сірою хустинкою, Льолік напружено поправляв окуляри.

— Привіт, — сказав я. — Добре, що приїхали.

— Здрастуй, Германе, — стурбовано промовив Болік.

— Привіт, — додав Льолік, ховаючи очі.

— Германе, — почав Болік, — давай поговоримо.
— Говори, — погодився я.
— Без сторонніх, — кивнув Болік на Кочу.
— Він все одно нічого не розуміє, — заспокоїв я їх. — Він грузин.
— Ясно, — занервував Болік. — Слухай, Гера, ну, як ти тут?
— Хуйово, — відповів я.
— Хуйово? — перепитав Болік.
— Угу. Хуйово. Бензовоз мені спалили. Собаку повісили.
— В тебе є собака? — здивувався Льолік.
— Вже немає, — відповів я. — Ми її закопали. З Кочею, — кивнув я в бік старого. Той кивнув у відповідь.
— Германе, — Болік важко добирав слова, Коча його відверто збивав із думки. — Ну, одним словом, ми приїхали за тобою. У нас роботи валом. І взагалі.
— Друзі, — відповів я подумавши. — Ви, звичайно, друзі і все таке. Але я не поїду.
— Як це — не поїдеш? — не зрозумів Болік.
— Так, не поїду.
— А як же робота? — запитав Болік.
— Вважай, що я звільнився. За власним бажанням.
— Германе, — ще більш занервував Болік. — Для чого це тобі? Поїхали додому. Це не твій бізнес.
— Мені спалили бензовоз. І повісили пса. Це взагалі не бізнес.
— Ну послухай, Германе, — загарячкував Болік. — Так ніхто не робить. Ти нас кидаєш.
— Ви гроші привезли? — перебив я його.
— Що? — розгубився Болік.
— Я питаю — ви гроші привезли? Льоша, що ти мовчиш?
— Германе, — заговорив Болік. — З грошима не все так просто.
— Ага, Германе, — додав Льолік, — ми хотіли тобі сказати.
— Не зрозумів.
— Одним словом, — продовжував Болік, — ми позичили в тебе твої гроші, потрібно було терміново проплатити рахунки, а в нас голяк, Гера. Ну, ми і взяли твої гроші. Так що по-любому поїхали з нами. А гроші ми тобі повернемо.
— Точно, Гера, повернемо, — додав Льолік.
— Ви що — проїбали моє бабло? — здивувався я.
— Германе, ми повернемо, — дещо ображено викрикнув Болік.
— Гера, — вступився Льолік, — ну, чесне слово!
— Головне, щоби ти поїхав з нами! — повторив Болік.
— Я ж сказав, що залишаюсь.
— Ми без тебе не поїдемо, — дещо патетично заявив Болік.
— Коротше, баклани, — раптом подав голос Коча. — Ви чули, що сказав бос: валіть звідси! — Коча дістав із кишені костюма заточену викрутку і почав недбало вичищати нею бруд із-під нігтів. — Я б на вашому місці так і зробив.
Слово «бос» подіяло на Боліка гнітюче. Він не міг відірвати очей від викрутки, зрештою мовчки розвернувся й пішов до машини. Льолік натомість залишився. Якийсь час мовчав, потім заговорив.
— Германе, — сказав, — я тобі все поверну. Ти не хвилюйся.
— Добре, — відповів я, — домовились.
— Серйозно, не переживай.
— Та все нормально.

— Може, все-таки з нами поїдеш? — запитав він із надією в голосі.
— Та ні, нікуди я не поїду. Я на своєму місці. На, тримай, — витяг із кишені плеєр з навушниками й простягнув Льоліку. — На згадку.
— Ти що? — здивувався Льолік. — А ти як?
— Та я вже почув усе, що хотів, — відповів я. — Бери.
Потрібно слухати музику, яку любиш. І не давати чужим свої навушники. Ну, все, валить собі.
Льолік міцно стиснув мою руку й пішов до машини.
— Льоша, — окликнув я його.
— Що? — озирнувся він.
— В тебе безлімітний?
— Ну.
— Дай подзвоню.
Льолік підійшов і простягнув свою трубу. Я набрав номер брата. Спочатку йшли довгі гудки. Раптом щось клацнуло, і я почув жіночий голос.
— Ей, — сказав голос. — Як ти там?
— Хто — я?
— Ну, а хто? Як справи взагалі?
— Взагалі — нормально, — відповів я. — А ти хто?
— А ти кому дзвониш?
— Брату.
— Ну, я не брат. А що ти хотів?
— Поговорити хотів.
— Ну, поговори зі мною, — жінка засміялась. — Хочеш, я розповім тобі історію, яка зі мною сталась?
— У тебе точно безлімітка? — спитався я в Льоліка, і коли той ствердно кивнув, відповів у слухавку: — Розповідай.
— Я з дитинства боялась висоти. І літаками літати завжди боялась. А коли виросла, вирішила подолати цей страх. Спеціально брала квитки на авіарейси й літала. Весь час літала.
— І що?
— І нічого. Висоти й далі боюсь. Зате побачила світ.
— І як ти тепер?
— Нормально, — сказала жінка. — Справа була не в страсі. Просто я попустилась, і все стало нормально. І ти попустись, зрозумів?
— Зрозумів.
— Ну все, давай, — засміялась вона і зникла в ефірі.
— На, — простягнув я слухавку Льоліку.
— Все нормально? — перепитав він.
— Так, — відповів я, — нормально. Нормально.

*

— Коча, — запитав я, — ти пам'ятаєш 90-й? Бійку в парку, біля ресторану?
— В 90-му? — недовірливо перепитав старий.
— Так, в червні.
— Не-а, — відповів Коча подумавши, — не пам'ятаю я ніякої бійки. Я, друже, червень 90-го в Гурзуфі провів, з Тамарою. І ось там, Герич, справді була бійка. На пляжі.

Я, значить, відійшов лише на секунду, віриш, і тут...

Небо вночі схоже на чорні поля. Повітря, ніби чорноземи, наповнене рухом і насінням. Безкінечні площини, які розгортаються вгорі, живуть своїм ритмом, своїми законами. В небі заховано зірки й сузір'я, у землі — каміння і корені. В небі лежать планети, у землі — покійники. З неба витікають дощі, із землі витікають ріки. Дощі, впавши, течуть на південь, наповнюючи океан. Небо весь час змінюється, спалахує і згасає, набухає вологою і виповнюється серпневою спекою. Ґрунти виснажуються травами й деревами, лежать під пласкими небесами, наче худоба, про яку забули. Якщо вірно обрати місце, іноді можна все це разом відчутися — як, скажімо, переплітається коріння, як течуть ріки, як наповнюється океан, як небом пролітають планети, як землею рухаються живі, як потойбіччям рухаються мертві.

Частина друга

1

Пресвітер розглядав ранкове небо, коли вони з'явилися за жовтими стеблами кукурудзи, що торохкотіли, як вішаки в порожній шафі. Якийсь час важко було зрозуміти, хто там вибирається з густих насаджень, лише коротко зблискувала чорна куртка, тріскуче згинались пагони, й пар від дихання підіймався вгору. Враз, ламаючи пісочного кольору листя та оббиваючи ранковий іній, вони вивалились на дорогу.

Було їх троє — двоє дорослих, третій підліток. Той, що попереду, мав на собі довгу, до колін, зимову тренувальну куртку Мілана. Чорно-червоні клубні кольори тьмяніли під щемким жовтневим сонцем. Був неголений і довговолосий, дивився допитливо, але розфокусовано. Взутий був в армійські кирзачі. За ним ішов другий, низький і череватий, одягнений у білий робітничий комбінезон, залитий жовтою олійною фарбою. Цей був сивий і коротко стрижений, на ногах мав китайські найки. Підліток виглядав найгірше. Був у підробних джинсах Дольче й Габана та чорній блискучій куртці, в кількох місцях пропалених цигарками. На ногах мав черевики з квадратними носачами, на голові — навушники косе, здається, теж підроблені. Всі троє, не змовляючись, рушили в наш бік. Я кинув оком на пресвітера. На обличчі його проступила невпевненість, яку він намагався приховати. Тримався загалом добре. Я поліз по кишнях, але відразу ж згадав, що на мені чужий одяг.

Несподівано в правій кишені піджака намацав викрутку.

Кінчиками пальців відчув, що вона заточена. Господь дбає про мене, подумав і посміхнувся пресвітеру. Але той дивився стурбовано на невідомих. Було чого — високий тримав у руці мисливську рушницю, а череватий вміло розмахував якимось мачете, навіть не намагаючись його захвати. Лише підліток у руках нічого не мав, проте самі руки тримав у кишнях, і що там собі приховував, можна було лише здогадуватись. Відстань між нами скоротилась.

Несподівано високий звів курки, скинув рушницю й випалив у небо потужним залпом. Потім, розвівши руки, підійшов. Сонце, здіймаючись, спалахнуло в нього за плечима. Жовтень був сухий, ніби порох.

Зупинившись, він опустив руки і весело крикнув священику:

— Отче?!

Пресвітер напустив на обличчя поважності.

— Толік, — привітався високий і кинувся до священика з обіймами.

Пресвітер терпляче з ним потискався, після чого міланіст рушив з обіймами до мене.

— Толік, — так само коротко видушив він із себе, стискаючи мене в своїх дружніх обіймах.

— Герман, — відповів я, вивільняючись.

— Герман? — перепитав міланіст. — Юріка брат?

— Ну.

Чувак щасливо засміявся. Враз, згадавши про своїх попутників, узявся нас знайомити.

— Це Гоша, — показав він на череватого. — Він нас провів коротким шляхом. Ішли як плантатори, — показав Толік на мачете, — прорубували дорогу до вас. Да, а це — Сірьожа, Гошин син. Учиться в петеу, буде інженером. Мабуть.

Сірьожа, не скидаючи навушників, махнув нам рукою.

Гоша довго й сердечно струшував пресвітерові праву руку.

— Ми спеціально пішли напрома, — пояснив Толік священику. — Щоби перехопити вас. Тут краще звернути, бо далі можна наткнутись на фермерів. А у нас із ними війна.

— За що війна? — запитав я.

— Ну як за що? — здивувався Толік. — За зони впливу.

Якщо чесно — ми на їхню територію заходимо. Треба ж нам десь товар ховати, — виправдовуючись, пояснив він. — Ось ми в їхніх полях усе й лишаємо. Капіталізм, одним словом. Там вони нас і чекають, — подивився Толік кудись убік.

Лише тут я помітив, що праве око в нього було скляне.

Можливо, тому погляд його видавався спочатку таким загадковим. Толік знову розсміявся, схоже, характер мав легкий та веселий і з приводу бойових дій не особливо журився.

— Ну що, — закосив до череватого, — віддзвонимось і поїхали.

Череватий сунув мені до рук свого свяченого ножа й поліз кишеньми комбінезона. Виявились вони безрозмірними. Діставав звідти якісь неймовірні речі й віддавав нам із Толіком, аби ми потримали. Мені сунув два червоних осінніх яблука, Толіку — жменю автомобільних свічок. Несподівано вийняв фарбовану лаком для нігтів ручну гранату, теж віддав мені. З іншої кишені видобув кілька старих затяганих касет, простягнув Толіку. Той весело поблискував скляним оком. Врешті, звідкись аж із-під коліна, череватий витягнув стару модель соні еріксон, з короткою антеною, відійшов убік, витягнув антену й увімкнув апарат. Промучившись якийсь час, розчаровано повернувся в наш бік.

— Не ловить! — сказав розпачливо. — Потрібно виїхати на гору.

— Тут яма, — пояснив Толік. — Потрібно виїхати на гору, — повторив за череватим. — А краще поїхали в об'їзд.

Це близько.

Гоша позабирав свої іграшки, порозпихав по кишенях комбінезона, протер гранату рукавом і так само кинув до кишені. Забрав також мачете. Всі троє стояли й ніби на щось очікували.

— Ну то що, — не витримав одноокий, — ідемо чи як?

— А ви чим поїдете? — не зрозумів пресвітер.

— Ну як чим? — засміявся Толік. — Ми з вами. Помістимось.

Сева, наш водій, котрий до цього лишався в машині, дивлячись на нас крізь сонцезахисні окуляри, окуляри скинув і здивовано оглядав, як ми всі разом запихались до старої білої волги, що іржавіла, здавалось, на ходу. Священик сів попереду, поруч із Севою. Одноокий попхався до нього, обережно, проте наполегливо відіпхнувши пресвітера в бік водія і неймовірним чином зачинивши за собою дверцята. Пухка міланівська куртка втопила в собі Толіка й священика, мовби захисна подушка. Череватий Гоша з сином полізли на заднє сидіння. Побачивши там жінку, почали вибачатись. Я вліз останнім, довелося Сірьожу брати собі на коліна. Я навіть міг слухати музику, що лунала в його навушниках, але вона мені не подобалась. Сева одягнув окуляри й запитально глянув на священика, той із-під міланівської куртки махнув рукою: мовляв, поїхали.

Волга здригнулась і покотилась ґрунтіркою. В деяких місцях кукурудза підходила до самої дороги й черкалась об боки машини. Дорогу показував Толік, змахуючи рукавами, наче крилами. Деякий час машина пхалася вгору, десь туди, де мав бути зв'язок і де на нас чекали фермери. Раптом Толік вказав рукою кудись ліворуч, убік. Сева пригальмував, ще раз подивився на одноокого пасажира, але той продовжував уперто махати рукою вбік. Водій вивернув кермо, і ми пірнули в суху й тріскотливу кукурудзяну гущавину, що світилась на сонці та сліпила очі. Була тут ледь помітна, проте добре накатана доріжка, котра тяглась через серце цих кукурудзяних джунглів, ховаючи нас від недоброго ока. Їхали ми повільно, оббиваючи листя й прислуховуючись до випадкових звуків, що лунали звідкись із залитих сонцем насаджень. Волга ледве повзла, сонячний пил у салоні стояв густо і збовтувався кожного разу, коли машина потрапляла до ями.

Виїхавши на скошені поля, ми перевалили через свіжозорану межу і викотились на всіяну цеглою дорогу.

Навколо було порожньо, іній сховався зі стебел трави, сонце підіймалось щоразу вище. Їхали ми безкінечно довго, можливо, одноокий намагався заплутати сліди, не знаю. Несподівано поля обірвались, і ми опинились перед широким ярмом, що тягнувся в східному напрямку.

Дорога різко спадала вниз, на дні стояло з десятків однотипних двоповерхових будинків, збудованих ще, мабуть, у вісімдесяті. Закінчувалось поселення довгими складськими приміщеннями, за ними починались сади, а вже за садами до самого обрію жовто лежали луки. На сході, по лінії горизонту, тяглась якась дамба чи вал, здалеку розгледіти його було важко, хоча проступав він доволі контурно.

— Що це? — запитав я череватого.

— Кордон, — коротко відповів той і замовк, думаючи про щось своє.

Сева вимкнув двигун, і ми важко покотились униз.

Дорога була розбита, мов хребет пса, що потрапив під фуру. З'їхали в долину, зупинились посеред невеликого майданчика. Збоку виднілась доволі простора будівля з шиферною покрівлею та фальшивими колонами. На сходах стояв натовп місцевих, чоловік сорок. Схоже, чекали на нас.

В очі відразу впала святкова урочистість, яка тут панувала. Чоловіки переважно були в темних недорогих костюмах, диких кольорів краватках і начищеному взутті.

Жінки виглядали більш строкато — хтось був у сукні, хтось — у білій блузці з чорною спідницею, хтось, молодший, — у джинсах із купою скляних діамантів. Дехто накинув на плечі пальто, дехто — шкірянку, на декому з жінок були плащики, хоча сонце вже прогріло осіннє повітря, а тут, у ямі, і взагалі було тепло й затишно, мов на південному березі Криму. Зустріли нас радісним гамором. Ми вилізли з волги, поправляючи вим'ятий одяг, — попереду Толік у куртці й пресвітер у чорному піджаку і з тескою в руках, за ними Сева, теж у костюмі, щоправда, рудому й підозрілому, та сонцезахисних окулярах. Далі почали вилізати й ми — Сірьожа з літерами D і G на задніх кишенях, я в синьому переливчастому костюмі, в якому схожий був на зірку радянської естради 70-х, потім Гоша в білому, перемашеному фарбою комбінезоні, і нарешті Тамара. Вона вилізла останньою й боязко озиралась довкола.

Була в теплому чорно-вишневому светрі й довгій спідниці.

На ногах мала туфлі з тонкими високими підборами, які відразу ж угрузли в пісок. Усією компанією рушили в бік громади.

Місцеві нам зраділи. Невисокий чувак у костюмі з барвистою хусткою замість краватки, очевидно, їхній старший, зійшов зі сходів і довго цілувався з пресвітером за якимось не відомим мені звичаєм — п'ять разів поспіль. Були вони, схоже, давніми друзями, тож поговорити їм було про що.

Втім, старший відразу ж запросив нас досередини, сказав, що часу не так багато і потрібно все зробити швидко й енергійно.

— А вже потім поговоримо, — додав він і пішов сходами нагору.

За ним пройшов пресвітер. Громада перед ним чемно розступилась, даючи дорогу. Потому живим коридором швидко пробіг водій. За ним піднялась Тамара, кинувши на мене занепокоєний погляд. Я обернувся до Гоші з Сірьожею.

— Підіймаєтесь? — запитав.

— Я ще додому заскочу, — затоптався на місці Гоша, ховаючи мачете за спиною. — Переодягнуся. Свято всетаки.

— А ти? — крикнув я Сірьожі.

Але той весело махнув мені рукою, так, мабуть, і не розчувши питання. Місцеві тим часом впилися досередини. Тож і я піднявся східцями нагору.

Всередині був темний коридор, що пахнув прохолодою.

Була це місцева адміністрація, контора абощо. В кінці коридору виднілись двері, там місцеві й товклись. За дверима знаходився актовий зал, доволі великий як на таку громаду. Оформлений був скромно — сцену затягнуто було червоним оксамитом, у центрі над сценою чітко проступав обрис Володимира Ілліча — раніше, мабуть, тут довго висів його профіль, потому його зняли, але тканина встигла вигоріти. На місці профілю тепер висіло розп'яття. Здалеку здавалося, що хтось поставив жирний хрест на марксизміленінізмі. В залі стояли акуратні ряди дерев'яних лав. На сцені вже були наші, коло них терся головний із хусткою на шиї й щось енергійно пояснював. Місцеві розсідались.

До мене підійшов Толік.

— Подобається?

— Це що — клуб ваш? — запитав я.

Він скинув теплу куртку, під якою в нього виявився тільник. Рушницю обережно приставив до ближчої пави.

— Церква, — сказав.

— Серйозно? — не повірив я.

— Ага, церква. Ну і клуб теж. Ми це суміщаємо, ясно?

— Ясно.

— Нам віра дозволяє, — запевнив одноокій.

— Ну зрозуміло.

— Батюшка в курсі.

— Угу.

— Серйозно.

— Ладно, чого там.

Зі сцени мене вже кликав пресвітер. Я проштовхався вперед. Священик був зосереджений і чітко давав команди.

Сева дістав шкіряну торбу з необхідними речами, Тамара поправила волосся і мовчки стала позаду.

— Ну що, Гера, — запитав священик, — готовий?

— Готовий, — відповів я. — Будемо починати?

— Аякже, — впевнено сказав він. — Саме за цим ми сюди й приїхали. Саме за цим ми і приїхали.

Три місяці щедрого сонячного світла. Пісок в одязі й на зубах, тиша, котра зупиняла кров і згущувала сни, так що вони перетікали з одного в інший, роблячи прокидання довгим та неспокійним. Чорний хліб і зелений чай, з яких складався час і вибудовувався простір, цукор у кишнях і на простирадлі, запах трави й мастила, хрипкі перегукування вранці, злагоджена робота дощу, який рухався, ніби робітники після важкої зміни, втомлено переступаючи через порожні консервні банки. Прикордонний радіоефір, що передавав новини відразу двох держав, сповіщаючи про посушливі дні й наближення опадів. Жіночі голоси розповідали про спеку, що западала в далекі міста, до котрих звідси неможливо було дістатись, скаржились на задуху й гамір, мріяли про подорожі й прохолоду. Все це звідси виглядало несправжнім і п'янким, хотілося дослухатись до їхніх легких видихів, до їхнього сміху, яким вони перекидались між собою, хотілося дивитися їм в очі, коли вони повідомляли про зміни курсу валют. Літо було настільки щільним, що вискочити з нього виявилось неможливо. Кожного вечора, скінчивши роботу і зачинивши диспетчерську будку, ми падали на канапи й слухали радіо, що його Коча намутив у котрогось із далекобійників.

Іноді я засинав під концерти на замовлення, іноді прокидався від довгих печальних розмов, які вели між собою радіопроповідники. Особливо переконливими вони були під ранок, коли ставало легко й зовсім не хотілося спати.

Рано-вранці вони зазвичай розводились про дотримання посту й начитували книги пророків, перериваючись час від часу на прогноз погоди, від чого проповіді їхні звучали цілісно й оптимістично. Три місяці доброго сну, гарного апетиту й сентиментального настрою. Я і до цього знав, що корисно іноді змінити коло спілкування, основне заняття, ім'я, прізвище та колір волосся, тож тепер мав можливість відчувати все це на власній шкірі. Волосся моє вигоріло й відросло, в липні я почав зачісувати його назад, у серпні Коча обстриг мене трофейними німецькими ножицями.

Одяг мій зовсім замастився, пропах бензином і вином, тож я купив собі чорних армійських футболок та пару штанів із безліччю кишень, в яких тепер міг тримати всі ті гвинти, ключі й лампочки, які траплялись мені на шляху. Можливо, справді зміна занять, можливо, присутність поруч зі мною серйозних людей зробили мене більш розважливим і впевненим у собі. Свіже повітря вистуджує голову і запалює серце. Я знайшов усіх своїх давніх знайомих, усі свої старі любові, усіх своїх вчителів та ворогів. Давні знайомі щиро тішились моєму поверненню, проте цим усе і обмежувалось.

Старі любові знайомили зі своїми дітьми й нагадували про невидиме перетікання часу, котрий робить нас мудрішими, проте до мудрості обов'язково додає целюліт. Вчителі питались життєвих порад, а вороги просили позичити їм хоча б якусь суму для продовження своєї нікчемної, за великим рахунком, життєдіяльності. Життя — штука жорстока, але справедлива. Хоча іноді просто жорстока.

На вихідні ми ганяли з Травмованим м'яча. До нас із міста приїжджали цілі ватаги петеушників, для яких за честь було зіграти в одній команді з великим і пузатим форвардом сучасності. Роботи було багато, але я до неї звик. З Ольгою ми не розмовляли. Мої колишні друзі не з'являлись. Борг я їм пробачив. Гроші мені дали циганські Кочині родичі. Братові я більше не телефонував. Уночі мені снились літаки.

Проблеми, пов'язані з заправкою, якось несподівано розчинились у часі. Перші дні я напружено чекав продовження, був готовий до підпалів і трупів, намагався заручитись підтримкою знайомих у місті. Проте все було спокійно, і мені порадили вирішувати проблеми, коли вони знову з'являться. Поступово я заспокоївся і став сприймати все як належне. Хоча Травмований і попереджав, що нічого так просто не минається і шию кому-небудь ще обов'язково зламають. Може, й так, думав я, може, й так.

З початком осені все зарухалось, активізувалось, на північ потяглись каравани фур, вивозячи на ринки різні дари ланів. Вересень був теплий і золотий, сонце застигало на якусь мить над бензоколонками, після чого швидко котилося геть від траси, на захід, освітлюючи якийсь час дорогу перевізникам городини. Іноді заїздив Ернст і розповідав Травмованому про відмінності ведення танкового бою. в денних та нічних умовах. Травмований швидко закипав і зникав у майстерні, розбиваючи на шматки чергові автомобільні туші. Час від часу, коли було не надто спекотно, велосипедом приїздив священик, з котрим ми затоваришували ще на похороні. Провадив довгі бесіди, бувало, залишався допізна, тоді ми вмикали радіо й слухали проповідників, котрі сиділи в далеких містах і так само, як і ми, не мали, вочевидь, чим заповнити ці чорні, розпалені зневірою ночі. Іноді священик привозив почитати. Побачивши якось у мене диски Паркера, спитав, чи я справді цікавлюсь джазом, і наступного дня притягнув заяложену монографію, присвячену становленню новоорлеанської джазової сцени. Якийсь час пробував говорити зі мною на теми штундизму, проте я виявив цілковиту неповагу до символів віри, і він заспокоївся. Але Кочині родичі, представники клану, вже вважали мене за свого, теж наїздили час від часу і всіляко залучали до справ громади. Ми з Кочею були кілька разів на їхніх богослужіннях, але до кінця не висиджували, Коча тягнув мене щоразу кудись на кухню, де знаходив запаси вина й тут-таки починав їх винищувати. Тамара теж іноді приїздила, завжди скуто віталась і ніби хотіла щось розповісти, проте кожного разу не знаходила слів, а я зі свого боку не виявляв особливого бажання про щось

від неї довідатись. Є речі, які краще розглядати на відстані. Чужі інтимні стосунки саме до таких речей і належать.

За всім цим сонцем і тінями, піщаними бурями й щедрою пожухлою зеленню почався жовтень. Ранки були сонячними, проте прохолодними, кожного дня слід було чекати на циклони. Прокидався я вкрай неохоче, вибрідав на вулицю й, здригаючись від холоду, мився під рукомийником. Зубна паста за ніч замерзала, мов пломбір. Вранці довкола бензоколонок вистигав туман, у ньому проглядали поодинокі дерева. Осінь набирала сили, потрібно було готуватись до морозу й снігу.

Саме тоді й трапилась ця історія. Почалася вона так: пресвітер мав їхати кудись аж на кордон, аби обвінчати якихось своїх прихожан. Оскільки їхати випадало бог знає куди, вирішив відправитись цілою компанією. Громада виділила йому водія на прогнилій білій волзі й попросила Тамару теж поїхати, для легітимності. Коча мав так само долучитись до гурту, допомогти при таїнстві й загалом підстрахувати. І ось за кілька днів перед поїздкою до нас у гості завітав якийсь давній знайомий старого, з яким вони разом сиділи. Зустрівшись, друзі набрали вина і до пізньої ночі співали тюремних пісень, не особливо зважаючи на підступні й сповнені першого крижаного подиху осінні ночі. На ранок Коча вже ледь хрипів, а співкамерник його, зголосившись на велосипеді спуститись у долину за ліками, загалом десь зник. Разом із велосипедом, до речі. Тож Коча в розпачі розводив руками, лежав на канапі й пив гарячий чай, щедро розводячи його спиртом. І замість нього на вінчання їхати мав я. Ось так іноді трапляється у великій родині.

— Чому не можна обійтись без мене? Я в цьому не розбираюсь, ти ж знаєш.

— Гера, — хрипів на це хворий Коча, — там є кому розбиратись. Так що не парся. Просто будеш крутитись біля них, і все. — Голос його сів, мов акумулятор. Старий тепер не так говорив, як шамкотів. — Ти ж бачиш, що я не можу.

— Так а сам ти для чого там потрібен? — не міг зрозуміти я.

— Там така штука — погано, якщо будуть одні цигани.

Потрібен хтось нормальний. Для підстраховки.

— А що в них за проблеми з циганами?

— Понімаєш, Гера, — вони ж дикі. Вони один одному не довіряють. А тут цигани. Я тебе й не просив би, та справа сімейна. А ти нам як рідний. Тільки візьми мій костюм. А то ти на військовополоненого схожий. Давай, Герич, — треба ловити життя за хвіст.

— Що це хоч за люди? — допитувався я.

— Перевізники, — пояснював Коча. — Вони там усі з цього живуть. Там кордон поруч. Ось вони й живуть, як бог на душу покладе.

— І що — їх ловлять?

— Ловлять, аякже. Одних ловлять, інших випускають.

— А сюди вони як потрапили?

— Вони з нашими бізнес якийсь мають, — відповідав Коча. — Наші їм закидають китайську сантехніку, вони її переганяють через кордон, перевантажують у Ростові і знову женуть на Китай, уже як італійську. А де бізнес, там і віра, Германе.

— Ясно.

— Вони до нас на зібрання приїжджають, літературу беруть, якісь суми на церкву переказують. Хоча справа не в цьому.

— Да?

— Ага. Просто до кого ж і нести слово боже, як не до них.

— А батюшка за якими канонами службу-то править?

— Та ні за якими. За своїми власними канонами. Головне — мир у душі. І ноги в теплі.

— І Коча хворо ховався під ковдру.

Ранньої суботньої години вони за мною заїхали. Я одягнув Кочин синій костюм,

натягнув побиті берці й застрибнув до машини. Якби тоді, на початку, хтось розповів мені, чим усе завершиться, я б, можливо, поставився до цієї подорожі обережніше, проте хто ж міг знати, що все станеться саме так і що вся ця затія матиме такі наслідки.

Коли ловиш життя за хвіст, найменше думаєш, що з ним потім робити.

*

Те, як вони співали, нагадувало виконання національних гімнів на олімпійських іграх. Виводили душевно й злагоджено, хоча й не зовсім уміло. Багато хто не втрапляв у ноти, проте радість, що чулась у голосах, усе виправдовувала. Я відразу ж згадав похорон Тамариної мами: тоді так само, попри тугу й скорботу, котра мала би панувати, всі виконували життєствердні гімни, в яких дякували небесам за ласку й замовляли слово за ближніх. Тепер священик стояв на сцені й починав усе нові й нові куплети, громада легко підхоплювала слова й виспівувала, славлячи творця.

Тамара з водієм теж натхненно тягли мелодію подяки. Я почувався як гравець футбольної збірної з якої-небудь країни третього світу на тих-таки олімпійських іграх — відкривав рота й ловив початок слова, підхоплюючи його й голосно випльовуючи закінчення. Коли в пісні траплялись слова на зразок «благочестивими» чи «неопалимої», мій голос теж можна було почути. Молоді стояли в першому ряду, з правого боку їх підпирав одноокий Толік, з лівого — голова місцевої громади.

Речення, які вони вимовляли, гріли їм піднебіння, так що виспівуючи їх, вони дихали жаром і вогняними струменями. Славили золоті схили Сіону, що ховаються в зелені лісів під крижаною блакиттю неба. О Сіоне, кликали, золотий Сіоне, скарбнице наших пристрастей, кам'яне вугілля наших надвечір'їв. Сорок разів по сорок років бредемо ми до тебе, наш невидимий Сіоне, вибираємось залізницею, пливемо баржами, переходимо вбрід ріки й долаємо демаркаційні лінії. А ти все так само далекий і недосяжний, о Сіоне, не даєшся до рук, не пускаєш до себе коліно Ізраїлеве. Тисяча птахів летить над нами, аби вказати шлях до тебе, Сіоне. Тисяча риб пливе нам услід, аби вихопитись під твою солодку тінь. Ящірки і павуки, пси та олені прямують нашими стежками віри. Леви юдейські, з дредами й зірками на головах, охороняють наші ночівлі.

Сови падають у морок, гублячись у безкінечній мандрівці.

Скільки нам ще лишатись у цьому полоні? Скільки ще триматись річищ, що стікають на південь, ближче до тебе?

Злі фермери виганяють нас зі своїх полів, ніби лисиць. Сині дощі заливають наші домівки й посуд. Але червоно-темні леви нашої відваги ведуть нас уперед, пробиваючись крізь почорніле срібло дощу. Леви радості й пізнання несуть на собі наших сонних дітей. І деś між нас іде цар царів поміж риб і тварин, якого пізнаємо, щойно ступивши на твої коштовні узгір'я. Деś він вибирається з цієї пустки, минає загати, наставлені на нього, мандрує нічними дорогами відчаю, аби вийти врешті до тебе. Жовто-зелені птахи підіймають його за волосся, аби він оглянув долини сутіні й тиші. Рожево-коричневі кити ховають його у себе під піднебіннями. Ось він б'є в барабан, скликаючи звірів і птаство, навчаючи їх терпіння й уважності. Кожен, хто слухає його, знатиме відтепер, якою твердою буде дорога і якою свіжою буде трава. Кожен, до кого лунають його слова, буде співати під барабани шаленства гімни твоєї появи, Сіоне, твого щоденного наближення. Головне — йти туди, де на тебе чекають, оминаючи хибний шлях. Головне — пам'ятати про мету, якою тебе наділило провидіння, і про людей, які тебе люблять, Сіоне!

Вже коли і спів завершився, і священник розповів якусь довгу й емоційну притчу про благочестивість, і хліб було надламано, а вино випите, всі почали збиратись до святкового столу. Запросили й нас. Ми пройшли єдиною вулицею цього дивного поселення, оминаючи схожі одна на одну будівлі. Побут перевізників був химерний, жили вони, мов на вокзалі, — подвір'я й дахи, причепи й веранди заставлені були товаром, спакованим у картонні коробки та спортивні торби, перемотані ганчір'ям та обгортковим папером. Вікна будинків завішані були зсередини темними шторами та фольгою, так ніби вони тут готувались до повітряних бомбардувань. Толік ішов поруч зі мною, тримаючи рушницю на плечі, й пояснював, говорив, що роботи багато, життя на колесах, ночі в дорозі, справи примушують рухатись і не дають спинитись, усі вже до цього звикли, всі в бізнесі. Стіл накрили в саду, під деревами. В траві лежали червоні яблука, листям снувалась павутина, було сонячно й вітряно. Священника посадили ближче до молодих, як почесного гостя, поруч із ними сидів чувак із хусткою, вони час від часу проголошували вітальні промови, в яких закликали всіх до уважності, працьовитості й своєчасного заповнення податкових декларацій. Мене розважав одноокий Толік, пізніше підтягнувся Гоша в червоній сорочці, загалом перевізники виявились народом хлібосольним і простим, віддавали перевагу середземноморській, як вони це називали, кухні, хоча під кінець і почали запивати молдавський коньяк лимонадом. Мені подумалося, що це правильно — збиратись ось так громадою на весіллях та похоронах, є в цьому щось первинне й позитивне, у тому, що священник сидить із ними за одним столом і запиває з ними одним лимонадом, у тому, що всі по черзі танцюють із нареченою, а нареченого цілують братньо і взаємно, як доброго друга, котрий раптом позбавив усіх великої кількості проблем.

Молодим надарували цілу гору подарунків. Серед подарованого переважала німецька побутова та господарська техніка, зокрема, було багато речей, виготовлених фірмою бош. Толік пояснив, що днями саме отримали партію від закарпатських партнерів боша, котрі виготовляють у себе різні корисні для дому та саду предмети і за якоюсь хитрою домовленістю ліплять на все це бошівські лейбלי. Вночі партію будуть переправляти на Північний Кавказ, де товари фірми бош користуються традиційним попитом, тож тепер у кожного вдома просто шафи ломляться від бошівських газонокосарок та бензопил, а в погребках чекають своєї години запаковані холодильники та мікрохвильові печі.

Можливо, саме з цієї причини весільні подарунки були дещо одноманітними: молоді отримали в подарунок два однакових дрилі, два кушорізи, кілька електроножиць і навіть пару будівельних лазерів на штативах. Я висловив сумнів, чи все це насправді їм знадобиться, але Толік заспокоїв, пояснивши, що молодий у бізнесі і що він усе це благополучно здасть осетинам чи яким-небудь інгушам, а на виручені гроші побудує собі цегляний будинок.

Швидко сутеніло, від найближчого будинку протягли проводку, й імлісті яблуневі гілки освітілись м'яким електричним світлом. Толік із Гошею почали збиратись.

Довго обцілювали молодого, тисли руку молодій, бажали солодких снів пресвітеру й ніжно прощались із Тамарою.

Пресвітер вирішив на ніч лишитись тут, серед перевізників, котрі в більшості своїй сп'яніли, проте поводитись мирлюбиво й поблажливо.

— Куди це ви? — спитався я в Толіка.

— Час виходити на роботу, — відповів він і показав рукою кудись на схід, де громадилась темрява й займались сині жовтневі зірки.

— Я з вами, — визвався я.

— Пішли, — він був не проти. — Тільки там темно, нічого не побачиш.

— Ладно, — сказав я. — Темно так темно.

*

Ми довго вибирались із чорних яблуневих садів, ступаючи сухою травою, густо обліпленою павутинням. Толік із Гошею йшли впевнено, тихо між собою перемовляючись.

Мене не підганяли, а коли я відставав, застигали в траві й терпляче на мене чекали. Зрештою, вийшли на порожні луки. Небо було затягнуте хмарами, так що довкола справді було темно, наче повітря довго заливали смолою.

Толік із Гошею намацали стежку і все далі заходили в ніч.

Я втрачав їх із виду, чув лише їхні кроки й тихі голоси, які двоїлись і множились, мовби там, попереду, йшов цілий гурт подорожніх. Рухаючись всередині цієї чорноти, я марно намагався запам'ятати дорогу, аби в разі чого дістатись назад, але думав, що якось потраплю, доберусь, головне, не відстати й не залишитись посеред свіжого прикордонного мороку самому. Темрява попереду стала густішою, так наче розлита смола встигла затверднути.

— Обережно, — сказав Толік і почав підніматись.

Схоже, це був вал, котрий ми бачили вдень. Підійнявшись за перевізниками, я зрозумів, що насправді це залізничний насип із прокладеними рейками.

— Це що, залізниця? — запитав я.

— Ну да, — відповів одноокий.

— Звідки вона тут?

— Та нізвідки, — відповів він.

— Ну як нізвідки? Звідкись же вона тягнеться?

— Не, не тягнеться. Її тут на випадок війни будували.

Але будувати почали зсередини й тягли в обидва боки. Ну і не зовсім дотягли. Так і кинули.

— І що тут — нічого не ходить?

— Ми ходимо, — відповів Толік. — Тут тепер кордон.

Ось, — показав він ліворуч, — наша територія. А там, — кивнув він у чорноту, — їхня.

Ми стояли на колії і дивились у морок.

— Чому ви її не розберете? — запитав я в одноокого. — На металолом.

— Так вона нас годує, — пояснив він. — Погранці з того боку карають на уазах. Якщо перескочиш із товаром через колію, вони за тобою не попхнуться, застрягнуть на шпалах. Ясно?

— Ясно. Тільки нічого не видно.

— Братела, — засміявся Толік. — Це ж якраз козирна погода для нормального перевізника. Скажи, Гош.

Гоша, мабуть, кивнув у темряві, але я цього не побачив.

— Ви самі як по темному щось розрізняєте? — засумнівався я.

— Братела, — відповів на це Толік і поклав руку мені на плече, — слухайся свого серця. Тоді все розрізниш. Все, Германе, — сказав раптом, — далі ми самі. Повертайся додому.

— Як додому? Я ж дороги не знайду.

— Захочеш — знайдеш, — відповів на це Толік. — Далі тобі не можна — підстрелити можуть. Та й не твій це бізнес, братела. Побачимось, — сказав він, стукнув мене кулаком у

плече й пірнув у темряву.

Гоша потис мені руку й так само зник. Я стояв посеред залізничної колії, котра нікуди не вела. З рекомендаціями слухатись свого серця. Але серце підказувало, що я звідси виберусь не скоро і що йти за цими двома браконьєрамилюбителями з трьома очима на двох було не найкращою ідеєю, тим більше, підказувало мені серце, сам сюди прийшов, сам і вибирайся, а краще стій, де стоїш, і чекай ранку. Я стояв і чекав. Зі сходу потягло задимленим вітром, хмари важко зрушилися і попливли на захід, минаючи державний кордон. Сутінь розірвалася, і в повітряній ямі з'явився круглий червоний місяць, заливаючи все довкола густим саявом й витягуючи долиною довгі тіні. Я озирнувся довкола і нарешті все побачив. Уже якийсь час із пільми чулись голоси та приглушені кроки. Тепер, озираючи залиті червоним світлом луки, я міг розгледіти, як у західному напрямку, в бік кордону, наближався караван бензовозів.

Попереду їхала стара копійка темного кольору, дбайливо замащена брудом. Всередині сиділи четверо в чорних куртках і чорних шапочках. Той, що сидів поруч із водієм, тримав у руках Калашникова. Бензовози теж були темного кольору, обгорнуті болотистим брезентом та маскувальною сіткою, здалеку нагадували слонів, що вибрідали звідкись із пересушених пустель, тягнучи в своїх чорних утробах коштовні й запашні запаси пального. Тягнувся караван на багато метрів, хвіст його губився вдалині, розгледіти його було складно за пагорбами й тернами, що вкривали долину. З боку кордону на бензовози вже чекали, насипом бігали рухливі постаті, на нашій території стояло кілька вантажівок. Постаті з насипу збігали вниз, брали з вантажівок дошки й дерев'яні конструкції, витягали все це на рейки, лаштуючи переїзд. Працювали навчено, лише зрідка лунала коротка команда, і тоді хтось біг на інший бік залізниці й тягнув на спині чергову дошку. Коли головна машина колони підтяглась до насипу, переїзд уже було споруджено. Копійка обережно вїхала на дошки, тіні спустилися вниз, стали круг машини й виштовхали її нагору. Потому легковик обережно спустився на протилежний бік насипу. За ним потяглися бензовози. Деякі переїжджали легко й без проблем, деякі гальмували, тоді їх виштовхували нагору або витягували буксиром. Тривало це довго, але поступово всі машини опинилися з іншого боку залізниці. Згори це нагадувало дивний військовий табір, танкову колону, що зупинилась на нічліг, боячись себе виявити. Водії бензовозів, провідники з копійки, ті, хто лаштував переїзд, і ті, хто сидів у вантажівках, усі тепер зібралися в коло, стали поміж машин, повсідалися на капотах своїх зілів, полягали під колесами, позалазили на дахи автомобілів, аби все побачити й почути. Зібравшись, почали сперечатись, перекрикуватись і щось один одному доводити. Від бензовозів відділився невеликий гурт, котрий сперечався особливо активно, вони розмахували руками і рвали на грудях светри. Проти них стояв інший гурт. Були вони більш мовчазні й зосереджені. Решта вичікували, не знаючи, на чий бік пристати. Про що саме сперечались, складно було зрозуміти, слів я майже не чув. Аж раптом один із тих, хто мовчав, швидким рухом вийняв із кишені куртки обріза й пальнув угору. Я мимоволі присів і раптом побачив те, чого не бачив досі. Небом пересипались чорні зірки, пробиваючи густе повітря й запалюючи суху траву. Птахи заривалися між стебел, гріючись і ховаючись від чужих голосів. Тварини переходили кордон, сторожко озираючи наповнену диханням долину, де раптом з'явилося безліч тіней, що перебігали через високий насип, забігаючи в чужу країну, ніби в літнє море. Змії виповзали на блискучі рейки, що спалахували під місячним саявом, обплітали їх і заповзали в чужі нори, аби загубитись між чіпкого коріння. І павуки перебігали піском, пнучись угору, по той бік місячного світла. І червоні лисиці, загрозливо оскалюючись, наближались до залізниці, аби спробувати перетнути останню межу, що відділяла їх від невідомих територій. А ворони крутилися вгорі, не знаходячи собі місця, блукали небом, мов цигани пероном, не маючи де сісти, боячись залишити свої насиджені небеса. Я бачив, як коріння вперто пробивалось крізь висушений за літо ґрунт, тягнучись до

води, що залягала глибоко, наче магла.

Я бачив срібні жили води, які проступали тонко-тонко, оминаючи тіла померлих, закопані тут невідомо ким і не знати коли, прорізаючи чорноземи й рухаючись у темну безвість. Я бачив, як залягає глибоко в тілі долини чорне серце кам'яного вугілля, як воно б'ється, даючи життя всьому навколо, і як свіже молоко природного газу згортається в гніздах та підземних річищах, твердне й напоює собою в'язкі корені, і як цими кореннями рвуться вгору шаленство і стійкість, повертаючи стебла трави проти напрямку вітру. Протяг різко ударив в обличчя, я прийшов до тями і побачив якесь заворушення в натовпі — троє в довгих куртках схопили когось найбільш крикливого з протилежного гурту, взяли його за руки і ноги й потягли в бік ближчого бензовоза. Викинули його на гору, в руки двох інших. Він спробував вирватись, проте його легко скрутили, відчинили кришку бензовоза й кинули зв'язаного досередини. Причинивши кришку, пострибали вниз, на землю. Я не повірив своїм очам. Навіщо, подумав, він же захлинеться. На мить уявив собі, як він плаває в синьому бензиновому компоті, ніби в китовому череві, відштовхуючись ногами від залізного нутра. Гурт швидко розходився. Суперечки стихли, схоже, всі проблеми було узгоджено. Водій копійки вийняв потужний дорожній ліхтар і, обходячи машини, почав освітлювати навколишні пагорби, дивлячись, чи немає поруч когось чужого. Масний промінь повільно рухався травою в мій бік. Ось уже виповз насипом, ось уже зовсім наблизився до мене. «Падай! — раптом сказало мені моє серце. — Давай падай!» І я впав, просто на шпали. Промінь ковзнув над головою й посунув далі. Водій розвернувся й пішов між машинами. "А тепер — вали звідси!" — далі підказувало серце. Бензовози почали заводитись і від'їжджати в західному напрямку. Я підвівся, збіг із насипу й пригинаючись швидко пішов на далекі вогні будівель. Відійшовши на безпечну відстань, озирнувся — вітер гнав над головою важкі, мовби начинені монетами хмари, які знову затягли обрій. Світло несподівано зникло. Морок осів на траву, наче мул на річкове дно. Ніби хтось, виходячи з дитячої спальні, вимкнув за собою світло.

Пізнi зiрки й золотi трави — такими ранками повітря просушується й твердне, як свіжi простирадла на морозі.

Зранку всі займалися своєю роботою, на нас мало хто звертав увагу, чоловіки пакували джипи, мов рибалки човни, готуючись до чергового запливу в повні здобичі східні води. Жінки підходили до священика, ніжно щось йому шепотіли, той, підсміюючись, дарував їм листівки з псалмами, олівці, записував на клаптиках паперу свій домашній телефон. Сева виглядав утомлено, вчора він не надто постився, попри всі заклики пресвітера, сьогодні, схоже, шкодував за цим, усім своїм виглядом виявляючи послух та скорботу. Тамара зустріла мене нервово, довго випитувала, де я пропадав, кого це я собі тут знайшов і чому примушував усіх хвилюватись. Я відповідав їй, що хоча й провів цю ніч не знати де і незрозуміло з ким, проте думав увесь час про неї. Тамара не злилась, проте й задоволеною не була, мовчки сіла до машини, захряснувши за собою дверцята, від чого іржа посипалась, як сніг із зимових ялин. Проводжати нас узявся голова дружнього колективу перевізників. Ми стояли коло нашої волги, Сева уже сидів за кермом, прогріваючи двигун, як раптом із ближнього будинку вийшли молодята і попрямували до нас, тішачись із нагоди подякувати за вчорашнє. Молодий дістав із кишень своїх весільних штанів два фугаси з-під шампанського, наповнені паленим коньяком, виставив усе це на капот і запросив до столу. Я відмовився, відчинив дверцята й сів поруч із Тамарою. Сева натомість приєднався до гурту, двигуна, втім, не вимикаючи, аби лишалась ілюзія прощання й подорожі. Священик цю затримку сприйняв радісно, перевізники йому подобались, можливо, тому, що слухали уважно і весь час підливали.

Молодий дістав із тих-таки кишень саморобного фінського ножа й кілька важких цибулин, розклав усе це поміж пляшками й почав люто шматувати стиглу городину. За якимось разом не розрахував свої сили й пробив фінкою капот волги. Водій дивився на все це зачаровано, нічого не говорячи й лише з сумом прикладаючись до фугаса з самопалом.

— Коли ми вже поїдемо? — втомлено мовила Тамара.

— Куди ти поспішаєш?

— Додому, Гєра, — відповіла вона й зітхнула, — додому.

— Скоро поїдемо, — заспокоїв я її.

— Як ти взагалі живеш? — запитала вона несподівано.

— Нормально, — відповів я. — А ти?

— І я нічого.

— А чому питаєш?

— Цікаво, — пояснила вона, — цікаво мені, як ти живеш.

— Ну, нормально живу. Нормально.

— Ну і добре, — сказала Тамара й відвернулась до вікна.

Десь за годину рушили.

Сева піймав якусь свою хвилю. Сказав, що дорогу знає і доведе нас без проблем. Спочатку довго вибирались нагору. Волга глухла і скочувалася вниз, місцеві оточували наше корито і пхали його вперед. Зрештою, виповзли з долини й покотились ґрунтівою, підстрибуючи на червоних і твердих, наче соснове коріння, цеглинах. Незабаром водій пригальмував. Тут, — спитав у нас, — тут ми виїжджали? Ніби тут, — відповів я йому, Тамара нервово зітхнула, а священик легко махнув рукою: мовляв, на все воля господня, їдь куди хочеш, у разі чого — збиратимуть урожаї, тоді і нас знайдуть. Сева так і зробив. Зїхав на якусь непевну доріжку, що губилась між кукурудзи, й, ударивши по газах, рушив уперед. Сухе листя билось об бампер, намотувалось на двірники й залізало до відчинених вікон.

Кукурудзяні стебла ламались із безнадійним тріскотом. Запах теплої смерті стояв за вікнами, проникаючи до салону. На одній із ям нас підкинуло вгору, рука Тамари опустилась на мою, проте Тамара швидко її прибрала.

Можливо, занадто швидко. Я спробував сам узяти її за руку, але вона рішуче вирвалась і відсунулась від мене подалі. Їхали довго, повільно й безнадійно, як зазвичай і їздять кукурудзяними полями.

Але не заблукали. Сєва, можливо, випадково, можливо, щось знаючи, виїхав із золотих хащ, і ми опинились на потрібному шляху. Лише незрозуміло було, в який бік нам їхати. Подумали й рушили праворуч, орієнтуючись за сонцем. Усі мовчали, Тамара зітхала все печальніше, а пресвітер крутив приймач, що задихався в цих ямах без радіохвиль, як водолаз без кисню. Сєва, побачивши, що в пресвітера мало що виходить, нахилився до нього, аби й собі щось там покрутити, й зовсім забув про дорогу, лише час від часу кидаючи поперед себе розслаблений погляд.

Несподівано, зреагувавши на якийсь рух, відчайдушно витис гальма. Я завалився на переднє сидіння. Пресвітер сповз під крісло. Тамара пронизливо скрикнула десь наді мною. Посеред дороги стояв Толік в учорашній міланівській куртці, з перебинтованою рукою. Стояв і посміхався нам, мов старим друзям.

— Що, Германе, спите в дорозі? — весело спитав, уже коли я вийшов і підійшов до нього.

Попутники мої лишилися у машині, — Тамара тихо плакала від щойно пережитої небезпеки, Сєва флегматично мовчав, пресвітер шепотів якісь давні псалми про підводників та повітроплавців.

— Толік, — сказав я і побачив, як сонце, відбившись, пропливає його скляним оком. — Що ж ти стоїш хуєм серед дороги? Ми ж тебе задавити могли.

Толік на це лише зневажливо засміявся. В довгому волоссі його застрягли волокна кукурудзи, перебинтована рука кровоточила.

— Що з рукою?

— Та так, — він відмахнувся. — Вчора обріз розірвало, коли стріляв. Вранці повернувся, а ви вже поїхали. Я руку перебинтував — і за вами.

— Для чого?

— Коротше, Германе, тут така справа — добре, що я вас перехопив. Розмова є.

— Ти що — подзвонити не міг?

— Так не ловить же тут ні хуя! — нарешті рознервувався й Толік. — Ти ж сам бачиш!

— Що за справа?

— Друг твій телефонував, футболіст.

— Шура?

— Да, Шура. Тебе шукав. Спочатку їй дзвонив, — показав Толік кивком голови в бік машини, говорячи, мабуть, про Тамару, — в тебе ж, блядь, телефону немає. Ну, а ви вже поїхали. Так що він мені подзвонив. Тебе питав.

— Він що — почекати не міг? Ти сказав йому, що ми ввечері будемо?

— Сказав, Германе. Але справа така, що тобі краще не повертатись. Він так сказав.

— Як це — не повертатись?

— Не повертатись, не подзвонивши йому перед тим.

— А що там трапилось?

— Ну, він не сказав. Вірніше, сказав, щоб ти сам йому подзвонив, і він розповість, що там до чого. Тільки щоб подзвонив, ясно?

— Ну, ясно, — сказав я. — В тебе телефон є?

— Ну є, — відповів Толік. — Тільки тут не ловить.

Поїхали до нас.

— До вас? — скривився я. — Вони ж знову пити будуть, — я теж кивнув у бік автівки. — Ладно, доїдемо — подзвоню йому.

— Дивись, — не сперечався він. — Тільки він просив поскоріше йому подзвонити. Сказав, що проблеми в тебе Якись.

— Чорт. А де тут у вас ще телефон ловить?

— Можете до фермерів заїхати, — сказав Толік, подумавши, — тільки не говоріть їм, що ви від нас.

— До фермерів — це куди?

— Туди, — показав він рукою кудись в нікуди, — нагору. Там побачите.

— Може, проведеш? — запропонував я.

— Що я — йобнувся? — засміявся він. — Ну все, давай.

— Давай. — Я потис йому руку й пішов до машини.

— Ей, — крикнув він. Я зупинився. — Це тобі, — Толік, підійшовши, сунув мені в долоню якийсь дивний предмет.

— Що це?

— Електроножиці. Бош. Фірмові. Тільки без гарантії.

— Спасибі, — сказав я. — Гарантії не треба, я їх краще освячу.

— Правильно, — погодився він, махнув усім на прощання рукою і зник у кукурудзяному мареві.

— Що там? — запитала Тамара.

— Коротше, — відповів я не так їй, як пресвітерові, — не знаю, як вам сказати. Одним словом, у мене проблеми.

Треба передзвонити.

— Дзвони, — Тамара дістала свою рожеву нокія.

— Та не ловить тут. Ось така проблема.

— А що це — горить? — уточнив пресвітер.

— Горить, отче, — запевнив я.

— І що робити?

— Поїхали до фермерів.

Якусь мить священник мовчав, напружено думаючи.

— Ну добре, — сказав зрештою. — Поїхали.

Ми розвернулись і поїхали на гору. Сонце покотилось у протилежному напрямку.

*

Тривожна й безлюдна місцевість, наскрізь видавлена тракторними протекторами; чорна суха земля, низькі небеса, розгорнуті, мов карти військових дій; гаражі, поставлені, як церкви, головою на схід, чорними бійницями заґратованих вікон на захід; розбиті паралічем комбайни; рештки брудно-червоної, ніби яловичина, сільськогосподарської техніки — і жодної живої душі, жодного фермера, зовсім нікого. Чорним ґрунтом пробіг якийсь шакалистий пес, принохуючись до насиченої мазутом землі, завернув за ріг. Втім, швидко вискочив назад, наче наляканий кимось, озирнувся й побіг у зворотному напрямку. Видавалося, що там, за рогом, хтось стоїть, хтось налякав цього вовчару, зігнав з маршруту. Ми вїхали на розбитий майданчик, зупинившись посеред чорної вимашеної поверхні. Водій заглушив машину. Було тихо й незатишно, мовби ми заїхали туди, куди заїжджати було непотрібно. Я взяв у Тамари її нокія, відкрив. Попереду промайнула чиясь постать, ми навіть не встигли розгледіти, що це було.

— Там хтось є, — перелякано сказала Тамара.

— Пси, мабуть, — мовив Сєва.

Пресвітер мовчав, можливо, вже шкодуючи, що погодився зробити цей гак. Я дивився на екран. Зв'язок був.

Спробував пригадати номер Травмованого. Зрештою, подумав, як я можу його пригадати — я його ніколи не знав, що я парюсь. Боковим зором помітив, як від одного гаража до іншого перебігли ще дві тіні. Тамара, схоже, теж їх помітила.

— Поїхали звідси, — сказала тихо.

— Зараз, зараз поїдемо, ще трішки, — відповів я їй. — Можеш набрати Травмованого? За комбайнами, попереду, теж хтось стояв. Можна було фізично відчутися чийсь погляд.

— Давай, — Тамара швидко вирвала в мене нокія, почала шукати номер Травмованого.

— Там хтось був, — сказав пресвітер, показуючи кивком на дзеркало заднього виду. — О, а тепер нікого.

Я озирнувся. Позаду справді нікого не було. Пес знову перебіг майданчиком, цього разу вже безповоротно.

— Ну що там? — нахилився я до Тамари, не витримавши.

— Пішов сигнал, — сказала вона полегшено, — тримай.

Я потягнув телефон у неї з рук, але якось необережно, Тамара здригнулась, нокія вислизнула й полетіла кудись під крісло. Я швидко нахилився, намагаючись її виловити.

— Гера, — почув над головою стурбований голос пресвітера.

Схопив мобілку, різко підняв голову. Всі напружено дивились у дзеркало заднього виду. Я озирнувся. Позаду стояли четверо, зовсім близько, і мовчали, не зводячи з нас очей. Я непомітно склав мобільник і запхав собі до кишені. Тамара торкнула мене за лікоть і очима показала вперед. Там стояли ще троє, так само мовчки, так само зосереджено вивчаючи нас, наче прізвиська на братських могилах. За їхніми спинами стояв пес, пригинаючи голову й недобре скалячись. Я зрозумів нарешті, чим тут пахло.

Мазутом і серйозними проблемами.

Фермери схожі були на байкерів — виглядали похмуро й незадоволено, були бородаті й набичені. Одягнені були хто в чорний спортивний костюм і шкірянку, хто в шкіряний комбінезон і джинсову куртку, хто в камуфляж і шкіряну сорочку. Один на голові мав червону бандану, інший носив сонцезахисні окуляри, ще хтось був у затяганому кожусі, одягненому на голе тіло. Один із тих, що стояли попереду, тримав у руках шматок залізної труби, перекидав її з долоні на долоню, важко помахував, поплескував великими руками по іржавій жорсткій поверхні. Раптом різко змахнув залізним обрубком і увалив по капоту. Волга загула, як великодній дзвін. Сєва вискочив надвір, пресвітер поспішив за ним, навіть не причинивши за собою дверцята. Тамара намертво вхопилася за мій рукав.

— Спокійно, — сказав я їй, нервово намагаючись в одній кишені мобільник, в іншій — електроножиці фірми бош та стару заточку, — спокійно.

Сєва стояв проти трьох фермерів, намагаючись щось сказати. Вони дивились на нього хижо й зневажливо, мовби чекаючи, коли він дасть їм нормальний привід затоптати його в чорний мазут.

— Шо ти робиш? — сказав нарешті Сєва фермеру з трубою.

— А шо? — відповів той, витираючи долоні об шкіряні штани.

— На хуя машину псуєш? — Сєва намагався говорити суворо.

— Ну хочеш — давай тебе буду псувати, — відповів фермер і посунув на Сєву своїм пузом. Двоє інших теж стали затискатись у тісне коло.

— Почекайте-почекайте, — озвався пресвітер.

Усі троє зупинились і подивились у його бік.

— Ну що ви? — миролюбиво продовжував пресвітер. — Ми з вінчання їдемо. Я священик. Заїхали до вас.

— Священик? — перепитав фермер у шкіряному. — Звідки ідете?

— Звідти, — показав священик на схід. — З кордону.

— Да там і церкви немає, — сказав на це пузатий, перекинувши трубу з правої руки в ліву.

— Так нам і не треба церкви, — сказав на це пресвітер. — Ми й без церкви вінчаємо.

— Баптисти? — похмуро перепитав шкіряний.

— Штунди, — підказав йому сусід.

Обличчя фермерів зробилися ще більш похмурими.

— Ладно, — сказав той, що з трубою, — пішли до агронома, йому розкажете, що у вас за церква.

— Послухайте, — спробував м'яко заперечити пресвітер, — нам треба їхати, нас чекають, будуть шукати.

— Дядя, — сказав йому на це чувак із трубою. — Будуть шукати — знайдуть. А зараз пішли до агронома. Ясно?

— Ну пішли, — невпевнено сказав пресвітер.

— У вас є телефони? — запитав пузатий.

— А що? — не зрозумів його Сєва.

— Давай сюди, — коротко наказав фермер.

— Та ладно, — спробував відмовитись Сєва.

Фермер перехопив трубу двома руками й коротким ударом зафігачив Сєві просто в живіт. Сєва склався, мов розкладачка. Пресвітер кинувся було на виручку, але один із фермерів перепинив йому дорогу. Я поспішив до них, Тамара вислизнула слідом. Нас відразу ж оточили четверо, ті, що були позаду. Найближче стояв невисокий молодий фермер із якимось напівпанківським ірокезом на голові та новенькою монтувалкою в руках. Я зупинився, відгороджуючи від них Тамару.

— Телефон давай, — знову сказав фермер із трубою Сєві.

Сєва мовчки витяг мобло, віддав пузатому. Один із фермерів заліз до волги, витяг ключі, сховав їх собі до кишені.

— Тепер ти, — сказав фермер, приставивши трубу до пресвітерових грудей. — Давай телефон.

— У мене немає, — зізнано відповів священик.

— А як же ти з парафією контакт тримаєш? — Подивись у них, — сказав панку, показуючи на нас із Тамарою.

— Так, жінчина, — панк із готовністю потягнувся до Тамари, — телефон давай.

Тамара перелякано запищала.

— Попустись, — перехопив я його руку. — Немає в неї ніякого телефону.

— А ти що бикуєш? — повернувся до мене панк.

— А ти? — я засунув руку в кишеню синього піджака, стискаючи подаровані перевізниками електроножиці.

Панк краєм ока помітив, як гостро напинається моя кишеня, вирішив не ризикувати й швидко згас.

— Ладно, — сказав, — немає так немає. А в тебе самого?

— Хочеш обшукати? — запитав я його.

— На хуй ти мені потрібен, — сказав на це панк. — Короче, Вовец, — крикнув пузатому, — тут все чисто.

— Ну що, — відповів на це Вовец, — пішли?

І, віддавши Сєвин мобільник панкові, пішов перший.

Ми потяглись за ним, залишивши волжану порожньо й відчинено стояти посеред чорних накатаних колій. Я йшов і подумки повторював: «Лише б ніхто не подзвонив, лише б ніхто не подзвонив». Пес обнюхував колеса, шерсть його зблискувала на жовтневому сонці.

*

Пройшли гаражі, оминули тягачі з комбайнами, вийшли до великого складу, вимуруваного шлакоблоком. Збоку в стіні були двері. Коло них товклися ще кілька фермерів.

Побачивши нас, заговорили всі разом.

— Шо, Вовец, заручників узяв? — крикнув один, високий і голомозий, у довгій шкіряній куртці.

— Давай їх у гаражі зачинимо, хай їх щурі жеруть, — запропонував другий, короткий, в окулярах і важкому шкіряному картузі, що робив його схожим на соняшник.

— Да, а тьолку в кукурудзі прикопаємо до весни! — підтримав їх третій, у шкіряній жилетці та якихось засраних джинсах.

— Ладно, — сказав на це строгий, проте справедливий Вовец, — Григорій Іванович у себе?

— У себе, — відповів довгий.

— Як він там? — запитав Вовец, ніби чогось остерігаючись.

— Хуйово, — відповів короткий, схожий на соняшник.

— Хворає, — підтвердив і засраний.

— Ну так пропустіть, — розштовхав їх Вовец, прочинив двері і запустив нас досередини.

Був тут, очевидно, їхній штаб. Шпалери до шлакоблочних стін прибиті були цвяхами, але в багатьох місцях відвалювались і звисали, мов траурні знамена. Попід стінами стояли довгі лави, накриті старими килимами й козячими шкурами, в кутку горою лежав зимовий одяг — бушлати й кожухи, маленьке вікно пропускало обмаль світла, і в кімнаті горіла жовта насичена електрика. На лавах сиділи й лежали фермери, мовби чогось очікуючи або сподіваючись на добрі новини, які їм мали принести. Напроти дверей, під стіною, стояв письмовий стіл, завалений паперами й одноразовим посудом. За столом сидів неголений чувак із різкими рисами обличчя й якоюсь перекирвленою усмішкою. Мав на плечах шкіряну куртку, під якою видно було палений светр від Армані. Над ним нависали двоє інших фермерів, один у плащі зі шкірзамінника, інший — у важкому міліцейському шкіряному капелюсі, проте міліціонером, очевидно, не був, оскільки кулаки мав побиті синіми тюремними наколками. Побачивши нас, чувак за столом скривився ще дужче. Вовец наказав нам стояти коло дверей, сам рушив до столу. Зусібіч товклися фермери, аби ми в разі чого не надумали втекти.

— Григорій Іванович, — сказав Вовец, перекинувши трубу з руки в руку. — Ось, узяли біля гаражів. Говорять, що з церкви. Штунди. Їдуть від кордону.

Григорій Іванович дивився на все це без інтересу.

— Гриша, — сказав йому той, що з наколками. — Да валити цих штундів нада. Подивись, що вони роблять.

— Ні хуя, Гриш, — не погодився той, що в плащі, — попалимось. Давай їх у гараж, хай посидять, може, щось скажуть.

— Да що вони сказати можуть? — не погоджувався той, що з наколками. — Що ти від них почути хочеш? Валити їх треба. А тачку спалити.

— Гриша, — вперто стояв на своєму той, що в плащі, — хулі нам тачки палити, ми що

— в цирку? Хай посидять до завтра, дивись, щось і згадають.

— Да ні хуя, — запротестував той, що з наколками.

— Да я тобі говорю, — і собі запротестував той, що в плащі.

— Послухайте, — сказав було пресвітер, ступивши крок уперед, проте його відразу ж потягли за комір, мовляв, не заважай, коли фермери радяться.

— Коротше, Григорію Івановичу, — знову вступив фермер із трубою, — нада шото рішать, а то кинуться їх шукати, точняк до нас приїдуть.

— А ми і їх завалимо, — сказав той, що з наколками, і понуро стиснув кулаки, від чого наколки його чітко окреслились.

Григорій Іванович тяжко простогнав. Той, що в плащі, з розумінням поліз у шухляду столу, дістав звідти надпиту пляшку. Григорій Іванович припав до пляшки краєм рота й почав заливати собі до горлянки алкоголь просто через дозатор. Проте горілка відразу ж витікала, не тримаючись його горла. Григорій Іванович гірко зітхнув і, віддавши пляшку тому, що в плащі, відкинувся на спинку конторського стільця.

— Що з ним? — озвався пресвітер, звертаючись до Вовца.

— Погано йому, — холодно відповів той. — Не бачиш хіба?

— Параліч?

— Сам ти параліч, — образився Вовец. — Щелепу йому вибило, хіба не бачиш? Вчора на ваших штундів нарвались коло кордону. От йому хтось обрізом і задвинув.

Я навіть знаю хто, подумалось мені.

— Ану зараз, — сказав пресвітер і рушив до столу.

Ззаду його знову спробували притримати.

— Та почекай ти! — відмахнувся священник, пройшов повз здивованого Вовца з трубою, легко відсторонив того, що з наколками, і схилився над Григорієм Івановичем. Той дивився приречено, проте жорстко.

Фермери, побачивши таке, повставали з місць, попідводилися з лав, потяглися до столу, готові будь-якої миті розірвати пресвітера, щойно той завдасть бодай якоїсь шкоди дорогому Григорію Івановичу. Вовец хотів відігнати священника, проте Григорій Іванович застережливо підняв руку, і Вовец зупинився, тримаючи трубу наготові.

Пресвітер поклав руку на голову хворому, нахилився і обережно торкнувся пальцями перекошеної щелепи. Григорій Іванович боязливо смикнувся. Вовец теж здригнувся.

— Боляче так? — запитав пресвітер у Григорія Івановича. Той непевно застогнав. — Річ у тім, — продовжив пресвітер, — що людина сама до кінця не знає можливостей свого організму. Ми ставимось до тіла свого як до даності, отриманої нами раз і назавжди. І, відповідно, будь-яка недуга сприймається нами як непоправна катастрофа, здатна позбавити нас найголовнішого — нашого душевного спокою. Натомість тіло наше — суть інструмент у руках Господніх, і з нас, мов із акордеонів, Господь добуває дивовижні звуки, натискаючи на невидимі клавіші.

Ось так: — Пресвітер різким рухом натиснув на щелепу, та клацнула і стала на місце. Григорій Іванович навіть не встиг йойкнути.

Священник відійшов убік і задоволено подивився на діло рук своїх. Григорій Іванович непевнено торкався рукою щелепи, відкривав рота й жадібно хапав повітря. Фермери заворожено переводили погляд то на пресвітера, то на Григорія Івановича.

— Послухайте, — не дав прийти їм до тями пресвітер, — я хочу вам дещо сказати. — Ви йдіть, — повернувся він до нас, — я дожену.

— Отче, — не зрозумів Сєва, — а ви?

— Я дожену-дожену, — більш твердо повторив священник. — Ідіть до машини.

Я повернувся до дверей. Панк, що стояв у мене за спиною, запитально поглянув на Григорія Івановича, але той якось апатично кивнув, ніби кажучи, чого там, пропустіть і не

вийобуйтеся. Я прослизнув у двері, тягнучи за собою Тамару, Сєва вийшов слідом. Виходячи, встиг помітити, як фермери затискають пресвітера в тісне коло, смикнувся було назад, але той дивився нам услід спокійно й поблажливо, наче переконуючи не зупинятись. Панк випхався разом із нами, розгублений і незадоволений, і, не відповідаючи на питання фермерів, що товклись коло дверей, повів нас назад, до волжани.

Сонце закотилося за гаражі, чорний мазут гостро віддзеркалював останні промені. Підійшли до машини. Сєва підійняв капот, розглядаючи ум'ятини. Тамара сіла до автівки. Я теж упав на своє місце. Панк стояв поруч із Сєвою, не знаючи, що робити і як себе в цій ситуації поведсти.

— Вони йому нічого не зроблять? — тихо запитала Тамара.

— Не бійся, — відповів я. — Все буде добре.

— Дякую, що вступився за мене, — говорила вона далі. — Я так злякалась.

— Та все нормально.

Панк підійшов до Сєви і теж заліз під капот. Доки його не було видно, я швидко дістав мобільник, відкрив і віднайшов останній набраний номер. Пішли гудки.

— Алло, — сказав Травмований.

— Шур, це я, — я намагався говорити тихо, щоб не почув панк. — Чуєш?

— Германе? — впізнав мене Травмований. — Говори голосніше.

— Та не можу я голосніше, — так само прошепотів я. — Що там у вас?

— Коротше, Германе, — прокричав Травмований. — Тебе тут зранку шукали.

— Хто?

— Не знаю. Але, по ходу, не міліція. В штатському.

Приїхали зранку, довго розпитували.

— І що ти сказав?

— Сказав, що ти поїхав. До брата. Коли будеш, не знаю.

— А вони?

— Сказали, що іще приїдуть, що ти їм дуже потрібен.

І поїхали, Германе, в місто.

— І що тепер робити?

— Коротше, — сказав Травмований. — Сюди не приїжджай. Я думаю, вони повернуться. Краще тобі справді кудинебудь поїхати на кілька днів. Хай тут усе вляжеться.

— Та куди я поїду?

— Чорт, Гєра, куди-небудь, — закричав Травмований. — Давай так, — враз заспокоївся він. — Ви коли будете?

— Не знаю, — сказав я. — Пізно.

— Будете підїжджати, — сказав Травмований, — набери мене ще раз. Вийдеш на переїзді, пройдеш до вокзалу. Там я тебе буду чекати. Бабки і документи я тобі привезу.

— Спасибі, Шур.

— Та ладно, — відповів на це Травмований і зник із ефіру.

— Що там? — запитала Тамара.

— Проблеми на роботі, — відповів я їй.

Час минав повільно й тяжко, чіпляючись за дахи гаражів та сільськогосподарське залізо. Зовсім стемніло, стало прохолодно. Аж тут із-за рогу вивалив цілий гурт. Попереду біг пес, віддано метляючи хвостом. За ним упевненою ходою йшов пресвітер. Далі скупчено пхались фермери.

Підійшовши, пресвітер махнув усім рукою. Їдемо! — весело сказав Сєві й сів на своє місце. До Сєви підійшов один із фермерів і мовчки віддав ключі від машини. Виглядали фермери розгублено, переминались із ноги на ногу, кашляли в кулак, нічого не кажучи.

Сєва хрюснув капотом, підійшов до панка.

- Мобло, — сказав рішуче.
— Що? — розгубився панк.
— Мобло давай, — твердо повторив Сєва.

Панк озирнувся до своїх і, не знайшовши підтримки, невпевнено дістав із кишені Сєвин мобільник. Сєва забрав телефон, сів за кермо, завів машину й дав по газах. Зробив довкола фермерів коло пошани і покотився подалі від цього промашеного місця.

*

Вже коли ми відїхали і стебла кукурудзи знову забились об наші борти, я нахилився до пресвітера.

- Все нормально? — запитав.
— Так, все добре, — радісно підтвердив священик.
— Про що говорили?
— Та так, — легковажно відповів пресвітер, — ні про що.

Про дороги, якими нам доводиться йти. Про провидіння, яке нас скеровує на нашому шляху. Але в основному — про реформи в сільському господарстві.

- Ні, правда — про що? — допитувався я.

— Германе, прийде час, і ти про все дізнаєшся, — відповів священик, дістав з однієї кишені запальничку зіппо, з іншої — чисту носову хустину, обережно обгорнув нею запальничку й сховав назад до кишені.

І відразу ж безтурботно задрімав.

Повітря було чорним і кам'яним, як вугілля. Фари заливали дорогу жирним золотом, із полів вибігали лисиці, їхні очі налякано спалахували й печально гасли. Сєва не відривав погляду від розбитої дороги. Несподівано Тамарина рука ковзнула мені по нозі. Я поглянув на неї, себто на Тамару, але вона відвернулась і дивилась кудись за вікно, так ніби її тут узагалі не було, ніби це не вона їхала тут із нами, ніби це не її рука впевнено рухалась угору, легко даючи собі раду з паском і гудзиками та прослизаючи мені під футболку, ніби це не її персні обпікали мій живіт холодом та небезпекою і ніби це не її гострі довгі нігті торкалися мене, лякаючи й збуджуючи. Я напружився, проте пресвітер мирно посопував попереду, а Сєва, здавалося, зовсім про нас забув. А ось Тамара, схоже, нічого не забула, все пам'ятала, обхопила мене і рухалась повільно, проте не спиняючись, не даючи видихнути й розслабитись, міцно тримала своєю рукою, мов боячись, що я ось-ось від неї вирвусь і втечу. Я чув, як вона дихає, як рука її здригається чи то від втоми, чи то від напруги, але далі рухається, не спиняє цієї механічної роботи, вкладаючи в неї всю свою силу і ніжність. Вона навіть не дивилась на мене, щось там виглядала в темряві, щось там бачила, була начебто зі мною, але разом з тим десь далеко, так що я не міг до неї доторкнутись, сказати їй, аби вона в жодному разі не спинялась, не змінювала ритму, лише не тепер, хотів я їй сказати, давай ще трішки, і все, потім відпочинеш.

І кожного разу, коли я хотів її про це попросити, вона ніби навмисно завмирала, переводила подих, видихала гаряче повітря з легень, і цих кількох секунд вистачало, аби я відступав назад, і тоді все починалося спочатку, все доводилось робити заново, продовжуючи виснажливу любовну роботу. Персні на її пальцях зігрілись, вона вже ледь чутно постогнувала і раптом повернулась до мене й подивилась довгим-довгим поглядом, і зрозуміло було, що цього разу вона вже не зупиниться, тож хочеш не хочеш, а потрібно все це закінчувати, бо скільки ж можна терпіти й стримуватись, потрібно закінчувати, інакше можна померти від виснаження й бажання. І за якусь мить до завершення, відчувши, що

досягла свого, вона легко накрила мене долонею, так щоби ніхто нічого не помітив.

Після цього солодко й невагомо провела мокрою долонею мені по животу й, ніжно дихаючи, знову повернулась до вікна, за яким падали зірки, освітлюючи суху кукурудзу.

Ліворуч темніли утроби депо, налиті чорнотою, ніби нафтою. Темряву пробивали ліхтарі, наповнюючи повітря іскрами, котрі розлітались, спалахуючи в шибках і на залізних деталях. Праворуч тяглися запасні колії, заплутані тупики з жовтою від мастила травною й чорними від диму рейками. Далі починався приватний сектор, бандитські райони, територія алкогольної залежності, чути звідти було якусь голосну музику, котру перебивали пси й гудки локомотивів. На північ прокотився товарняк, навантажений донбаським вугіллям. У повітрі стояв запах дощу й мокрого каміння, я підняв комір піджака й рушив колією, вибираючись із промзони ближче до вокзальних Травмований сидів у своєму легковику на привокзальній і, відкинувши голову, солодко спав. Я перебіг за якимись деревами й застрибнув до машини. Шура прокинувся й уважно мене оглянув.

— Що це на тобі? — спитав.

— Костюм, — відповів я. — Кочин.

— Перевдягнись, — порадив Травмований. — Я там тобі привіз речі, — показав він на заднє сидіння. — Ось паспорт, ось бабки. За годину буде донецький. Їдь загальним вагоном, там людей більше.

— І куди мені "їхати?"

— Не знаю, — не знайшовся з відповіддю Травмований. — їдь до кінцевої. Приїдеш в Донецьк, знайдеш мого брата. Скажеш, приїхав тачку брати. Одним словом, пересидиш до вихідних.

— Шур, чого мені ховатись?

— Ти знаєш, що вони хочуть?

— Не знаю.

— І я не знаю. Поїдь, покатайся. Заодно і я від тебе відпочину.

— А де Ольга? — пропустив я останню фразу. — Може, вона щось знає?

— Нічого вона не знає, — сказав Травмований. — Я питав.

— Може, Кочиним родичам сказати?

— Да що вони зроблять? — відмахнувся Травмований. — Це щось серйозне, Германе, я так думаю. Вони в разі чого бензовози палити не будуть. Хіба що разом із нами всіма.

— Ну добре, — погодився я, — поїду загальним. Так я переодягнуся?

— Давай, — відповів Травмований і відвернувся.

*

Жовтневе повітря, охолонувши, стало більш пружним і містким, так що голоси, потрапляючи в нього, відбивались від невидимої поверхні й рикошетили в темряві, довго відлунюючи й розпадаючись. Чергова щось оголошувала й оголошувала, щось начитувала, закликала до уваги й попереджала про запізнення, повторювала безліч разів номери маршрутів, хоча все намарно — її неможливо було зрозуміти, літери сипались із динаміка, прилаштованого вгорі, ніби сухий пташиний послід, не так інформуючи, як відлякуючи. Я стояв на платформі в тіні, що падала від будівлі, остерігаючись лишатись у залі й не ризикуючи виходити на світло. Дивився на прожектори, що пропалювали чорну тканину жовтневої ночі, розглядав здалеку постаті залізничників, що зникали за переїздом, слухав цю залізничну мову, думаючи, хто ж це до мене приходив, кому я раптом став потрібен. Можливо, хтось від брата? Тоді чому вони не сказали? Якщо це кукурудзяники, то чого вони

хочуть? Спокій, який тривав стільки часу, раптово обірвався, все повернулось на свої місця, життя зовсім не хотіло, аби хтось хапав його за хвоста. Одним словом, історія плутана, як трава між шпалами, подумав я, і тут Вагон був напівпорожній. Їхали в ньому переважно якісь перекупники, котрі спали, покидавши на полиці брезентові мішки зі своїм коштовним китайським товаром і примостившись зверху просто на цих мішках.

Вагони скрипіли, мов гойдалки в парку культури, потяг довго рушав, потім зупинявся, ніби щось забувши, відкочувався назад і, порушуючи тишу скреготом, знову тягся вперед. Я забився до тихого місця поміж мішків та коробок із холодним м'ясом, які відгнали смертю, прилаштувався проти вікна, розглядаючи чорне розгалуження гілок і важке тіло місяця, що перекочувався через Донецьку залізницю. Осінь, наповнена запахом овочів, стояла за вікнами, пропускаючи крізь себе товарняки й пасажирські, обдаючи їх духом стиглості й розпаду та наповнюючи сухими східними вітрами. Потяг уперто не бажав їхати, розганявся від чергового переїзду, освітленого розчавленими в темряві вогнями, заїздив до невимовної чорноти і там завмирав, струшуючи всім своїм залізом та будячи зі сну й без того неспокійних перекупників мертвих тварин.

Я вже почав засинати, коли ми викотились під ліхтарі якоїсь невеликої станції з двома платформами, навколо яких і вирували всі пасажиропотоки. Виліз із-під смертельних коробок, вийшов у тамбур. Висунувся надвір крізь розбите вікно. Спробував розгледіти темряву. Вздовж потяга, від голови, йшов наряд. Було їх троє, перший, попереду, з калашем, двоє інших ховались у нього за спиною. Йшли зосереджено, дещо поспішаючи, проте без метушні, ніби знаючи, куди їм іти й що робити. Враз тишу прорізав сигнал, потяг ось-ось мав рушити, мінти занервували, підбігли до найближчого вагона, й забарабанили в причинені двері. Їм швидко відчинили й вони один за одним полізли досередини. Щось підказало мені, що це за мною, що це саме мене вони очікували на забутій богом платформі, хтось їх, мабуть, попередив, або самі вираховували, або їм просто пощастило. Між нами було три вагони, це три хвилини часу. Ми ось-ось мали рушити, і тоді всі шляхи для відступу буде обірвано. Я спробував відчинити двері. Вони не піддались. Намацав у темряві замок, знову навалився. Цього разу все вийшло. Зістрибнув на чорний асфальт. Майже відразу потяг сколихнувся й почав відповзати, лишаючи мене самого посеред платформи.

Проїхав останній вагон, на другій колії, виявляється, стояв інший потяг, що складався лише з трьох вагонів, темних і загадкових. Жодного звуку не чулося звідти, жодного світла не було в його тихому нутрі. Дивно, подумав я, хто їздить такими вагонами? І тут потяг, з якого я щойно зістрибнув і який від'їхав уже від станції, зупинився. Тиша знову озвалася ламаним металом. Завмерши на якусь мить, вагони зрушили з місця й повільно покотили назад, до станції. Я запанікував. Потрібно було зникати. Повернувся в бік станції і раптом побачив світло фар, що били по темряві звідкись із ночі, наближаючись і заливаючи собою простір. Вагони вже в'їжджали на першу платформу.

Цієї миті ніч наповнилась голосами й кроками — з-поза приміщення вокзалу вибігли троє залізничників, тягнучи в руках важкі картонні коробки. Один мав їх відразу три і ледь пхався, обриваючи руки. Зауваживши потяг, що накочувався, вони поспішили, перші двоє зістрибнули на рейки, вилізли на другу платформу й побігли попід нерухомими вагонами-привидами. Третій не наважився стрибати під колеса з трьома коробками, на мить зупинився, побачив мене.

— Браток, — сказав, — підсоби.

Я підбіг, схопив у нього з рук коробку. Всередині тихо задзвеніло повною тарою. Бухло, відразу зрозумів я, шампанське або сухі вина.

Носій тим часом зістрибнув униз, на шпали, і тепер намагався вилізти з протилежного боку. Я стрибнув за ним. Вагони вже насувались усім своїм зеленим запиленим залізом, але ми встигли вискочити й побігли попід чорними вікнами, оминувши всі пастки й небезпеки

міністерства шляхів сполучення.

Двері останнього вагона-привида були відчинені. Носії закидали коробки, самі застрибували слідом. Я підтримав плечем останнього, допоміг йому піднятись, поліз за ним зі своєю коробкою. Вони стояли в коридорі, розглядаючи темряву. Купе провідника було відчинене, але самого провідника не було, натомість із пільми виступив мужик із поламаним і від того злим обличчям та кобурою на плечі, скоріш за все, охоронець. Кивнув головою одному з носіїв, мовляв, ідіть за мною. Перше купе було відчинене. Мужик із кобурою зайшов туди. Ми почали заштовхуватись за ним.

Коробки ставили на горішні полиці. Я прослизнув останнім, місця було зовсім мало. Кинув свій вантаж нагору, не знаючи, що робити далі. Зробив крок назад і опинився в темному коридорі.

— Двері зачини, — сказав охоронець.

Хтось із них легко причинив двері перед моїм носом, лишивши самого в коридорі. З купе долітали голоси. Схоже, про мене забули. За вікнами стояв потяг, якісь тіні виникали у віконних проїмах, якісь вогні горіли в темряві, чийсь кроки глухо лунали в тамбурах. Я пройшов коридором. Це був дивний вагон, зовсім без пасажирів. Близні купе були відчинені й напхані різними речами. В одному на столі стояв ксерокс, на нижніх полицях знаходились якісь типографські апарати для брошурування та гори важкого ксероксного паперу. В наступному лежали пачки газет і журналів, прикриті маскувальною сіткою. Інші купе були зачинені. Я пройшов до останнього й потягнув івері. Вони їх від'їхали вбік. Ступив досередини і зачинився. З іншого кінця вагона залунали голоси, зокрема голос охоронця. Він про щось перепитував носіїв. Мабуть, про мене питає, подумав я. Чути було, як охоронець рушив коридором, перевіряючи купе. Підходив усе ближче й ближче. Що робити, думав я, що робити далі? Ось він струсонув двері в сусідньому купе, вони виявились зачинені, як і мало бути. Підійшов до останнього. Потягнув ручку. Двері не піддались. Спробував ще раз. Купе було зачинене. Порядок, — сказав охоронець сам до себе. Коридором почали віддалятися його важкі впевнені кроки. Голоси змовкли, стало зовсім тихо. Я ліг на нижню полицю, заплющив очі й провалився в зелені ями сну.

*

Здавалось, ніби тварини проходять за вікнами, темні звірі з ліхтарями на черепах, покриті колючою шерстю, проходять, видихають теплий нічний пар, зазирають до вікон, засліплюючи й залякуючи. Світло, що час від часу заливало собою темряву, наче порожні форми свіжим гіпсом, било по очах і враз зникало, від чого навколишня чорнота робилась особливо густою, як ставкова вода. Потяг-привид, до якого я таким дивним чином потрапив, ось уже кілька годин, не поспішаючи, котився в невідомому напрямку, все більш віддаляючи мене від подій останніх двох днів. Що лишалось по цій подорожі? Перемішаність вогнів і темряви, присмак осіннього повітря, відчуття дотиків на шкірі. Так, мовби я сто років подорожую цими коліями, переховуюсь у глибоких вагонних схованках, за якими мене неможливо розгледіти голодним тваринам. Наче я затримую дихання в шафах із одягом, сиджу, поклавши голову на коліна, а наді мною нависають неторкані від зими шуби й святкові костюми, темніючи вгорі, мов коров'ячі туші в холодильних камерах. Виникає відчуття захищеності й зануреності в чужі запахи, якими повниться розвішаний одяг, притягуючи й лякаючи водночас. Голоси й співи відлунювали в моїй голові, повертаючись і повторюючись, усі псалми, які вони співали, усі побажання, відвертості й замовчування, чарівні люди, химерні обставини, що мені було до їхньої боротьби, до їхніх спроб

протистояння й опору, що їм було до моїх проблем, до моєї втечі й переховування.

Але так чи інакше — ми рухаємось своїми маршрутами, потрапляючи в невідомі місця, проникаючи за лаштунки власного досвіду, і всі, кого нам довелося зустріти, лишаються в нашій пам'яті своїми голосами й своїми дотиками.

Навіть якщо я ніколи не зйду з цього потяга, навіть якщо мені до скону доведеться лежати на цій полиці, в загубленій пастці, ніхто не відбере в мене спогадів про побачене, що вже не так і погано.

*

Шафи з одягом стояли, мов акваріуми, повітря в них було застояне, запах праних сорочок дивним чином перебивався запахом магазинних полиць, ніби запах життя перебивався запахом смерті. Найкращі дитячі спогади — це спогади про смерть, котра відступає під тиском життя.

Потім це все кудись зникло разом зі старим зужитим одягом. І чому я думав про це саме тепер, під час цієї подорожі, все ще відчуваючи тривогу та збудження?

Минуле засліплювало, наче ліхтарі, наповнюючи собою темні кути вагонів. Свого часу, в іншому житті, багато років тому зі мною відбувались різні речі, ось про них я, мабуть, і думав увесь цей час, намагаючись зрозуміти, яким чином поєднуються в горлі почуття небезпеки з почуттям насолоди. Та жінка, про яку я думав, була старшою за мене, або навіть не так — я був значно за неї молодшим, скільки мені тоді було — років чотирнадцять? Зовсім мало, одним словом. Але хтось склав для нас наші маршрути, хтось спрямував мене в потрібний час до потрібного місця, якась звичайна випадкова історія — щось потрібно було передати, переказати якісь новини, занести якісь книги чи щось таке, саме тієї миті, коли вона перебирала старий одяг у шафі, розкидавши посеред кімнати гору батьківських речей і переступаючи святкові сукні своєї мами, як прапори розбитого ворога. Коли я зайшов, попросила зачекати, я сів на канапу і обережно розглядав, як вона схиляється над плащами й спідницями, як виймає костюми й капелюхи, всю цю мерехку гору чужих обрисів та запахів, наступаючи на неї своїми босими ногами. Ми навіть не розмовляли з нею, але випроваджуючи, вона якось по-особливому торкалась мого плеча, ніби відштовхуючи від себе і від усього цього мотлоху, що виклично й відразливо лежав посеред підлоги. Це й не була історія, історія трапилась якийсь час по тому, хоча я особисто був переконаний, що це обов'язково мало статись, інакше б вона не переступала так обережно через жовті й червоні батькові сорочки, і долоні її, торкаючись мого плеча, не були б такими гарячими. Гарячими вони були й наступного разу, коли ми опинились поруч, у нічному ікарусі, що їхав невідомо звідки незрозуміло куди, напханий гамірним натовпом, котрий ніяк не міг заспокоїтись, передаючи від крісла до крісла алкоголь та яблука, перекрикуючи одне одного, вигукуючи в літню ніч прокляття й освідчення.

Весела юрба друзів, всі свої, всі з одного спального, ніч у дорозі, повернення з якогось свята, золоті вечірні передмість, сосни, обгорнуті чорною марлею ночі, свіже повітря, що вривалось крізь відчинені люки, і десь посеред ночі вона поклала мені голову на плече, роблячи вигляд, що спить, проста звична комбінація, котра знову мала би нічим не завершитись, аж раптом рука її залізла мені під сорочку, і все це навіть не розплющуючи очей, навіть не дивлячись на мене, я спробував і собі залізти їй під светра, але вона втомленим, проте твердим рухом прибрала мою руку, даючи зрозуміти, що тут саме вона вирішує, хто кому робить добре, і я, зрештою, був зовсім не проти. Адже так чи інакше, вона була дорослою жінкою, з ніжною шкірою і розумними зеленими очима, у светрі й джинсах, зі

своїм досвідом і своїм майбутнім, між яких я випадково, проте так вдало потрапив. Потім я думав, що життя і складається з таких речей, з цих умілих, пристрасних рухів старших жінок, які робили нас дорослими, навчали, як могли, любові, аби у нас, пацанів зі спального, не склалось враження, що в житті є місце лише для боротьби та помсти. І нам після цього випадало завжди захищати їх, наших старших жінок, берегти їх від старості й забуття, не відступатись і не кидати, коли їм було особливо паскудно. Не знаю, навряд чи більшість із нас це розуміли, користаючись їхньою відданістю, такі речі в більшості випадків сприймаються легко і забуваються швидко, ніхто не надає особливого значення стосункам із жінками, всіх захоплюють стосунки із життям і смертю, ніхто не знає, що жінки — це і є життя і смерть. І я тоді теж нічого цього не знав, розумів лише, що зі мною відбуваються речі важливі й серйозні і що важливість цю не можуть заперечити ні повільні тварини з ліхтарями на головах, котрі зазирали до наших вікон, ні друзі, що час від часу кликали мене вві сні по імені, ні моя цілковита нерухомість та безпорадність. Бо ніхто не може заперечити важливість дорослішання. Головне — не рухатись, головне — нікого не розбудити, головне — не розбудити її.

Цікаво, що в цей час робила Тамара?

*

Але я примусив себе піднятись і вийти в коридор. За вікнами стояв густий туман, крізь який ледь пробилось сонячне світло. Перейшов тамбуром, відчинив двері і опинився в сусідньому вагоні. Різко вдарило світло.

Я прикрив очі рукою.

Був це вагон-ресторан — з барною стійкою віддалік, з кількома високими стільцями при барі й столами, порожніми, мов зимові поля. Втім, за одним зі столів сиділи двоє — повільні й сонні, один у чорному костюмі, стрижений і з бородою, інший — в армійському чорному светрі, також стрижений. На столі перед ними стояли склянки з кавою і лежав Калашников з обрізаним прикладом. На стільці при барі сидів ще один, у довгій чорній куртці, теж пив каву, переглядаючи газети. Побачивши мене, всі троє різко напружились. Двоє ближчих підвелись, не спускаючи з мене очей, і синхронно потяглись за калашниковим.

Я спробував намацати за спиною ручку дверей.

— Стояти, — сказав бородатий. Він і схопив першим Калашникова. — Ти хто такий?

Я навіть не знайшовся з відповіддю.

— Як ти сюди зайшов? — поставив наступне питання бородатий.

— Я з сусіднього вагона, — пояснив я. — Не туди сів.

— Який, блядь, не туди сів, — справедливо не повірив мені бородатий, — це літерний поїзд, браток. Що ти тут робиш?

— Ну як сказати? Ми там коробки заносили. Я заснув.

— Ти що, п'яний?

— Я? Ні.

Вони презирнулись, не знаючи, очевидно, як бути.

— Коля! — раптом покликав той, що сидів при барі.

Бородатий озирнувся.

— Перевір, — не так наказав, як попросив третій.

— Руки, — коротко сказав мені Коля, передав автомат напарнику, підійшов і завчено обшукав.

По-моєму, зі мною це вже було, подумалось мені. Добре, що хоч перевдягнувся, як би

я їм пояснював, для чого мені бошівські електроножиці.

— Порядок, — крикнув Коля і відійшов убік.

— Ладно, — сказав чувак при барі. — Вийдіть у тамбур, охорона хуєва. А ти, — сказав до мене, — йди сюди.

Я, вже більш упевнено, підійшов до бару. Чувак кивнув на вільний стілець. Я сів, чекаючи, що ж він скаже.

Був він десь одного зі мною віку. Мав сіре обличчя й злий колючий погляд, проте злість була якась не персоніфікована, так ніби мав на собі контактні лінзи зі злісним виразом очей. Був ретельно поголений, так ретельно, що в деяких місцях шкіра на шиї мала червоні подряпини. Волосся на голові мав небагато, було воно дбайливо зализане, та й увесь він був дбайливо зализаний, якимось виключно причесаний і помитий. Я відразу звернув увагу на його куртку — довгу міланівську, таку саму, яку носив і одноокий Толік. Тільки, на відміну від Толіка, цей носив справжню фірмову, що відразу впадало в очі. Мені також здалося, що один із рукавів куртки замащений був чи то кров'ю, чи то червоною фарбою. Під курткою на ньому був темний дорогий костюм, приглушених кольорів краватка й білосніжна сорочка. На столі лежала російська економічна преса. Врешті, він щось там собі дочитав і, різким рухом переламавши аркуш навпіл, кинув газету на стіл, до решти видань, додавши їй маленькою долонею із підстриженими, як у хірурга, нігтями. А ще я звернув увагу на чистий комір його сорочки.

— Тебе як звати? — запитав він, злісно, проте без інтересу дивлячись мені в очі.

— Герман.

— Герман? Паспорт є?

Я поліз по кишенях, знову подумки дякуючи Травмованому.

— Корольов, — сказав він подумавши. — Знайоме прізвище. Ти як сюди потрапив?

Поїзд охороняється.

— Не знаю, — відповів я. — Я на свій запізнився, заскочив у цей. Темно було.

— Ну-ну, — не повірив він мені. — Ти точно не по бізнесу?

— Як це?

— Ну, може, тобі від мене щось треба.

— Нічого не треба.

— Да? Від мене всім щось треба.

— Ні, — запевнив я, як міг, — мені від тебе нічого не треба.

— Да? — перепитав він.

— Да.

— Добре, що я не спав, — сказав він, знову подумавши. — А то б вони тебе на ходу викинули. Не можу заснути, — поскаржився він, — завжди, як приїжджаю сюди, погано сплю. Не люблю ці місця. Ти де живеш, Германе?

— Тут, недалеко.

— Місцевий?

— Місцевий.

— А що не звалиш звідси?

— Для чого?

— Щоб спалося добре, — пояснив він.

— Мені й так добре спиться. Ось проспав цілу ніч у сусідньому вагоні. Та й бізнес у мене тут. Куди ж я поїду?

— Бізнес? — насторожився він. — Бізнес — це добре.

Тобі від мене точно нічого не треба?

— Точно.

— Хочеш випити? — несподівано запропонував він.

— Ну давай, — погодився я.

Він сповз зі стільця і пішов за шинквас. Бар виглядав бідно, схоже, користувались ним не часто, алкоголь стояв розрідженою шеренгою — якісь горілки, вино, пляшка коньяку. Її він і дістав. Витяг дві залізничні склянки з підстаканниками, викинув із них ложечки, налив.

— Часу немає бар наповнити, — сказав, простягаючи склянку. — Кожного разу, коли повертаюсь, обіцяю собі, що візьму нормального бармена, накуплю нормального бухла, щоб усе було. І кожного разу забуваю. Роботи багато, — сказав він. І випив.

Я не знав, що відповісти, тому теж випив. Було в цьому щось дивне. З одного боку він стояв і наливав мені замість бармена, з іншого, зрозуміло було, що це нічого не змінює — це був його коньяк, і він не так робив мені послугу, як дозволяв цією послугою скористатись. Дивився прискіпливо і розслаблятися не давав.

— Багато тут народу їде? — спитав я його.

— Чому питаєш? — знову насторожився він.

— Просто так.

— Просто так? Я тут один їду. Ну і охорона. Бачиш, навіть бармена не взяв.

— Що — і провідників немає?

— І провідників.

— А хто ж квитки перевіряє?

— Германе, — сказав він. — Це — мій поїзд. І всі квитки тут перевіряю я.

— Твій? — здивувався я. — Ти, виходить, як Троцький — своїм поїздом їздиш.

— Ну, виходить, — погодився він.

— А куди їдеш?

— Куди? — Він замислився, можливо вирішуючи, говорити чи ні. — Та фактично нікуди. Їжджу, перевіряю об'єкти.

— А як цей твій потяг пропускають? В сенсі, як вас оголошують на станціях? У вас номер є?

— Ти знаєш, де ми зараз? — відповів він питанням на питання. О Я подивився за вікно. Туман згори прогрівався рожевим світлом, розгледіти щось було неможливо.

— Ні, — сказав, — я тут ніколи не був.

— Це точно, — підтвердив він. — Тут тупикова гілка, її на випадок війни будували, для оборонки, щоби заводи вивозити. Вона там далі, — показав він рукою кудись у туман, — просто обривається, уявляєш? Так що, крім мене, тут ніхто не їздить.

— Нічого собі.

— Ага, — погодився він. — Дивні місця. Я не люблю сюди приїжджати. Порожньо тут якось. Їдеш, їдеш — нікого немає. Одна кукурудза. Тобі тут добре?

— Тут?

— Вдома.

— Вдома — добре.

— Дивний ви народ, місцеві, — сказав він. І знову налив. — Ні домовишся з вами нормально, ні розійдешся.

Знаєш, скільки в мене тут проблем було? Постійно хтось то кинути хоче, то ціну збити, то взагалі — увіпреться, хуй переконаєш.

— Може, ти переконувати не вмієш?

— Може, — погодився він. — Що я тобі, Германе, скажу — мені здається, ваші проблеми від того, що ви занадто чіпляєтесь за ці місця. Вбили собі в голови, що головне — це залишитись тут, головне — ні кроку назад, і тримаєтесь за цю свою порожнечу. А тут ніхуя немає!

Просто — ніхуя. Тут немає за що триматись, як ви цього не бачите?! Їхали б собі, шукали, де краще живеться. Мені б менше проблем було. Ні, закопались у пісок, як лисиці, не

виженеш. Кожного разу якісь трабли, кожного разу!

— Так а в чому проблема, я не розумію?

— Проблема в тому, що ви недооцінюєте можливості капіталу. Думаєте, якщо ви тут виросли, це автоматично дає вам право лишатись тут і надалі.

— А хіба не дає?

— Хуя, Германе, хуя! — він знову розлив. — Хочеш жити — навчись нормально вести справи. Це ж нескладно.

Просто спробуй зрозуміти, що ти не один маєш право тут знаходитись, ясно?

— Ясно.

— І що потрібно вміти йти на поступки, вміти віддавати, щоби отримувати щось взамін.

— Ну ясно.

— І що не потрібно рогом упиратись. Коли тобі пропонують щось на вигідних для тебе умовах, це ясно?

— Ну.

— Ось, — випив він заспокоївшись. — Тобі ясно, а їм, — показав він знову рукою в туман, — ніхуя не ясно.

Кожного разу трабли, кожного разу! — повторився він.

— Ну, не знаю, — сказав я на це, — може, проблема не в тому, що справи вести не вміють, а в тому, що ти вибору не лишаєш?

Він подивився на мене якимось по-особливому злостиво.

— Все я лишаю, Германе, — сказав, — все я лишаю.

Ти думаєш, мені подобається трупи за собою розкидати?

Просто ви всі їбонуті якісь, таке враження, що для вас усе зупинилося. Сидите в своєму минулому, хапаєтесь за нього, і не витягнеш вас звідти. Коротше — що я тобі лекції читаю?

Тут двері відчинились і зайшов бородатий. Зайшов і мовчки став коло дверей.

— Що, Коля? — не зовсім тверезо спитався в нього шеф.

— Ви просили нагадати про сніданок.

— О, — сказав прилизаний до мене, — бачиш — ні повара, ні бармена, ні стюардеси. Ну, ладно, пішли.

І боцманською нетвердою ходою пішов коридором.

Коля пропустив його, пропустив мене й причинив за нами двері.

Щось за цей час змінилось, повітря стало гарячим, кольору смерті, яскравих безнадійних відтінків. Ми йшли вагоном, і я чув дивні звуки, що лунали із зачинених наглухо купе. Чув тихі пташині голоси, чув напружене дихання тварин, так мовби там за дверима стояли чудовиська, чекаючи, коли їх випустять назовні. Прилизаний ішов попереду, важко б'ючи кулаком у двері, за якими враз здригалися чийсь тіла і чулись тяжкі зітхання. В кінці вагона на нас чекав охоронець. Побачивши мене, здивувався, проте промовчав, наче так і треба.

— Ну, — мовив прилизаний до нього.

Охоронець хапливо відчинив двері й відступив назад, даючи прилизованому змогу зайти. Прилизаний зазирнув.

— Все, як ви просили, — сказав охоронець.

— Ну і що з цим робити? — роздратовано запитав прилизаний.

Охоронець розгублено розвів руками. Я зазирнув до купе. Там, прив'язана мотузкою до столу, стояла чорна вівця, недовіжливо дивлячись кудись поза нас.

— Блядь, — сказав прилизаний, — Коля, ви що — не могли нормального м'яса купити?

— Да не могли, шеф, — почав виправдовуватись Коля, — тут же ні базара ніде, нічого.

— Ну тоді давай, — сказав на це прилизаний, — сам її притягнув — сам і готуй.

— Я? — жахнувся Коля.

— Ну не я ж, — холодно відповів прилизаний, відступив убік, дістав зубочистку і почав длубатись між дрібних акуратних зубів, наче даючи Колі зрозуміти — я чекаю, дивись не облажайся.

Коля розгубився. Але видно було, що шефа він боїться, тож швидко кивнув бородатому напарнику, той приніс великого ножа, яким ріжуть хліб, і вони підступились до тварини.

Вівця була на диво покірною. Спочатку вони схопили її з двох боків, ніж був у Колі, проте він нервував, і не так різав, як штрикав нещасну. Та невдоволено намагалась вирватись. Зрештою, Коля сильно вдарив ножем, вівця різко шарпнулася, і Коля полетів на підлогу. Тоді за ніж узявся напарник. Він схопив тварину за шию, як американський десантник полоненого таліба, приставив лезо до горла і різко потягнув на себе. Вівця мотнула головою, і охоронець опинився на нижній полиці. Ніж полетів під ноги прилизованому.

— Дебіли, — сказав на це прилизаний. — Нічого зробити не можете. Дай сюди, — звернувся він до Колі, показуючи на кобуру.

Коля віддав свого Макарова і ображено вийшов із купе. Прилизаний застебнув куртку, зняв пістолет із запобіжника й бабахнув не цілячись. Кров із рани вдарила довкола, заливаючи куртку прилизованого, проте він не зважав і всадив у тварину одну за одною ще три кулі. Запала дзвінка ранкова тиша. Я зазирнув до купе. Прилизаний, весь перемашений овечою кров'ю, стояв і розглядав свою жертву. Та, як не дивно, була ще жива. В купе гостро пахло порохом і кишками.

— Що, Германе, — сказав прилизаний не обертаючись. — Слабо добити? Щоби не мучилась, — додав він і простягнув мені Макарова.

— Слабо, — відповів я.

— А що так? — він різко повернувся. — Боїшся крові?

А як же ти снідати будеш?

— Чувак, — сказав я, — да не буду я з тобою снідати.

— Не будеш?

— Не буду.

— Всі ви слабаки, — сказав на це прилизаний. — Всі.

Всі боїтесь крові. Тому ніхуя у вас тут не вийде, ніхуя.

І в тебе, Германе, теж ніхуя не вийде.

— Ну і ладно, — відповів я.

— Ладно? — п'яно перепитав прилизаний. — Ну, ладно так ладно. То що — ти снідати не будеш?

— Не буду.

— Ладно, — повторив прилизаний. — Коля, подзвони — машиністу, хай зупинить.

Пасажир зійде. Нічого у вас не вийде, — повторив він до мене.

— У тебе кров на підборідді, — відповів я, — витри, а то неакуратно.

*

Спочатку я думав, вони почнуть стріляти. Проте вагони відкочувались, а пострілів усе не було. Незабаром потяг зник, і лише запах нагрітого заліза нагадував, що він тут узагалі

колись проїжджав.

На початку жовтня дні короткі, як кар'єра футболіста, маслянисте сонце протікає над головою, обтяжуючи тіні на землі, освітлює траву й гріє розбите серце асфальту.

Відійшовши від залізничного насипу, я довгий час крокував старим шосе, майже всуціль затягнутим очеретом. Дорогою перелітали розгублені оси, й тепла павутина заліплювала обличчя та одяг, потрапляючи на шкіру й лишаючись на волоссі. Шосе тяглось уздовж кукурудзяних полів, котрим не було краю; місцевість була пласкою, жодних дерев, жодних населених пунктів, жодних ознак життя чи смерті. Далі трапилось роздоріжжя. Шосе побігло вперед, у долину, що виглядала безкінечною, залитою сонцем і обплетеною павутинням. Натомість я звернув ліворуч, за сонцем, і пішов поміж порожніх полів, із яких уже зібрали врожай. Дорога була найждженою, йшлося нею легко. Сонце сліпило очі, рухаючись небесними поверхнями. Кілька разів я зупинявся й відпочивав, лягав на суху траву й дивився в небо, відчуваючи, як сік у стеблах холоне і завмирає. Місця були невідомі, все одно, думав я, кудись вийду. Головне — йти на захід, від кордону.

Надвечір знову почав підніматись туман. Спочатку він поставав віддалік, посеред жовтих полів, висів, мов дим, розростався й гуснув, так що незабаром за ним уже нічого не можна було розгледіти. Якийсь час сонце навскісними променями пробивало цю білу завісу, висвітлюючи й виповнюючи її зсередини. Довга тінь тяглась за мною, як повітряний змій, що звалився на землю й не бажав злітати.

Туман повз від низин, і сонце просвічувалось крізь його загуслість, ніби підводний ліхтар. Поступово промені стали загасати, із туманом прийшов морок, і я опинився посеред великої молочної завіси, що стояла наді мною. Доки було можливо, тримався дороги, намагаючись не збитись, але незабаром завіса стала зовсім щільною та непроникною, і я йшов ледь не навіпомацки, розсуваючи руками важке вечірнє повітря. Весь час видавалось, що ось зараз наштотхнусь на когось, хто так само стоїть у цьому холодному молоці, що натраплю на якусь перепону, торкнувшись чийогось обличчя або ліктя, вихоплю звідти якийсь предмет.

Від таких думок я завмирав посеред тиші й вологи, які перекочувались наді мною, пливучи за вітром у західному напрямку. Я настільки чітко уявив собі, як наскочу на когось у цьому місиві, як зіб'ю когось із ніг, що зовсім спинився, дослухаючись до загуслої мовчанки. Але сталося зовсім не так. Несподівано з туману до мене простяглась рука. Я шарпнувся назад, проте швидко заспокоївся й торкнувся простягнутої долоні. З того боку туману, наче з-поза розвішаних простирадл, до мене вийшли діти. Було їх троє.

Були вони в замурзаних спортивних костюмах — перший у червоному, другий — у білому, третій — у біло-червоному, я би навіть сказав — у комбінованому, якби він не був настільки замурзаний. Двоє менших стояли босоніж, третій, старший, взутий був у дерев'яні сандалі. Обличчя їхні мали якісь східні риси, були вони чи то монголами, чи то бурятами, волосся на головах мали чорне й цупке, шкіру тьмяну, але, скоріше, не так від сонця, як від бруду.

Дивились на мене з цікавістю і певною настороженістю, як на лося, що зайшов на чуже подвір'я. Старший міцно взявся за мою руку й сміливо потягнув мене в туман. Я йшов за ним, намагаючись щось розгледіти. Але не бачив навіть власних черевиків.

Попереду м'яко зайнялись вогні й почали рости, випалюючи ніч. Ми піднялись пагорбом, туман лишився внизу, в долині, і тоді ми вийшли на галас і світло, опинившись у дивному місці, серед порожнього пшеничного поля. Довкола горіли багаття, просушуючи вологий морок.

Був це табір, доволі великий — на стерні розбито було десятки військових наметів, довкола кожного лежали гори домашнього начиння, посуду, старих подорожніх торб та клунків. Між наметами горіли вогні, іскри злітали в чорно-біле небо, де пільма густо перемішалась із туманним волокном. Коло багать грілись чоловіки й діти, з наметів вибігали жінки й зникали в тривожних сутінках. Чоловіки були невисокі на зріст, одягнені переважно в спортивні костюми, дехто мав капелюхи на голові, хтось носив камуфляж. Палили багаття й про щось сперечались, доки жінки перегукувались поміж собою і робили хатню роботу. Діти забігали в темряву і повертались звідти з сухою травою в руках, докидали її в багаття й знову пірнали в чорнильні пройми. Скільки їх тут сиділо й лежало, важко було сказати. Вогні горіли аж до обрію, і голоси зливались у напружений гомін, мов на залізничному вокзалі. На мене уваги ніхто не звернув, до чужинців тут ставилися, схоже, без страху, діти підвели мене до багаття й, кинувши самого, побігли геть. Чоловіки стояли біля вогню й говорили якоюсь східною мовою, на якісь свої монгольські теми, не виявляючи при цьому ні гостинності, ні ворожості. Я відійшов від гурту й рушив табором. Помітно було, що зупинились вони тут тимчасово: речі лежали спаковані й перев'язані мотузками, під наметами було складено залізний посуд і дерев'яні меблі, іграшки й барабани, стояли велосипеди й темніли прапори невідомих республік. Землю довкола наметів було витоптано, очевидно, товклись тут не перший день, хоча як сюди приїхали і на чому мали намір рушати далі, лишалось загадкою, оскільки жодного транспорту, жодних автобусів чи фур я не побачив. Хіба що велосипедами.

Жінки пробігаючи кидали на мене легкі погляди, проте відразу ж опускали очі й бігли далі своєю дорогою. Час від часу виринали військові, вояки дивної армії, в сірих одностроях із якимись химерними відзнаками. Ці на мене також особливої уваги не звертали, лише занепокоєно дивились то в небо, то на годинники. І загалом у таборі панувала напруга, так ніби вже всі зібрались і пов'язали клунки з валізами, і прийшли на вокзал, а потяг чомусь запізнюється, хоча ось-ось має прийти, через що всі нервують і сваряться, намагаючись далеко не відходити. Біля одного з наметів товкся цілий натовп кочівників — чоловіки перемовлялись, жінки голосно про щось перепитували, діти сновигали поміж дорослими. Якісь чорношкірі підлітки стояли обабіч натовпу, не наважуючись підійти, чиїсь пси сторожко обнюхували спортивне взуття на ногах чоловіків, ще далі стояли двійко в сірих військових строях і кілька стрижених наголо чоловіків у довгих халатах, і старі жінки в строкатих сукнях тримали в руках трави й корінці. І всі пильно вдивлялись в опущену завісу, котра перекривала вхід до намету. Вогник зблискував у вікні, й запашний дим виходив із отвору, зробленого посеред брезентової наметової покрівлі. Щось там відбувалось, поза сумнівом, важливе, від чого, мабуть, і залежала доля всієї цієї кочової братії. Я спробував протиснутись ближче, як раптом мене покликали.

— Ей, — почулось. — Я тебе знаю.

Позаду стояла Кароліна. В сірому камуфляжі та високих берцях. На голові мала чорний берет, з-під якого вибивались її фарбовані в червоне дреди — міцні й надійні, наче морські канати. В руці тримала потужний ліхтар, яким безсовісно сліпила мені очі.

— Ти що тут робиш? — спитала.

— А ти?

— Я тут працюю, — пояснила вона.

— А я додому йду.

— Давно?

— Давно. Я від потяга відстав. Ішов цілий день.

— Від якого потяга? — насмішкувато мовила Кароліна. — Тут залізниці немає.

— Серйозно?

— Ага. Як ти сюди потрапив?

— Випадково.

Вона якийсь час мовчала, враз вимкнула ліхтар.

— Добре, — сказала, — пішли зі мною.

Розвернулась і рушила нічним табором. Обходила вогнища, віталась із кочівниками, махала рукою знайомим.

Зупинилась коло великого намету з набитими на стінах трафаретом хрестами та літерами.

— Переступай поріг, — сказала обернувшись і швидко зникла всередині.

В наметі повісила свій ліхтар, й важкі солодкі тіні поповзли стінами. Було тут просторо й тепло. Сам намет розділений був на дві половини — ліворуч лежали кілька спальників, згори було розкидано светри, сорочки й теплі армійські шкарпетки. Права половина завалена була речами на перший погляд випадковими — в кутку стояли спортивні торби, з яких визирали рубанки, тенісні ракетки й серпи, збоку акуратно складено було книги, різномовні уламки чиєсь бібліотеки. Переважала тут класична література, французи та американці, але було й багато езотерики, богословських та церковних книг, котрі лежали поруч із кулінарними збірниками й туристичними довідниками, затяганими й зачитаними. Поруч із книгами знаходилась електротехніка та предмети, так би мовити, щоденного вжитку — праски, транзистори, намертво сплетені між собою дротами настільні лампи, пару сидел, вуздечки, бритви, гребені й люстерка. Над усім цим пришта була до стіни білими грубими нитками велика карта. «Євразія», — прочитав я. Зі сходу, від Тибету та прикордонних із Китаєм областей, від Великої стіни та від Межиріччя тяглись на Захід прокреслені червоною кульковою ручкою маршрути, котрі сходилися в районі Ростова й далі пролягали через нашу місцевість. Велике переселення народів, подумав я і повернувся до Кароліни. Вона уважно розглядала мене, стоячи посеред намету, коло телевізора. Телевізор був великий, чорно-білий. Що найцікавіше — він працював, щоправда, нічого не показуючи, проте заливаючи приміщення сірим домашнім саявом.

— Як він працює? — не зрозумів я.

— На бензині, — пояснила Кароліна. — Там, за стіною, невеликий двигок, від нього ми й запускаємось.

Тільки в нас антена слабка, так що він усе одно нічого не показує.

Вона стягла свою військову куртку, кинула її на підлогу, знайшла теплий в'язаний светр, одягла й сіла на розкидані спальники.

— Ну, що, — сказала вмовившись. — Давай розповідай.

— Хто вони такі? — запитав я.

— Біженці, — пояснила Кароліна. — Монголи, тибетці.

Африканці навіть є.

— І куди вони тікають? — не зрозумів я.

— На Захід, — відповіла Кароліна.

— Хіба це законно?

— Ні, звичайно, — вона дістала з кишені люльку, набила її тютюном і, розкуривши, завалилась на одяг та подушки. — Якби не ми, їх би давно всіх завернули.

— А ви хто? — запитав я на всяк випадок.

— Місія від Євросоюзу, — пояснила Кароліна, випускаючи над собою терпкий дим. — Контролюємо дотримання прав людини. А насправді конвоюємо їх. Інакше їх просто

переб'ють. У них ні документів, ні імен нормальних. Вони взагалі дивні, ці монголи. Хоча добрі.

— Що це вони знову в Європу зібрались?

— Тебе як звати? Герман?

— Герман.

— Германе, вони кочівники. Це в їхній крові — рухатись, не зупинятись. Хоча ось застрягли. Тиждень тут киснемо.

— А що сталося?

— Сивіла народжує, — Кароліна цілком потонула в тютюновій хмарі. Я підійшов і обережно сів поруч із нею. Вона простягла люльку. Я, пам'ятаючи про напій із її термоса, відмовився.

— А хто така Сивіла?

— Вона їхній посланець.

— Як це?

— Ну, типу народного депутата, — пояснила Кароліна. — Яка не яка, а представницька влада. Вони її слухаються й дуже переживають із приводу цієї вагітності. Не хочуть іти, доки вона не народить. Бояться, що угорці не пропустять. Ось стоять тут і чекають. І ми разом з ними.

— А хто тато?

— А тата немає, — відповіла Кароліна. — У них тут взагалі специфічні звичаї. Ніхто не знає, хто тато, але переживають усі. Такий ось матріархат, Германе, — сказала Кароліна й дзвінко розсміялась. — Так тобі до міста треба? — спитала заспокоївшись.

— Так, мабуть.

— Ночуй із нами, — сказала вона. — Сивіла народить — ми відразу рушимо. Їм по теплому через Карпати потрібно перейти. То й тебе додому підкинемо.

— Добре.

— Тоді тримай, — вона дістала з кутка теплий чорний спальник і кинула мені. — Будеш спати в ньому. Пішли чистити зуби.

Вона дістала з похідної торби зубну пасту, сунула до рота щітку, зірвалась на ноги й пішла, запахаючи до кишені при коліні ще теплою люльку. В мене щітки не було, Кароліна пірнула попід кріпленнями, пройшла повз багаття, що вже згасало, й рушила темною колючою стернею. Оминула крайній намет, коло якого сиділи кілька жінок у помаранчевих комбінезонах та пухових хустках, перебираючи в руках вервиці й курячи сигарети з фільтром, і пішла в долину. Її сірий, товстої шерсті светр тепло світив попереду, вона легко ступала нічним ґрунтом, давлючи випадкове колосся твердими підборами. Я йшов за нею, і мені здавалось, що зорі злітаються на її дреди, ніби на антени, налипають на них, сріблячи її голову й освітлюючи її поставу. Внизу стояли кілька чорних залізних бочок, наповнених водою. Віддалік притулились два біотуалети, котрі кочівники, вочевидь, тягали за собою в довгих трансибірських мандрах. Кароліна підійшла до бочок, нахилилась і зачерпнула повні долоні. Вода в її руках була повільною й слухняною, вона ліниво стікала поміж її довгих чорних пальців, пульсувала ніжними тонкими зап'ястями, затікаючи під теплу шерсть светра й світячись із-під одягу крихким електричним світлом. Кароліна розвела долоні, й вода, зірвавшись, упала назад у металеве нутро, розбризкуючись безліччю скалок та розбиваючи темні відображення, що з'являлись на водяній поверхні.

— Потримай, — сказала вона, стягла светра, за ним майку й кинула це мені.

Схилилась над нічною водою, гола до пояса, миючись, мов справжній солдат, широко розставивши ноги й важко дихаючи від холоду та задоволення. Шкіра її світилась, вода освітлювала її білим ламким вогнем, вихоплюючи плаский наполоханий живіт і важкі груди, позначені краплями, торкаючись вен на її руках і гостро зблискуючи на її білих, мов крейда,

долонях.

— Вони зовсім не миються в ріках, — сказала Кароліна, не виймаючи щітки з зубів та обтираючись власною майкою, — просто біда з цим народним побутом. Це надзвичайно негігієнічно — весь час митись із бочок.

Віриш?

— Вірю. А їхні жінки теж так миються?

— Та ну тебе, — образилась Кароліна, натягла светра й взялась чистити зуби.

Раптом нагорі, в таборі, повітря здригнулось і розірвалось радісним зойком.

— Народила! — закричав хтось, і цю звістку відразу ж підхопили десятки голосів. —

Вона народила!

Вогні зірвались у небо. Табором засновигали швидкі примарні постаті, зчинилася біганина, зачувся рев худоби й весела естрадна музика з магнітофонів.

— Пішли, — сказала Кароліна. — Ми маємо це побачити.

*

Діти стягували до головного намету пляшки з напоями та холодні закуски, жінки розігрівали на вогні казани з якимось варивом, чоловіки радісно обіймались, вітаючи один одного й перепитуючи про подробиці. При наметі Сивіли стояв цілий натовп, він радісно гудів і хвилювався, всі намагались проштовхнутись уперед, зчинилась тіснява, проте це нікого не турбувало. Хтось із чоловіків тримав у руках смолоскипи, хтось підсвічував собі та іншим мобільними телефонами, всі напружено вдивлялись у завісу, за якою сталось нещодавно очікуване народження. Кароліна впевнено пройшла між чоловіків, легко, проте наполегливо розштовхуючи їх, я поспішав слідом.

Кочівники не ремствували й шанобливо розступались, даючи дорогу військовим. На порозі Кароліна озирнулась:

— Доки вона народжувала, заходити до неї було заборонено. Навіть представникам ЄС. Розумієш?

— А то, — відповів я.

— Через поріг переступай, — нагадала вона, зникаючи за запоною.

*

Всередині стояли чоловіки й жінки, тихо перешіптуючись. Були це близькі до Сивіли люди, пояснила мені Кароліна, її подружки, сестри, коханки, а також охоронець та бухгалтер. Обличчя їхні світилися утіхою, радість поєднувала їх цієї пізньої години. Посеред кімнати стояла буржуйка, жерстяна труба з якої виходила кудись угору, під дах. При грубці сиділа молода жінка в адідасівській вітрівці й підкидала у вогонь сушені трави, що наповнювали повітря пахощами. Сама Сивіла лежала на лівій половині помешкання на синтетичних килимах, овечих шкурах та китайських пледах. Була вже старшою жінкою, з темнавим монголоїдним обличчям та глибокими чорними очима. Одягнена була в майку від Дольче й Габана. Виглядала стомлено, проте поверх утоми проступала ніжність, яку лише підкреслювала щедро накладена на обличчя косметика. Поруч із нею, замотана в німецьку пухову ковдру, лежала її дівчинка, визираючи назовні личком і тихо посапуючи уві сні крихітним дитячим носиком. Коло дівчинки на ковдрі лежали перші подарунки, що їх

принесли з собою гості: срібні китайські монети, срібний, щоправда, не новий, паркер, а ще срібний перстень-печатка з емблемою ФК Шахтар та срібна чайна ложечка з якимись рунами, дрібно прокресленими з обох боків. Кароліна обережно пройшла, схилилась над Сивілою, легко провела їй долонею по щоці, дістала з кишені військовий жетон, покритий сріблом та заговорений від снайперів, і поклала поруч із малою. Сивіла вдячно кивнула, і втішена Кароліна повернулась на своє місце. Натомість жінка, котра кидала трави до вогню, схилилась над багаттям і, набравши повні легені диму, підвелась і рушила до новонародженої, а там випустила біле задимлене повітря над головою дівчинки, так що та аж посміхнулась уві сні, й усі інші теж заусміхались, і я теж усміхнувся, і Кароліна, торкнувшись мого ліктя, також засміялась. А жінка тим часом, випустивши дим, сиділа над немовлям і говорила.

Ти, що з нічого виникла, — говорила вона, — і що прийшла нізвідки. Солодка, як світло, й невидима, наче ніч. Все, що діялось довкола тебе, все повітря, яким ти дихала крізь материнські пори, все небо, що пливло угорі, і все каміння, що лежить під землею, — все це вміщається в твоєму сновидінні. Все, що ти бачиш уві сні, що ти народжуєш, прокидаючись, — все слугує тобі цієї ночі, все кружляє над тобою, ніби зірки навколо порожнечі. Тепло підіймалось із рік, аби тобі не було надто зимно в дорозі.

Трави росли із землі, аби ти ступала ними, йдучи зі Сходу.

Тварини брели за твоїм диханням, гріючи своїми боками чорну утробу ночі, й духи летіли вгорі, мов ластівки, видивляючись тобі місце для відпочинку. З зоряного неба зроблено твою голову. З місячних променів зроблене твоє праве око, з жовтого сонця — ліве. З комет та небесного каміння зроблено твої зуби. З жовтневого туману витворено твою шкіру. З дощів постали твої легені, а з посухи б'ється твоє радісне серце. Зі стебел гірких рослин ростуть твої руки, з соковитої кукурудзи означаються твої литки. Коли ти відкриваєш очі, росте місяць, а коли закриваєш — тонуть рибальські човни. Коли ти зітхаєш, жінки чешуть волосся печалі й смутку, а коли бачиш уві сні небеса — корови повняться молоком.

Всі, хто прийшов тебе вітати, всі, хто піде за тобою гірськими стежками, співають тепер лише для тебе. І в кожного з них під піднебінням ховаються ластівки, лаштуючись там на зиму. Оскільки нам разом зимувати, разом вибиратися крізь сніги, переводити наших тварин через замерзлі ріки, гнати перед собою безкінечні череди, переганяти їх через перевали, через глибокі зимові ночі, через засніжені міста й залізничні колії. Спи, доки не прокинулись птахи на плечах потомлених чоловіків, і не зупинились серця в грудях тих, хто тебе любить. Коли ти прокинешся, повітря зрушиться й потече на Захід, забираючи з собою всі наші бажання, всі потаємні слова, які ми промовляли до тебе.

Коли ти прокинешся, ти покажеш нам шлях із цієї пустки, ти прокресиш для нас довгу тонку лінію, яка і виведе нас до всіх тих, хто колись нас залишив.

І сказавши це, вона замовкла. І всі, зрозумівши її, почали виходити з намету надвір, туди, де чекав схвильований натовп. Вона вийшла останньою, їй звільнили місце, вона стала перед чоловіками й жінками, обвівши всіх уважним поглядом. І всі напружено чекали, що ж вона скаже.

— В неї золоті очі й тьмяна шкіра, — сказала жінка урочисто. — І раз ми вже дійшли до цих далеких місць, раз ми вже зупинились посеред цих полів, то назовімо її Мокою.

Гарячий вітер здійнявся по цих її словах, зриваючи з голів капелюхи й куйовдячи жінкам довге волосся. Жінки здійняли руки до небес і почали викрикувати щось радісно й безтямно, і чоловіки слідом за ними викидали в чорне жовтневе повітря міцно стиснуті кулаки, дякуючи місцевим духам за прихильність та поблажливість і славлячи щойно народжену принцесу Моку — гаранта їхньої безпеки та транзитності, королеву монголів, володарку срібних перснів ФК Шахтар, золотооку сплячу красуню, котра подарувала їм усім надію та сподівання.

За всім цим гвалтом і гамором Кароліна взяла мою руку й пов'язала на зап'ястя тонку червону мотузку.

— Це тобі на згадку, — сказала, — про цю ніч.

І штовхнула мене вперед, просто в радісний, бурхливий натовп, який відразу ж закрутив мене й потягнув за собою, крізь ніч, повз мерехкi вогні. Вони всі голосно вітали одне одного, обіймаючись і вистрибуючи вгору, повисаючи на плечах своїх друзів і забігаючи в густі дими, що низько стелились від пізніх багать. Я кинув погляд назад, проте Кароліна вже встигла зникнути. Її ніде не було. І лише вітер розвівав прапори Євросоюзу над наметами, здіймав у небо пил, звільняючи шлях веселим мідноголосим чоловікам, що збирались у коло й співали пісень незрозумілого змісту й нечуваної сили. І діти стрімко пробігали повз дорослих, прослизаючи поміж ногами чоловіків та уникаючи жіночих обіймів з вереском і сміхом, вганялись у морок, збовтували тумани й збивали з небес зірки довгими сухими палицями, і зорі, обсипаючись, мов горіхи, лунко бились об брезентові дахи наметів і потрапляли до багать, вибиваючи з них снопи іскор, залітали до кишень і підставлених капелюхів, бризкаючи світлом та холодним соком. Худоба, зігнана гамором і метушінням, рушала крізь табір, вибираючись у долину, з її тишею та холодною бочковою водою. Ліниві корови оминали жінок, що пов'язували їм на роги стрічки и хустини, тяжко ревли, спускаючись із цих божевільних пагорбів. За ними бігли вівці й кози, і діти їхали верхи на них, як справжні кочівники, як небачена диявольська кіннота, що пробилася сюди крізь дощі й посуху і тепер підбиралась до найродючіших долин та угідь. Жінки в халатах та дощовиках танцювали довкола багать, впадаючи в безтямність, рухаючись завчено й легко, відчуваючи одна одну в цих рухах і повторюючи своїм танцем рухи птахів і тварин, яких їм доводилось бачити.

*

Я вже змучився від цього всього, тож, пробившись крізь чергову дитячу ватагу, рушив до намету. Зайшов, переступивши поріг. Телевізор так само висвітлював нічне повітря м'яким невагомим сяйвом. Кароліна лежала на спальнику, пристрасно цілуючись із м'язистою білявкою в помаранчевому комбінезоні. Білявка встигла стягнути з Кароліни светра й цілувала її темні важкі груди, а Кароліна куйовдила її коротко стрижене світле волосся, розстібаючи гудзики на комбінезоні. Я зробив вигляд, що дивлюсь телевізор.

Проте Кароліна відразу помітила мене і почала цілуватися ще більш пристрасно. Я спробував непомітно вийти.

— Германе, — крикнула Кароліна сміючись. — Ти куди?

— Нічого-нічого, — відповів я. — Продовжуйте.

— Не бійся, — далі сміялась Кароліна. — Йди сюди.

— Не хочу вам заважати.

Білявка підвела голову й теж подивилась на мене.

— А ти нам не заважаєш, — сказала вона.

— Ти нам допомагаєш, — додала Кароліна й знову засміялась. — Добре, лягай спати.

Вони лежали обійнявшись і з інтересом спостерігали, що я робитиму далі. Я подумав, що невірно було б кудись іти. Зрештою, подумав, кожен святкує як уміє. Знайшов свій спальник, заліз усередину і, відвернувшись до стіни, злісно заснув. Коли засинав, вони все ще цілувались.

— ...і сказала, що ти тут, що ти залишився.

— Залишився?

— Так.

— А чому вона мене не розбудила?

— Сказала, що ти спав, як немовля.

— Як немовля? Як це — як немовля?

— Міцно.

— Добре, хоч документи не забрала.

— Комісія ЄС. Шарлатани.

— Чому вони мене кинули?

— Германе, — мовила Тамара втомлено, — що я можу зробити?

— Нічого, — відповів я незадоволено. Невдячне заняття, пов'язане з пригадуваннями й зіставленнями. Сонце бронзовим корпусом пропливало вгорі, ніби аеростат, дрейфуючи теплими повітряними потоками.

Прокинувшись десь опівдні, я довго пригадував минулий день і цю безкінечну ніч. Пригадував співи, імена та обличчя, ловив запахи помешкання, в якому прокинувся, прислухався до протягів і тиші. Тиша лякала, невже всі ще сплять, думав я, мабуть, святкували до ранку, тож тепер відсипаються перед далекою важкою дорогою. Вилізши зі спальника, побачив, що ні Кароліни, ні її подруги-білявки в наметі немає і що я тут узагалі залишився сам. Більше того, намет був порожній, не лишилося в ньому ні спальників, ні одягу, ні чорно-білого телевізора. Книги, торби, мапи й шкарпетки — все це кудись зникло. Передбачаючи недобре, я вийшов надвір. Від табору лишились руїни й попелища. Чорні худі дими тяглись у небо, мов голодні кобри. Витоптані стежки склались у дивний незрозумілий візерунок, за яким пілоти й птахи могли відтворити маршрут пересування диких східних племен у невідомому напрямку з непевною метою. Незрозуміло було, коли вони знялись і рушили, як лишились непоміченими і чому я нічого не почув. Посеред поля стояла пара великих, роздутих ізсередини повітрям наметів та стриміли щогли з прапорами Євросоюзу, а віддалік, у долині, стояли біотуалети, коло яких крутились кілька солдатів, намагаючись вивантажити сині кабіни на причіп військового буксира. Поруч із буксиром, на місці бочок із водою, біліла церковна волга.

Туди я й пішов.

*

Тамара виглядала пригніченою, говорила неохоче, проте мусила мені все пояснювати. Сказала, що зранку їй зателефонувала Кароліна, просила заїхати, забрати мене, пояснила, де це знаходиться, вибачилась, що завдає стільки клопоту, але запевнила, що взяти мене з собою не було жодної можливості, оскільки монголи вважали це поганим знаком і загалом погрожували розірвати всі стосунки з миротворчими силами.

— Ну, добре, — говорив я, вже сидючи на задньому сидінні й рахуючи сухі жовтневі тополі, що росли вздовж дороги, — а тебе вона звідки знає?

— Це довга історія, — відповідала Тамара неохоче. — Вони з нами працювали колись. Передавали гуманітарку на церкву. Вони з нашим пресвітером у хороших стосунках, він їм

постійно допомагає то документами, то добрим словом. Ну, і сам подумай — не в міліцію ж їй було дзвонити?

— Ну да, — погоджувався я, — краще в церковний притулок.

— Краще, — погоджувалась Тамара. — А могли і в міліцію.

— А могли просто мене з собою забрати.

— Не могли, — пояснювала Тамара, — монголи забоялися, думали, ти за ними причепишся. А їм чужі не потрібні, у них свої закони. Ти ще подякуй, що вони тобі нічого не зробили. Тягаєшся незрозуміло де, — розізлилась вона.

— Ну, добре, — сказав я, — не злись. Що там удома?

Шукають мене?

— Шукають, — відповіла Тамара, — в церкву приходили, з пресвітером говорили.

— І що пресвітер?

— Нічого, — заспокоїла Тамара, — сказав, що нічого не знає.

— І що далі?

— Нічого, — мовила Тамара. — Сиди і чекай. Що ти смикаєшся?

— Що я смикаюсь? Я тобі скажу, що я смикаюсь. Ти коли-небудь спала в одному наметі з двома лесбійками?

— Спала, — відповіла Тамара. — Мені не сподобалось.

— Давай десь зупинимось, — попросив я. — Пити хочеться.

Зелений вагон був поставлений на цегляний підмурівок, під деревами стояли довгі лави, залиті кетчупом та олією.

Був це такий собі прихисток для подорожніх, затишна гавань із привітними танцівницями та дитячими співами, з птахами, що розповідають щось улесливим голосом, та мандрівниками, котрі переказують останні новини, застерігаючи від пасток та небезпек.

Ми були єдиними відвідувачами. З вагончика вийшла повна жінка з рожевим волоссям та червоними нігтями, скептично оглянула нас, запитала, що ми хочемо, й знову зникла всередині. Ми з Тамарою сіли на лаву й напружено мовчали, Сєва виходити відмовився, але попросив принести йому чогось гарячого. Сонце прогрівало як могло осінні поля, теплий вітер зі сходу приносив запахи диму й сухої трави, довкола було порожньо й тихо, навсібіч тяглись голі чорноземи, на обрії червоно здіймались сосни. Повітря було ніби зіткане із запахів та відтінків, наче це було не повітря, а прапори, що горіли під сонцем і тріпотіли на жовтневому вітрі. І зображено на цих прапорах було довгі клейкі судини павутиння й тонкі лінії втомлених рослин, зрізаних, зірваних та зібраних жіночими руками, а також птахів, котрі перетинали простір у південному напрямку, залишаючи це густе настояне повітря, що пливло над нашим волоссям. Повільні осінні комахи вилазили на ці прапори, зливаючись із кольором землі й неба, і пахли ці розтріпані знамена мулом та мокрим піском, оскільки десь поруч протікала ріка, відносячи в собі листя й скошені стебла. Тамара одягнена була в знайомі вишневий светр і довгу спідницю, очі ховала за великими сонцезахисними окулярами, які робили її схожою на вдову якого-небудь мафіозі, котрий помер, але в серці її залишився назавжди, що її й мучило. Багато палила, пила чай із одноразового посуду, їсти відмовилась, сиділа й розглядала метеликів, що злетілись на поставлений перед нами рафінад. Сонце й осіннє повітря робили всю цю зупинку примарною й громіздкою, все це могло будь-якої миті розвалитись і розсипатись, дні нагадували рафінад, легковажно забутий кимось, і цей рафінад спалахував на сонці, сліпив очі й бентежив уяву, нагадуючи, що кожної наступної хвилини можуть статись неочікувані й непередбачувані події.

— Поживеш поки що в мене, — говорила Тамара. — В мене вони напевне шукати не будуть.

— Краще додому повернись, — не погоджувався я. — Ну що вони мені зроблять? Принаймні дізнаюсь, у чому проблема.

— Не говори дурниць, — заперечувала Тамара. — Для чого підставлятись?
Пересидиш пару днів, тоді повернешся.
— Шуру я попередила, він не проти.
— Ну, головне — Шура не проти.
— А через пару днів повернешся. Добре?
— Добре, — погодився я. — Тамаро, — запитав, — чому ти звідси не поїхала?
— Куди? — не зрозуміла вона.
— Куди-небудь. За кордон. Чому ти залишилась?

Вона скинула окуляри. Відразу ж стало помітно, що їй давно вже купа років, що вона не така молода й безтурботна, як може здатись у сутінках легковика після двох днів веселого святкування. Обличчя її було бліде, погляд неспокійний та невпевнений. Сигарета ледь помітно тремтіла в пальцях, — Ти ж, мабуть, хотіла поїхати? Що тебе тут може тримати?

— Ну як що? — відповіла вона подумавши. — Завжди є речі, котрі нас тримають.
— Ну послухай, тримає, як правило, впевненість у завтрашньому дні. В тебе є впевненість у завтрашньому Дні?
— Ні, — призналась вона, — немає. Але в мене є впевненість у дні вчорашньому. Іноді вона теж тримає.

— Як це?
— Мені важко пояснити, — призналась Тамара, — краще поїхали додому.
Я не був тут від часу, коли поминали її маму.
А пам'ятаючи, чим тоді все закінчилось, переступив поріг її помешкання з певним сум'яттям. Але Тамара заклопотано ходила кімнатами, не звертаючи на мене уваги, тож сум'яття швидко минулось, натомість з'явилась упевненість і якась дивна меланхолія, пов'язана, очевидно, з солодкими спогадами та щемкими передчуттями. Хоча, совістив я сам себе, які солодкі спогади? Все ж таки хоронили хай не відомо чию, але маму. Загалом, совістив я себе далі, подякуй їй, що приїхала за тобою й забрала з цього монголо-татарського гнізда розпусти, що піклується про тебе, що не здала тебе правоохоронним органам та організованому криміналу. Пересидь спокійно пару днів, доки все з'ясується, і з чистою совістю повертайся до своїх бензоколонок. Головне — не травмуй її згадками про маму й не обіцяй одружуватись.

— Послухай, Гера, — вивела вона мене з роздумів, — я пішла, ти лишаєшся на господарстві. Нікому не відчиняй, до телефону не підходь, до вікон краще теж.
— Почекай, — не зрозумів я, — ти куди?
— У мене справи, Германе, — відповіла Тамара. — Ти ж не думав, що я буду сидіти тут із тобою цілий день?
— Та ні, — відповів я ображено. — Іди, звісно. Коли тебе чекати?
— Навіщо мене чекати?
— Ну, двері ж я маю тобі відчинити.
— У мене є ключ, — сухо промовила Тамара. — Так що не чекай. Буду пізно.
— Ну, і що мені тут робити? — запитав я.
— Книги почитай, — сказала Тамара. — Дитячі.

*

У вітальні стояла шафа з книгами. Була їх тут велика кількість, серед них справді багато дитячих, з печатками заводської бібліотеки, переважно сповнені старих запахів збірники казок та наукової фантастики, оповіді про піонерів-героїв та історичні романи. Іноді

в книгах траплялись закладки у вигляді засушених квітів чи давніх привітальних листівок, іноді сторінки були вирвані, іноді на полях було намальовано олівцями дивні візерунки та похмурі пентаграми. Жодна з книг, утім, мене не зацікавила, я потовкся коло полиць і раптом побачив унизу, в кутку, складені журнали, фамплатівки і великих розмірів пухкий фотоальбом. Взяв його до рук. Більшість фотокарток були акуратно наклеєні, проте для цілого стосу місця в альбомі вже не було, тож їх просто вклали на першу сторінку. З альбомом у руках я перейшов до спальні. Тут під стіною стояла велика розкладена канапа, на ній лежало з десяток пухких подушок та валиків.

На стіні висів китайський синтетичний килим, на якому зображено було сцену китайського народного чаювання.

Щось знайоме було в постатях, що сиділи довкруг чаю,десь я бачив ці обличчя, щось вони мені говорили. Двоє чоловіків передавали один одному блюдця, з яких підіймалася густа пара, а по центру, між ними, напівлежала на подушках вагітна жінка, уважно слідкуючи за їхніми рухами. В глибині виднілись юрти, схожі на туристичні намети, біля юрт тяглись угору дими від багать, поєднуючи землю з небесами, а між димів ходили ситі коров'ячі череди, вишуковуючи траву й виношуючи в собі молоко, ніби гірку правду.

Я впав на ліжко й розгорнув альбом.

*

Піймані, мов птахи в сіті, вмілими руками, фіксовані навченим оком, вони дивились на мене застигло й уважно, не знаючи, чого від мене чекати. Чоловіки й жінки, діти й старі, студенти, військові, робітники, випускниці в білих фартушках, померлі в домовинах, із сріблом, покладеним на очі, немовлята з улюбленими іграшками — вони чекали, коли хтось почне вдивлятися у їхні кольорові та чорно-білі зіниці, пробуваючи вирахувати, що їх тримало поміж собою, що їх поєднувало, чим вони жили й чому померли.

Знімки, що лежали окремо, зібрані були, вочевидь, випадково — зображені на них обличчя виглядали незнайомими й чужими, я знаю такі світлини, вони завжди збираються окремою купою, їх ніхто не хоче вміщати до родинних альбомів, хоча й викидати їх зазвичай не наважуються, можливо, тому, що викидати зображення живих людей взагалі не дуже добре, тож їх, ці подаровані, чи переслані поштою, чи зроблені аматорами невідомо для чого фотокартки просто лишають лежати поміж купи собі подібних, нікому не потрібних зображень мало кому відомих людей. Я переглянув їх неухважно і відразу ж відклав убік.

Натомість решта світлин були укладені ретельно й дбайливо, відтворюючи історію Тамариної родини та до певної міри означуючи її майбутнє. На перших, давніх фотокарточках, переважно чорно-білих, у деяких місцях надтріснутих,десь подряпаних і списаних чорнилом, зображено було якісь шалені південні пейзажі, білосніжні шапки гірських вершин, черепицю на дахах, високі вікна й кам'яні стіни, биті дороги та іншу екзотику, поміж якої стояли впевнені в собі чоловіки й сповнені гідності юні дівчата зі смоляним волоссям й білими зубами. Вони дивились на мене, хто похмуро, хто всміхнено, хто напружено, а хто легко й неухважно. Я намагався вирізнити в їхніх обличчях риси Тамари, але Тамара була зовсім іншою, чимось вона відрізнялась від цього гірського населення, можливо, втомленим виразом очей, можливо — сонцезахисними окулярами.

Хоча були це, поза сумнівом, близькі їй люди, якимсь вони були з нею пов'язані, щось їх тримало разом, і я намагався розгледіти ці непомітні на перший погляд дрібниці, які б могли видати таємницю їхньої дивної родини, уважно приглядався до одягу, до підписів і дат, розглядав широкі бульвари, якими прогулювались молоді жінки з пишними зачісками, й

гарячі набережні з застиглими на морському тлі чоловіками в старомодних плавках, старі радянські легковики й смішні дитячі іграшки, заводські прохідні, університетські аудиторії, шкільні коридори, вагонні купе й кімнати, наповнені веселими обличчями, котрі дивились в об'єктиви фотокамер, зазираючи по той бік часу.

На знімках, датованих серединою шістдесятих, з'явились дві дівчинки, на перший погляд, схожих між собою, проте насправді зовсім неподібних — старша мала серйозний зосереджений погляд чорних очей і якийсь химерний медальйон на шії, молодша весь час дивилась кудись убік, не звертаючи жодної уваги на фотографа, і мала на голові неоковирні стрічки, які робили її смішною, хоча й більш жіночною. Я відразу впізнав Тамару з Тамілою. Навколо них, за їхніми спинами, збоку чи десь угорі завжди товклись дорослі — чоловіки й жінки, велика дружна родина, в якій їм пощастило виростати. Дорослі фіксували, здавалось, кожен крок дівчаток — сестри ходили до дитячого садочка (жахливі меблі радянських виховних закладів, неймовірних розмірів вихователька в літньому халаті, новорічні костюми, танці, ігри й щемка безнадія хорового співу), їздили за місто (тварини й соняхи, сонце в озерній воді й дитячий вереск, який відбивається навіть на фотоплівці), відпочивали з батьками на морі (вигорілі пейзажі, кольорове зображення, виблякле, мов прапори), навчались у школі (уніформа, подібна до тюремної, державні свята, декламування віршів, перші іспити, подружки, котрі несподівано виростили), змінювались від фото до фото, ставали все більш подібними до себе теперішніх, дорослих і нещасних, таких, якими вони є тепер, у цьому житті, посеред цього часу.

На шкільних знімках Тамара завжди була оточена подружками, стояла зазвичай у центрі, взявши когось попід руку. Якщо ж стояла сама, то з незалежним виглядом, тримаючи в руках шкільні букети, портфель чи ще щось вагоме. Мала дорослий погляд, виглядала старшою, аніж була насправді, в старших класах мала сформоване тіло молодої жінки, носила прикраси, що адміністрацією, очевидно, засуджувалось, проте не заборонялось. Таміла, навпаки, виглядала невпевненою і по-дитячому недорозвиненою, навіть на світлинах, зроблених в останні роки навчання, мала на собі якісь розтягнуті светри, банти й стоптані черевики, на знімках завжди стояла збоку, в куточку, намагаючись непомітно вийти з кадру.

Далі йшли самопальні фотокартки з мутними обличчями, розмазаним волоссям і хапливими рухами. Тамара на них одягнена була в білий халат студентки медичного училища, час від часу я пізнавав будинки й краєвиди, що вихоплювались фотографом, і міг при бажанні навіть згадати, де я в цей час знаходився і чим займався. Поступово з'являлось усе більше чоловічих облич. Спочатку це були якісь безвусі петеушники в чорних коротких куртках, з касетними магнітофонами в руках, потім студенти в так само білих халатах. Згодом чоловіків ставало все більше, були вони дорослими й солідними. В світлих сорочках і чорних важких піджаках, стояли коло своїх волг, сиділи в ресторанах і пили коньяк, мали електронні годинники й барвисті краватки, сірі сталеві погляди й пошрамовані в боях кулаки. Було їх багато, і всі вони зупинялись коло Тамари, завмирили на мить, аби відбитись на плівці й залишитись у її минулому. Тамара була легка й неймовірна, мала жакливі, модні у 80-х, зачіски, носила якісь плащі й сукні, короткі, майже відсутні, спідниці й світлі босоніжки, котрі часто тримала просто в руках, стоячи на гарячому літньому асфальті. Очі мала глибокі й нахабні, посмішку — ніжну й зневажливу, тіло її проглядало крізь одяг й позбавляло розуму всіх цих викладачів і далекобійників, грабіжників і комсомольців, кооператорів і алкоголіків, що крутились довкола неї, намагаючись за будь-яку ціну потрапити в один із нею кадр.

Таміла теж час від часу з'являлась, поступово стаючи схожою на жінку, проте все одно гублячись поруч із Тамарою. Разом вони майже ніколи не фотографувались.

Скоріше за все, Таміла сама не хотіла, аби їх бачили разом, хоча всяке може бути. Таміла більше фотографувалася зі старшими — з батьками, вчителями, якимись чоловіками й

жінками, котрі доводились їй незрозуміло ким. На одному знімку вона стояла в літньому, дзвінкому від сонця та зелені парку, поміж двох пишних жінок, котрі просто затисли її своїми крутими боками, так що Таміла цілком розчинялась на тлі їхніх строкатих суконь. Я приголомшено упізнав у жінках Анджелу Петровну (густе попелясте волосся вихором збите догори, пронизливий погляд, осіння обважнілість бюста) з Брунгільдою Петровою (гаряча мідь завивки зблискує проти сонця, стегна круто проступають крізь зникому матерію). На інших фотокартках траплялись і Коча з Травмованим (запекла хода молодого нальотчика й пружний торс зірки нападу), і Саша Пітон з Андрюхою Майклом Джексоном, й безліч інших знайомих, друзів, однокласників, сусідів, родичів, безкінечна валка облич і постатей, тіні з минулого, все моє життя, вся моя пам'ять.

Поміж усього цього стояла Тамара з примруженими від задоволення й здивування очима, з чорним, як чай, волоссям, без одягу в нічних хвилях, в строгому костюмі при врученні якихось нагород, у светрах і куртках на робочому місці, з парасольками, окулярами й торбинками, під час подорожей і святкування, на весіллях та поминках.

Він з'явився ближче до кінця, посеред останніх знімків, вона була дорослою розлученою жінкою, значно привабливішою й розумнішою, аніж до заміжжя, як це зазвичай і трапляється, у неї був уже трішки втомлений погляд, трішки припухле від безсоння обличчя, дещо уповільнені рухи, легкий печальний настрій, вона ніби очікувала на його появу, ось він і з'явився. Його стало раптом надто багато в її житті. Він був із нею всюди, він заступав її собою перед камерами, мовби витісняючи її з кадру, чого раніше в неї ні з ким не було і що її, судячи з виразу обличчя, цілком влаштовувало. Складалось враження, ніби вона потребувала його участі, його захисту й присутності, ніби вона охоче поступалась йому місцем у своєму житті, сприймаючи це як належне й необхідне. Вони були весь час разом — в одному місці, в один час, в одному кадрі.

Іноді десь збоку з'являлось засмучене чимось обличчя Таміли, вона якимось чином потрапляла з ними до однієї фотокартки, сама того не бажаючи, і кожного разу виглядала при цьому печальною і засліпленою. Далі щось, очевидно, сталося, він раптом щез, незрозуміло було, чому його немає на наступних зображеннях. А потім усе загалом змазалось і перемішалось — якісь давні подруги, чийсь старі обличчя, якісь будинки, чийсь похорони, чужі міста, зимові краєвиди, поміж цього всього майже не було знімків Тамари, наче вона не хотіла фотографуватись, не бажала, аби хтось бачив її в ці роки. Лише насамкінець приклеєно було кілька відносно свіжих карточок, на яких зображені були Тамара з Тамілою, такі, як вони були тепер — змучені, проте гарячі, подібні одна до одної, проте несхожі поміж собою. Вони тепер трималися разом, дослівно — тримали одна одну за руку, тулились одна до одної, прискіпливо й уважно дивлячись в об'єктив, не відводячи від тебе свого погляду, переплівшись пальцями й торкаючись одна одної одягом та волоссям. Були це дивні жінки з темними очима й так само темним минулим, дивились вони лише на тебе, й бачив ти лише їх, більше нікого.

І коли вона зайшла серед ночі, коли я почув крізь сон, як вона глухо подзенькує ключами, мов святий Петро, обходячи спальні райони в пошуках праведників, і увійшла до кімнати, де я спав одягнений, не випускаючи з рук альбому, я навіть уві сні пам'ятав її рухи та погляди, волосся, розвіяне на вітрі, й одяг, що облягав її тіло, тож коли вона пройшла невпевнено темною кімнатою і зупинилась наді мною, довго приглядаючись до мене в темряві і, зрештою, вирішивши забрати в мене з рук свій альбом, я перехопив її долоню й потягнув на себе, й тоді вона сама подалась наосліп, у темряву, куди я її тягнув, а натрапивши своїми устами на мої, почала жадібно цілувати, не стримуючись, ніби довго цього чекала, давно про це думала, тож інакше й трапитись не могло. Вона навіть роздягнутись не встигла — лежала на мені в плащі, під яким одягнений був теплий светр і довга спідниця, волосся її падало мені на обличчя, роблячи сутінки чорними й рухливими. Торкаючись її литок, я

намацав теплі гетри майже до колін, і далі зовсім нічого — жодних панчіх, це мене чомусь збентежило, я враз відчув її всю, всю її тяжкість і невагомість, відчув тепло її шкіри і ледь вогкі від збудження трусики, які вона легко стягла, не припиняючи цілуватись, якимось нечутним рухом, просто стягнула їх, залишивши бовтатись на лівій литці, а потому, ковзнувши рукою вниз, швидко розібралась із моїми джинсами і сіла на мене, міцно охопивши гарячими стегнами. Час від часу вона припадала до мого обличчя, цілуючи віддано й задихано, випростовувалась наді мною, від чого волосся розсипалось її плечима, і в темряві спалахували її обличчя та шия, а долоні впевнено спирались на мої груди. Вона мовби відштовхувалась, не маючи достатньо сил, аби зіскочити з мене, розгойдувалась, і сірий плащ її розгортався, як вітрило, а каблучки на пальцях чіплялись за гудзики на моїй куртці. Поцілунки її пахли міцним чаєм і легким алкоголем, її одяг був жорстким на дотик, шкіра — м'якою, зуби мала гострі, а нігті — хижі й криваві, й залазячи мені під одяг, лишала мені на спині довгі болючі смуги, які спалахували в темряві, мов електропроводка. Кінчаючи, вона голосно скрикувала, здивовано дивлячись мені в очі, погойдування її зробились різкі й болючі, я відчував, що вона вже й не бачить мене, не пізнає, рухаючись, мов сновида, і я рухався разом із нею, не відстаючи від неї ні на мить, знаходячись увесь час поруч, разом із нею ступивши на цей шлях, разом із нею його завершивши.

*

Коли вона кінчила і лягла знеможено поруч зі мною, я довго торкався її волосся, не знаючи, що їй сказати, вірніше — не знаючи, що б вона хотіла почути. Якоїсь миті вона просто заснула, тепло дихаючи мені в плече, але щойно пальці мої торкнулись легко й нечутно її вилиці, як вона враз здригнулась крізь сон, прокинулась і, наполохано Вона знову пустила воду, довго щось там собі переставляла, чимось торохкотіла, щось промовляла сама до себе, зрештою, вимкнула воду, тихо прочинила двері, побачила мене й мовчки присіла поруч.

— Не ображайся, — сказала, торкнувшись мого коліна. — Просто істерика.

— Все нормально? — перепитав я.

— Нормально, — сказала вона, — нормально. Не ображайся.

— Ходімо спати, — запропонував я.

— Зараз підемо, — погодилась вона, дістала з кишені плаща цигарки й запалила. —

Зараз. тютюну та зубного порошку, шкіра була гіркою від сліз, Потім почала цілуватись, і поцілунки її мали смак тютюну та зубного порошку, шкіра а волосся мокре, як рибальські сіті.

— Я не хотіла тобі говорити, — сказала вона. — Якщо я тобі скажу, ти напевне підеш.

— Що сталось?

— Ти підеш? — перепитала вона.

— Не бійся, не піду, — заспокоїв я її.

— Підеш. Я знаю, — не повірила вона. — Ну та все одно — я тобі скажу.

— Та що сталось?

— Там якісь проблеми з вашим бухгалтером.

— З Ольгою?

— Ну.

— Звідки ти знаєш?

Вона знову пустила воду, довго щось там собі переставляла, чимось торохкотіла, щось промовляла сама до себе, зрештою, вимкнула воду, тихо прочинила двері, побачила мене й мовчки присіла поруч.

— Не ображайся, — сказала, торкнувшись мого коліна. — Просто істерика.

— Все нормально? — перепитав я.

— Нормально, — сказала вона, — нормально. Не ображайся.

— Ходімо спати, — запропонував я.

— Зараз підемо, — погодилась вона, дістала з кишені плаща цигарки й запалила. — Зараз. тютюну та зубного порошку, шкіра була гіркою від сліз, Потім почала цілуватись, і поцілунки її мали смак тютюну та зубного порошку, шкіра а волосся мокре, як рибальські сіті.

— Я не хотіла тобі говорити, — сказала вона. — Якщо я тобі скажу, ти напевне підеш.

— Що сталося?

— Ти підеш? — перепитала вона.

— Не бійся, не піду, — заспокоїв я її.

— Підеш. Я знаю, — не повірила вона. — Ну та все одно — я тобі скажу.

— Та що сталося?

— Там якісь проблеми з вашим бухгалтером.

— З Ольгою?

— Ну.

— Звідки ти знаєш?

— Шура дзвонив, просив тобі сказати. Тепер ти підеш.

— Що з нею сталося?

— Не знаю, вона в лікарні.

— Щось серйозне?

— Не знаю, — тихо відповідала Тамара. — Здається, ні.

— Точніше можеш сказати? — занервував я.

— Не кричи на мене, — образилась Тамара. — Я нічого не знаю. Шура просив тобі передати. Сказав, що вранці сам за тобою заїде.

— Дай телефон — я йому передзвоню.

— Та пізно вже дзвонити, — змучено заперечила Тамара. — Почекай до ранку, він приїде і все розповість.

— А якщо там щось серйозне?

— Все одно, — повторила Тамара, — почекай до ранку.

— Тобі просто говорити.

— Чому це мені просто? — не зрозуміла Тамара.

— Ну, це ж не твій бухгалтер опинився в лікарні.

— Я знала, що ти підеш до неї. Вона молода і вона тобі подобається.

— З чого ти взяла?

— Ну, я ж бачу, — пояснила Тамара. — Просто я думала, що ти залишишся, раз уже прийшов. Але розумію, що цього просто не може бути. Я занадто стара для тебе, так?

— Та ні, що ти, — спробував я заперечити.

— Стара-стара, — повторила Тамара, — не виправдовуйся, все нормально. Я ні на що особливо й не сподівалась.

Роби, як тобі краще, добре?

— Добре, — погодився я.

Вона допалила цигарку й безнадійно роздушила недопалок об підлогу.

*

— Я хотів тебе спитати: цей чоловік, високий такий, темний, на фотокарточках — хто

він?

— Високий? — перепитала Тамара.

— Ага.

— Артур, — відповіла Тамара. — Чоловік Таміли.

— Таміли? — здивувався я. — Хіба не твій?

— Ну, потім і мій. Він жив спочатку з Тамілою, потім зі мною. Дуже мене любив.

— І де він тепер?

— Його вбили, — пояснила Тамара. — Років десять тому. У нього хотіли забрати бізнес, він не віддавав. Його підірвали разом із машиною.

— Нічого собі.

— Це вже так давно було, — сказала Тамара.

— А що сестра? — допитувався я. — Ви з нею спілкуєтесь?

— Спілкуємось, — відповіла Тамара. — Вона мені все пробачила. Теж дуже його любила. Ми з нею по-справжньому і зійшлись, лише коли він загинув. Так ось дивно буває. То що, — спитала вона по довгій мовчанці, — ти підеш до неї?

— Не знаю, — відповів я.

Брехати їй не хотілось, говорити правду — тим більше.

Свіже повітря забилося у складки його шкірянки, ніби він приніс у кишенях куртки шматки ранкового жовтня.

Сонце висвітлювало кімнату, сліплячи очі й кінцево будячи зі сну. Травмований пропхався коридором енергійними рухами чувака, котрий знає ціну своєму часу й своїм можливостям, завзято привітався, мовляв, радий бачити, добре, що повернувся живий. Пройшов на кухню, заповнивши собою простір, утиснувся між столом та мийкою, заскрипів куртяком, визирнув за вікно. Ще поночі він сам передзвонив Тамарі, спитався, чи я на місці, чи все гаразд, попередив, що заїде. Тепер ось сидів за столом, і широкі навіскісні промені надавали його шкірі кольору золота й міді. Легко ковзнув поглядом по Тамариному обличчю, дещо втомленому й заспаному, і взявся за мене.

— Знаєш, — сказав, — добре, що ти до мого брата не доїхав. Прихопили його днями. Я ще й думав, що таке — телефоную йому, телефоную, а слухавку весь час якийсь сержант бере. Спочатку думав, що він знову мобілу комусь упарив, ну або загубив десь, або ще щось. А виявляється, він уже третій день у сізо. Мені дружина його вчора телефонувала, сказала, що все гаразд, щоби я не хвилювався, сидить нормально, апетит є, адвокат свій, скоро випустять.

— За що хоч узяли? — не зрозумів я.

— Цього я не знаю, — чесно признався Шура, — минулого разу брали за річні звіти, він їх на рік уперед здати хотів. Перед тим за дачу хабара державним службовцям.

Він мобільним зв'язком займається, — пояснив Травмований.

— Оператор?

— Телефонами торгує, — пояснив Шура. — Беушними.

— Краденими?

— Не без того.

— Може, тобі до нього з'їздити?

— Та ну, — коротко відмахнувся Травмований. — Сам розбереться. Не маленький. У мене й без нього проблем.

Правда, Тамаро?

Але в Тамари був свій клопіт, Тамара з ночі переживала, чи не наговорила зайвого, не знаючи, чого від мене тепер чекати. Стояла в кутку зосереджена й печальна, кивала головою на Шурині слова, погоджуючись із усім, що той говорив. Хоча Травмований цього всього не зауважував, виглядав заклопотано, й заклопотаність ця швидко передалась мені. Я відразу ж узявся його випитувати. Про Ольгу при Тамарі питати не став, сподівався, він сам розповість.

І хоч він говорив про речі більш, на його думку, важливі, Тамара, зрозумівши, що незабаром ми обидва звідси підемо, зробила нам чай — міцний та безнадійно гіркий — і розчаровано зникла в своїй кімнаті.

А Травмований тим часом розповідав якісь дивні історії.

— Послухай, Гер, — сказав. — А чим ти в Харкові займався?

— А що? — не розумів я, куди він хилить.

— Да нічого, — якимсь миролюбиво промовив Травмований. — Хтось тебе там активно розшукує. І знаєш, що я думаю?

— Ну?

— Краще б вони тебе знайшли.

— Для чого?

— Схоже, там не твої косяки, Гера, ти їм якщо й потрібен, то як свідок.

— Свідок чого?

— Не знаю, — відповів Травмований. — Ти там хабарів не давав? — спитався він із надією. — Державним службовцям?

— Чорт, Шура, я би їх давав. Тільки мені не було чим.

— Ясно, — кивнув головою Травмований. — Коротше, вони вчора знову приходили. Їх двоє. По ходу, хочуть із тобою поговорити. Просили передати, щоб ти не боявся.

— А я і не боюсь, — сказав я. — Вони з тобою говорили?

— З Ольгою.

— Вони що, приходили до неї?

— Ну да, приходили. Вона їх спочатку вигнати хотіла, потім вислухала.

— І що вони?

— Ну, що. Говорять, що хочуть із тобою поговорити.

Якісь там хвости тягнуться. Нічого конкретного не сказали, просто просили передати, що тобі краще з ними зустрітись.

— Ти сам що про це думаєш?

— Та зустрінься ти з ними, — відповів на це Травмований. — Хулі тут. Не придушай же вони тебе, правильно?

— Правильно, мабуть. Тільки де їх знайти?

— Що їх шукати, — роздратовано відповів Травмований. — Вони в готелі живуть.

Там і знайдеш.

— В готелі? Може, їм просто передзвонити?

— Вони телефонів не залишили. Взагалі, — сказав Травмований подумавши, — слизькі якісь. Прийшли, давай щось винюхувати.

— Що винюхувати?

— Та не знаю я, — відповів Травмований. — Краще тобі самому з ними поговорити.

— Добре, знайду до них сьогодні.

— Зайди, — підтримав мене Травмований. — Не бійся.

— Та не боюся я.

— Що тобі втрачати?

— Це точно. Як там Ольга?

— Погано, — відказав на це Шура. Так ніби чекав, коли ж я спитаю. — В лікарні лежить.

— Коли ж вона встигла?

— Да вчора і встигла. Коли виганяла цих двох.

— Вона їх виганяла?

— Ну да. Вона їх навіть не дослухала, вигнала. А коли двері за ними зачиняла — зламала палець. На нозі.

— Палець?

— Ну да — палець. Тепер лежить із гіпсом. Думати треба, що робиш! — сказав Травмований незрозуміло про що.

— Може, вони їй щось погане сказали?

— Гера, — рознервувався Травмований, — я не знаю, що вони їй сказали, про що вони говорили. Але Ольга просила передати тобі, щоби ти зустрівся з ними. Ну, і загалом розпитувала про тебе, хвилюється, мабуть.

— Хвилюється?

— Мабуть.

— Угу, потрібно до неї зайти.

— Зайди-зайди, — Травмований недовіриливо окинув поглядом посуд на полицях і почав збиратись.

— Почекай, — я теж підвівся, — я з тобою.

— Знаєш що, — відповів на це Травмований. — Давай, розберись спочатку зі своїми проблемами. Ага?

— Шура, — я бачив, що він щось від мене приховує. — Що за мутки?

Травмований якось мить повагався й знову сів за стіл.

І розповів ще одну історію. Виявляється, доки я переховувався, стались важливі речі. Кукурудзяники, за словами Травмованого, вкінці озвіріли й активізувались. І хоч заправку нашу й не чіпали, проте, за словами знову ж таки Травмованого, цього слід було чекати не сьогодні, так завтра. Натомість наїхали на Ернста, друга всіх авіаторів, знайшли-таки його на аеродромі й повідомили неофіційним порядком, що аеродром усе ж таки об'єкт державний, і попри всю його зовнішню засраність та цілковиту відсутність у місті пасажирських авіаперевезень, сама по собі злітна смуга знаходиться на держбалансі, і тому так чи інакше доведеться її — смугу — віддавати в надійні руки трудового народу. Всі спроби Ернста послати їх на хуй кукурудзяниками були проігноровані. Більше того, самого Ернста було суворо попереджено, що у випадку, якщо він надумає й надалі чинити словесний чи фізичний опір, справу буде цілком офіційно передано правоохоронним органам, а на кого тут працюють усі правоохоронні органи, пояснювати не потрібно. Тому Ернсту пропонувалось у триденний термін зібрати манатки й виселитись із території незаконно захопленого об'єкта.

— І що Ернст? — запитав я.

— Тримається, — відповів Травмований. — Забарикадувався на подвір'ї, дістав трофейні гранати, сидить, чекає.

Ми пробуємо щось зробити, були в прокуратурі, намагались вийти на кукурудзяників, але вони морозяться — формально зачіпок немає, аеродром справді висить на держбалансі.

— Шура, — запитав я, — я ось одного зрозуміти не можу: для чого їм аеродром? Для чого їм наша заправка?

Вони що — просто хочуть все під себе підім'яти, да?

— Ну, в них своя програма розвитку регіону, — зам'явся Травмований, — замість аеродрому асфальтовий завод збудують.

— Ну, а в іншому місці вони не можуть асфальтовий завод збудувати? Там що — місце свячене, чи що?

— Гер, — по-братньому пояснив мені Травмований, — вони його можуть побудувати, де їм захочеться. По ходу, їм захотілося побудувати його на аеродромі, розумієш?

— Розумію. І що тепер будемо робити?

— Знаєш що, — сказав він подумавши, — не треба тобі цим займатись. Розумієш? У тебе свої проблеми. Для чого тобі ще цей аеродром?

— Як для чого? А тобі він для чого?

— Ну, я тут живу, — відповів на це Травмований.

— Шур, я теж тут живу, — нагадав я йому. — Якого хуя, Шур? Ти що — не довіряєш мені?

— Та довіряю я тобі, — неохоче пояснив Травмований. — Просто знаєш, у мене погані передчуття.

— І що за передчуття?

— Здається мені, що нічого з цього не вийде.

— Ну, не вийде, так не вийде. Спробувати ж треба, правильно?

— Треба, — погодився Шура.

— Не прогинатися ж, правильно?

— Ну, правильно, — знову погодився він. — Ладно, — сказав, — не заводься. Просто я ось думаю: чому тоді, влітку, вони з'їхали?

— І чому?

— Не знаю, — відповів на це Травмований. — Не знаю.

— Ну з'їхали, й фіг із ними.
— Та все правильно, — погодився він. — Просто не факт, що і тепер з'їдуть.
— Шура, — сказав я йому. — Навіть якщо не з'їдуть — це наші спільні проблеми.
Домовились?
— Домовились, — сказав Травмований повагавшись і рушив на вихід.
На порозі мене зупинила Тамара.
— Почекай, — затримала на мить, і цієї миті вистачило, аби Травмований усе зрозумів і покотився сходами вниз, лишаючи нас самих. — Ти вибач, я, мабуть, зайвого наговорила вчора.
— Все нормально, Тамаро, — спробував я її заспокоїти. — Я тобі ввечері зателефоную.
— Зателефонуй, — погодилась вона, — якщо не забудеш.
— Не забуду, — запевнив я її.
— Добре, — сказала вона, — зрештою, це не так важливо. Тут тобі пресвітер книжку передав, просив тебе уважно прочитати.
— Щось церковне?
— Не знаю, — втомлено відповіла Тамара, всунула мені до рук книжку й випхала за двері.

*

Залізна брама з чорними зорями виглядала сиротливо, пуста й занепад панували навколо, хоча під самою брамою чітко проступали свіжі сліди автовок. Павутина висла в повітрі, скріплюючи його. Було тихо й порожньо, повітря прогрівалось повільно, мов помешкання, в якому не живуть. Справа йшла до осені. За самою брамою відчувалась чиясь присутність, мов хто стояв там і сторожко визирав крізь амбразури. Травмований посигналив, проте марно — жодного руху за чорними ворітьми, жодного голосу з-поза фортечних ровів. Шура дістав мобільний.

— Алло, — почулось у слухавці глухо й недовіжливо.
— Відчиняй давай, — відповів Травмований замість привітання.
Був він якийсь тихий, загалом не лише сьогодні, а останніми тижнями. Куди й поділась його постійна запеклість.
Можливо, старішає бомбардир, подумав я. Ось і тут — замість наїхати на переляканого Ернста, сидів і терпеливо чекав, доки той відчинить браму, доки впізнає нас, доки пустить.

Ернст, схоже, теж затих, замаскувався і загалом — перейшов на зимову форму одягу. Мав на собі якусь коротку обрізану шинель, а під нею — червону розтягнуту футболку.

Взутий був у високі військові черевики. В руках тримав саперну лопатку, кишені важко відтягувались чимось вибухонебезпечним, можливо, справді гранатами. Побачивши мене, втішився, сказав: дуже добре, що я тут, що має мені багато чого розповісти, що провів надзвичайно цікаву експедицію, мені, запевнив, як історику, буде цікаво, і ще багато чого збирався вивалити на мене, але тут Шура його обірвав, заявивши, що чути нічого не хоче про жодні фашистські танки і про фашизм загалом, й попросивши нас заткнутись. Ми зупинились посеред подвір'я, на потрісканому асфальті, крізь який ціле літо шалено рвалась трава, аби тепер завмерти в очікуванні холодів.

Травмований сидів на капоті свого легковика, ми стояли коло нього, збоку все це, мабуть, виглядало як приємна несподівана зустріч, усе як у старі добрі часи.

Вони мали ось-ось з'явитись. Шура уважно прислухався до траси, попросив Ернста заховати лопатку, не ганьбитись перед людьми, і загалом сказав нам мовчати й не заважати йому — мовляв, говорити буде він, наша справа, в разі чого, закидати їх гранатами. Я не відразу зрозумів, що це жарт.

Прийшли вони за півгодини, я відразу помітив, як напружився Ернст, як сторожко примовк Шура, зрозуміло було, що ніхто не знав, чого від них чекати і за чим вони сюди припхались. Спочатку підїхав знайомий мені джип, я пригледівся, сподіваючись побачити за кермом Колю, але там сидів якийсь мужик років п'ятдесяти, коротко стрижений, ясна річ, що коротко стрижений, у теплій шкірянці і з важким поглядом. Задні дверця джипа прочинились, звідти випав Ніколаїч. Був так само в шкірянці та чорній кепці, котра дбайливо покривала його бліду осінню голомозість. Побачивши мене, на мить завмер, мовби звіряючи внутрішню інформацію. Потому швидко опустил очі й метушливо кинувся до бехи, що м'яко сунула позаду.

Похапливо відчинив дверця, випускаючи назовні високого сивого чоловіка в довгому темному плащі, з кейсом у руках. Застебнувши плащ на всі гудзики, доки Ніколаїч тримав кейса, притуливши його до живота, так що здалеку видавалось, ніби тримає його зубами, як навчена вівчарка, сивий забрав кейса назад і твердо рушив у наш бік. Охорони з ними не було. Підійшовши, стримано привітались, рук не простягали. Ніколаїч, той і взагалі відводив погляд, злодійкувато зиркаючи в мій бік, бігав довкола сивого, кидав короткі репліки в бік Ернста й Травмованого, загалом виглядав збентежено й невпевнено. Я розумів, що моя поява була для нього несподіванкою, що це його й збило з хвилі, адже саме переді мною він тут вимахувався кілька місяців тому, саме мою душу намагався купити під солідні відсотки, у моїх очах намагався вивищитись і утвердитись, і тут раптом така фігня, і доводиться вилизувати цього сивого, який, на відміну від Ніколаїча, справді виглядав упевнено й розважливо і нікому нічого доводити не збирався, прийшовши за тим, що і так йому належало. Підійшов, твердо ступаючи розбитим асфальтом, недбало поставив кейса на капот поруч із Травмованим, проте, наткнувшись на холодний, сповнений ненависті погляд Шури, кейс мовчки прибрав, сунувши його назад Ніколаїчу. Той так і завмер за спиною сивого, час від часу визираючи й наполохано слідкуючи за ходом ділових перемовин.

Сивий заговорив перший. Швидко визначившись, що говорити потрібно таки не з клоуном у підрізаній шинелі, а з поважним і похмурим Травмованим, сивий відразу відтер нас із Ернстом і сухо взявся за справу, показуючи всім своїм виглядом, що все насправді вже вирішено, і він із нами тут торгується скоріше для годиться, бо в принципі говорити з нами йому запаadlo, і ми би мали самі це розуміти.

— Значить, що у нас, — говорив він так, наче щойно повернувся до давньої розмови. — Ось постанова, ось рішення прокуратури. Ось витяг від комунальників, — усе це перебирав до рук Травмований, але навіть не зазірав у документи, знаючи наперед, що там написано. — Машина підійде завтра, ми допоможемо вам зібратись, скажіть, коли вам зручно.

— Да незручно нам, — відповів йому на це Травмований. — Незручно. Не буде ніякої машини.

— Ну як не буде? — на мить розгубившись, сивий заговорив з прихованою зловтіхою. — Буде. Я вже домовився.

— З ким? — холодно перепитав Шура.

— З водієм, — так само холодно відповів сивий.

— А з нами? — поцікавився Шура.

— Що з вами? — зробив вигляд, ніби не розуміє його, сивий.

— З нами ви домовились? — Шура не приховував скепсису.

— А хіба ні? — сивий теж заговорив скептично.

— Ні, — запевнив його Травмований. — З нами ніхто ні про що не домовлявся. Так що машина може не приїжджати.

— А як же витяг від комунальників?

— А ми клали на комунальників, — пояснив Шура.

— І на їхні витяги теж, — розставив він акценти.

— Справді? — дещо поплив сивий.

— Справді, — знову запевнив його Шура.

— Саша, — випхався з кейсом у зубах Ніколаїч, — ну хулі ти демагогію розводиш?

— Рот закрой, — коротко наказав йому сивий і знову обернувся до Травмованого. — Послухайте, ви ж серйозна людина, повинні розуміти — якщо ви не пустите завтра нашу машину, ми підженемо бульдозери, і тоді вам доведеться пакуватися самим. Ви це розумієте? У нас папери на руках.

— Послухайте, — Шура заговорив тихо й довірливо. — Ви ж теж серйозна людина. Ви самі все знаєте про ці документи. Це рейдерство.

— Яке рейдерство, Саша! — зойкнув з-за спини сивого Ніколаїч, ледь не випустивши із зубів кейса. — Яке, на хуй, рейдерство!

Сивий пропустив повз вуха схлипи Ніколаїча, витримав паузу і з металевими нотками в голосі перепитав:

— Значить, ви відмовляєтесь звільнити територію?

— Без понтів, — підтвердив Шура й зручніше вмотивувався на капоті.

— Ну, добре, — якимсь недобре промовив сивий і повернувся до Ніколаїча. — Ніколаїч, зв'яжись із Марленом Владленовичем. Потрібно це вирішити.

Але тут Ніколаїч раптом увесь обм'як, випустив кейса, поставив його перед собою на асфальт і потупив очі.

— Ей, — повторив сивий. — Ти мене чуєш?

— Чую, — ледь видушив із себе на смерть переляканий, проте зв'язаний якоюсь страшною піонерською клятвою Ніколаїч.

— Ну так телефонуй, — з притиском наказав йому сивий.

— Не буду, — тихо відповів Ніколаїч, заливаючись потом.

— Не зрозумів, — укінець напружився сивий, додаючи голосові вогню й металу.

— Не можна, — прошепотів Ніколаїч. — У нас односторонній зв'язок.

— Що? — вибухнув нарешті сивий.

— У нас зв'язок, говорю, односторонній, — поступово Ніколаїч опановував власний голос, говорячи більш твердо й упевнено, знаючи, вочевидь, що доки діє за інструкціями — проблем не буде, — я не можу йому просто так подзвонити.

За всім цим учувався такий підтекст: сам облажався, сам давай і розрулюй, і нехуй мене зайвий раз примушувати переживати моральний стрес, яким для Ніколаїча, поза сумнівом, була кожна розмова з цим їхнім Марленом Владленовичем.

— Ну і що робити? — сивий, схоже, не звик відступати, тому тиснув, на що міг.

— Він сьогодні дзвонитиме, — зібравшись із думками, мовив Ніколаїч. — О дванадцятій.

Сивий різко смикнув рукою з годинником.

— Це ж за сорок п'ять хвилин? — сказав розгублено. — Зачекаємо? — звернувся до Травмованого, котрий раптом виявився господарем ситуації, від якого тут усе, за великим рахунком, і залежало.

— Зачекаємо, — погодився Шура, — зачекаємо. Пішли, — звернувся до мене, — покуримо.

І, зістрибнувши на асфальт, ліниво оминув сивого й пішов за будівлі, в бік злітної смуги. Я пішов слідом.

Ернст, опинившись поміж сивим та Ніколаїчем, нервово затупцяв і, знехтувавши всіма принципами гостинності, побіг за нами.

Трава вздовж смуги була скошена й гостро пахла застиглим соком. Будівлі — темні й порожні, як кухонне начиння, — примарно стояли посеред осінньої рослинності, посеред кукурудзи, що підступала звідусіль, погрожуючи затопити собою всі шпарки, пробити асфальт своїми сухими стеблами та гострим корінням, заповзти у вікна та каналізаційні люки, витягнутись на стіни й бляшані дахи, поховавши назавжди сліди перебування тут кількох поколінь авіаторів. Вітер приносив від гаражів запах нагрітого сонцем мастила, що в'їлося в землю, роблячи її нечутливою.

— Хто він? — запитав я Травмованого, вказуючи поглядом за будівлі, туди, де лишився сивий зі своїм кейсом.

— Адвокат їхній, — відповів Шура. — З центру.

— А Владлен Марленович чи Марлен Владленович — це хто?

— Бос. Пастушок Марлен Владленович.

— Ти його знаєш?

— Ні. Він тут майже не з'являється. Так що його ніхто не знає. Але всі бояться.

— Скільки йому років? — запитав я.

— Та звідки я знаю? — здивувався Травмований. — Говорять, зовсім молодий.

— Мутний він якийсь, цей адвокат, — сказав я, ще раз озирнувшись на будівлі.

— Та адвокат нормальний, — не погодився Шура. — Мені цей подарок не подобається, лисий. Точно якусь підляну підкине.

І запхавши руки до кишень куртки, побрів уздовж злітної смуги, буцаючи важкими черевиками порожні бляшанки з-під пива, що траплялись йому під ноги.

— Послухай, — запитав я в Ернста, що кутався в стару шинель. — Ти знав Артура, Тамариного чоловіка?

— Артура? — замислився той. — Артура знав. Ми навіть бізнес із ним робили. Прогоріли, правда.

— Як вони з Тамарою жили?

— Добре жили, — відповів Ернст. — Правда, недовго.

Він до Таміли від неї пішов, до сестри її.

— Серйозно?

— Ну, — запевнив мене Ернст. — Там така історія була!

Буря і натиск! Вони ледве не вбили одна одну. Таміла навіть вени різала. Бачив, скільки в неї на руках різних штук? Це щоби шрами видно не було. Вони років два не розмовляли, потім помирились.

— Він загинув?

— Артур? Ні, виїхав. До Голландії. Торгував машинами, відкрив ресторан. Він їм пише іноді. Причому — обом відразу.

— А ти звідки знаєш?

— Що знаю? — не зрозумів Ернст.

— Ну, про шрами, про те, що він пише.

— Так я жив із Тамілою, — пояснив Ернст, — півроку.

Потім вона захотіла дітей. А я був не готовий: авіація, сам розумієш.

— А так по них і не скажеш, — здивувався я, — по сестрах. Тихі такі.

— Да, Германе, — погодився він. — Життя — річ узагалі малозрозуміла. Ніколи не знаєш, що ховається під поверхнею. Так ніби все знаєш, все бачив, а як воно було насправді — навіть уявити не можеш.

Я озирнувся довкола. Справді — як воно було насправді?

Чіпка й жорстка пшениця, яка роками росла тут, не давала їм іти, перепиняла шлях, так що потрібно було за кожним кроком розривати сухі, переплетені між собою стебла. Вони наближалися в сонячному світлі, йшли крикливою веселою юрбою, і тіні їхні плутались у них під ногами, наче мисливські пси. Із золотих сонячних хвиль, із гіркого жовтневого повітря виходили один за одним молоді усміхнені пілоти в шкіряних шоломах і куртках, з коричневими планшетками, з важкими годинниками на руках. Йшли, перегукуючись, жартували з приводу якогось давнього випадку, що стався саме тут, на цьому аеродромі, якихось двадцять років тому, так що все вже забулось і стерлось із пам'яті, і потрібно було, аби вони знову тут з'явилися, згадали і переповіли. Колосся забивалось їм до чобіт та кишень, павутина запліталась їм поміж пальців та лягала на волосся, вони здимали її легкими рухами, вперто вибираючись із цієї безкінечної пшениці. Механіки в чорних комбінезонах, що йшли позаду, несли в руках брезентові мішки з листами та бандеролями, кореспонденцію, яку вони зберігали весь цей час.

Мішки відсвічували на сонці зеленим вогнем. Механіки, сміючись, задирали голови, розглядаючи лунку порцеляну жовтневого неба, і очі їхні легко примружувались під сонцезахисними окулярами. Але і це були ще не всі, оскільки позаду, геть відстаючи і не встигаючи за пілотами, якась дивна авіаційна команда викочувала з сонячного марева розгойдане тіло літака, помаранчеву від сонця та пилу тушу АН-2, що спалахувала в повітрі залізом і фарбою. Котили його, заливаючись потом і задихаючись від пилу, але нізащо не бажаючи залишити машину посеред поля.

Пілоти крокували злітною смугою в бік ангарів, порожніх і лунких, в яких темно стояло повітря, ніби річкова вода в шлюзах. І коли вже голоси їхні зникли за будівлями, коли механіки, скинувши мішки з поштою посеред асфальту, розбрелись гаражами, наповнивши їх сміхом і криками, ті, останні, теж, зрештою, досягли смуги, викотили кукурудзяник із густої пшениці, залишивши його якраз напроти адміністративних будівель. Пропалена сонцем та висушена посухою машина, всуціль обплетена травною і павутиною, застигла посеред злітної смуги, мовби вагаючись — куди їй летіти, в якому напрямку, за яким маршрутом. Аж раптом звідкись із середини глухого літакового нутра почулось наполегливе шарудіння, ніби хтось усередині натикався на обшивку, шукаючи виходу. Двері літака з тріском розчахнулись настіж, і звідти, з чорної задушливої глибини, в яскраве сонячне проміння почали вистрибувати руді лисиці й чорні коти, полетіли голуби й чаплі, застрибали річкові жаби й посипались, як груші, кажани. І вся ця летюча прибудна фауна, що ховалась на борту, потерпаючи від спеки та задухи, кинулась урозтіч, подалі від пекельної машини, подалі від усіх повітряних ям, що викопані були для їхніх тваринячих душ у прикордонному небі.

— Германе, — Травмований торкнув мене за плече. — Ну ти йдеш?

Сивий з Ніколаїчем так і стояли один проти одного, мов танцюристи на паркеті. Сивий нависав над коротконогим Ніколаїчем і щось йому злісно цідив, аж Ніколаїч увесь щулився, понуро киваючи головою. Втім, коли ми підійшли, обидва замовкли.

— Ну що? — запитав Шура.

— Ще п'ять хвилин, — відповів сивий. — Давайте вже дочекаємось.

— Ну давайте, — погодився Травмований. Зрештою, вибору особливого в нього не було.

Ми стояли, мовчки й напружено рахуючи секунди, намагались не дивитись один одному в очі й розглядали тріщини на асфальті — глибокі, як зморшки на обличчі в клоуна.

Раптом у Ніколаїча задзвонив мобільний. Він метушливо видобув його з кишені й

підніс до спітнілого від хвилювання вуха.

— Алло! — заголосно, як на таку безлюдну місцевість, сказав Ніколаїч. — Да! Да, Марлен Владленович, тут! Зі мною! Да! Даю! Вас! — Він з полегшенням простягнув слухавку сивому.

Сивий ураз теж заметушився, забігав очима, вайлуватو підхоплюючи мобільник своїми доглянутими адвокатськими пальцями.

— Слухаю, Марлен Владленович, — спершу він ще намагався триматись бадьоро й незалежно, проте голос його швидко осів, а інтонації з'їхали кудись на істеричне підвискування. — На місці! Все в порядку, Марлен Владленович. Не хочуть, Марлен Владленович. Залупились, Марлен Владленович. — Шура незадоволено скинув бровою. — Я говорю — не погоджуються, Марлен Владленович.

Що? Говорять, громадянська ініціатива. Територіальна громада, говорять. Говорять, не маємо права. Що? І я їм кажу, що маємо! Папери показував! Марлен Владленович, да вирішу, аякже. Все зроблю, не хвилюйтесь. Аякже.

Я поки що не знаю. Може, домовимось із ними, Марлен Владленович? Куди? На хуй? Зрозумів, Марлен Владленович! Да, все зрозуміло, не турбуйтеся! Вибачте, що стільки клопоту. Я все зроблю. Все зроблю! Так! І вас теж, Марлен Владленович, і вас теж!

Сивий вимкнув слухавку і передав її Ніколаїчу блідими й знекровленими по цій розмові пальцями. Мовчки витяг із кишені плаща білосніжну хустинку, тремтячою рукою витер рясний хліборобський піт. Довго не потрапляв хустинкою назад до кишені, зрештою, впорався з цим.

Так само мовчки забрав у Ніколаїча свій кейс. Ніколаїч, відчуваючи найгірше, забився йому за спиною, мов пес перед чужими. Шура дивився на все це з малозрозумілою мені усмішкою.

— Ну, значить, так, — промовив сивий, звертаючись до Шури. Пальці, якими він обхопив ручку кейса, аж посиніли від напруги. — Я вас попереджав. Не кажіть, що я вас не попереджав. У вас часу — рівно двадцять чотири години.

Завтра ми все це зносимо. В разі опору діям працівників комунальних служб будете нести відповідальність.

Він знову видобув хустинку й різкими нервовими рухами почав витирати шию. Розвернувся й мовчки пішов до машини. Ніколаїч потупцяв слідом, проте, перш ніж застрибнути до свого джипа, на мить озирнувся й кинув на нас якийсь дивний, сповнений погрози погляд. Так ніби хотів щось сказати, проте не наважився. Або вирішив зачекати.

— Ну, що, — сказав Травмований, — ось де вони, справжні проблеми.

Він знав, що робить. Він усе вірно розрахував, знаючи, що друзі підтримають його в разі чого, придуть і допоможуть. Тому що бізнес — це бізнес, а кров, яку вони разом проливали в бійках, на вулицях і футбольних полях, вона скріплювала й пов'язувала, і тут уже про бізнес не йшлося. Голос крові куди потужніший за голос здорового глузду, так собі думав Травмований і не помилявся. Так воно й сталося наступного дня, коли вся їхня бригада, всі, кого я знав із дитинства, сповзлися із своїх нір, контор, крамниць та гуртових ринків, прийшли підтримати своїх, як у старі добрі часи. Але це все було наступного дня.

А тоді, щойно Ніколаїч із сивим від'їхали, ми з Шурою теж рушили до міста, а по дорозі я зіскочив і, звернувши за гуртожитки петеу, пройшов дворами, в яких стояло дзвінке жовтневе повітря, і вийшов на одну з тихих порожніх вуличок. А минувши її, зупинився перед кам'яною лікарняною огорожею. Тому що завжди потрібно повертатись, особливо якщо хтось чекає на твоє повернення, так я собі подумав і ступив на подвір'я. Корпуси були тихі, подвір'ям літала павутина. Хворі у вікнах схожі були на рибок в акваріумах.

Сестрички відразу розповіли про Ольгу. Говорили про неї з неприхованою образою в голосі, нарікали на її складний характер, на погані манери, на недисциплінованість. Проте не знаючи, ким я насправді доводжусь хворій, далі не розводились, лише зітхали, не чекаючи від мене розуміння.

Ольга була в палаті сама, мабуть, м'якосерді сестрички просто не наважились когось до неї підселити. Спала в своєму ліжку, безжурно всміхаючись уві сні. Була в потертих левісах і теплій бейсбольній куртці. Права холоша була до коліна розрізана, гіпс на стопі нагадував новий кросівок. Волосся її горіло під пообіднім сонцем, а шкіра розчинялась на білосніжних простирадлах, мов молоко на рисовому папері. На стільцях і на підлозі стояли квіти в наповнених водою слоїках. У квітах блукали оси й метелики, по-осінньому втомлені й неуважні. Я обережно сів скраю ліжка. Коло ліжка валялись апельсини, на підлозі лежали розгорнуті книги, телефон Ольга не випускала з рук навіть уві сні. За вікнами стояли яблуні, безнадійно обірвані хворими та сестричками, гілки сухо здригались під легким вітром. Раптом дрібне яблуко зірвалось із гілки й лунко ударилося об жерстяне підвіконня. Ольга розплющила очі.

— Герман? — запитала. — Ти що тут робиш?

— Провідати прийшов. Хто це тобі стільки квітів приніс?

— Ніхто, — відповіла вона, якусь мить подумала, потім вирішила, очевидно, не вигадувати. — Це я сестричок попросила принести. Хотіла, щоб ти подумав, ніби мені тут хтось квіти носить.

— Ну я так і подумав.

— Добре, — сказала Ольга. — Дуже добре.

— Як нога? — поцікавився я.

— Та нормально, — Ольга подивилась, чи не було повідомлень, і відіслала телефон убік. — Я ще вчора просила, щоби мене відпустили, сказала, що все нормально. Так вони тут такий скандал улаштували.

— Вони говорять, що це ти скандал улаштувала.

— Ну да, — образилась Ольга. — Робити мені більше нічого. Нічого — сьогодні ще полежу, а завтра — додому.

Роботи купа, а я тут лежу.

— Як ти її хоч зламала?

— Двері хотіла зачинити. Вони мене так розізлили!

— Що вони хотіли взагалі?

— Хто їх знає, — Ольга знову схопилась за телефон, покрутила його в руках, поклала назад. — Все щось випитували, винюхували, мерзотні такі, противні. А ще, ти розумієш, в одного з них лисина збоку.

— Як це — збоку?

— Ну так — не посередині, як у всіх нормальних людей, а збоку, над вухом. І він увесь час щось перепитує, ніби недочуває, і цією своєю лисиною лізе тобі просто в душу.

Ну я й не витримала, вигнала їх.

— Ти вибач, — сказав я їй, — що через мене стільки проблем.

— Та ладно, — відповіла Ольга. — Сама винна. Я спочатку страшенно злилась на тебе, потім заспокоїлась. Добре, що ти прийшов. Ти залишишся?

— Ну, якщо можна.

— Лишайся, звісно. Бачиш, мене тут родичі апельсинами завалили, я себе почуваю, як на Новий рік.

— Чому на Новий рік? — не зрозумів я.

— Мені в дитинстві апельсини завжди купували на Новий рік. Ну або коли я застуджувалась і лишалась удома. Так що я себе почуваю школяркою. Давай, допоможи мені все це з'їсти.

— Добре, — погодився я і почав чистити їй апельсини.

Апельсини були теплі, мов лампи денного освітлення.

Вони бризкали соком, і оси відразу ж почали кружляти наді мною. Ольга брала шматки апельсина, сік стікав їй пальцями. А оскільки пальці в неї були довгі, то стікав він безкінечно довго, доки вона не змахувала краплі легким рухом.

— Послухай, — сказала, — я знаю, що Шура там щось організовує. На аеродромі.

— І що?

— Ти ж будеш там із ним?

— Ну, буду.

— Дивись за ним, добре? — попросила Ольга.

— А що за ним дивитись?

— Він якийсь дивний останнім часом. Старіє, мабуть.

— Мабуть, — не заперечував я.

— Будь коло нього, добре?

— Добре.

— І сам бережись, — попросила Ольга.

— Та ладно. Що може трапитись?

— Сподіваюсь, нічого, — відказала вона. — Почитай мені, — попросила раптом.

Я підняв з підлоги книгу. Був це якийсь посібник із бухобліку. Сторінки були щедро залиті кавою й покреслені олівцем, ніби хтось хотів переписати все заново.

— Щось цікаве? — запитав я Ольгу.

— Взяла, що було в офісі, — пояснила вона.

— О, — згадав я, — мені тут пресвітер якусь книгу передав. Хочеш, її прочитаю?

— Пресвітер? — негайно напружилась Ольга, проте швидко заспокоїлась чи зробила вигляд, що заспокоїлась. — Ну, давай. А що за книга?

Я дістав із кишені куртки передану Тамарою книгу. Була вона обгорнута сірим цигарковим папером. Сторінки були зачитані й пожовклі, деякі взагалі відклеїлись і постійно випадали. Загалом видно було, що книгою користувались часто і не надто охайно, можливо, навіть перечитували й робили закладки, брали з собою в дорогу, але ніколи й ніде не забували. А називалась вона взагалі химерно:

«Історія і занепад джазу в Донецькому басейні». Я погортав жовті сторінки.

— Не знаю, — сказав, — чи буде це цікаво. Може, краще почитаємо про бухоблік?
— Бухоблік мені в печінках сидить, — сказала Ольга. — А про що твоя книга?
— Про історію та занепад джазу. В Донецькому басейні.
— Хіба там був джаз? — здивувалась вона.
— Схоже, що був.
— Ну давай, — погодилась Ольга. — Тільки читай зсередини, так цікавіше.

Була пообідня пора, жовтневе сонце, здавалось, укінець заплуталося серед яблуневого листя, і промені його рухались підлогою, мов водорості в прозорій воді. Я подумав, що ми з Ольгою вже були разом у лікарняній палаті, і тоді все закінчилось якось незрозуміло, вірніше — і не закінчилось ніяк, усе триває аж до сьогодні і триватиме ще невідомо скільки часу. Ольга зручно умостилась на лікарняних подушках, дивлячись кудись повз мене, кудись туди, де на білій стіні рухались повільні яблуневі тіні.

І я почав читати зсередини.

Розвиток джазу в Донецькому басейні традиційно супроводжувався голосними подіями та скандальними подробицями.

Очевидно, саме скандальність та нарочита алогічність більшості з них пояснюють майже цілковиту відсутність більшменш серйозних досліджень, що стосувалися б становлення джазу в промислових регіонах Півдня тодішньої Російської імперії. Історія, що тут наводиться, є особливо дивною та не до кінця вивченою. Стосується вона малодосліджених до сьогодні гастролей квартету сестер Абрамз навесні та влітку 1914 року. Але розповідь слід, вочевидь, почати не з самих гастролей, а з подій, що їм передували. Стались вони в громадах методистської церкви Чикаго. При одній із чиказьких церков функціонувала їдальня для безпритульних, із якою напряду був пов'язаний місцевий осередок Анархістського Чорного Хреста — благодійної організації, створеної для підтримки ув'язнених анархістів, передусім у царській Росії. АЧХ займався збором фінансової допомоги для каторжан, наймав адвокатів для захисту членів анархістських гуртків, передавав до Європи пропагандистську літературу. Саме в цій їдальні взимку 1913 року і сталася зустріч активістів АЧХ, батька й сина Шапіро, з чорношкірими сестрами Абрамз — Глорією та Сарою, котрі на той час тісно співпрацювали з методистською церквою, співаючи в церковному хорі.

Глорія та Сара Абрамз увійшли до історії північноамериканського джазу як одні з найбільш відомих та оригінальних виконавиць спірічуелз. Великою мірою саме завдяки їм спірічуелзи з суто конфесійного церковного вжитку потрапили на велику сцену. Родина Шапіро відразу ж зацікавилась можливістю тісної співпраці з сестрами, маючи на меті використати популярність співачок у партійних інтересах.

Після довгих умовлянь, погроз та підкупів старшому із родини, Леву Шапіро, вдалося схилити сестер до співпраці. План був простий: організувати гастролі хору сестер Абрамз на Півдні Російської імперії, у промисловому районі Донбасу, з метою розповсюдження серед робітників анархістської літератури та передачі місцевим анархістським осередкам великої грошової суми, призначеної на розвиток революційної діяльності. Спочатку сестри рішуче відкинули саму можливість співпраці з емігрантськими анархістськими колами.

Проте Леву Шапіро вдалося спокусити молодшу із сестер, Сару, і, опинившись під загрозою церковного відлучення, Глорія та Сара погодились на участь у цій сумнівній операції та зобов'язались узгодити всі конфесійні нюанси з керівництвом церкви.

Церковна адміністрація чиказьких методистів радо сприйняла ініціативу сестер щодо розповсюдження методистських ідей серед промислового пролетаріату Донбасу та німецьких колоністів Півдня Росії. Тож заручившись необхідною їм підтримкою, сестри почали збиратись.

— І ще, знаєш, — раптом перебила мене Ольга, котра до цього уважно слухала, — що

я забула тобі сказати? Що мене завжди дивувало в них усіх, в старших? Вони завжди тримались разом. Навіть дивно. Я пам'ятаю ще з вісімдесятих, ми були молодшими, і вся ця компанія — Шура, Ернст, вони нас до себе не підпускали, не хотіли мати через нас проблеми. Я пам'ятаю, одного разу Ернста взяли за торгівлю джинсами.

— Джинсами?

— Ага. Він брав фірмові джинси, розрізав їх навпіл, запаковував і продавав кожну частину окремо. До речі, — додала Ольга, — з точки зору бухобліку — гарний бізнес.

— І що?

— Ну, вони його потім викупили. Не кинули. Мені здається, в них і проблеми постійно через це, що вони не кидають один одного. Тримаяться разом, відбиваються.

Скількох із них уже немає, більшість навіть до сорока не дожили. Думаю, якби кожен із них був сам за себе, їм було б значно простіше.

— Думаю, не тільки їм.

— Угу, — погодилась Ольга. — Ну читай, читай.

У березні 1914-го пароплавом Російсько-Малоазійського пароплавного товариства «Месопотамія» сестри вирушили з Північно-Американських сполучених штатів. Компанію сестрам у їхній духовній місії склали їхня давня подружка, ірландка за походженням Варвара Керрол, та мексиканська співачка, активістка методистської церкви Марія де лос Мерседес, котра зголосилась плисти з сестрами, тікаючи від переслідувань церковної адміністрації, що звинувачувала Марію в привласненні коштів, переданих на церкву парафіянами. Пароплав, на якому квартет рушив через океан, використовувався фірмою переважно для перевезення через Атлантику російських емігрантів, котрі місяцями жили в портах Криму та Приазов'я в очікуванні свого рейсу. Назад, до Євразії, пароплави товариства повертались напівпорожні, що спричиняло зростання недекларованих перевезень та тісний зв'язок команд більшості суден із криміналом.

«Месопотамію», команду якої складали переважно греки та цигани, ще в Нью-Йорку частково навантажили м'ясними консервами, мануфактурою та мішками з письмовою кореспонденцією. Окремим вантажем провозили партію фонографів, що користувались на той час у Східній Європі неабияким попитом.

Сам пароплав давно потребував капітального ремонту й належав до найбільш старих суден товариства. Розрахований він був на перевезення ста пасажирів першого класу та близько півтисячі емігрантів. Сестри поселились у порожніх від товару трюмах, рідко підіймаючись нагору і майже не контактуючи з командою. Слід сказати, що матроси, котрі отримали за перевезення жінок доволі серйозну суму, все одно ставились до своїх пасажирок насторожено, коли б не сказати — вороже.

За словами молодшої з сестер Абрамз, Сари, подорож видалася складною та безкінечною. Пароплав важко перекочувався через зелену березневу Атлантику, глухо видзвонюючи напівпорожньою утробою. Від самого Нью-Йорка за ними летіли чайки, ніби відчуваючи легку здобич. Греки відстрілювали птахів із револьверів, і вони падали в холодну воду, тонучи у хвилях, моє білі троянди. Сестри перестрашено зачинялись у великих, як спортивні зали, трюмах, слухаючи постріли й пошепки виспівуючи свої спірічуелзи.

Першу зупинку пароплав зробив коло берегів Ньюфаундленда. Острів традиційно був схований туманами, і щойно опинившись посеред цього свіжого густого молока, команда зупинилась, не наважуючись рушити уперед, у збовтану туманну вологу, наповнену китами й крижаними горами. На ранок сестри вийшли на палубу і, побачивши льодяні брили, що обступали їх звідусюди, почали співати псалми. Матроси, котрі спершу розгубились, не знаючи, як реагувати на їхній спів, зрештою пристали до хору, стисло підспівуючи за жінками. Незабаром туман відтягло на захід, і «Месопотамія» благополучно пристала до берега.

За кілька днів пароплав рушив далі. Час для жінок спливав у постійних співах та розмовах. Сестри майже не мали з собою речей, окрім змінного одягу, збірників із нотами та літературою й двох брезентових торб з американськими доларами. Молодші Варвара та Марія розпитували Глорію про ті місця, куди їм випало мандрувати. Глорія відповідала, що сама знає не так багато, але чула, що життя в містах, куди вони прямують, сильно різниться від життя в Північно-Американських штатах. Місцеві жінки, за її словами, винятково добре співають, маючи при цьому абсолютний слух, а чоловіки зазвичай володіють музичними інструментами, і лише надмірна соціальна диференціація та жорстоке експлуатування більшості населення капіталістичним істеблішментом не дозволяють цим чоловікам та жінкам удосконалювати своє уміння задля примноження слави Господньої. Варвара і Марія тішились, очікуючи на прибуття та виступи в далеких країнах, натомість молодша з сестер Абрамз, Сара, погано переносила умови корабельного побуту, страждаючи від морської хвороби та цілковитого виснажливого безсоння.

Поночі вона блукала трюмами, заходячи до кімнат, про існування яких уже не пам'ятала й команда, потайки пробиралась чорними залізними коридорами, прочиняла таємні двері, за якими ховався настояний корабельний морок. Знайшовши вантаж із фонографами, вона діставала ці дивні складні апарати, розставляла їх довкола себе й умикала всі відразу, ловлячи поміж нагромадження звуків та співів невловимий, мов протяг, ритм, який заколисував її на самому споді плавучого металевого серця. Вона діставала нові голки для фонографів, гострі й блискучі, проколювала ними шкіру на долонях, і малинова кров темно спалахувала в сяйві лампи, скрапуючи на долівку й притягуючи до себе беззахисних корабельних щурів.

Одної ночі, ходячи коридорами й засинаючи від цілодобового безсоння, Сара натрапила на ще один трюм, якого раніше не бачила. За дверима чутно було чийсь шепіт і стогін, котрі її спочатку налякали. Проте вона збрала всю свою хоробрість і прочинила двері. Кімната, обшита чорним залізом, заповнена була вівцями — змученими й наляканими. Вони тиснулися одна до одної, не зрушуючи з місця, й протяжно голосили в чорну пітьму. Світло лампи ковзнуло по них, западаючи іскрами в глибоких овечих очах, і враз Сара побачила, що стоять вони по коліна в крові. Кров заливала підлогу, повільно, проте незворотно прибуваючи, вівці приречено дивились на жінку, навіть не намагаючись вирватись крізь прочинені двері. Вражена Сара опустилась поміж овець, обіймаючи їх і співаючи їм спірічуелзи. Там, поміж овець, її й знайшла Глорія, котра зранку виявила відсутність сестри й рушила на її пошуки. Сара ледь чутно виспівувала, і сльози щедро скочувались її обличчям. Накинувши сестрі на плечі теплий шотландський плед, Глорія відвела її назад і вклала в ліжко.

Сара відразу ж заснула і спала, спокійно та безтурботно, аж до самого Ліверпуля.

В Ліверпулі пароплав було арештовано й відтранспортовано в карантин. Капітан, старий бессарабський циган, наказав підняти жовто-чорний карантинний прапор. Портові лікарі виявили в багатьох членів команди сифіліс, внаслідок чого матросам не рекомендувалось залишати борт «Месопотамії». Команда опинилась у пастці. Вечорами жінки збирались на палубі й співали роздратованим матросам тихі тужливі спірічуелзи, від чого матроські серця спалахували та обривались, падаючи в шлунки, наче золоті зорі в смарагдовий Атлантичний океан. Матроси лаштували стіл і пригощали жінок контрабандним ромом та ядучим турецьким тютюном, оповідаючи їм про свої пригоди в борделях Одеси та про жовте бессарабське сонце, яке випалювало до білого яблуневі сади, мов дитяче волосся. По тижневі стояння команда «Месопотамії» зважилась на втечу. Уночі матроси підняли якір і, покинувши негостинний ліверпульський порт, рушили далі, згідно з маршрутом. Наступну зупинку пароплав зробив уже в Марселі.

Тут сталася наступна несподіванка: зійшовши на берег задля поповнення

продовольчих запасів, матроси «Месопотамії» спробували збути на місцевих ринках партію консервованої буйволятини, котру тягали в трюмах уже не перший місяць.

Митники, яким до рук випадково потрапила перевезена з пароплава контрабанда, затримали порушників. Проте греки, швидко зорієнтувавшись, влаштували бійку й прорвались назад на корабель, несучи на руках поранених друзів. «Месопотамія» змушена була терміново залишити Марсель. Втім, подорож так чи інакше добігала кінця, і жінки вечорами насторожено вдивлялись у далеч, що наповнювалась африканським теплом, бентежачи й непокоячи.

Незабаром пароплав увійшов у Чорне море, минув золоті від сонця кримські береги й опинився посеред розбовтаних та гірких азовських вод. На початку квітня «Месопотамія» прибула до Маріуполя.

— У мене мама часто була в Маріуполі, — знову перебила мене Ольга. — По роботі.

— А ким вона працювала?

— Вона працювала на залізниці, — пояснила Ольга. — Вдома майже не жила. Я її загалом погано пам'ятаю, вона рано померла. Пам'ятаю, що вона постійно кудись бігла, і ось це відчуття, що вона за кілька хвилин поїде, і доведеться знову її чекати, я дуже добре запам'ятала. Я зовсім малою бігала на вокзал, дивилась на потяги. Для мене звідтоді вагон — це якесь таке жажливе місце, до якого ти можеш випадково потрапити і з якого вже неможливо буде вибратись. Ти чого найбільше боявся в дитинстві?

— Американців, — відповів я подумавши.

— Чому американців? — не зрозуміла Ольга. — Американці нормальні. Вони джаз вигадали.

— Не знаю. В дитинстві я про джаз нічого не знав.

— А я провідників боялася, — сказала Ольга. — Та й тепер терпіти їх не можу. А ще кондукторів. І бухгалтерів теж.

— Послухай, — заговорила вона за якийсь час. зможеш мене завтра звідси забрати?

— Зможу.

— Тільки не забудь, — попросила Ольга.

— Не забуду.

— Добре, — сказала вона. — Добре.

Маріупольський порт, як завжди о цій порі заповнений турецькими та марокканськими суднами, справив на сестер приємне враження святковим багатоголоссям. Вуличні базари та тісні крамнички повнилися якісним дешевим товаром із Малої Азії та Західної Європи, портові будівлі ховали в собі скарби, звезені сюди з усього світу. Тут-таки, в приміщенні вокзального ресторану, сестри Абрамз підписали угоду на проведення концертів духовної музики для робітників металургійних заводів Новоросійської компанії та на шахтах Франко-Російського товариства. Поселились місіонерки в скромному, проте затишному готелі «Цар Давид». За тими спогадами Сари Абрамз, місцеві промоутери, які загалом чи не вперше мали справу з північноамериканськими неграми, доклали всіх зусиль, аби побут жінок було забезпечено всім необхідним. Сестри відразу ж виявили працьовитість та загальну доброзичливість по відношенню до нової публіки.

Вже перші виступи, що відбулись у робітничих клубах при металургійних підприємствах, мали неабиякий успіх та забезпечили сестрам любов і повагу робітників. Місцеві мешканці охоче відвідували концерти хору, сприймаючи заокеанські спірічуелзи з відвертим зацікавленням та ентузіазмом. Самі сестри з подивуванням вивчали тутешні звичаї та церковні практики, що суміщали в собі складові як ортодоксальних християнських течій, так і неканонічних релігій. Химерне поєднання вір та писемних культур, що виникло тут унаслідок щасливого збігу обставин та вдалого розміщення морських торгових портів, стало для сестер Абрамз щедрим джерелом натхнення та музичних імпровізацій. За короткий час

Глорія Абрамз створює кілька творів, що ввійшли згодом до золотой скарбниці спірічуелз.

Наприкінці травня сестри переїжджають із Маріуполя до Юзівки. Сара Абрамз пише про це так: «Місто, забудоване одно- та двоповерховими будівлями, вигідно вирізнялось шикарними магазинами, рестораціями, конторами та банками.

Першокласні готелі «Велика Британія» та «Гранд-Готель» приваблювали натовпи комерсантів, що прибували сюди переважно з Бельгії та Британії з метою швидкого збагачення. Це був справжній Клондайк для позбавлених перспектив у себе на батьківщині західних комерсантів. Нас поселили в одному з котеджів Новоросійського товариства, в яких жили майстри, інженери та британські спеціалісти компанії. Кінематографи «Колізей» та «Сатурн» вечорами наповнювались яскравою галасливою публікою, що демонструвала нові наряди, привезені сюди з портів Америки та Японії. Робітники, натомість, віддавали перевагу чайним, публічним бібліотекам, баням, а у вихідні — церквам та численним молитовним будинкам.

Наші концерти сприймали дружньо, висловлюючи через нас солідарність із робітничим класом Північно-Американських сполучених штатів».

Можна лише припускати, що саме приваблювало східноєвропейських робітників у незвичних негритянських ритмах.

Можливо, те, що в своїх спірічуелзах сестри Абрамз теж говорили про життя пролетарських кварталів Америки, про людину праці з її щоденними проблемами та переживаннями.

Емоції, про які співали північноамериканські джаз-виконавиці, були зрозумілі й близькі для широкої робітничої аудиторії.

Популярність сестер зростала, вони стали бажаними гостями профспілкових клубів та недільних богослужінь. Сама методистська церква в їхніх особах виявила неабияких популяризаторів конфесійних ідей, а джаз отримав ще одну переконливу перемогу, цього разу — серед цілком нової та непідготовленої публіки.

Але вже влітку почались проблеми. По-перше, російські анархісти, вичекавши паузу й вийшовши на сестер, виявили бажання отримати передані їм грошові суми. Сестри несподівано відмовились передати революціонерам належні їм кошти.

Особливо рішуче виступала проти передачі грошей Марія де лос Мерседес. Саме вона переконала Глорію переховати мішки з американськими доларами на квартирі в одного з хористів місцевої лютеранської церкви. Саме її й вирішили ліквідувати ображені анархісти задля залякування сестер. Тіло Марії було знайдене в складських приміщеннях Новоросійського товариства. Глорія розуміла, що на цьому революціонери не зупиняться. Крім того, про свою вагітність заявила Сара Абрамз, котра вже певний час знаходилась у близьких стосунках із директором місцевих бань. Попри всі рекомендації сестри та церковної адміністрації позбутись небажаної дитини, Сара відмовляється зробити це і пароплавом того ж таки Російсько-Малоазійського пароплавного товариства повертається до Америки. Четверта з хору, Варвара Керрол, повертається разом із Сарою.

Лишившись сама в чужій країні, Глорія Абрамз оголошує набір нових хористів із місцевих парафіян. Тоді ж вона погоджується передати всі отримані нею в Америці суми представникам анархістських організацій. У визначений час Глорія бере квиток до Ростова, де й мала відбутись передача грошей, у супроводі місцевих підпільників сідає до потяга і відбуває в східному напрямку. Проте до Ростова вона не доїжджає. У вагоні її немає, всі спроби посередників, котрі її зустрічали, дізнатись, куди ж поділась співачка, виявились марними — ні провідник, ні сусіди по вагону жодних пояснень дати не змогли. І надалі всі намагання бойових груп віднайти слід Глорії Абрамз чи бодай дізнатися щось про долю грошей, які вона мала при собі, успіху не мали — жінка безслідно зникла в чорній дірі Донецької залізниці, разом із доларами та рукописами власних музичних творів. Втім,

частина рукописного архіву все ж уціліла, передусім завдяки Сарі Абрамз, котра зберегла для історії джазу музичну спадщину сестри.

Пропонований вашій увазі спірічуел — один із останніх творів, написаних Глорією Абрамз. Створений безпосередньо перед зникненням співачки, він справедливо вважається одним із найбільш ліричних та соціально-суголосних зразків джазового хорового співу, а мелодія, покладена в його основу, неодноразово виконувалась всесвітньо відомими джазменами, такими, як Чесні Генрі Бейкер або Чарлз «Бьорд» Паркер.

*

*

*

Хто стоїть на причалах і рейдах, проводжаючи сонце?

Це ми, Господи, рибалки і робітники, після виснажливої роботи, виходимо зі старих корабелень, зупиняємось на узбережжях і співаємо вслід річковій воді, що назавжди від нас відпливає.

Про що можуть співати чоловіки такими тихими вечорами?

Ми згадуємо, Господи, наші міста й плачемо за ними.

Ми вішаємо на деревах наші гітари й труби і заходимо в ріку.

Стоячи в теплих хвилях, ми співаємо вслід зеленій воді, що протікає повз нас.

Стоячи серед теплих хвиль, ми співаємо вслід життю, що витікає крізь пальці.

І коли перехожі попросять вас заспівати для них, що ви відкажете?

Ми відкажемо: голоси наші гіркі, як арештантський чай.

Джаз вичавлює наші серця, мов марокканські апельсини.

Весь наш спів — лише згадка про ті гарячі квартали, які ми залишили, лише плач за водою, що витікає.

І якби ми забули свої будинки — чи мали б про що співати?

Ми говоримо пам'яті — лишайся з нами, не залишай нас самих.

Всі наші співи про банки й магазини, зруйновані часом, про крамниці й склади, повні мануфактури.

Про наших жінок, заради яких ми ладні були померти, і дітей, які прийдуть колись у наші цехи і стануть замість нас до роботи.

Ми всі пов'язані цими ріками, що протекли крізь наше минуле.

І наші жінки стоять із нами на цих берегах.

Пророк Захарія виходить в обідню перерву з цеху, витирає робочий піт, дзвенить цвяхами й ножицями в кишенях свого комбінезону, змиває з чорних долонь мастило та вугільний пил.

Доки немає роботи і можна дивитись у небеса, доки можна перепочити від важкої, потрібної всім праці.

Лишися в нашій пам'яті, місто, з якого нас вивезли старими вагонами.

Всі, хто забуває тебе, навіки втрачає спокій: кожен із них зникає зі своїм розкряним серцем.

Нам так легко ділитись минулим.

Життя — це машина, яку зробили для нас, і ми знаємо, що не варто боятись цієї машини.

Золоті цехи відкривають для нас свої брами.

Високе небо пливе над нашими школами та крамницями.

І все, що на нас чекає, — пуста і забуття, все, що на нас чекає, — любов і спасіння.

Темні піджаки, білі сорочки, биті надійні черевики. І машини в них такі ж — биті й надійні. Мерседеси й фольксвагени. Похоронна команда в повному зборі.

Я оминув ангар, вийшов на смугу і відразу наткнувся на них очима. Стояли коло своїх машин, наче таксисти на вокзалі. Курили й перемовлялись про щось несуттєве.

— Ей, гаджо! — відразу помітив мене Паша, Кочин родич. І всі інші теж зарухались: — Привіт, гаджо, щось ти запізняєшся.

Я підійшов і по черзі з усіма привітався. Спочатку з Пашею, який тримав у кожній руці по телефону, потім із товстим Борманом, в якого за літо відросло червоне волосся, і він час від часу торкався його руками, мовби не вірячи, що воно в нього справді відросло. Потім із Аркадієм, Прохором, іншими нашими з церкви — вірними парафіянами з добрими намірами, котрі стояли в чорних піджаках посеред злітної смуги, як гості на весіллі, що вийшли перекурити поміж танцями. Привітався також із Ернстом, який виглядав рішуче і нагадував нареченого на власному весіллі — здавалось, уся ця затія йому не подобалась, хоча він її сам, за великим рахунком, і затіяв.

Останнім привітався з Шурою, коло нього й залишився стояти. Шура мовчав, помітно було, що почувався впевнено з такою бригадою за плечима. Мав на собі чорну вітрівку, легку й зручну, якраз для махача. Притримав мою руку.

— Тобі лист прийшов, — сказав, дістаючи з кишені складений удвоє конверт. — Я вчора забув віддати.

Лист був від Каті. Адресу було написано круглими дитячими літерами. Я запхав конверт до кишені джинсів.

— Потім почитаю, — пояснив Травмованому.

Він ствердно кивнув.

Сонце рівно горіло над нами, і вітер обдував чорні від засмаги чоловічі обличчя. Всі були зосереджені й спокійні.

Паша переповідав історію про купівлю потриманого фіата, дочці на весілля, говорив, що продавець молдаванин, звідкись із Бессарабії, пригнав машину на продаж аж сюди, але забув удома документи, проте не сказав про це, доки фіата не продав, а тепер не знає, що робити — потрібно повертатись додому за документами, але немає на чому повертатись, а весілля вже зовсім скоро, і фіат майже не битий, кольору крові. Всі його втішали, радили не переживати, казали, що документи — це дурниці, що вони куплять йому всі необхідні документи, аби він не забивав голову непотрібним клопотом, а фіат, говорили, це гарний подарунок, потрібний і скромний, вони його в цьому повністю підтримують і теж подарують молодим що-небудь корисне і не сильно побите. І збоку могло видатись, що вони прямо тепер зібралися святкувати, ось лише перекурять і повернуться до весільного столу, де на них чекають дружини, сестри й гарячі аж до божевілля коханки. І лише два мобільних телефони, які тримав у руках Паша, нагадували, що до весілля ще потрібно дожити.

Кукурудзяники затримувались, і я десь подумки вже почав сподіватись, що вони взагалі не прийдуть, що все вирішиться без фінок та велосипедних ланцюгів, що ми зараз викуriamo ще по одній і повалимо гуртом до колишньої їдальні, де Ернст викотить на стіл стратегічні алкогольні запаси, з нагоди успішного завершення всіх реприватизаційних процесів у регіоні, на знак нашої дружби й солідарності, на честь завершення цього гарячого літа й початку теплої осені. Вино буде запікатись на наших устах, мов кров, і ми будемо згадувати всіх наших жінок, будемо питатись про батьків і розповідати про спільних знайомих. Короткий осінній день зміниться довгим в'язким надвечір'ям, холодна сутінь протягнеться злітною смугою, і всі будуть п'яні, живі та здорові.

Вони виїхали з-за рогу й повільно покотились у наш бік. Ворота Ернст залишив відчиненими, аби всі зібрались на смузі, за огорожею, де нас ніхто не міг побачити.

Вони, мабуть, сприйняли це як добрий знак, так ніби ворог, себто ми, відкрив їм брами міста і дав три дні на пограбування ангарів та гаражів, на захоплення злітної смуги й встановлення авторитарного режиму. Виїхавши за ангари, побачили нас.

Попереду котився жовткового кольору МТЗ з двома ковшами — один стримів попереду, мов бивні, інший метлявся позаду, як хвіст. В кабіні сиділи двоє — один у тільнику, інший у робі. За МТЗ пхався джип із Ніколаїчем, позаду їхала вантажівка. У кузові вантажівки стояли кілька військових, з вигляду — якісь штрафбатівці з лопатами. Гімнастерки висіли на них, наче мамині сукні на старшокласниках. Недовірливо оглядали згори циганську бригаду на мерседесах та фольксвагенах.

МТЗ вирулив поперед нас і, розбовтуючи ковшем повітря, зупинився. Двигуна, втім, не вимкнули. Той, що в тільнику, і той, що в робі, виходити не поспішали, сиділи в кабіні, як шпаки, чекаючи наказів керівництва. Керівництво стало віддалік. Першим на злітну смугу зістрибнув коротун Ніколаїч. Вбрався, як на фронт, — був у камуфляжній куртці з теплим коміром і камуфляжних штанах, з-під яких визирали синього кольору кросівки. Товстий Борман, побачивши Ніколаїча, засміявся, всі тут-таки підтримали його. Ніколаїч, розуміючи, що сміються, скоріш за все, з нього, нервово забігав навколо джипа, відчиняючи двері й випускаючи назовні головного. Головним, як і вчора, був сивий, він бадьоро ступив на асфальт, притримуючи в руках свій кейс і діловито застібаючи гудзика на піджаку.

Діловитість його була, втім, дещо робленою — він навіть не причинив за собою двері джипа, мовби лишаючи шляхи до відступу. Та й військові, яких вони привезли, виглядали не надто войовниче. Пострибали на асфальт і тупцяли за спиною в сивого, який озирався на них, не розуміючи, чому вони за ним ховаються.

— Шура, — запитав я Травмованого, — що тепер?

— Не знаю, — відказав Шура. — Подивимось.

— У них же постанови, рішення прокуратури.

— Знаєш, — сказав на це Шура, — може, в них і немає ніякого рішення.

— Ну як це — немає?

— Та так, — відповів Травмований, — немає. На понт беруть.

Сивий рушив у наш бік, але, не дійшовши, зупинився.

За ним підбіг Ніколаїч. А вже за Ніколаїчем вишикувались штрафбатівці в нечищеному армійському взутті. Сивий картинно і якимось театральним чином повернувся в бік Ніколаїча і, навіть не дивлячись на нього, почав кричати. Ніколаїч закричав у відповідь. Так вони перекикувались якийсь час, скошуючи на нас сповнені підозри погляди, аж доки комусь із них першому не дійшло, що ми їх не чуємо за невимкненим двигуном МТЗ. Зрозумівши це, сивий аж почервонів від досади та злості, а Ніколаїч замахав руками, як домашня птиця. Трактористи, врешті, зрозуміли, що махають їм, і двигун заглушили. Стало тихо.

— Ніколай Ніколаїч, — прокашлявшись, знову почав сивий, тепер уже цілком працюючи на публіку. — Що роблять сторонні на об'єкті? — махнув він кейсом у наш бік.

— Не можу знати! — чітко по-військовому, стукнувши підборами кросівок, козирнув Ніколаїч.

— Ознайомте товаришів із рішенням сесії й починайте демонтаж, — дозволив сивий.

— Слухаю, — відповів Ніколаїч, стікаючи потом та беручись червоними плямами.

Сивий швидко розкрив кейса, дістав звідти якийсь папір, сунув Ніколаїчу. Ніколаїч важко проковтнув сухе осіннє повітря, що стало йому в горлянці, й рушив до нас. Підійшовши, розгубився. Не знав, кого потрібно ознайомлювати з рішенням сесії: насамперед — Ернста, котрий вважався офіційним працівником об'єкта, чи Травмованого, котрий до

об'єкта жодного офіційного стосунку не мав, проте завжди міг дати в голову, чи все ж таки циган, котрих Ніколаїч особисто не знав, але боявся. Наші дивились на нього, не приховуючи сміху. Ніколаїч відчував це й пітнів ще сильніше. Врешті, витримавши паузу, Паша різко простягнув руку. Ніколаїч із полегшенням віддав йому папір.

Паша уважно проглянув постанову і передав Борману.

Той, ковзнувши оком по написаному, передав документ далі.

Виглядала постанова підозріло. По-перше, була відбита на ксероксі, по-друге, печатки на підписах розпливились, мов соус на скатертині, а по-третє, й самі підписи жодної довіри не викликали. Сформульовано постанову було туманно, говорилося там здебільшого про внутрішній валовий продукт та поліпшення інвестиційного клімату, про демократичні перетворення та рівень довіри до влади, а ось про передачу аеродрому в чужі руки чи про необхідність заїздити тракторами на злітну смугу не було ані слова.

Пройшовши руками, постанова знову потрапила до Паші.

Паша пильно дивився на Ніколаїча, не відводячи від нього своїх чорних, мов смерть, очей. Ніколаїч приречено стояв перед ним, так само не відводячи очей, в яких, понад утому та невпевненістю повільно, проте щедро розливалась ненависть. І тоді Паша підніс постанову до рота, впахав собі межі зуби й почав ретельно пережовувати, слідкуючи за реакцією Ніколаїча. Реакція була дивна — Ніколаїч увесь якось пополотнів, осідаючи в камуфляж, очима його знову пробігла втома й невпевненість, до яких відразу додалися відчай та образа на цілий світ. Старанно дожувавши якісний ксероксний папір, Паша постанову проковтнув і задоволено посміхнувся. Ніколаїч обернувся до сивого, розпачливо розводячи руками й не знаходячи слів.

— Вони, — сказав. — Ви бачили? Вони з'їли. Вони її з'їли.

Сивий напружено думав. Схоже, Шура був правий, вони справді брали на понт. Навіть мінтуру підігнати не змогли, привезли якихось доходяг із лопатами, думали, ніхто їм нічого не скаже, і все завершиться тихо й спокійно.

А виявилось — усе лише починається, і починається дуже для них погано. І відступати їм, схоже, теж не було куди.

У сивого відразу забігали очі, він весь зіщулився, з останніх сил намагаючись тримати марку. Штрафбатівці ж і зовсім розкисли — якщо до цього сподівалися, що все обмежиться фізичною працею на користь місцевої олігархії, то тут раптом стало зрозуміло, що без мордобою не обійдеться, і жертвою цього мордобою стане, скоріше за все, саме їхня військова частина. І від розуміння цього кожен із них важко переминався з одного нечищеного чобота на інший.

А коли Паша проковтнув постанову, то й взагалі остання іскра надії згасла над їхніми стриженими головами.

— Починайте демонтаж! — зібравшись на силі, повторив сивий свій наказ.

Ніколаїч знову замахав руками трактористам: мовляв, давай, запускай двигок, подаймо тут зараз усе на хуй. Але дивна річ — трактористи теж замахали йому у відповідь: мовляв, на хуй нада, сам дави.

— Колюня! — закричав Ніколаїч до когось із них. — Врубай, давай, Колюня!

Але обидва трактористи відчайдушно закрутили головами: мовляв, без нас, шеф, сьогодні гуляєте без нас.

— Ей, — покликав раптом Ніколаїча Шура.

Той наполохано озирнувся.

— Розслабся, — сказав Шура спокійно, ніби намагаючись усіх тут помирити. — Ти ж бачиш — вони нічого робити не будуть.

— Що значить — не будуть? — образився Ніколаїч.

— Те й значить, — пояснив Травмований, — не будуть.

І взагалі — валіть звідси. Ми тут самі якось розберемось.

Без адвокатів.

— Як це не будуть? — не слухав його Ніколаїч. Підбіг до жовтого, як сонце, МТЗ й застрибав довкола нього, намагаючись виманити трактористів. — Як це не будуть!

— Ну, ти, сука, — засичав до Ніколаїча сивий, — давай, роби щось. Давай, сука, — шипів він.

Аж тут Ніколаїч зупинився й поглянув на штрафбатівців, як на останній резерв. Штрафбатівці завмерли, намагаючись усі разом захватись за спиною сивого, проте сивий зробив крок убік, і військові опинились просто перед Ніколаїчем.

— Ви чули? — запитав Ніколаїч своє військо. — Що стоїте? Вперед!

Штрафбатівці хитнулись і рушили на нас. Зробили кілька кроків, зупинились, нерішуче тримаючись за лопати.

Паша зневажливо презирнувся з Борманом. І тут, ліниво відштовхнувшись від свого фольксвагена, вперед виступив Аркадій. За ними підійшов Прохор. Аркадій не поспішаючи дістав свої кемели. Витягнув цигарку, запропонував Прохору, той теж узяв із пачки.

— Якщо по-чесному, — мовив Аркадій, — печатка нормальна була. Просто з підписом якась біда.

— Та ладно, — не погодився з ним Прохор, просячи підпалити.

Аркадій дістав запальничку, підніс Прохору, потім прикурив сам. Я вже розумів, чим це все завершиться.

— З підписом усе в порядку, — продовжив Прохор, солодко затягнувшись. — Печатки хуйові.

— Печатки? — із погано прихованим сарказмом перепитав Аркадій.

— Ну, — з викликом підтвердив Прохор. — Печатки.

— Да печатки — нормальні, — з жаром сказав Аркадій. — Ти їх хоч бачив, Вася?

— Сам ти Вася, — відповів йому Прохор, теж, слід зазначити, з жаром.

Аркадій акуратно забичкував сигарету і несподівано завалив Прохору з правої. Прохор покотився асфальтом, кемел вилетів йому з рота, по високій дузі полетівши в бік штрафбатівців. Але Прохор тут-таки легко підхопився й кинувся на кривдника. Аркадій згрупувався, відступив убік, і Прохор пролетів повз нього, по-бойовому виставивши вперед голову. Розвернувся й кинувся назад, на Аркадія, стрибнув йому просто в обійми, так що обидва вони, зрештою, опинились на теплому асфальті й катались ним, мов діти прибережним піском. Причому Аркадій стискав Прохору горлянку, намагаючись перекрити кисень, а Прохор бив відкритими долонями Аркадія по вухах, прагнучи його оглушити.

Ефект це справило звичний. Перелякані штрафбатівці стояли не дихаючи, аби не розбудити драконів і не привернути до себе уваги цих двох бойових слонів організованої злочинності. Ніколаїч теж, хоч і знав, старий мудило, всі місцеві закидони, а все ж розгубився і стояв блідо-зелений, так ніби обличчя йому пішло камуфляжними плямами.

І трактористи прискіпливо визирали у вікно, внутрішньо переживаючи за бійців. І зрозумівши враз, як його тут зневажають, якого клоуна з нього роблять ці цигани на побитих мерседесах, сивий важко сплюнув на асфальт і перекинув кейс із руки в руку.

— Ну, все, — сказав тихо, але так, що всі почули. — Піздец вам. Я хотів по-мирному, але тепер вам піздец. Ви| навіть не знаєте, який вам усім тепер піздец, ви навіть не уявляєте. А ти, сука, — прошипів він персонально Ніколаїчу, — вішайся. Ти поняв мене, сука? Вішайся тепер.

І повернувшись, швидко запхався до джипа. Машина зірвалась із місця і, різко вивернувшись, зникла за ангаром.

Військові якось мовчки, не підіймаючи очей, задріботіли до вантажівки. Спершу покидали в кузов лопати. Потім пострибали нагору самі й незабаром так само зникли за

рогом.

Стало зовсім тихо. Лише Аркадій із Прохором віддихувались, сидячи на асфальті. Ніколаїч обернувся до нас, кинув по шерензі довгим важким поглядом і раптом зупинився на Ернсті. Чомусь саме на Ернсті, хоча той, здавалося б, нічого йому не завинив, просто стояв тут із друзями, весело вбиваючи час. Але Ніколаїч дивився саме на нього, і Ернст, піймавши цей погляд, теж подивився у відповідь. І так вони стояли, нікого не помічаючи й про всіх забувши. Та й на них ніхто особливої уваги не звертав — Паша пішов піднімати Аркадія з Прохором, Борман озирнувся до своїх, ділячись враженнями від побаченого, Травмований теж до когось заговорив, але я — я встиг помітити, як вони дивляться один на одного, як вони застигли, мов пси перед боєм, випікаючи одне одного очима, ніби час для них зупинився і ніби все це стосувалося лише їх двох і вони удвох мали вирішити, як нам усім вийти з цього всього.

І видно було, про що думає Ернст. Ернст думав: станеться щось погане, обов'язково станеться щось дуже негарне. Поки що ніхто цього не помічає, всі подумали, що минулося, що проскочили, а нічого подібного. Він дуже добре знав це відчуття небезпеки. Вона насувалася, і оминати її було неможливо. Так чи інакше, потрібно було пройти крізь цю м'ясорубку. Не можна нічого ні прискорити, ні уникнути. Лишається дивитися в очі цій фатальній тварині і чекати, коли вона підійде до тебе, обнюхає своєю тваринячою пикою і рушить далі, лишивши по собі страх і сморід. Ернст відразу, за якусь мить, пригадав, коли саме йому доводилося відчувати цей гнилий подих великих неприємностей. Згадав відчуття безвиході, що стоїть у легенях, згадав той внутрішній страх, який підступає, наче вода в березневій ріці. Згадав також, що головне — це витримати, не відвести погляду. Потім усе буде гаразд, потім усе налагодиться, головне — бути готовим до найгіршого.

І так само було видно, про що думає Ніколаїч. А Ніколаїч думав: зараз я все поправлю, я ще встигну все поправити.

Я все зроблю, як треба, думав Ніколаїч, все буде добре.

Доки вони всі над ним сміялись, знущально й принизливо, доки вони його опускали перед сивим, перед пацанами з військової частини, яких він пригнав сюди, домовившись із командирами, він весь час думав лише одне — я зараз все зроблю, я все поправлю. Що він збирався правити, Ніколаїч і сам не знав. За останні два дні він настільки ускладнив собі життя, що невідомо було, з чого починати, аби все було добре. Йобана циганва знову його опустила, виставивши клоуном перед сивим. Ніколаїч уже уявляв собі, як сивий переказуватиме все це в офісі, як буде доповідати Марлену Владленовичу про його, Ніколаїча, поведінку, як він, Ніколаїч, буде виглядати після цього в очах усієї тієї наволочі, що працює на фірму, яким мудаком вони всі будуть його вважати. Ще якби вони не сміялись, якби вони так його не опускали, він би якось перетерпів, пережив би, а так вони просто витягували йому серце через горлянку і топтали по ньому своїми черевиками. І не було цьому кінця. Він стояв розгублений, із слюзами розпачу в очах, і до болю чітко пригадував це відчуття опущеності, в якому соромно було признатись і з яким потрібно було жити.

Ернст устиг згадати старі німецькі позиції, окопи, всуціль засипані сосновими голками, що пружинили під ногами, укріплення, погано збережені і всіма забуті. Він довго полював на них, знаючи, що десь тут, у цьому районі, згідно з фронтовими картами мали бути окопи. Проте ніхто з його друзів, котрі з ранку до ночі копали в лісах та болотах, вилловлюючи з-під землі зброю, ордени, а головне — не врахованих ніким солдатів вермахту, за яких платили великі гроші, так ось — ніхто з його друзів про ці позиції нічого не знав. Більше того — з нього сміялись, говорили: чувак, це як із твоїми танками — не вигадуй, немає там ніяких окопів. Проте він, Ернст, не полінувався поспілкуватись із місцевими, і хтось із них признався зрештою, що окопи справді є, лише вони глибоко в лісі, і їх тепер навряд чи віднайдеш. По війні їх спеціально засадили соснами, оскільки в лом було

витягувати з піщаних дюн довкола позицій усі ті снаряди й бомби, що залишились там із 43-го. Просто засадили всю цю піщану місцевість соснами, аби менше ходили. Ернст навкарачки проліз усі навколишні ліси й лісосмуги і натрапив-таки на обвалені траншеї, майже невидимі поміж сосновим корінням. І два дні не вилазив із цих піщаних ям, дбайливо пересипаючи гарячий пісок, начинений кулями, гільзами та армійськими гудзиками. А вже ввечері другого дня хтось із місцевих здав його мінтам, котрі тут-таки приїхали на виклик і пов'язали чорного археолога Ернста Тельмана на гарячому. І коли його везли в район, у відділок, він переживав щось подібне, знаючи, що ближчим часом буде погано і що потрібно бути готовим до найгіршого. Потрібно пережити це передчуття неприємностей, яке потім обов'язково відступить, головне — перечекаати і витримати.

Вже після завершення мореходки, коли Ніколаїч був молодим перспективним спеціалістом, який мріяв про кар'єру капітана торговельного флоту, вже тоді він усе добре розумів. Як він не намагався бути своїм, як не підлаштовувався, як не хотів улитися в трудовий колектив — його вперто не приймали, закидаючи йому, Ніколай, блядь, Ніколаїчу, надмірне жлобство і відсутність почуття ліктя.

І він навіть не міг нічого заперечити, тому що справді не було в нього жодного почуття ліктя, не було й не могло бути. І вся родина в нього була така сама — жлобська й без почуття ліктя, і мама без почуття ліктя, і тато. І нічого — ні комсомол, в якому він виявляв активність, ні посада в управлінні, якої він, зрештою, добився, не зменшували цього відчуття опущеності. В будь-якій компанії, за будь-яких обставин він відчував себе приниженим, його вперто не сприймали за свого, як він не старався і що він не робив.

А його спроби виглядати нормальним, своїм чуваком лише все погіршували, закінчуючись тим, що про нього починали складати анекдоти. Його не любило начальство, не виявляли поваги підлеглі, йому не давали жінки, та він від них нічого й не хотів. У нього не було друзів, не було дітей, не було домашніх тварин. Людей, на яких він працював, він боявся, більше того — він навіть боявся виказати цей свій страх перед ними. І ось тепер він стояв і про все це панічно думав. І очі його ставали червоними від люті й безвиході.

І ще він згадав той випадок на угорському кордоні, в 90-х. Він тоді повертався з Мюнхена через Відень.

Без грошей, їжі й курива. Гостював у давньої подружки, Раї Штерн, з котрою вони разом навчались і яка після отримання диплома успішно змінила прізвище, виїхала в бундес і тепер співала в ресторані «Самовар». І ось, провівши з Расю кілька шалених днів та безсонних ночей, висвітлених зсередини джином та віскі, Ернст вибирався додому, де на нього чекала Таміла, з якою в них усе лише починалось. Якийсь хорватський націоналіст уночі довів його до Відня й викинув при залізничному вокзалі. Там він на свій ризик сів до Белградського потяга, сподіваючись якимось перебути три години і зійти в Будапешті, уникнувши перевірок. І йому якимось чином удалось перетнути угорський кордон, щось спрацювало в небесах, він мовби розчинився серед коридорних протягів, заморочивши голову прикордонникам, котрі поставили йому печатку в паспорт і навіть забули спитатись про квитки. І контролери не знайшли його ні в тамбурі, ні в туалетах, тож він переможно зійшов на вокзалі Келеті, тішачись зі своєї вдачі та фатально втрачаючи пильність. Він зумів іще домовитись із провідниками московського фірмового, щоби вони довели його до кордону і там, на кордоні, висадили.

На більше в нього не ставало ні грошей, ні нахабства. Тож Ернст урочисто пообіцяв їм

висісти на кордоні, згідно з тарифом. Нічого, думав, не викинуть же вони мене серед поля. Головне — перетнути кордон, а там уже не страшно. Так він собі вирішив, і це була його помилка. Він сидів у порожньому купе московського фірмового й дивився за вікно, де теплий весняний день змінювався свіжим прохолодним вечором, і на обрії розливалось червоне сонце, криваво відбиваючись у дзеркалах. Чим ближче ставав кордон, тим неспокійніше робилось йому на душі, оскільки зрозуміло було, що так просто обдурити всіх йому не вдасться, доведеться таки відповідати за власну легковажність і самовпевненість.

Його справді не зсадили на кордоні, проте провідники, проходячи коридором, подивились на нього так важко, що він усе зрозумів. І вночі, коли вже потяг прокотився через залізничний міст і важкі ліхтарі прошили наскрізь чорні задусливі купе, ніби це невідомі тварини спробували зазирнути за вагонні фіранки, він сидів у темряві, прислухаючись до стукоту коліс і до власного серцевого стукоту, вже напевне знаючи, що не можна оминати неминуче і завжди потрібно бути готовим до найгіршого.

Найгірше, що це почуття безвиході накочувалось і росло.

Він раптом чітко побачив те, про що намагався ніколи не згадувати, що обережно оминав кожного разу, копаючись у пам'яті. Те, про що він боявся навіть думати. 93-й рік, Сінгапур. Вони стояли там цілий тиждень, на грецькому іржавому судні, викупленому за копійки в німців, під веселими ліберійськими прапорами. Шалена інтернаціональна команда — капітан-грек, частина команди — філіппінці, решта — вони, його співвітчизники. Ніколаїч, другий помічник капітана, об'єкт знущання моряків, предмет ненависті грека, дивний мужик із записинами, якого ніхто не любить, навіть корабельні щурі. Як він намагався стати своїм, як він зі шкіри ліз, аби його сприймали нормально! Ліз зі шкіри й розумів, наскільки мерзотно це виглядає. Все одно він був в їхніх очах жмотом і мудаком. І у вузьких, перекошених очах філіппінців він теж був мудаком і жмотом, хоча б здавалося — що вони знають про мудаків. Він чув за спиною ці смішки, бачив ці очі, що дивились на нього глузливо й зневажливо, він уявляв, що вони про нього говорять, і очі його наливалися сльозами та люттю. Але найгірше сталося саме в Сінгапурі. І він про це пам'ятав.

Били його втрюх, це Ернст запам'ятав чітко. Били недовго, та й невміло, тож, коли все закінчилось, він лише витер кров із розбитої губи, закинув на плече порожній наплічник і побрів на вокзал, аби вибиратись далі на схід — туди, де його все ще чекали.

Після тижневого очікування, коли хвилі нагрівались палючим сонцем, а їх усе не вантажили, вони підбили Ніколаїча зійти з ними на берег. Давай, шеф, говорили, пішли з нами, розважись. Знайдемо тобі найкращу дівчинку.

У капітана найкращого судна має бути найкраща дівчинка, улесливо говорили вони. І він, мудило, купився.

Або та, зовсім давня історія, що сталася з ним ще у вісімдесятих, під час практики, в Криму. Він теж усе це миттєво пригадав, наче знову туди потрапив. І йому відразу ж забило дихання від нічного повітря, від кримської зелені, вимученої за довге літо, і неймовірно-гіркої води, що стояла в затоці. Вітер гнав зі сходу низькі валки хмар, що плвли над рибальськими човнами, порожніми нічними пляжами, над випаленим степом і чорними шрамами доріг. Усе починалося звично — археологічна експедиція, велика компанія малознайомих людей, хоробрість, радість і відвага, радянський Крим, ще без татар, без жодної індустрії відпочинку — погане вино, колгоспні господарства, кераміка й кості в сухих ґрунтах. Ернст був у тій компанії наймолодшим, ставились до нього відповідно. Він навіть почав звикати до постійного пресування, оскільки змінити нічого не міг, а скаржитись було запахло. І ще там була викладачка, зовсім юна, аспірантка, Ася, точно — Ася, яка відповідала

за їхню бригаду. А бригада їхня весь час зривала показники й порушувала всі заповіді Христові.

І Асі постійно діставалось від керівництва, і від колег, і від місцевих їй теж діставалось, слід сказати, хоча історія зовсім не про це. Все починалося взагалі непомітно. Спочатку Ернст допомагав їй по господарству. Намагався завжди бути коло неї. Проводжав її до автобуса, коли вона їздила до міста, зустрічав її на зупинці. Сидів із нею ввечері коло багаття, подавав їй рушник, коли вона виходила з моря, і все це — суто по-братськи, без жодного порушення службової субординації, без жодного сподівання на взаємність, під постійне задрочування старших колег. Одним словом, так, як буває лише в сімнадцять. Ася сторожко реагувала на його присутність. Іноді йому здавалося, що між ними нарешті щось виникає, що вона намагається якимось йому на це натякнути. Проте кожного разу вона переводила розмови на професійні теми, знищуючи всі його сподівання, від чого він тяжко, проте недовго переживав. Крім того, до Асі постійно підкочувались місцеві і діяли, на відміну від Ернста, навчено й енергійно, підвозячи її до міста своєю копійкою, проводжаючи вночі до табору й дивлячись їй услід голодними очима. Старших це неабияк тішило — вони знущались із Ернста та його нещасливої любові. Найгірше — що й любові жодної не було, принаймні з її боку. Вона його далі ігнорувала, дозволяючи, втім, чекати на зупинці.

Саме на зупинці місцеві його й виловили. Натякнули, щоби він більше не чекав, ішов собі до табору й мирно дрович, не клеячись даремно до їхньої жінки. Вони так і сказали про Асю — наша жінка. Після цього Ернст і завівся. Спочатку він просто нахамив місцевим, потім почав махати кулаками.

Місцеві здивувались, звалили Ернста з ніг і надавали по нирках. Він повернувся до табору, мовчки, незважаючи на сміх та підйобки бригади, взяв свою саперну лопатку й пішов назад на зупинку. Бригада, раптом зрозумівши, що малого можуть просто покалічити, стурбовано потяглась слідом. Ернст ішов, уже знаючи, що має відбутися все це до кінця, що повинен не відводити погляду, якщо не хоче й далі лишатись салагою-дрочилом, якого всі ганяють за вином і якого не люблять жінки. Він добре розумів, що потрібно готуватись до найгіршого, разом з тим відчуваючи, що погано буде лише на початку, а далі все стане ніштяк.

І з розумінням цього посунув на місцевих. Місцеві так і стояли на зупинці, святкуючи перемогу. Ернста вони, звісно ж, не чекали. Тим більше — всю бригаду. Ернст наскочив на них і за лічені секунди розхуячив лобове скло копійки. І місцеві, слід сказати, запанікували й звалили додому, вирішивши не зв'язуватись із цими неадекватними археологами.

Повітря було по-екваторіальному тепле й густе, жовток сонця плавав у воді, наче в киплячій олії. Вони відпросились у старого, змученого неробством грека і зійшли в порт з його тисячею барів, кав'ярень та пабів. І йшли набережною Клар-Кі, щоправда, лише до найближчої пивної, де на них, мовби випадково, звалились три китайські повії, дві нормальні, третя — зовсім дівчинка, так що він, Ніколаїч, на якусь мить забоявся, оскільки знав, що в Сінгапурі можна все, але тільки після 18-ти років.

І в ньому вже було прокинулось його вічне жмотство, якого він так старанно намагався позбутись. Проте всі почали його заспокоювати, і їм це, зрештою, вдалось. Надто вже йому, Ніколаїчу, хотілося, аби вони вважали його своїм, надто вже він намагався їм сподобатись, усе це мало статись, і це сталося. Ніколаїч сп'янів уже після рому. А коли взяли таксівку й попхались до Чайна-тауну, і там, у тісних галасливих кварталах, на якійсь напівлегальній квартирі, звідкись з'явилась жадлива китайська горілка, він уже взагалі мало що розумів. Тим більше, вони йому весь час підливали, сміючись і плескаючи по плечу, так що він зовсім розслабився і втратив контроль. Одна повія була товста і горланиста. Вона сиділа на підлозі, викрикуючи щось незрозуміле і весь час обсмикуючи коротку, червоного кольору, спідницю. Інша була худа, з великими грудьми, що печально колихались,

відволікаючи й відлякуючи.

А ось третя, наймолодша, була тиха й сумна, вона стояла при вікні, й гарячий відблиск вуличних ламп золотив її шкіру. Мала коротке волосся, що робило її зовсім юною, схожою на школярку. На обличчі мала забагато косметики, але Ніколаїчу й це подобалось, оскільки виглядало теж по-дитячому, мило й ненав'язливо. Були в неї пухкі губи й довга тонка шия, перетягнута шкіряним нашийником із металевими шипами. Цей нашийник його, Ніколаїча, просто вбив, він зовсім утратив голову від цієї школярки, крутився біля неї й намагався завести світську розмову, згадуючи, як звучать англійською корабельні терміни. Одягнена вона була в червону коротку майку на бретельках, смарагдову спідничку й яскраві рожеві панчохи. А взута була в легкі сандалі, які лунко ляскали при ході. Мала ніжний пушок на плечах і портрет Ісуса на правій лопатці, хоча була, здається, буддисткою. І ось Ніколаїч звивався навколо неї, мов вуж, а вони всі його заохочували, говорячи — давай, шеф, будь мужиком, ти ж один із нас. Він наважився її поцілувати. Подих у неї був гіркувато-терпкий, з присмаком вогню та попелу. Цілувалась вона вміло й охоче, довго і пристрасно, Ніколаїча так ще ніхто в житті не цілував.

І вже тут вони всі не витримали й весело заревли, показуючи пальцями на збуджено-розгубленого Ніколаїча — мовляв, давай, шеф, трахни цього хлопчика, раз уже ти так до нього присмоктався, візьми його за яйця! Проститутки теж заливалися сміхом, а товстунка — та просто качалась підлогою, істерично б'ючись головою. І хлопчик-школяр із Ісусом на спині теж легко й зневажливо сміявся, втім, не відпускаючи Ніколаїча від себе, що викликало нові приступи сміху. Ніколаїч, який умить протверезів і зрозумів, що насправді сталося, стояв, не маючи сил зрушити з місця, приходячи до тями й опускаючись глибоко-глибоко під мутну теплу воду, звідки його вже ніхто й ніколи не зможе дістати.

І слід сказати, це подіяло. По-перше, старші більше не наважувались його ганяти. Ганяли інших, а до нього почали ставитись із симпатією та, хай і стриманою, проте щирою приязню. Його заповажали. Якось усі раптом зрозуміли, що коли він не побоявся виступити сам проти місцевих, то не зовсім він кінчений у плані комунікацій та соціальної ієрархії. А головне — це несподівано зрозуміла й Ася, від якої вже взагалі ніхто нічого не чекав. Зрозуміла, і саме тоді, слід сказати, у них усе й почалося. І він пригадав ту останню ніч, напередодні їхнього від'їзду, коли вода була вже по-осінньому холодною, і пісок просякав нею, як хліб молоком. Вони вперше кохались, поспішаючи й женучись за часом, що незворотно минав, намагаючись надолужити всі ці дні, припливи й відпливи, цикли й антицикли, сонячні полудні й туманні надвечір'я, навіть не скидаючи одягу, вона просто розстебнула змійку на джинсах і впустила його в себе, і він із здивуванням відчув, як просто й глибоко, виявляється, можна зайти в жінку. Її бюстгальтер світився під місяцем, мов чайка, а у волосся набивався мокрий пісок побережжя, безсовісно потрапляючи їй під одяг.

І головне навіть не те, що так сталося. Статись могло що завгодно, тим більше — по такій пиятиці. Головне в іншому. Головне, що йому це по-справжньому сподобалось. І він уже не міг забути цього чортового китайця з його ніжною шкірою та довгими ногами, він снівсь йому ночами, заважаючи спати. І цього він їм так і не пробачив.

Навіть потім, коли минуло стільки часу, коли він давно вже звільнився й почав нове життя, коли потрапив до фірми й працював на Марлена Владленовича, боячись його й не сміючи виказати свого страху — він так і не вибачив своїй команді того сорому й того кошмарного збудження.

Мабуть, тоді він і зрозумів, що головне — не відводити погляду, вміти сприймати проблеми як неминучу даність, що несподівано з'являється, але потім неминуче відступає.

Головне — не боятись. Ну, і саперну лопатку бажано при собі мати.

І ось тепер, стоячи тут перед ними, він знову все це згадав — і порт, і паби, і цього малолітнього трансвестита, і головне — те відчуття опущеності, якого він так і не зміг

позбутись. І так усе життя — всі його спроби зробити все як слід закінчувались якою-небудь бідою. Ось як тепер, коли його всі кинули, коли сивий урив до міста скаржитись, і військові теж урили скаржитись, залишилися самі цигани, але вони сміються з нього, з його переляканого обличчя, з його дурнуватою камуфляжу, з усіх його спроб виглядати солідно й серйозно. Вони опускали його, заганяючи в кут, добиваючи палицями й не лишаючи йому жодного шансу.

Хоча справа, звісно, не в лопатці. Просто вони, пацани, бачили це все з дитинства, спостерігаючи за батьками та старшими друзями. Все дуже просто: триматись один за одного, відбиватись від чужих, захищати свою територію, своїх жінок і свої будинки. І все буде добре. А навіть якщо не буде добре, то буде справедливо.

І він, мов затиснутий між металевими баками щур, дивився на них зі страхом і ненавистю, думаючи, що цього разу вони зайшли задалеко, цього разу вони просто не залишили йому вибору.

Тому що ніхто не має права заходити на твою територію і позбавляти тебе твоїх жінок. І твоїх будинків.

Тому що він усе насправді зробив вірно, і не його провина, що все сталося саме так. І справа не в камуфляжі, він міг його й не одягати, справа не в Макарові, який він спеціально позичив в охоронця й тримав тепер у кишені штанів, відчуваючи, як тяжко й вагомо сталевий корпус торкається його стегна.

Адже коли ти виростаєш із цим усім, коли це вкладається в твою свідомість ще з дитинства, багато речей сприймаєш простіше й спокійніше. Є життя, яким ти живеш і яким ти не маєш права поступатись, і є смерть — місце, куди ти завжди встигнеш, тому не потрібно туди поспішати.

І вони відштовхують тебе, навіть не намагаючись із тобою порозумітись, тому що ти для них чужий, і тебе з ними нічого не пов'язує і пов'язувати не може.

Речі ці — правильні й зрозумілі, тому і незмінні. Вони так завжди жили й спробують навчити цього своїх дітей.

Оскільки пов'язати нас одне з одним можуть лише спільне проживання та спільна смерть.

*

— Ну що, бродяги, що мовчите?

Трактористи, той, що в тільнику, і той, що в робі, важко пострибали на землю і тепер весело кричали, вітаючись із нашими як із рідними — і з Травмованим, і з Пашею, і з Борманом, і навіть зі мною. Хоча я їх бачив уперше в житті. Аркадій із Прохором теж вітались із трактористами, сміючись і пригощаючи їх сигаретами. На Ніколаїча ніхто взагалі не звертав уваги, про нього всі забули, і він стояв собі збоку, з дурнуватою посмішкою, не знаючи, як бути і що робити. Ернст теж про нього забув, з Ернстом трактористи вітались теж як із рідним, бо за великим рахунком — так воно й було. Але я все не міг забути того погляду, яким голомозий Ніколай Ніколаїч дивився на Ернста, щось важке видалось мені в його очах, щось, від чого ставало холодно й незатишно.

— Ну, як ви тут? — з наганою добродушністю допитувались трактористи в Травмованого. — Саша, йобана в рот, як ви тут, питаємо?

Здавалося, вони хочуть всіх обійняти й притиснути до своїх широких грудей — один до тільника, інший до роби. Наші, схоже, трактористам теж зраділи, проте радість тримали при собі.

— Колюня, — сказав Паша тому, що в тільнику. — Ти, блядь, на кого працюєш?
— Ну, ладно, Павлуха, що ти мене — не знаєш? — почав виправдовуватись той, що в тільнику. — Це ось цей хуй, — показав він на Ніколаїча, який і далі ніяково посміхався, — нас підбив. Хіба ж я знав, що це ваш об'єкт.

— Все ти знав, — строго відповів йому на це Травмований.

— Ну, Шура, — плаксиво заперечив йому той, що в тільнику. — Ну, чесне слово. Ви ж нас знаєте...

— Знаємо, знаємо, — неохоче погодився Паша. — Просто думай, з ким водишся.

— Да, Пашок, ти що — думаєш я з ними? — кивнув Колюня на Ніколаїча.

— Нічого я не думаю, — відповів Паша.

— Пацани, да ладно вам, — занервував тракторист.

— Ну все, не ний, — перебив його Травмований.

— Спасибі вам, пацани, — подякував той, що в тільнику. — Спасибі.

І далі вони розповіли, як усе було. Сказали, що насправді Ніколаїча бачать уперше і, судячи з усього, востаннє, що навіть не підозрювали, як тут усе намішано, думали — звичайний об'єкт, і лише тепер усвідомили всю підлість і нечесність цих двох підарасів — Ніколаїча і сивого. І добре, що сивий звалив, а то б вони своїми руками підвісили його до ковша. Тому що вони нормальні пацани, і за ті гроші, які їм пропонували, їх не купиш. Та й за більші теж не купиш.

Шура всього цього слухати не став, відійшов назад і сів на капот чорного мерседеса. Вигляд у нього був задоволений і лінивий, він підставляв обличчя сонцю, ніби намагався запам'ятати надовго ці останні сонячні години.

Я присів поруч.

— Що тепер? — запитав.

— Та нічого, — відповів на це Травмований.

— А якщо вони повернуться?

— Та похуй, — спокійно відповів Шура. — Хай повертаються. Знаєш, ось твій брат, він їх ніколи не боявся.

Насправді, що вони можуть? Ну, можуть спробувати тебе купити. Але тебе ніхто не купить, якщо ти сам цього не захочеш, правильно?

— Правильно.

— Ось і я думаю, що правильно. А вони так не думають. Ладно, — перевів він розмову на інше. — Що там мала пише?

— Та я не читав, — відповів я здивовано. — Прочитаю — розповім.

— Добре, — погодився Травмований, — домовились.

Аж тут і Ніколаїч прийшов до тями, вирішивши, що саме час звідси вибиратись.

— Ей! — крикнув він трактористам.

Вони озирнулись до нього одночасно, але відразу ж утратили інтерес, демонстративно відвернувшись до наших і далі переповідаючи свої байки.

— Колюня! — голос Ніколаїча задривав від хвилювання й гніву.

— Ну? — глянув на нього через плече той, що в тільнику.

— Поїхали, — коротко наказав Ніколаїч.

— Пішов на хуй, — так само коротко відповів йому Колюня й знову обернувся до наших.

Паша з Борманом презирнулись і далі заговорили з трактористами, роблячи вигляд, що все гаразд.

— Колюня, блядь! — Ніколаїч не стримувався. — Я кому сказав? Поїхали!

В голосі його з'явилося щось таке, що примусило-таки трактористів перервати приємну бесіду, попрощатись із усіма нашими й похатись до трактора. Ніколаїч чекав, доки

вони ліниво підходили до свого сталевого друга, доки били кирзачами по тугих колесах, доки повагом залазили до кабіни. Боковим зором він спостерігав за нами, відслідковуючи всі наші рухи. Жили на його тонкій шийці нап'ялись, обличчя було бліде й напружене, він стояв у своєму камуфляжі — лютий і заведений, готовий зірвати свою лють на першому, хто трапить йому під руку.

Колюня намагався запустити свій МТЗ. Той чмихав та плювався, здригаючись і кожного разу знесилено завмираючи. Колюня вихилився з кабіни.

— Не заводиться! — крикнув він Ніколаїчу з погано прихованим роздратуванням.

— Так зроби що-небудь! — порадив йому Ніколаїч, спиною відчуваючи глузливі погляди.

— Да що я зроблю? — обурювався Колюня, не вилазячи з кабіни.

— Роби що-небудь! — закричав йому Ніколаїч. — Відремонтуй його!

— Чим? Хуєм? — розв'язно запитав Колюня.

Наші засміялись. Паша аж завалився на Бормана, Ернст, той узагалі перехилився навпіл, мов від удару в живіт, Аркадій із Прохором теж радісно сприйняли продовження забави, весело заїржавши.

Навіть Травмований не стримався й коротко засміявся.

— Ладно, — крикнув він трактористам. — Давай подивлюсь, що там у вас.

— Не треба! — раптом різко повернувся до нього Ніколаїч, застережливо викинувши вперед руку. — Не підходь!

— Ти що — йобнувся? — Шура здивовано пригальмував, але знову рушив уперед.

— Я сказав — не підходь! — повторив Ніколаїч пересушеним голосом.

— Да я просто подивлюсь, що там у них, — далі не зважав на нього Шура, повільно підходячи до МТЗ.

— Я сказав — не підходь! — істерично закричав Ніколаїч і пітними руками витягнув із кишені Макарова з незрозумілими насічками на руків'ї.

Ми всі завмерли. Пістолет виглядав у його руках якось іграшково. Думаю, дехто з наших і не зрозумів спочатку, що це справжній Макаров. Борман навіть зневажливо пхикнув, проте, презирнувшись із Пашею, швидко все зрозумів. Час від часу зривався вітер, приносячи з собою гіркі осінні запахи.

— Ей, ти що? — тихо, проте переконливо промовив Травмований. — Прибери пушку. Я ж допомогти хочу.

— Не підходь, — повторив Ніколаїч, невміло спрямовуючи пістолет у бік Шури.

— Ти що? — загрозливо повторив Травмований.

— Ей, ти, мудило! — раптом закричав Паша. — Прибери пушку, тобі сказали.

Думаю, він зреагував на мудила. Надто сильно стискали цю пружину десь у нього всередині, надто довго він стримувався, тож врешті механізм спрацював, пружина різко вилетіла, зриваючи запобіжники, і щойно Травмований зробив ще один, ледь помітний крок, як пролунав постріл. Шура схопився за бік. Хтось із наших відразу ж кинувся до Ніколаїча, вибиваючи йому з рук Макарова і валячи його лисиною на теплий асфальт. Інші кинулись піднімати Шуру. Він важко осідав у їхніх руках. Його теж поклали на асфальт поруч із Ніколаїчем. І Паша розстебнув йому вітрівку, добираючись до рани, і хтось побіг за аптечкою, а хтось кинувся викликати швидку, і трактористи пострибали вниз і нависли над усіма, теж намагаючись чимось допомогти, і Ернст нервово щось кричав мені, щось пояснював, показуючи кудись у місто, і я навіть автоматично щось йому відповідав, погоджуючись із ним, хоча насправді стояв, дивився на темну кров, що витікала з-під Травмованого, і повторював про себе одне й те ж: невже він помер? Невже він справді помер?

Колись, багато років тому, що це було? Це був, знову ж таки, серпень. Пізній серпень із гарячими вечорами, що повільно остигали, як фури на стоянках. Це був чи не останній для нас навчальний рік, у нас уже з'явилися погані знайомства та шкідливі звички, ми вже були цілком дорослі, але так само проводили довгі вечори на ріці, зовсім по-дитячому. Тоді особливих розваг у місті й не було, зрештою, як і тепер. Не пам'ятаю вже, чому ми попхались тоді до мосту. Зазвичай ми валялись на пляжах, де ріка була повільною та мілкою. Але того серпневого вечора все було особливим — і вода була особливо темною та глибокою, і ми були по-особливому безтурботні, і сонце відкочувалось від нас особливо швидко. Ми поспішали до мосту, доки ще зовсім не стемніло. Міст був дерев'яний і хисткий, ми вибирались на його поручні й стрімко пірнали в темно-жовту від піску воду. І так до безкінечності.

І вже коли темінь під мостом стала бузковою і густою, мов чорнило, ми почали збиратись, натягуючи одяг на мокрі тіла. А коли всі зібрались, обтрушуючись та взуваючи на ходу кросівки, Гія, який учився з нами лише рік, сказав, мовляв, почекайте, ще один раз, і підемо. Ніхто не заперечив, Гія стягнув футболку, котру вже встиг перед цим одягнути на мокрі плечі, заскочив на поручні й стрибнув униз — у жовто-бузкову порожнечу.

Спочатку ми кликали, гадаючи, що він просто десь сховався. Потім, злякавшись, пострибали за ним, пірнаючи в темряві й намагаючись бодай щось розгледіти під важкою водою. Проте щось розгледіти було неможливо, і доки хтось із нас побіг у місто за допомогою, ми стояли вздовж берега, тримаючи в руках ліхтарики, що били по ріці яскравими спалахами. Ріка перетікала повз нас, хвилі зникали в темряві. І десь там, під водою, зависав тепер Гія, і тіло його поверталось за течією, наче водорості.

І не бажаючи вірити в найгірше, вперто відмовляючись вірити в те, що сталося, ми тихо, про себе, повторювали, вдивляючись у відблиски на воді: невже він помер? Невже він справді помер?

— Ти давно його знав, Гера?

Трава густо росла лікарняним садом, ховаючи в собі яблука, недопалки та зужиті шприци. Іноді в ній завмирили обережні й недовірливі коти, дивлячись проти сонця своїми зеленими очима. Іноді прочинялось вікно палати, і якийнебудь доходяга хапливо курив, чекаючи обходу, а дочекавшись, вибивав недопалок пальцем, і той летів у жовту траву, мов штучний супутник землі. Де-не-де росли старі, оббиті вітром яблуні. В глибині, коло цегляної лікарняної стіни, стояла принесена з вулиці лава. На ній вечорами збирались хворі, курили, пили кріплені вина й розповідали цікаві випадки зі свого життя. Тепер тут сиділи ми з пресвітером. Він щойно ходив до лікаря, розпитував про Травмованого, хоча розпитувати вже не було чого. Тепер, повернувшись, переповів мені все в загальних рисах і чекав, що я скажу. Сказати мені не було чого. Травмований помер так несподівано, що я все ще продовжував говорити про нього в теперішньому часі. Пресвітер не поправляв.

А потім запитав:

— Гера, ти його давно знав?

— Ну, як давно, — почав пригадувати я. — З дитинства.

Він старший за мене, з ним мій брат більше товаришував.

Вони грали в одній команді. А потім я з ними теж грав.

— Він добре грав?

— Краще за всіх. Розумієш, Петя, — сказав я пресвітеру, — це я не тому говорю, що він помер. Він справді добре грав.

— А ти?

— А я не дуже, — чесно признався я. — Мені чогось не вистачало. Можливо, швидкості. Можливо, злості. Але кубок ми з ним виграли.

— Коли це було?

— В 92-му. Перед тим вони вже його вигравали, без мене. Так що для них це було не вперше. А ось я страшенно перся. Уявляєш — виграти кубок?

— А я, — відповів на це пресвітер, — у 92-му на дурці сидів.

— Як це — на дурці?

— Ну, як на дурці сидять? Довго і неспокійно. У мене проблеми були з наркотиками. Ну, сестра мене й здала, думала, мене там вилікують.

— І як, вилікували?

— Ні, не вилікували. Я сам вилікувався. Але потрібно було добре постаратись. Навіть до секти якоїсь потрапив, прикинь.

— Ну, і як ти вилікувався? Через молитви?

— Які молитви? — засміявся священик. — Хімія, Гера, хімія. В цьому житті одні наркотики завжди витісняються іншими. Одним словом, я сам не розумію, як зіскочив.

Але зіскочив.

— Ну, а все-таки — що з молитвами?

— Та нічого, молитви тут ні до чого. Загалом, справа не в церкві.

— А в чому?

— В тому, що в мене є вони, а у них є я. Ми всі разом, розумієш? Я тобі зараз розповім. — Він дістав із кишені піджака телефон Травмованого, який тримав тепер у себе.

Відімкнув його й відклав убік, мовби збираючись розповісти щось насправду важливе. — Знаєш, що ламає більшість наркоманів? Те, що кожен із них сам по собі. Ну, ти, мабуть, і сам це знаєш. Звідси всі ці способи колективної терапії, які іноді дають результат. Але що стосується мене, то я завжди ставився до колективної терапії скептично.

Знаєш чому? Тому що я доросла людина, я звик відповідати за свої слова та вчинки. І коли я вирішив зіскочити, я перш за все подумав: значить, так — жодної колективної терапії, жодних анонімних алкоголіків. Вся ця отрута тече саме моїми венами й перекачується через моє серце, і ніхто не дасть мені покористуватись своїм, правильно? Тому я відразу відмовився від усіх цих хороших співів. Я просто переконав сам себе, що здатен упоратись із власним життям, що нечесно перекладати на когось відповідальність за свої помилки. Такі, знаєш, романтичні соплі, котрі лише ускладнювали проблему. Але, Гера, я тепер напевне знаю, що потрібно було пройти крізь ці газові камери, щоби реально оцінити власні сили й власні можливості.

А можливості у нас, Гера, мінімальні. Інша річ, що навіть ними ми зазвичай не користуємось. Але тим не менше.

В якийсь момент я таки зіскочив. І ось тоді зрозумів, що насправді нічого не змінилось, що життя — це виснажлива, Гера, щоденна боротьба зі своїми залежностями. І що це лише питання часу, коли саме я знову зірвусь, розумієш?

Адже головне — не зіскочити, головне — утриматись потім.

І ось тут уже без колективної терапії в ім'я Господа — ніяк.

Знаєш, це справді велика удача, що я сюди потрапив. Для мене удача, розумієш? Вони всі ставляться до цього простіше, а ось я знаю, що без них я би не вискочив.

— Ага, значить, усе-таки цілюща сила Біблії?

— Та ні, ти не зрозумів. Я хочу сказати, що є речі, важливіші за віру. Це вдячність і відповідальність. Я до церкви, насправді, випадково потрапив. Просто мені взагалі не було куди йти. Не до сестри ж повертатись, щоби вона мене знову на дурку здала. Вибору в мене особливого не було. Але з церквою в мене теж не відразу склалось.

Просто церква не церква, але ніхто, крім тебе самого, не вирішить за тебе твої проблеми. Одним словом, я відчував, що надовго там не залишусь, що рано чи пізно святі отці мене звідти попруть із моїми звичками. Та й вони це знали, просто не говорили вголос. І ось тоді мене прислали сюди.

Місцевий священик емігрував кудись до Канади, і потрібен був хтось, хто погодився б тут залишитись. Я погодився.

Посилали мене з упевненістю, що я швидко звідси втечу, сам. А зникну я, зникнуть і мої проблеми. Знаєш, я коли приїхав, ми вперше зустрілись у Тамари на квартирі.

— З ким? — не зрозумів я.

— Ну, з громадою. Їх тоді зовсім небагато було. І ти розумієш, яка річ — вони сидять і дивляться на мене.

І я розумію, що навіть нічого сказати їм не можу — так мені хуйово. І вони це все бачать і розуміють. І зовсім не просять, щоби я щось говорив. Вони все розуміли, Гера, вони все бачили, розуміли, але нічого від мене не вимагали. Вся ця колективна терапія — це все гівно, там кожен намагається вирватись, врятувати власну шкіру, і всім глибоко насрати, що буде з рештою, хто виживе до наступного заняття, а хто двине коні. Тому що коли ти рятуюєш свою шкіру — тобі байдуже до всіх інших. І жодна терапія тут не спрацює.

Все це нечесно й підло, і відчуваєшся ти при цьому останнім мудаком, який намагається за будь-яку ціну врятуватись.

Ось, а тут було зовсім інакше — я бачив, що їм від мене, за великим рахунком, нічого не потрібно, що вони спокійно обійдуться й без мене. Ну та раз уже я тут, раз мене закинуло саме до них, то вони мене вже не здадуть, щоби я й не сумнівався. Не здадуть, хоча я для них випадковий і малознайомий хуй із бугра. Я відразу зрозумів, що коли і тут не втримаюсь, ну, то справи мої будуть зовсім погані.

І жодні молитви мені тоді не допоможуть.

— А вони знали про тебе?

— Паша знав. Я йому сам розповів. Першого ж вечора.

Просто я їх усіх побачив і зрозумів, що не треба нічого приховувати, собі ж гірше буде. А Паша був у них за старшого. Як і тепер. Ось я йому все й розповів. Сказав, що хочу, аби все було по-чесному, і якщо їх не влаштовує батюшка-торчок — я, звісно ж, звільнюсь. Знаєш, що мені відповів Паша? Він відповів, що якби всі місцеві торчки почали звільнятися, у місті різко б підскочила кількість безробітних. Одним словом, попросив, щоби я не парився і займався своїми справами. Себто співав із ними псалми та хрестив їхніх дітей. І я залишився.

— Ясно.

— Але це ще не все, — продовжив пресвітер. — Це, Гера, ще не все. Я таки зірвався. Пропрацював півроку, і все по новій. Навіть гроші церковні привласнив, там небагато, щоправда, було, але все ж. Мене витягнув Паша.

Він відразу зрозумів, що зі мною діється, не дав відірватись по повній. Зачинив у себе вдома і тримав, доки я не прийшов до тями. Лікував народною медициною. Усім говорив, що в мене грип. І ось тоді я сказав собі: чувак, тобі насправді насрати на власне здоров'я, це зрозуміло.

І кар'єрою ти не надто переймаєшся, це теж зрозуміло.

І на заповіді Христові ти, в обхід усіх службових рекомендацій, за великим рахунком клав. Але, чувак, якщо ти справді не хочеш горіти в пеклі, на повільному вогні, як напівфабрикат у мікрохвильовій пічці, то тримайся за цих дивних, не зовсім адекватних, але надзвичайно щирих і відвертих прихожан. Не кидай їх. Будь разом із ними.

Хочеш — читай їм псалми, хочеш — хрести їхніх дітей.

Зрештою, не так важливо, чим саме ти будеш тут займатись.

Головне — лишайся з ними. Вони тебе не здадуть, у них так не прийнято. Ну якось так воно все й було, — закінчив пресвітер і ввімкнув телефон. — А Шуру, — додав він помовчавши, — я майже й не знав. Вірніше, ми з ним майже не спілкувались. І з братом твоїм теж — майже не спілкувались. Але це нічого не змінює — вони тут усі разом. Ми, Гера, всі тут разом, розумієш? Я знаю, про що говорю. Справа не в церкві і не в наркотиках. Справа у відповідальності. Та вдячності. Якщо в тебе це є — маєш шанс померти не останньою скотиною.

— Та все вірно, — погодився я. — Все вірно ти говориш. Але ось бачиш — Травмованого пристрелили, брат мій кудись звалив. Вони все правильно роблять, я згоден із тобою, але дивись яка річ — вони тут окопались і думають, що зможуть від усіх відбитись. А виходить так, що їх по одному відстрілюють, видавлюють звідси і скоро видавлять усіх.

— Думаєш, видавлять?

— Думаю.

— Може, й видавлять, — погодився пресвітер. — Може бути. Але все одно — доки їх не видавили, вони будуть триматись разом, розумієш? Я, Гера, бачив у своєму житті різних людей. Дуже різних. Більшість із них були слабкими й беззахисними. Більшість із них зраджували й здавали своїх. Думаю, це саме від беззахисності. Як би там не було — життя робить із людей слабаків і зрадників, це я тобі як священник говорю. Тому якщо їх справді всіх видавлять, як ти говориш, то мене видавлять разом із ними. Оскільки я, Гера, теж окопався. У нас спільна відповідальність. І спільна вдячність.

Він знову витягнув і відімкнув мобільний. Слухав траву, що шелестіла на вітрі. Пообіднє сонце заковчувалось за лікарняну стіну, червоно торкаючись вікон реанімації.

— А ще я їм фокуси показую, — несподівано сказав пресвітер.

— Що? — не зрозумів я.

— Фокуси, — повторив священник. — Циркові. У нас, коли я лікувався, терапія така була, нас фокуси вчили показувати. Говорили, ніби це має повернути нас у дитинство.

У нас там один нарком був, він у цирку працював, жонглером. Його до нас просто в цирковому трико привезли.

Він нас і вчив. Ось, дивись, — пресвітер непомітним рухом дістав із кишені піджака пляшечку зі спиртом, нахилився, ніби поправити шнурівку на ботинку. Швидко приклався до пляшечки й тут-таки непомітно її сховав. Потім миттєвим рухом вийняв звідкись із повітря запальничку зіппо, підніс її до обличчя, і раптом випустив із рота потужний струмінь синього вогню.

Я злякано відсахнувся. Але вже за мить він сидів із тим-таки спокійним та задумливим виразом очей.

— Оце ось, — сказав, — і називається колективною терапією.

Я навіть не знав, що відповісти.

— Ти зараз куди? — запитав він.

— Потрібно закінчити деякі справи, — відповів я. — Дуже важливі.

— Давай, — підтримав він мене. — В разі чого телефон мій знаєш.

— Значить, говориш, вдячність і відповідальність? — перепитав я його.

— Так, — ствердно кивнув він у відповідь. — Вдячність.

І відповідальність.

*

В готелі на першому поверсі стояли гральні автомати.

На високих стільцях сиділи кілька піонерів зі скляними очима, на підвіконні спала сидючи дівчинка в кедах, з фарбованим у червоне волосся. Коридором снували якісь чечени, виносячи ящики, в яких глухо перекочувались грейпфрути. Я підійшов до чергової. Назвав своє ім'я, спитався, чи мене ніхто не шукав. Вона відразу ж назвала номер кімнати. Добре, коли на тебе чекають, подумав я, і пішов нагору.

Готель нагадував напівзатонулий корабель — втекли звідси не всі, але лише тому, що тікати особливо не було куди. Я пройшов довгим темним коридором. Пахло фарбою і готельними меблями.

Двері були напівпрочинені. Чути було, як у душі стікає вода. Я постукав, проте ніхто не відповів. Прочинив двері й ступив досередини. В кімнаті стояли два ліжка, між ними знаходився письмовий стіл. Було неприбрано, всюди валялись джинси, бейсболки, зіжмакані простирадла й залиті гірчицею дамські журнали. Одне ліжко стояло порожнє, на іншому сидів чувак, молодший за мене, років двадцяти п'яти, не більше. Сидів, натягнувши до підборіддя колючу готельну ковдру і тримаючи в руках фруктовий йогурт. На стільці перед ним стояв увімкнений ноутбук, на екрані якого крутився жорсткий порнофільм. Без звуку. Так ніби головні герої не хотіли нікому заважати. Чувак навіть не побачив, як я увійшов, скоріше, помітив моє відображення в моніторі.

Йогурт вислизнув йому з рук і впав на підлогу, розливаючись солодкою полуничною плямою. Чувак зашпортався, щось там собі поправляючи й приводячи в норму, різко, можливо, аж надміру різко, якимось демонстративно відкинув убік волохату ковдру і зіскочив на ноги. Мав на собі спортивні штани, причому я завважив, що фірмові, й білу майку і схожий був на пасажира купейного вагона, який щойно скинув ділового костюма й залишився в домашніх треніках на босу ногу. Збоку на голові в нього справді була лисина, як і переповідала Ольга, але дорослішим вона його не робила. У лівому вусі мав гарнітуру, подібну на важкий слуховий апарат. Повернувшись до комп'ютера, ударив по клавішах,

намагаючись вимкнути порнуху.

Знову обернувся до мене, дивлячись нахабно, проте не зовсім упевнено. Зображення на ноуті зависло, і золотава жіноча голова, відчайдушно до чогось присмоктавшись, тьмяно здригалась у нього за спиною, хоча він цього і не бачив.

— Германе? — запитав дещо розв'язно. — Діма, — простягнув руку вітаючись. — Сідай, — показав рукою на стілець коло дверей.

Я скинув на підлогу перемашений чимось липким космополітен і сів. Діма кинувся було, аби підняти журнал, проте в останню мить стримався. Стояв і показово розглядав мене з голови до ніг, поступово приходячи до тьми і вирішуючи, як саме слід зі мною поводитись. Білявка за його спиною і далі всмоктувала в себе щось потойбічне, виглядаючи на тлі його треніків контрастно й барвисто.

Я ще не встиг нічого сказати, як вода в душі стихла, і за якусь мить до кімнати ввалився його напарник — пухкий і довговолосий, у синій піжамі й пухнастих, якихось жіночих капцях. На ходу витирав голову смугастим рушником.

Мене спочатку взагалі не завважив, утім, відчувши напругу в погляді сусіда, скосив очі в мій бік і швидко застебнувся на всі три гудзики.

— Це Герман, — з нещирою втіхою в голосі повідомив йому Діма.

— Владік, — промовив довговолосий холодно, дивлячись на мене важким поглядом.

Він хитнувся в мій бік і завис, мабуть, вирішуючи, потиснути мені руку чи ні. Вирішив, що не треба. Я теж не поспішав із ним вітатись.

— Прикинь, — далі говорив Діма, безцеремонно мене розглядаючи. — А ми тебе шукали. Добре, що прийшов.

Правда, Владік?

— Правда, — незадоволено промовив Владік.

Я розумів, до чого вони вели. Владік виглядав попростіше, і Діма відвів йому роль усім незадоволеного.

Він мусив висіти наді мною, вантажачи й лякаючи. Владік і справді висів. Причому в прямому сенсі — став просто наді мною, так що я навіть відчув запах його крему після гоління. Діма ж був, мабуть, більш хитровийбаний і намагався справити враження свого хлопця — відкритого, простого і в міру нахабного. Очевидно, душу я мав відкрити саме йому, а Владік, мабуть, тут був просто так, для меблів.

— Ми навіть на роботу до тебе їздили, — говорив Діма. — Брату твоєму дзвонили. Правда, Владік?

— П'ятий день тут їбемось, — грізно докинув Владік.

При цьому я подивився на монітор, де тьмяно спалахувала білявка, не випускаючи з зубів свою здобич. Владік перехопив мій погляд і раптом теж побачив білявку. І Діма, помітивши, що ми обоє пильно розглядаємо щось за його спиною, різко обернувся і все побачив. Владік кинувся повз нього й швидким рухом прикрив монітор. Хотів було повернутись на своє місце, проте я швидко переставив стілець, і тепер вони стояли переді мною як школярі. Вони це відразу зауважили. Видно було, що їм це не подобається, тому вони синхронно сіли на ліжко до Діми, обережно переступаючи через розлитий йогурт. Але сиділи вони теж як школярі, не знаючи, куди подіти свої шкідливі руки.

Одним словом, усі ми почували себе не найкращим чином.

Але потрібно було далі знайомитись.

— Да, — знову заговорив Діма, — ти хоч би телефон собі завів.

— Для чого? — не зрозумів я.

— Ну, щоб знайти тебе можна було, — пояснив Діма.

Владік холодно блимав у мій бік.

— А що ви хочете?

— У нас до тебе справа, — перебив Діму Владік. — Ти Бориса Колісниченка знаєш?
— Боліка?
— Бориса, — холодно поправив мене Владік. — Колісниченка.
— Ну, знаю, — так само холодно відповів я.
— У вас там якісь проблеми були? — весело запитав Діма. — З грошима?
— З чого ти взяв?
— Да вони самі нам розповіли, — засміявся Діма.
— Да? — перепитав я. — І що ж вони вам розповіли?
— Сказали, що кинули тебе на бабки, — знову засміявся Діма.
— Як лоха, — додав Владік.
— Що, так і сказали — як лоха? — не повірив я.
— Ну, «як лоха» не казали, — відступив Діма, — але в принципі щось таке.
— Ну, але ж не казали «як лоха», правильно? — наполягав я.
— Ну, не казали, — змушений був визнати Діма.
— Ось бачите, — сказав я заспокоєно.
— Коротше, — знову грубо вступив Владік. — Яка різниця. Наших клієнтів вони теж кинули на бабки. Вони всіх кидають.
— Да, — підхопив Діма, — їм уже давно пора обламати роги. Тільки впіймати на гарячому не виходить — хитрі, суки.
— Ну, а я при чому? — не зрозумів я.
— Значить, так, Германе, — довірливо заговорив Діма, — по ходу, якщо ти нам допоможеш — ми їх накриємо.
— Ти послухай, — загрозово докинув Владік.
— По ходу, якщо ти даси свідчення — їм пиздець. Вони ж тебе кинули, привильно?
— Правильно, — погодився за мене Владік.
— І наших клієнтів вони теж кинули! — закричав весело Діма. — Коротше, Германе, нам треба бути заодно. Разом ми їх накриємо.
— Ти зрозумів? — строго перепитав мене Владік.
— Та ясно, — відповів за мене Діма. — Ти не переживай, ми все беремо на себе. Просто засвідчиш у суді, отримаєш назад своє бабло, і розбіжимося, ясно? Далі вже ми самі. Я якось мить помовчав, розглядаючи песиків у Владіка на капцях.
— Ви що, — вирішив уточнити, — хочете, щоби я дав свідчення проти Боліка?
— Так, — холодно підтвердив Владік. — Проти Бориса.
— А з яких хуїв ви вирішили, що я це зроблю?
— Ну, вони ж тебе кинули? — здивувався Діма. — На бабки, — додав він на всяк випадок.
— І що, по-твоєму, це причина, щоби здавати друзів?
— Яких друзів, Германе? — гарячково запротестував Діма. — Вони ж тебе кинули.
— Як лоха, — встиг додати Владік.
— Закрий рот, — сказав я Владіку. — Ти чуєш? Закрий рот.
Владік якось зам'явся.
— Та ладно, — спробував заступитись за нього Діма. — Все нормально.
— Не, — далі говорив я Владіку, — ти мене зрозумів?
Рот закрив.
Владік втягнув голову в плечі, від чого плечима його розсипалось мокре волосся. Рот він закрив і загалом мовчав.
Але я вирішив таки з цим закінчити.
— Не, ти мене зрозумів? — допитувався я Владіка. — Ти зрозумів мене?
— Він зрозумів, — несміливо відповів Діма. — Германе, він зрозумів.

— Ось і добре, — заспокоївся я. — Значить, так: можете переночувати тут, але завтра щоб звалили звідси першим автобусом. Побачу вас ще раз — пиздець вам, реб'ята.

— Германе, — спробував заперечити Діма. — Да ти що?

Ми ж за тебе. Ми ж їх наказати хочемо. Вони ж кинули тебе, Германе.

— Тобі скільки років? — спитав я в нього.

— Двадцять чотири, — відповів Діма.

— А мені двадцять три, — для чогось додав Владік.

— А ти рот закрій, — перебив я його. — Чувак, тобі лише двадцять чотири, а в тобі вже стільки гівна. Розумієш?

Ти думаєш, я через бабки почну зливати своїх друзів? Ти думаєш, що я здам їх через гроші? Де вас тільки таких беруть, реб'ята? На кого ви вчилися?

— На юристів, — ледь чутно відповів Діма. Виглядав він розгублено. Схоже, вони дещо інакше уявляли собі нашу зустріч.

— Блядь, звідки в нас стільки юристів? — здивувався я. — Коротше, я вам усе сказав — щоб завтра вас тут не було. А я зі своїми друзями якось сам розберусь, без юристів.

Я встав і рушив до дверей. Уже коли виходив, Діма раптом зірвався з ліжка.

— Германе, — крикнув він відчайдушно. — Але в нас уже є всі документи! Ми вже все зібрали! Ти нам маєш допомогти, це ж у твоїх інтересах! Ну, як же ти не розумієш!

Ось, подивись!

Він схопив ноутбук, різко розкрив і простягнув до мене, намагаючись щось показати. Комп'ютер прокинувся, глухо запрацювавши, і знайома мені білявка, з'явившись на екрані, з новими силами взялася досмоктувати недосмоктане.

— Сам дивись, дрочило, — порадив я і зачинив за собою двері.

*

І ще я йому сказав таке:

— Ти все правильно говориш. Я майже в усьому з тобою погоджуюсь. Але ось ти кажеш: слабкі й беззахисні. А я думаю — якого хуя, отче? Якого хуя вони слабкі? І чому ти вважаєш їх беззахисними? Вони всі тут народились і тут живуть. Але поводять себе, мов на вокзалі, ти розумієш?

Так, наче потяг уже подали і вони тут із усіма прощаються. І вже нікому нічого не винні, і можна все розхуячити і спалити, тому що потяг — ось він, стоїть, чекає. Ось так вони поводяться. І я не розумію — чому? Вони ж, суки, тут живуть. У цих містах. Вони тут виростили. Ходили до школи, пропускали уроки, грали у футбол. Вони тут жили все життя. Так що ж вони випаляють усе за собою? Вся ця підарня, яка пре звідусюди, яка зараз по-справжньому стає на ноги. Уся ця банківська наволоч, мінти, бізнесмени, молоді адвокати, перспективні політики, аналітики, власники, блядь, капіталісти — що вони поводять себе так, ніби їх сюди прислали на канікули? Ніби їм завтра звідси їхати? Вони ж насправді нікуди не поїдуть. Вони залишаться тут, ми з ними закуповуємось у тих самих магазинах. Які вони беззахисні, отче? Які слабкі? В них сталеві щелепи, чувак, вони загризуть тебе, коли їм це буде потрібно. Де ж їхня беззахисність?

— Ти теж все правильно говориш, — відповів він на це, — але забуваєш про одну річ: агресію породжує саме беззахисність. І слабкість.

— По-твоєму, вони вконець охуївають саме через власну слабкість?

— Так. І через беззахисність.

— І що з цим робити?
— Роби, що робив, Гера, — відказав пресвітер. — Роби, що робив. Не ігноруй живих. І не забувай про мертвих.

*

Увечері того ж дня ми з Сєвою знову припхались до лікарні, аби забрати Ольгу. Вона вже знала про Травмованого, була тиха й заплакана, дозволила віднести себе в машину і вкласти на заднє сидіння. Жила вона насправді поруч із лікарнею, всього за кілька кварталів. Сєва їхав обережно, намагаючись оминати ями. Вдома на Ольгу чекали дві її тітки. Ми з Сєвою занесли її на просторе, всуціль заросле виноградом подвір'я, піднялись на ганок невеликого будинку, пройшли верандою, занесли до вітальні, обережно поклали на канапу. Тітки метушились довкола нас, приносили то гарячий чайник, то маленькі пухкі подушки, то зникали й повертались із мінеральною водою, то витягували звідкись чорного худючого kota й совали в руки хворій.

Зрештою, Ольга не витримала і попросила всіх вийти.

А мене попросила залишитись.

— Коли похорон? — запитала тихо.

— Післязавтра, — відповів я. — В суботу.

— Заїдеш за мною, добре?

— Добре.

— Ти іди, гаразд? — попросила вона. — Потім прийдеш.

— Гаразд, — погодився я. — Почекаю, доки ти заснеш, і піду.

— Домовились.

На подвір'ї чутно було голоси тіток, які про щось перемовлялись. Ольга лежала, накрившись теплим ліжником, і дивилася кудись за вікно, де розливалась густа бузкова темінь.

— Пам'ятаєш, ти розповідав про листівки? — спитала раптом.

— Які листівки?

— Туристичні. Набори листівок із різних міст. Говорив, що ви їх на уроках використовували.

— А, — згадав я. — Листівки з Ворошиловграда.

— Так, — підтвердила Ольга. — З Ворошиловграда.

— Чому ти згадала?

— Я знайшла в себе цілу пачку таких.

— Серйозно?

— Угу. Довго згадувала, звідки вони в мене. Потім згадала. Ми з подружками листувались із німецькими піонерами.

Мені писав хлопчик із Дрездена. Все запрошував у гості, присилав листівки. І я теж йому посилала. Купувала цілі набори, вибирала ті, де було побільше квітів, аби він думав, що в нас тут весело. А решту, з пам'ятниками, лишала собі. А тепер ось знайшла. Цілу пачку. Дивно, — сказала вона, — і міста такого вже немає, і хлопчик із Дрездена давно мені не пише, і все це було мовби не зі мною. Мовби в іншому житті, з іншими людьми. Інше місто, інша країна, зовсім інші люди. Мабуть, ці картинки і є моє минуле. Щось таке, що в мене відібрали і примушують про нього забути. А я не забуваю, тому що це, насправді, частина мене. Можливо, навіть краща частина, — додала вона подумавши.

Торкнулась моєї руки і якийсь час мовчала, дивлячись кудись за вікно.

— Я знала — щось станеться, — раптом сказала вона. — Відчувала. Але допомогти так нічим і не змогла.

— Чим ти могла допомогти?

— Не знаю, — сказала Ольга. — Не знаю. І що тепер робити — теж не знаю. Не забудь заїхати за мною, добре? — попросила знову.

— Не забуду, — запевнив я. — Не хвилюйся.

Вона дістала з кишені свій мобільний, передала мені.

— Поклади де-небудь, — попросила.

Я взяв у неї з рук телефон. Можна? — спитався і швидко знайшов серед контактів номер Травмованого.

Пішли довгі гудки. Перший, другий, третій. Я вже збирався відкласти слухавку, як раптом почувся дивний звук, наче ввімкнувся автовідповідач, і з того боку з'явився ледь відчутний протяг, що поступово нарастив. Так, ніби дув холодний морський вітер, видуючи з повітря всі звуки й голоси, забиваючи все своїм крижаним диханням.

Вітер зривався й завивав, накочуючись із порожнечі. Таке враження, що я потрапив на підпільні радіохвилі, якими користувались пілоти, пролітаючи над цією закинутою територією. Поступово в шумі й протягах почулись нерозбірливі голоси. Вони перекрикувались у далекому ефірі, звертались один до одного, повідомляючи про щось важливе. Але як я не прислухався, як не намагався розрізнити окремі слова, у мене нічого не виходило. Лише віддалений рівний шум заповнював собою потойбіччя. Поступово голоси зникли, й важка невимовна тиша запала в ефірі. Я вимкнув телефон і поклав слухавку на підвіконня.

— Що там? — запитала Ольга.

— Нічого, — відповів я їй. — Зовсім нічого.

Вона ще деякий час лежала в темряві з відкритими очима, торкалась моєї руки, легко зітхала і наспівувала щось упівголоса. За якийсь час заснула, дихаючи рівно й відсторонено.

*

Сева мене не дочекався. Коли я вийшов надвір, його вже не було. Потрібно було якось добиратись додому.

Я пройшов вулицею, пірнув під темні яблуневі гілки, звернув коротким шляхом і незабаром знову опинився коло лікарняної стіни. Втретє за сьогодні.

Повітря зовсім остигло, небом протяглись хмари.

В місті було тихо й порожньо, місячне світло вихоплювало з темряви важкі гілки фруктових дерев і холодні від роси металеві дорожні знаки. Я йшов, згадуючи, що стоїть за будівлями, які мені траплялись. Минув лікарню, в якій колись лежав брат із апендицитом. Згадав, як ми, молодші, бігали до нього, перелазячи через цегляну стіну.

Минув білий квартал зони, куди ми з братом приходили, аби переговорити з охороною — у брата були якісь справи, а я просто крутився коло нього. Минув монастир, в якому раніше стояла військова частина і де раніше служив наш старий. За монастирем була моя школа — плац із турніками, розлінійний асфальт, нічки з сигаретами, діри в огорожі, через які можна було пролізти. Далі темнів готель. Я згадав, як ми приводили сюди жінок, уже зовсім дорослими, вже маючи кишенькові гроші й невеликий вуличний авторитет, маючи якісь уявлення про любов. Напроти темніла телефонна станція, де свого часу відкрили відеосалон і куди ми вже не ходили, оскільки показували там здебільшого якісь фільми про

карате, які нас, дорослих, уже мало цікавили.

Далі була поліклініка, де ми колись купували спирт, за нею — цілодобовий на розі, в якому раніше наливали всім спраглим, незалежно від стану, віку та віросповідання. Потім праворуч на мить з'являлась пожежна вишка, під якою ми колись улаштували дивовижний мордобій. За нею був райвідділ, куди нас усіх потім і забрали. Далі починались тихі двори, зарослі травою і заліплені павутиною, темні провулки з ретельно поламаним асфальтом, потім траса тяглась за місто, і виходячи нею, я ніби вкотре назавжди залишав ці вулички та будинки, покидав це місто, лишаючи в ньому друзів, родичів та коханих. Дивовижне поєднання втрати й тривоги охоплювало на мить, але швидко відступало, й солодке відчуття ритму вказувало на те, що траса лише починається, і їхати нею можна безкінечно довго в будь-якому напрямку. За останніми будинками починались порожні поля, далі темряву перетинала дамба. За дамбою гостро зблискувала в світлі місяця поверхня ріки.

За рікою темніли пагорби, а вже на пагорбах лежало нічне повітря, ніби сукно, з якого мали шити чохла для меблів.

За той час, що мене не було, тут нічого не змінилося. Скло, залізо й випалена трава на узбіччі. Вогні будинків далеко за дамбою. Тиша, що стояла довкола. Голоси й шепоти, що розчинялись у ній. Сторожкі тварини. Заснулі риби.

Високе небо. Чорна земля.

P.S.

Привіт, Германе.

Вибач, що так довго не писала. По-перше, й новин маю не надто багато, по-друге, сумнівалась, чи тобі справді будуть цікаві мої новини. Але ось пишу, аби розповісти тобі одну давню історію. Не пам'ятаю чому, але не розповіла її ще тоді. Історія ця про Пахмутову, і оскільки ти був знайомий із небіжчицею, сподіваюсь, для тебе цей випадок буде цікавий та пізнавальний. Пахмутову на вежу приніс мій старий, коли мені було три роки. Далі ми виростили разом. Я до пса швидко звикла. Життя у нас на вежі доволі одноманітне, особливих розваг немає, тож я проводила з Пахмутовою весь вільний час. Ми разом спали, разом їли, разом гуляли. Влітку, повертаючись до міста, ми завжди зупинялись на ріці й довго плавали, запливаючи під міст і слухаючи, як над нами гуркочуть тяжкі вантажівки.

Того дня було якось надзвичайно тихо й сонячно. Літо добігало своєї середини, дні були теплі й безкінечні. Ми прийшли на ріку вже пополудні. Перед тим Пахмутова півдня ганяла пагорбами довкола вежі, змучилась і тепер неохоче тяглась за мною до міста, важко дихаючи.

Я зайшла у воду перша. Трималась ближче до берега, не маючи особливої охоти гребти проти течії. Пахмутова, натомість, кинулась вперед, запливаючи щоразу далі й тішачись свіжій холодній воді. Течія зносила її вниз, проте я не надто хвилювалась, оскільки сам знаєш, що наші пси плавають набагато краще за нас. Але тут було інакше — вода відносила Пахмутову все далі, до мосту, і там закрутила нею, мов гілкою. Загалом ріка в тому місці спокійна й тиха, проте під мостом, там, де поглиблювали русло, трапляються водоверті. В одну з них Пахмутова й потрапила. Я злякалась і відразу кинулась до неї. І чим ближче підпливала, тим чіткіше розуміла, що навряд чи мені стане сил витягти пса на берег. Течія підхопила мене й понесла на глибоке, туди, де ще видно було Пахмутову.

Я швидко дісталась до неї й перелякано учепилась їй за шию. Вона сприйняла це, мабуть, як гру, і теж кинулась на мене, охоплюючи своїми лапами. Я почала захлинатись.

Ще якийсь час намагалась кричати, відігнати пса від себе, біла руками по воді. Проте

це нічого не давало, я зовсім вибилась із сил і почала втрачати свідомість від страху та образи. Як це так, думала я, я ж хотіла всього-навсього врятувати свою вівчарку. А ось виходить, що і її не врятувала, і сама зараз потону.

І вже коли справді пішла на дно, й вода зімкнулась наді мною синьо-зеленим світлом, Пахмутова зрозуміла, що я з нею не бавлюсь, і пірнула за мною слідом. Добре, що мені стало розуму ухопитись за неї і вже не відпускати.

Нас віднесло течією далеко вниз. Трапивши на мілке, ми вивалились на берег і довго-довго віддихувались, хапаючи дрижаки. Пахмутова, утім, швидко заспокоїлась і побігла винюхувати щось уздовж берега. А я сиділа на мокрому піску й думала: як дивно все виходить — спочатку я намагалась урятувати її, потім вона урятувала мене, і тепер нас із нею поєднує щось важливе й серйозне, щось таке, про що ми ніколи нікому не будемо розповідати: я — тому що просто побоююсь, а Пахмутова — тому що вона, Германе, вівчарка.

Я думаю, що так воно все приблизно й відбувається.

Ми змушені рятувати тих, хто нам близький, не відчуваючи іноді, як змінюються обставини і як нас самих починають рятувати близькі нам люди. Мені здається, що саме так і має бути і що сама наша близькість зумовлюється спільними переживаннями, спільним життям і можливістю спільної смерті. Десять за всім цим і починається любов. Інша річ, що не всі з нас до неї доживають.

Поміж тим, осінь стає все відчутнішою, сонце вже не встигає прогрівати дерева та водойми, вечорами стає посправжньому холодно. Я майже не виходжу з дому, сиджу на кухні й спостерігаю, як швидко й непомітно щовечора сутеніє. Лишається чекати, коли все знову стане на свої місця, коли нагріється повітря й вода у ріці знову наповниться світлом, а прибережні пагорби будуть сліпити очі, відбиваючи ранкове проміння.

Ну, з тим тебе і цілую.

P.P.S.

— Я вам що розповісти хотів, — сказав він, уважно їх усіх розглядаючи. — Ось ви займаєтесь тут сільським господарством. У зв'язку з цим мені згадалась історія про пророка Даниїла. Ви взагалі хрещені?

— Ну, хрещені, — невпевненими голосами відповіли вони.

— Це добре, — зрадів пресвітер. — Тоді ви мене зрозумієте. Річ у тім, що ми часто не знаємо міри своїх можливостей, боїмося заступити за межі, котрі самі для себе окреслюємо. А міру можливостей наших визначає суто Господь, тож легковажачи своїми знаннями і своїми вміннями, ми легковажимо дарами Господніми. Я зрозуміло висловлююсь? — запитав він фермерів.

— Так-так, — запевнили ті.

— Добре, — знову зрадів пресвітер. — Що було з Даниїлом? Сталось так, що в силу певних причин, суспільного, так би мовити, характеру, він опинився в ямі з левами.

Справжніми левами, живими. Смерть його в лапах тварин була лише питанням часу. Жодного шансу на порятунок у нього не лишалось. І тоді Даниїл став на коліна й звернувся з молитвою до Господа. «Господи, — сказав Даниїл, — ці леви, що рикають на мене в злобі та зневірі, хіба з власної волі наділені вони такою люттяю та кровожерністю? Хіба не Ти вклав у їхні серця цю тугу й злобу?

Хіба не на Твій поклик прокидаються вони зранку й засинають увечері? Тож кого, як не Тебе, просити мені про порятунок, до кого, як не до Тебе, звертатись зі словами вдячності та відповідальності?» І доки він молився, тварини тулились до нього, гріючи своїми тілами, і

серця їхні пружно бились, дослухаючись до тихих слів. І він гладив їхні золоті гриви, вибираючи з них сухе листя й стебла трави, а коли засинав, леви сторожко охороняли його глибокий і спокійний сон. Що я хочу сказати, — знову звернувся священник до фермерів. — Випало так, що ви живете тут усі разом — і хрещені, і нехрещені, і штунди, і якась босота, яка й читати не вміє як слід. Я тут різних бачив. Ви тут народились і тут вирости, тут ваші родини і ваш бізнес. Все правильно, все справедливо. Але ви воюєте між собою, не розуміючи головного — ворогів поміж вас насправді немає. Вас стравлюють, примушують іти один на одного, послаблюючи вас і роблячи вас беззахисними.

Тому що доки ви разом — вам немає чого боятись. І взагалі — не потрібно боятись. Навіть тоді, коли вас закинуть до ями з левими і не буде звідки чекати допомоги. Просто потрібно покладатись на себе та на свою витримку. Ну, і не забувати вчасно молитись. Як це зробив Даниїл. Ви розумієте? — строго запитав пресвітер.

— Розуміємо, — слухняно відповіли фермери.

— А ще, — сказав пресвітер, — леви його не чіпали тому, що він дихав вогнем. Леви вважали це знаком Божим і не хотіли з ним зв'язуватись.

— Як це? — здивовано запитали фермери.

— А ось так, — охоче відповів пресвітер, нахилився, аби поправити шнурівку, випростався, підніс долоні для молитви і раптом видихнув зі своєї горлянки синьо-рожевий язик полум'я, обдаючи всіх гарячим вогнем і солодкою, невимовно-щемкою радістю.